T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

BİR TOPLUMSAL DEĞİŞME UNSURU OLARAK DOĞAL AFETLER: TÜRKİYE'DEKİ DEPREMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK

HAZIRLAYAN

Elif İkrime ELBİR

MALATYA-2025

T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR TOPLUMSAL DEĞİŞME UNSURU OLARAK: DOĞAL AFETLER: TÜRKİYE'DEKİ DEPREMLER

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ünal Şentürk

HAZIRLAYAN

Elif İkrime ELBİR

MALATYA-2025

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK'ün danışmanlığında hazırladığım Bir Toplumsal Değişme Unsuru Olarak: Depremler başlıklı bu yüksek lisans çalışmamı bilimsel etik ve kurallar gözetilerek herhangi bir kimseden yardım almadan yazdığımı, aynı zamanda başvurulan kaynaklardan faydalanırken tez yazım kılavuzuna uygun olacak şekilde atıflarda bulunduğumu ve kaynakça oluşturduğumu belirterek bunları onurumla doğrularım.

Elif İkrime Elbir

ÖNSÖZ

Bu tezin temel amacı, depremlerin yalnızca fiziksel yıkıma neden olan doğal afetler değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı etkileyen ve dönüştüren birer sosyal değişme unsuru olduğunu ortaya koymaktır. Tezde, depremlerin toplumsal kurumlar ve ilişkiler üzerindeki etkileri tarihsel örnekler üzerinden incelenmektedir.

Çalışmamın tamamlanma süresince desteğini esirgemeyen, sabırla bana yardımcı olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Ünal ŞENTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Başta, hayatım boyunca her zaman yanımda olan, sevgileri, destekleri ve fedakârlıklarıyla bana güç veren aileme; ayrı ayrı sevgili babam Abdulvahap Elbir ve sevgili annem Zehra Elbir'e teşekkür ederim. Varlığıyla hayatımı güzelleştiren, desteğini her zaman hissettiren nişanlım Hakan Özdemir'e içtenlikle teşekkür ediyorum.

Akademik yolculuğum boyunca hem bilgi hem moral kaynağı olan, aynı zamanda dostluğuyla bu süreci benim için daha anlamlı kılan değerli meslektaşlarım Selma Berktaş ve Muhammed Uğur Karaoğlan'a da teşekkür ederim. Onlarla paylaştığım her fikir ve her sohbet bu çalışmanın şekillenmesinde önemli bir yer tuttu.

Bu yüksek lisans tezi, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremleri yaşayan ve bu depremlerde yaşamını yitiren tüm canlara adanmıştır.

Elif İkrime ELBİR

ÖZET

Bu çalışma, depremlerin sadece doğal afetler olarak değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı dönüştüren bir değişim unsuru olarak ele alınması gerektiği düşüncesinden hareket etmektedir. Depremler, toplumların sosyo-kültürel yapılarında, yerleşim düzenlerinde, demografik yapılarında ve devlet-toplum ilişkilerinde köklü dönüşümlere yol açabilmektedir. Depremin toplumsal etkilerini anlamak, onu yalnızca fiziksel bir yıkım olarak değil, sosyal bir kırılma noktası olarak değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu tezin ana konusu, depremlerin toplumsal değişme üzerindeki etkilerini sosyolojik bir perspektifle incelemektir. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, depremlerin toplumsal yapı, kurumlar ve ilişkiler üzerindeki dönüştürücü gücünü ortaya koymaktır. Türkiye'de meydana gelen tarihsel depremler (1939 Erzincan, 1999 Marmara ve 2023 Kahramanmaraş) üzerinden yapılan değerlendirmelerle, depremlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal sonuçları da gözler önüne serilmektedir.

Araştırmada nitel bir yaklaşım benimsenmiş ve yöntem olarak literatür taramasına başvurulmuştur. İlgili akademik kaynaklar ve raporlar incelenerek afetlerin toplumsal yapı ve toplumsal kurumlar üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Depremlerle birlikte ortaya çıkan yeniden yapılanma, göç, dayanışma ve toplumsal kırılmalar gibi olgular, çalışmanın temel odak noktalarını oluşturmaktadır.

Depremlerin fiziksel çevrede ani değişimlere yol açmasının yanı sıra, toplumsal düzende de yeni bir şekillenme ihtiyacını doğurduğu bu çalışmada vurgulanmaktadır. Sonuç olarak bu tez, depremlerin yalnızca yıkıcı değil, aynı zamanda dönüştürücü bir işlevi olduğunu savunmakta ve afetlerin toplumsal değişim sürecindeki rolünü çok boyutlu bir şekilde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Afet, Toplumsal Değişme, Toplumsal Yapı, Fiziki Çevre

ABSTRACT

This study is based on the idea that earthquakes should not be regarded merely as natural disasters but also as transformative elements of social change. Earthquakes can lead to profound transformations in the socio-cultural structures of societies, settlement patterns, demographic structures, and state-society relations. Understanding the social effects of earthquakes requires evaluating them not only as physical destruction but also as critical turning points in social systems.

The main subject of this thesis is to examine the effects of earthquakes on social change from a sociological perspective. In this context, the primary aim of the study is to reveal the transformative power of earthquakes on social structures, institutions, and relationships. Through historical examples from Turkey, such as the 1939 Erzincan, 1999 Marmara, and 2023 Kahramanmaraş earthquakes, the study demonstrates that earthquakes result in not only material damage but also significant social consequences.

A qualitative approach was adopted in this research, and the method used was literature review. Relevant academic sources and reports were analyzed to examine the effects of disasters on social structure within a conceptual framework. Phenomena such as reconstruction, migration, solidarity, and social disruption that emerge after earthquakes constitute the main focus of this study.

This thesis emphasizes that in addition to causing sudden changes in the physical environment, earthquakes necessitate a reshaping of social order. In conclusion, it argues that earthquakes are not only destructive but also transformative events, playing a critical role in processes of social change.

Keywords: Earthquake, Disaster, Social Change, Social Structure, Physical Environment

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **x**
GÖRSELLER LİSTESİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK TASARIMI **3**
1. Araştırmanın Sorunsalı **3**
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi **3**
3. Araştırmanın Soruları **3**
4. Araştırmanın Sınırlılıkları **4**
5. Araştırmanın Metodu ve Yöntemi **4**
BÖLÜM I: KAVRAMSAL ÇERÇEVE **6**
1.TOPLUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL DEĞİŞME: KURAMSAL ÇERÇEVE VE ETKİLEYEN DİNAMİKLER **6**
1.1.Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme 6
1.1.1.Toplumsal Yapı Kavramı 7
1.1.2.Toplumsal Değişme Kavramı 10
1.1.2.1. Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler 14
1.1.2.1.1. Fiziki Çevre 15
1.1.2.1.2.Teknolojik Faktörler 20
1.1.2.1.3.Demografik Faktörler 25
1.1.2.1.4. Ekonomik Faktörler 28
1.1.2.1.5. Eğitim Faktörü 30
1.1.2.1.6. Küreselleşme Faktörü 32
2.AFET KAVRAMI VE TÜRLERİ **36**
2.1.Afet Kavramı 36
2.2. Afet Türleri 38
2.2.1.Doğal Afetler 38
2.2.2. Doğal Olmayan Afetler: İnsan Eliyle Yarattığımız Felaketler 39

2.2.3. Diğer Doğal Afetler 41
2.2.4.Doğal Bir Afet Olarak: Deprem 45
BÖLÜM II 48
2.TÜRKİYEDE YAŞANAN DEPREMLER VE DEPREMİN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ 48
2.1. Türkiye'de Büyük Depremler ve Toplumsal Yansımaları 49
2.1.1. 1939 Erzincan Depremi 49
2.1.2. 1971 Bingöl Depremi 54
2.1.3. 1992 Erzincan Depremi 57
2.1.4. 1999 Marmara Depremi 59
2.1.5. 2011 Van Depremi 61
2.1.6. 2020 Elâzığ Depremi 64
2.1.7. 2020 İzmir Depremi 66
2.1.8. 2023 Kahramanmaraş Depremleri 68
BÖLÜM III 75
3. DEPREMLERİN TOPLUMSAL YANSIMALARI 75
3.1. Depremin Psikososyal Etkileri 75
3.2. Depremin Kolektif Bellek Üzerinden Toplumsal Hafızaya Yansıması 80
3.2.1. Kolektif Bellek 80
3.2.2. Kolektif Belleğin Kent Üzerindeki Mekânsal ve Toplumsal Yansımaları 84
4. Yoksulluk ve Toplumsal Tabakalaşma Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar 87
5.Afetler Karşısında Sınıfsal Kırılganlık: Deprem ve Yoksulluk İlişkisi 89
6. Depremler Sonrası Göç Hareketleri ve Yerinden olma 93
7. Depremlerin Toplumsal Kurumlar Üzerindeki Etkileri 98
7.1.Aile Kurumu 99
7.1.1.Afetlerin Aile Yapısı Üzerindeki Yıkıcı Etkileri 103
7.2.Eğitim Kurumu 107
7.2.1.Depremlerin Eğitime Erişim Üzerindeki Etkileri 110
7.3. Din Kurumu 115
7.3.1.Afetler Karşısında İnanç ve Teodise 120
7.4.Ekonomi Kurumu 125
7.4.1.Deprem Sonrası Ekonomik Etkiler ve Yeniden Yapılanma 127
7.5.Siyaset Kurumu 136
7.5.1.Afet Yönetimi Bağlamında Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları 139

SONUÇ.....147
Kaynakça.....155

KISALTMALAR

AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

Ahbap : Anadolu Halk ve Barış Platformu

AKUT : Arama Kurtarma Derneği

AB : Avrupa Birliği

BBC : British Broadcasting Corporation

COVID-19 : Koronavirüs Hastalığı

ÇKS : Çiftçi Kayıt Sistemi

DAF : Doğu Anadolu Fay Hattı

EGS : Ege Graben Sistemi

EBA : Eğitim Bilişim Ağı

GSYH : Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

HAARP : High-frequency Active Auroral Research Program

İHH : İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı

İŞKUR : İş ve İşçi Bulma Kurumu

İTÜ : İstanbul Teknik Üniversitesi

KAF : Kuzey Anadolu Fayı

MAKUD : Motosikletli Arama Kurtarma ve Destek Derneği

MHRS : Merkezi Hekim Randevu Sistemi

Mw : Moment Magnitüd

STGM : Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği

STK : Sivil Toplum Kuruluşları

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

TSSB : Travma Sonrası Stres Bozukluğu

TDK : Türk Dil Kurumu

TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri

Türk-İş : Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSEV : Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

TÜSİAD : Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

IEA : Uluslararası Enerji Ajansı

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1 :Teknotik Deprem (İstockphoto) 8
Görsel 2:Tsunami(Öztürk, 2017) 11
Görsel 3: Sel (Bilgici, 2023) 12
Görsel 4 :Orman Yangını (Biber, 2019) 12
Görsel 5:Ulus Gazetesi (htt) 45
Görsel 6: Ulus Gazetesi (htt1) 46
Görsel 7: Hürriyet Gazetesi (htt2). 50
Görsel 8:Doğu Gazetesi 54
Görsel 9:1999 depremi genel veriler(Zaghloul) 55
Görsel 10: Cumhuriyet Gazetesi 63
Görsel 11: Türkiye Gazetesi 63
Görsel 12:Yeniçağ Gazetesi 64
Görsel 13 :Modern afet yönetimi sistemi ve evreleri şematik gösterim (Tün, Pekkan, Mutlu, & Helvacı, 2017). 129

GİRİŞ

Doğal afetler, yalnızca fiziksel yıkımlarla sınırlı kalmayan; toplumsal düzlemde derin etkiler yaratan ve toplumun temel dinamiklerini kökten dönüştürebilen olağanüstü olaylardır. Özellikle depremler, bu etkisi en yoğun hissedilen afet türlerinden biri olarak, tarihsel ve güncel bağlamda toplumların sosyal yapısını, kolektif hafızasını ve kurumsal işleyişini biçimlendirmektedir. Türkiye gibi aktif fay hatları üzerinde yer alan ülkelerde deprem, yalnızca jeolojik bir gerçeklik değil; aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal dönüşümlerin tetikleyicisi olarak da değerlendirilmektedir. Bu nedenle depremler, yalnızca yer kabuğundaki hareketler olarak değil; toplumsal değişim süreçlerinde belirleyici rol oynayan sosyo-tarihsel olaylar olarak ele alınmalıdır.

Bu tez çalışması, depremleri toplumsal değişmenin bir unsuru olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Her bölüm, depremin farklı bir boyutunu ele alarak çalışmanın genel amacına bütünlüklü bir şekilde hizmet etmektedir. Tezin metodolojik yapısı, hem kuramsal analizlere hem de tarihsel ve güncel örnek olaylara dayalı ampirik gözlemlere dayanmaktadır.

Birinci bölümde, toplumsal yapı ve toplumsal değişme kuramsal bir çerçevede ele alınmakta; fiziki çevre, teknoloji, demografi, ekonomi, eğitim, küreselleşme gibi değişim dinamikleri kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Ardından, afet kavramı tarihsel, etimolojik ve sosyolojik yönleriyle tanımlanmakta; yalnızca doğal değil, insan eliyle yaratılan felaketleri de içeren geniş bir perspektif sunulmaktadır. Bu bağlamda, doğa olayı ile afet arasındaki fark açıklığa kavuşturularak, özellikle depremler ekseninde kavramsal çerçeve oluşturulmaktadır.

İkinci bölümde, Türkiye'de meydana gelen büyük depremler tarihsel sırasıyla incelenmekte; bu depremlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikososyal ve toplumsal etkileri analiz edilmektedir. 1939 Erzincan, 1971 Bingöl, 1999 Marmara, 2011 Van, 2020 Elâzığ, 2020 İzmir ve 2023 Kahramanmaraş depremleri başta olmak üzere yaşanan afetlerin, kolektif bellek, travma, sınıfsal kırılganlık, göç hareketleri ve yoksulluk gibi sosyal temalarla nasıl ilişkilendiği ortaya konmaktadır. Bu temalara ilişkin temel tartışmalar ise üçüncü bölümde ayrıntılı biçimde derinleştirilmektedir.

Üçüncü bölümde, depremlerin toplumsal yapılar ve kurumlar üzerindeki etkileri sistematik bir biçimde analiz edilmektedir. Kolektif bellek ve toplumsal hafızanın kent mekânlarına yansımaları irdelenmekte; ardından aile, eğitim, din, ekonomi ve siyaset gibi temel kurumların afet sonrası geçirdiği dönüşümler değerlendirilmektedir. Aile yapısındaki değişimler, eğitime erişimde yaşanan sorunlar, dini söylemlerin yeniden yapılanma süreçlerindeki rolü, ekonomik kayıplar ve yeniden yapılanma çabaları ile siyasetin ve sivil toplumun afet yönetimindeki konumları örneklerle ele alınmaktadır. Bu bağlamda devletin kriz dönemlerindeki kapasitesi, sivil toplum kuruluşlarının işlevi ve kamu-sivil iş birliklerinin etkinliği de analiz edilmektedir.

Sonuç olarak, bu tez çalışması, depremleri yalnızca jeolojik değil, aynı zamanda sosyolojik ve tarihsel bir olgu olarak ele almakta; afetleri toplumsal yapının yeniden şekillenmesinde etkili olan bir dönüşüm aracı olarak değerlendirmektedir. Depremlerin toplumsal yapıda ve kurumsal işleyişte yarattığı dönüşümler, yalnızca kısa vadeli etkilerle sınırlı kalmayıp, uzun vadeli sosyal, ekonomik ve kültürel süreçleri de kapsamaktadır. Bu yönüyle çalışma, afet sonrası ortaya çıkan yeniden yapılanma, kolektif hafıza ve dayanışma örüntülerini çok boyutlu bir yaklaşımla ele alarak afet sosyolojisi literatürüne katkı sunmayı hedeflemektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK TASARIMI

1. Araştırmanın Sorunsalı

Depremler, yıkıcı etkileriyle sadece maddi kayıplara yol açmakla kalmamış; bireylerin günlük yaşam alışkanlıklarını, sosyal bağlarını ve kurumsal işleyişi de köklü biçimde etkilemiştir. Türkiye gibi aktif fay hatları üzerinde bulunan ülkelerde ise depremler, sıradan doğa olaylarının ötesine geçerek, toplumsal yapının dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, depremleri yalnızca jeolojik felaketler olarak değil, aynı zamanda toplumsal değişimi tetikleyen sosyolojik birer unsur olarak ele almaktır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, depremlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini sosyolojik bir perspektifle inceleyerek, bu olayların birer toplumsal değişme unsuru olarak nasıl işlev gördüğünü ortaya koymaktır. Bu çalışmada aile, eğitim, ekonomi, din ve siyaset gibi temel toplumsal kurumların, depremler sonrasında ne tür dönüşümler geçirdiği analiz edilmekte; aynı zamanda afetlerin kolektif hafıza, dayanışma örüntüleri ve göç hareketleri üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, afetlerin yalnızca kriz değil, aynı zamanda yeniden yapılanma fırsatları sunduğu birer dönüm noktası olabileceğini göstermeyi hedeflemektedir. Araştırmanın önemi, afet sosyolojisine katkı sağlaması ve sosyal politika üretim süreçlerine ışık tutabilecek bulgular sunmasından kaynaklanmaktadır.

3. Araştırmanın Soruları

Bu çalışma aşağıdaki temel araştırma soruları etrafında yapılandırılmıştır:

I. Depremler, toplumsal yapı ve kurumlar üzerinde ne tür dönüşümlere yol açmaktadır?

II. Toplumsal değişme dinamikleri ile afetler arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

III. Türkiye'de yaşanan büyük depremler (örneğin 1939 Erzincan, 1999 Marmara, 2023 Kahramanmaraş) sosyal yapıda nasıl bir kırılma ve yeniden yapılanmaya yol açmıştır?

IV. Depremler sonrasında ortaya çıkan sosyal tepkiler, dayanışma biçimleri ve göç hareketleri nasıl şekillenmektedir?

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, çok boyutlu bir yaklaşımla hazırlanmış; sosyolojik çerçevenin yanı sıra psikolojik etkiler, mühendislik değerlendirmeleri ve mevcut saha çalışması verileri de ele alınmıştır. Ancak bazı sınırlılıklar mevcuttur. İlk olarak, araştırmada doğrudan birincil veri toplanmamış; bunun yerine önceden yapılmış saha araştırmaları, akademik çalışmalar, teknik raporlar ve medya kaynakları temel alınmıştır. Bu durum, analizlerde özgün ampirik gözlemlere değil, ikincil verilere dayanıldığı anlamına gelmektedir. İkinci olarak, çalışma Türkiye bağlamıyla sınırlı tutulmuş; uluslararası karşılaştırmalı analizlere yer verilmemiştir. İncelenen depremler (1939 Erzincan, 1999 Marmara, 2023 Kahramanmaraş) seçilmiş örnek olaylar olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak, araştırma disiplinler arası bir perspektif sunsa da ele alınan alanlar içinde bazı konular daha sınırlı kapsamda işlenmiştir. Örneğin, mühendislik yaklaşımları afet sonrası yapılaşma bağlamında, psikolojik etkiler ise daha çok toplumsal travma ve kolektif bellek üzerinden değerlendirilmiştir. Bu yönüyle araştırma, her disiplini derinlemesine değil, sosyolojik merkezli bir bütünlük içinde ele almıştır

5. Araştırmanın Metodu ve Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntemin seçilmesindeki temel gerekçe, depremlerin yalnızca sayısal verilerle değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve kurumsal boyutlarıyla da değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Bu kapsamda, literatür taraması temel veri toplama aracı olarak kullanılmış; sosyoloji, afet yönetimi, kentleşme, toplumsal değişme ve kolektif hafıza gibi alanlara ilişkin akademik yayınlar, kamu kurum raporları, gazete haberleri ve resmî belgeler incelenmiştir. Literatür taraması, belirli bir konuda yapılmış akademik yayınların –makaleler, kitaplar, tezler, raporlar ve diğer kaynaklar– sistematik, eleştirel ve tekrarlanabilir bir yöntemle incelenmesi, değerlendirilmesi ve sentezlenmesi süreçlerini kapsar (Demirci, 2014, s. 15).

Araştırmada ele alınan tarihsel örnekler (1939 Erzincan, 1999 Marmara, 2023 Kahramanmaraş) üzerinden depremlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Kuramsal çerçevede ise Durkheim, Giddens, Marx ve Parsons gibi düşünürlerin sosyolojik yaklaşımlarından faydalanılmıştır. Bu çerçevede araştırma, yorumlayıcı bir perspektifle, depremlerin sosyo-kültürel etkilerini anlamaya odaklanmıştır.

BÖLÜM I: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.TOPLUMSAL YAPI VE TOPLUMSAL DEĞİŞME: KURAMSAL ÇERÇEVE VE ETKİLEYEN DİNAMİKLER

Toplumların sürekliliğini sağlayan ve onları anlamlı kılan temel unsurlardan biri, sahip oldukları yapısal düzen ve bu düzenin zaman içerisindeki dönüşümüdür. Bu bağlamda toplumsal yapı, bireylerin, grupların ve kurumların karşılıklı etkileşim içinde yer aldığı örgütlü bir sistem olarak, sosyal ilişkilerin biçimlenişini ve toplumsal düzenin işleyişini tanımlar. Ancak bu yapı durağan değildir; tarihsel, kültürel, ekonomik, teknolojik ve çevresel koşulların etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Bu bölümde, toplumsal yapının kurucu unsurları açıklığa kavuşturulurken, aynı zamanda bu yapının geçirdiği dönüşümler toplumsal değişme perspektifiyle ele alınmaktadır.

Bölümde öncelikle toplumsal yapı kavramı teorik çerçevesiyle birlikte açıklanacak; sosyal statü, rol, gruplar ve kurumlar gibi temel bileşenleriyle ilişkili olarak yapının işleyişi değerlendirilecektir. Ardından, toplumsal değişme olgusu ele alınacak ve bu sürecin doğası, yönü ve etkileri farklı sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde tartışılacaktır. Toplumsal değişmeye etki eden başlıca faktörler — fiziki çevre, teknoloji, demografi, ekonomi, eğitim ve küreselleşme — ayrıntılı biçimde ele alınarak, bu dinamiklerin nasıl yapısal dönüşümlere yol açtığı analiz edilecektir. Bu dinamiklerin toplumsal yapıyı nasıl dönüştürdüğü analiz edilirken, bireylerin ve grupların sosyal konumlarındaki değişim süreçleri de göz önünde bulundurulacaktır. Bu bağlamda, toplumsal hareketlilik kavramı üzerinden dikey ve yatay hareketliliğin, yapısal değişimle olan ilişkisi incelenecektir. Böylece bu bölüm hem toplumu oluşturan temel dinamikleri hem de bu dinamiklerin zaman içerisindeki evrimine yön veren değişim süreçlerini bütüncül bir bakışla analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1.1.Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme

Toplumsal yapı ve toplumsal değişme kavramları, 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi sonrasında şekillenen modern toplum anlayışıyla birlikte sosyolojik literatürde anlam kazanmaya başlamıştır. Toplumsal yapı,

bir toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkilerin ve bu ilişkilerin düzenlenme biçiminin bir özeti olarak tanımlanabilir. Toplumsal yapı, sosyal birimlerin bir araya gelerek oluşturduğu organize bir yapıyı ifade etmektedir. Toplumsal yapı, bireyler, gruplar, etnik ve inanç toplulukları, statü grupları, sınıflar ve toplumsal cinsiyet gibi unsurlar arasında kurulan düzenli ve örgütlü ilişkiler bütününü ifade eder. (Alpkaya, 2017, s. 7).

Toplumsal değişme, belirli koşullar altında ortaya çıkan bir durumun, mevcut toplumsal dinamiklerin etkisiyle belirli bir doğrultuda dönüşmesi ve bu süreçte çeşitli farklılıkların meydana gelmesi olarak tanımlanabilir.Toplumsal değişme, bir toplumun sosyal, kültürel, ekonomik veya siyasi açıdan geçirdiği değişim ve dönüşümleri kapsamaktadır. Toplumsal değişme, toplumsal yapıyı oluşturan kurumlarda ya da kurumlar arasında olan ilişkilerdeki değişmeleri içermektedir (Bottomore, 1977, s. 313). Diğer bir ifade ile toplumsal değişme ile kastedilen aslında toplumu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan dönüşümlerdir. Toplumsal yapı ve toplumsal değişme arasındaki ilişkiyi anlamak, toplumu hem durağan hem de dinamik yönleriyle ele almayı gerektirir. Toplumsal yapı, değişimin üzerinde gerçekleştiği zemini oluştururken; değişme, bu yapının zaman içindeki dönüşümünü ifade eder. Bu nedenle toplumsal yapının ne olduğu, nasıl oluştuğu ve hangi unsurlardan meydana geldiği soruları, sosyolojik analizlerin temelini oluşturur. Kavramsal derinliği ve uygulama alanları açısından oldukça geniş bir çerçeveye sahip olan toplumsal yapı, modern toplumları anlamlandırmak için kritik bir çıkış noktasıdır. Bu bağlamda, toplumsal yapı kavramının ayrıntılı biçimde ele alınması hem teorik hem de pratik düzeyde yapılacak analizlerin sağlıklı bir biçimde ilerlemesine olanak tanıyacaktır.

1.1.1.Toplumsal Yapı Kavramı

Yapı kavramı, sosyal bilimler disiplininin temel tartışma alanlarından biridir ve hem tanımlanması hem de kavranması bakımından oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Toplumsal yapı ise, karşılıklı etkileşim içinde olan, birbirini tamamlayan ve işlevsel bir bütün oluşturan unsurların sistematik ilişkilerinden meydana gelir(Eserpek, 1979, s. 4). Toplumun dengeli olabilmesi için bu parçalar ve kurumlar arasında bir uyum bulunmalıdır. Ersoy'a göre toplumsal yapı üç düzeyde ele alınabilir: Makro düzeyde, bireyin ötesinde yer alan ve toplumu şekillendiren genel örgütlenmeler; orta düzeyde,

toplumsal gruplar ve kurumlar gibi unsurlar; mikro düzeyde ise bireylerin eylemlerine yön veren normlar ve etkileşim kalıpları yer almaktadır (2020, s. 186). Toplumsal yapı, bireylerin ve grupların sosyal ilişkiler içinde belirli bir düzene göre organize olduğu bir sistemdir. Bu kavram, birey ile toplum arasındaki etkileşimlerin karmaşıklığını ifade eder. Toplumsal yapı, bireylerin davranışlarını, değerlerini ve normlarını şekillendirerek toplumsal düzenin sürdürülmesine katkı sağlar. Nitekim, toplumsal yapı kavramı; bir toplumu ya da toplumsal sistemi oluşturan farklı ögeler arasındaki düzenli ve sürekli ilişkileri açıklamak amacıyla kullanılan bir çerçeve olarak tanımlanabilir (Bahar, 2015, s. 41).

Toplumsal yapının temel bileşenleri arasında sosyal statü, rol, gruplar ve kurumlar yer almaktadır. Korkmaz'a göre bunlar yapının kurucu unsurlarıdır (2017, s. 24). Sosyal statü, bireylerin toplum içindeki yerini ve ona atfedilen prestiji tanımlar. Bu statü, sadece bireyin meşguliyetini değil, aynı zamanda sahip olduğu hak ve sorumlulukların bütününü kapsar (Korkmaz, 2017, s. 24). Statüye bağlı olarak bireyden beklenen davranış kalıplarını ise sosyal rol belirler. Bu roller, bireyin içinde bulunduğu sosyal pozisyona göre şekillenir ve toplumun bireyden beklentilerini ifade eder (Korkmaz, 2017, s. 56). Örneğin, bir öğretmenin rolleri arasında bilgi aktarmak, öğrencileri yönlendirmek ve rehberlik yapmak gibi görevler yer alır.

Sosyal gruplar, bireylerin etkileşimde bulunduğu, ortak norm ve değerleri paylaştığı topluluklardır. Aileden arkadaş gruplarına, meslek birliklerinden sivil toplum kuruluşlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu gruplar, bireyin toplumsal kimliğini şekillendirmede önemli rol oynar. Sosyal kurumlar ise, toplumsal yapının kalıplaşmış yönleridir. Eğitim, aile, ekonomi ve siyaset gibi kurumlar, bireylerin yaşam tarzlarını belirleyen norm ve değerleri aktarır. Korkmaz'a göre "kurum, bir kişi ya da grup değildir; kültürün bir parçasıdır ve insanların yaşam tarzlarının kalıplaşmış bir boyutudur" (2017, s. 40). Bu kurumlar, bireylerin davranışlarını şekillendiren, toplumsal düzeni sürdüren temel yapılardır.

Depremler bağlamında, toplumsal yapının yalnızca sosyal unsurlar üzerinden değil, aynı zamanda fiziksel ve demografik bileşenlerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Kıray'ın belirttiği gibi, toplumsal yapının bir parçası olarak yeme, içme, barınma gibi biyolojik ihtiyaçları karşılayan doğal çevre ve kaynaklar; bu kaynakları

işlemek için kullanılan teknoloji, nüfusun özellikleri; toplumsal organizasyonlar ve bu unsurların etkileşiminden doğan değer sistemi yapının temel bileşenlerindendir (Kıray, 1999, s. 77). Yapının bağlamları arasında coğrafya, nüfus, örgütler, kurumlar ve değerler bulunmaktadır. Deprem riski gibi doğrudan coğrafi unsurlar, bu yapının biçimlenmesinde belirleyicidir.

Nüfus yoğunluğu, yaş dağılımı, göç ve kentleşme gibi demografik faktörler, afetlere karşı dayanıklılığı etkiler. Yaşlı nüfusun yoğun olduğu bölgelerde müdahale ve destek süreçleri zorlaşırken, hızlı kentleşme altyapı yetersizliklerini ve riskleri artırır. Dolayısıyla, toplumsal yapının deprem bağlamında incelenmesinde demografi göz ardı edilemez.

Toplumsal yapı, sadece bireylerin sosyal ilişkilerini düzenleyen bir çerçeve sunmakla kalmaz; aynı zamanda toplumun sürekliliğini sağlayan normatif sistemin taşıyıcısıdır. Giddens'a göre yapı, bireysel eylemlerle şekillenirken aynı zamanda bu eylemleri biçimlendiren bir çerçeve sunar (Çötok, 2017, s. 196). Bu çift yönlü ilişki, yapının hem bireylerden bağımsız olmadığını hem de onları yönlendiren bir mekanizma olduğunu gösterir.

Toplumsal yapıya ilişkin çok sayıda görüş ortaya atılmıştır. Dikeçligil, yapıyı bir etkileşim örüntüsü olarak tanımlar ve bu yapının oluşabilmesi için parçalar arasında ilişki olması gerektiğini belirtir. Spencer, sosyal yapıyı açıklamak için biyolojik benzetmeler yapar (Ersoy, 2020, s. 181). H. Gert ve C.W. Mills, sosyal alanın anlaşılmasında rol kavramını ön plana çıkarır. Bottomore ise sosyal kurumların, sosyal yapının açıklanmasında da aynı derecede önemli olduğunu vurgular (Bottomore, 1984, s. 113).

Toplumsal yapı durağan değil, dinamik bir sistemdir. Kongar'a göre yapı, çeşitli öğelerden oluşur ve bu öğelerden birindeki değişiklik, tüm yapıyı etkileyebilir (Kongar, 2000, s. 34). Bu da yapının değişime açık olduğunu ve bu değişimin belirli tepkiler doğurabileceğini gösterir. Modernleşme, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler toplumsal yapıyı dönüştüren temel dinamiklerdir. Özellikle teknoloji, bireylerin iletişim biçimlerini ve sosyal ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. "Sosyal değişimler, topluluğun yapısını ve yaşantısını her yönden etkileyebilir" (Korkmaz, 2017, s. 31).

Sonuç olarak, toplumsal yapı, bireylerin sosyal ilişkilerini düzenleyen karmaşık ve çok katmanlı bir sistemdir. Bu yapı hem bireyleri şekillendirir hem de onlardan etkilenir. Deprem gibi doğal afetlerin, bu yapının tüm unsurları üzerinde etkisi vardır. Dolayısıyla, toplumsal yapının incelenmesi yalnızca birey ve kurum ilişkisiyle sınırlı kalmamalı; coğrafi, demografik ve sosyolojik boyutları birlikte ele alınmalıdır. Bu çok boyutlu bakış açısı hem toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini hem de afetlere karşı direncin anlaşılmasını sağlar.

1.1.2.Toplumsal Değişme Kavramı

Toplumsal değişme kavramının ne anlama geldiğini kavramak oldukça önemlidir. Sosyoloji literatüründe kavramların kendine özgü bir dili bulunmakta ve toplumsal değişme kavramı da bu alanda çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Toplumsal değişme, sosyolojinin temel kavramlarından biridir. Toplumların tarihsel bağlamda değişim süreçlerini anlamak, sadece geçmişin anlaşılmasını değil, aynı zamanda geleceğe yönelik öngörülerde bulunmayı da mümkün kılmaktadır. Toplumsal değişmenin karmaşıklığı, farklı bilimsel disiplinlerin bu konuya yönelik ilgisini artırmış ve çok boyutlu bir inceleme alanı yaratmıştır. Özellikle sosyoloji, toplumsal değişmeyi analiz etmede kritik bir rol üstlenmektedir. Bu analizler, bireysel ve kolektif davranışların nasıl şekillendiğini, değişim süreçlerinin nasıl başladığını ve ne tür sonuçlar doğurduğunu anlamamıza ışık tutmaktadır. Doğuşunu ve gelişimini sosyal değişmeye borçlu olan sosyoloji, tabiri caizse değişmenin bilimidir (Kızılçelik, 2011, s. 153-191). Bu değişim, sosyal yapılar, değerler, normlar, kültürel pratikler ve bireyler arasındaki ilişkilerdeki değişikleri kapsamaktadır.

Toplumsal değişme kavramı, farklı sosyolojik yaklaşımların sunduğu çeşitli yorumlarla anlam bakımından zenginleşmektedir. Genel çerçevede ele alındığında, toplumsal değişme; bir toplumun yapısında, işleyişinde ya da normatif değerlerinde zamanla meydana gelen dönüşümleri ifade eder. Bu değişim süreçleri, bireylerin birbirleriyle kurduğu toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleşir ve toplumun genel dinamikleri doğrultusunda şekillenir. Nitekim her toplum ve kurum, zaman içerisinde çeşitli dönüşümlere uğramakta; bu bağlamda toplumsal değişme, toplumsal yapıların süreç içinde geçirdiği değişiklikler olarak tanımlanabilmektedir (Zencirkıran, 2015, s. 9). Belirli bir zaman diliminde doğa ve toplumda gözlemlenen dönüşüm ve farklılıklar, değişim kavramı ile ifade edilebilmektedir. Sosyologlar bu dönüşüm ve değişimle

ilgilenir; değişimin boyutları ve nedenleri üzerine araştırmalar yapmaktadırlar. Örneğin; Herakleitos bu gerçeği, dünyada değişme hariç hiçbir şeyin sabit olmadığı cümlesiyle anlatmaktadır. (Özkalp, 2008, s. 299). Değişim, insan ve toplum yaşamının kaçınılmaz bir gerçeğidir. Bu bağlamda, değişmeyen tek şeyin bizzat değişimin kendisi olduğu söylenebilir. Zira insan, toplum ve onlara ait birçok unsur; zaman, mekân ve koşullara bağlı olarak sürekli bir dönüşüm ve farklılaşma süreci içerisindedir (Okumuş, 2008, s. 123). Toplumsal değişmenin dinamiklerini anlamak, bir toplumun tarihsel gelişimi, günümüzdeki konumu ve gelecekteki yönelimleri hakkında öngörülerde bulunmak açısından önem arz etmektedir.

Bireylerin fiziksel ve toplumsal çevresiyle olan ilişkileri sürekli olarak bir değişim içerisindedir. "Toplumsal değişim gerek nesnel yapısı ve gerekse aktif öznesiyle, bir süreç olarak kavranmalıdır" (Swingewood, 1998, s. 42). Toplumsal yapıda da bireyler ve gruplar arasında olan ilişkilerde bir değişime ve bu değişimde bir sürekliliğe tabiidir. Bireyler içine girdiği ilişkiler içerisinde farklı değer yargıları, farklı normlar ve davranış şekilleriyle karşı karşıya gelmektedir. Bu süreçte bireyler normlara, davranış şekillerine veya değer yargılarına farklı anlamlar yükleyebilmektedir. Bireyler dolayısıyla bu süreç içerisinde bazı davranış şekillerinden veya normlarından bazılarını terk edip bazılarını değiştirmek suretiyle yeni değerler edinebilmektedir. "Bütün bu süreç toplumsal yapı içerisinde gerçekleşmektedir. Bireylerin bu süreç içerisindeki davranış değişikliği toplumsal yapının değişmesine neden olmaktadır. Bu değişim ise toplumsal değişim olarak adlandırılmaktadır" (Bahar H. İ., 2015, s. 127). Kaçınılmaz olan toplumsal değişim süreci doğrultusunda, mevcut toplumsal yapı ya da ilişkiler ağı zamanla dönüşerek, yerini yeni bir toplumsal yapıya veya farklı bir yapılar sistemine bırakmaktadır (Oksay, 1990, s. 43). "Toplumsal yapı içerisinde eşzamanlı olarak iki düzeyde değişim gözlemlenir: Bunlardan ilki, yapının bütününü etkileyen genel bir dönüşüm süreci; diğeri ise, yapı içerisindeki birbirine bağlı ögelerin kendi aralarındaki etkileşimle gerçekleşen değişim hareketidir (Fichter, 2004, s. 201). Değişmenin bu iki yönü — yapının bütün olarak zaman içindeki dönüşümü ile yapı içindeki parça ilişkilerinin değişimi — yalnızca kavramsal ve analitik bir ayrımla ele alınmaktadır; gerçekte bu iki süreç birbiriyle iç içe ilerlemektedir.

Toplumsal değişme toplum yapısındaki köklü dönüşümlerden, kültürel değerlerdeki değişimlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Sosyolojide bu kavrama dair tanımlama çeşitliliği, toplumların sürekli değişim halinde oluşu ve bu süreci etkileyen farklı dinamiklerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, kavramın anlamını derinlemesine ele alabilmek için yalnızca tek bir açıklamaya bağlı kalmak yerine, değişimi çeşitli açılardan değerlendiren tanımlamalara başvurmak, bu kavramı daha kapsamlı anlamamıza olanak tanımaktadır. Bu çok yönlü bakış, değişimin toplumsal yapılar kültürel normlar ve bireyler üzerindeki etkisini analiz etmede daha sağlıklı bir temel sağlamaktadır.

Toplumsal değişme kavramı, genellikle gelişme anlamında kullanılsa da aslında toplumsal yapı ve işleyişte meydana gelen her türlü değişikliği içerir; bu, ilerleme olduğu kadar gerilemeyi, duraksamayı veya çözülmeyi de kapsamaktadır. Toplumsal değişme, toplumu ileriye taşıyan, evrensel değerlere uyum sağlayan bir yönde gerçekleştiğinde olumlu olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık, geriye dönük, istikrarsızlık, karmaşa ve anarşi getiren bir değişim süreci olumsuz olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal değişmenin niteliği, sadece gerçekleşen dönüşümün yönüyle değil, aynı zamanda toplum üzerindeki etkileriyle de yakından ilgilidir. Ülkemizde toplumsal değişme kavramı genellikle "gelişme" anlamında kullanılsa da, bu kavram aslında yalnızca ilerlemeyi değil; gerilemeyi, çökmeyi ve hızla ilerleyen toplumlara kıyasla yerinde saymayı da içermektedir. (Kaçmazoğlu, 2011, s. 140). Değişim olgusunun incelenmesi, toplumsal yapının statik değil dinamik bir nitelik taşıdığını anlamına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, toplumsal değişme, sürekli bir ilerleme ya da gerileme olarak algılanmamalıdır. Aksine, bu süreç çoğu zaman doğrusal olmayan, kimi zaman birikimsel, kimi zamansa kırılma noktalarıyla şekillenen bir karakter taşır. Toplumların farklılaşma süreçleri, bir yandan kendi iç dinamikleriyle bağlantılıyken, diğer yandan dış dünyayla kurdukları ilişkilerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu ilişkiler, sadece ekonomik ya da teknolojik değişikliklerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda kültürel ve ideolojik etkileşimler de içermektedir.

Ezra Park, toplumsal değişim sürecini üç aşamalı bir yapı içinde ele almaktadır. Ona göre bu süreç, ilk olarak birey ve gruplar arasında ortaya çıkan tatminsizlik ve huzursuzluk ile başlar. İkinci aşamada bu hoşnutsuzluklar, toplumsal kargaşa ve kitlesel

hareketlere dönüşür. Son aşamada ise toplum, bu çatışmaları yeni kurumsal yapılar ve uzlaşmalar aracılığıyla yeniden düzenler. Park bu üçlü yapıyı, doğal bir tarihsel süreç olarak tanımlamaktadır (Coser, 2008, s. 319). Toplumsal değişme "Toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi" olarak tanımlanabilmektedir. (Tezcan, 1995, s. 191). Toplumsal değişme, toplumun yapısal düzeninde meydana gelen dönüşümleri ifade eder. Toplumsal yapı, temel olarak kurumlar aracılığıyla şekillenen ilişkiler ağına dayandığı için; bu değişim, esasen toplumsal ilişkilerin dönüşümünü içermektedir (Kongar, 1993, s. 21). Toplumsal değişme, tüm toplum yapılarında zaman zaman evrimsel, zaman zaman ise devrimsel nitelikte ortaya çıkan; hızı ve etkisi toplumsal yapıların özelliklerine ve tarihsel dönemlere göre farklılık gösteren temel bir sosyoloji kavramı olarak öne çıkmaktadır (Kırkpınar, 1999, s. 14).

Parsons, sistemin normal işlevini sürdüren denge durumunun bozulması veya çözülmesiyle sosyal değişimin meydana geldiğini belirtir. Değişim, denge sürecini izler, denge süreci ise değişimi takip eder. Bu değişim sürecinde, sosyal sistem, kişilik sistemi, kültürel yapı ve doğal çevre birbirleriyle etkileşim hâlinde işleyen açık sistemler olarak çalışır. Sistemler arasındaki karşılıklı ilişkilerden doğan içsel dinamikler ile dış çevreden gelen etkiler, toplumda yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasına neden olur ve bu durum, mevcut dengede bir bozulma yaratır. Dengesizlik sonucunda toplum, yeni bir denge, uyum ya da düzen geliştirme eğilimine girer ve bu bağlamda toplumsal farklılaşma süreci başlar. Süreç içerisinde çeşitli toplumsal işlevler, zamanla kendi yapısal birimlerine dönüşerek daha belirgin ve kurumsallaşmış hâle gelir (Mutluer, 2000, s. 21-22). "Merton, sistemin uyumu ve bütünlüğünü sağlayan fonksiyonların yanı sıra, bu uyum ve bütünlüğü zedeleyen "disfonksiyon" kavramını da kullanmıştır. Sosyal değişmeyi ise, Durkheim'den etkilenerek "anomi" kavramı ile açıklamıştır. "Anomi", toplumsal düzenin zayıfladığı, normların işlevini yitirdiği ve bireylerin davranışlarını yönlendirecek açık kuralların bulunmadığı durumları tanımlar. Bu kavram, özellikle hızlı toplumsal değişim dönemlerinde bireylerin yönsüzlük ve belirsizlik yaşamasını açıklamak için kullanılır" (Sümer, 2006, s. 26).

Marx'a göre toplumsal değişimin temel nedeni, üretim araçları ve üretim ilişkilerinden oluşan ekonomik altyapıdır. Üstyapı kurumları (hukuk, din, siyaset, eğitim

vb.) ise bu altyapının ürünü olarak şekillenmektedir. Bununla birlikte, Marx sonrası bazı kuramcılar ve çağdaş yaklaşımlar toplumsal yapının durağan değil, sürekli değişen ve yeniden şekillenen bir karaktere sahip olduğunu savunarak daha dinamik bir yapı anlayışı geliştirmiştir. Bu yapı kendi içerisinde farklı özelliklere ve işlevlere sahip sosyal öğeler tarafından sürekli olarak değişmeye zorlanmaktadır. İnsanların tutum ve davranış biçimlerinde görülen sosyal gerçeklik, aslında sosyal yapıdaki değişimlerin temel etkenlerinin dönüşümünde etkili olan unsurları yansıtmaktadır. (Tolan, 1991, s. 277). Ayrıca, toplumsal değişmeyi tek bir etkenle açıklamak mümkün değildir; herhangi bir sosyal etken tek başına sosyal yapının bütünlüğünü dönüştürememektedir. Toplumsal yaşam bağlamında, farklılaşma olgusu çeşitli etkileşimlerin sonucu olarak ortaya çıkar ve bu yönüyle değişim kavramıyla örtüşür. Zira değişim, belirli bir sürecin sonunda biçimsel dönüşüm ya da yeni bir yapının oluşması anlamına gelir. Toplumsal değişme ise, toplumsal ilişkiler ağında meydana gelen farklılaşmaların yol açtığı, çok boyutlu ve karmaşık bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir (Kaçmazoğlu, 2011, s. 139).

Toplumsal değişme, toplumları meydana getiren kurumlar, kuruluşlar ve toplumsal yapının yanı sıra ilişkilerde mevcut durumlardan tamamen farklı ve yeni bir duruma geçiş sürecini ifade eder (Arı, 2021, s. 133). Toplumsal değişme, toplumların statik bir yapıya sahip olmadığını ve dinamik bir dönüşüm sürecine tabi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm, toplumsal yapıdaki kurumlar, ilişkiler ve değerlerin, eski biçimlerinden farklı olarak yeni biçimler kazanmasıyla gerçekleşmektedir. Sosyolojik açıdan değişim süreci toplumsal işleyişte bir dengenin bozulması ve yeniden kurulması olarak değerlendirilebilmektedir. Her toplumsal değişme hem bireylerin hem de kurumların toplumsal rollerini yeniden şekillendirmektedir. Toplumsal değişmeyi derinlemesine anlamak için ise, bu değişime etki eden faktörlerin dikkatlice incelenmesi gerekmektedir.

1.1.2.1. Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler

Toplumsal değişimin gerçekleşebilmesi, toplumun sahip olduğu iç dinamiklerinin yanı sıra dışsal etkilerle de bağlantılıdır. Toplumsal değişimin temel dinamiği, bu değişimi etkileyen faktörlerin kendi aralarındaki karşılıklı etkileşim sürecinde saklıdır (Kongar, 2000, s. 282). Bir toplumda değişimin nasıl meydana geldiğini anlayabilmek, bu etkilerin hangi zamanlarda, hangi yollarla ve ne derece etkili olduğunu tespit etmekle mümkündür. “Bu bağlamda, toplumsal değişimin belirli bir sistemin veya koşulların

varlığına bağlı olduğu düşünüldüğünde, değişime etki eden faktörlerin, bu sistem ya da koşullarda yaşanan farklılaşmalar olduğunu ifade edebiliriz" (Sunar, 2018, s. 20).

Toplumların içinde yaşadığı fiziki çevre ve iklim koşulları, toplumsal değişim üzerinde etkili faktörlerden biri olarak görülmektedir. Ancak toplumsal değişimi yalnızca fiziki çevreyle sınırlamak doğru olmamaktadır. Toplumlarda gerçekleşen olaylar ve değişim süreçleri oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir ve bu süreçlerde birden fazla faktör etkili rol oynamaktadır. Bu nedenle, yalnızca tek bir etkenin varlığını öne sürmek, toplamsal değişimi açıklamak için yeterli bir yaklaşım değildir. Günümüzde yapılan bilimsel araştırmalar da bu durumu desteklemektedir (Perşembe, 1991, s. 176). Modern sosyoloji, toplumsal değişimi açıklarken tek bir faktörün yeterli olmayacağını savunmaktadır. Bu nedenle, bir toplumda meydana gelen değişimi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için toplumsal değişime etki eden temel unsurları incelemek gerekmektedir.

Toplumsal değişme, sosyal hayatın yapısını ve işleyişini derinlemesine etkilemektedir. Bu değişim sürecini zaman, mekân demografik yapı, tarihsel şartlar, teknoloji, ekonomi, kültür, bilgi, eğitim, ideoloji ve daha pek çok unsur şekillendirmektedir. Değişim, ne kadar kontrol altına alınmak istense de günümüz toplumlarının ve bireylerinin, önceki yüzyılla kıyaslandığında, teknolojik gelişmelerin etkisiyle çok daha hızlı bir dönüşüm geçirdiği açıkça görülmektedir (Kaçmazoğlu, 2011, s. 140). Toplumsal değişmenin dinamik yapısını daha derinlemesine anlamak için, bu değişimi etkileyen temel faktörlerin incelenmesi gerekmektedir.

Teknolojik, ekonomik, demografik ve fiziki çevre gibi unsurlar, toplumsal yapının dönüşümünde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, eğitim, toplumsal hareketlilik ve küreselleşme gibi daha karmaşık etkileşim süreçleri, toplumsal değişmenin yönünü ve hızını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bu faktörlerin her biri, toplumların kendi iç dinamikleriyle olduğu kadar, diğer toplumlarla kurduğu ilişkilerle de yakından bağlantılı olmaktadır. Toplumsal değişmeyi etkileyen bu faktörlerin anlaşılması, toplumların hem tarihsel süreçlerde hem de günümüzde yaşadığı dönüşümleri daha iyi kavrayabilmemiz için kritik bir önem arz etmektedir. Her bir faktör, kendi içinde bir etki alanı yaratırken, diğer faktörlerle de sürekli bir etkileşim halinde olmaktadır. Bu nedenle, toplumsal değişmenin çok boyutlu yapısını anlamak, yalnızca tek bir açıdan değil,

bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Bu bağlamda, söz konusu faktörler, toplumsal değişme süreçlerinin dinamiklerini ortaya koyan temel unsurlar olarak değerlendirilebilir.

1.1.2.1.1. Fiziki Çevre

Toplumsal değişme, çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak çeşitli faktörlerin etkileşimiyle şekillenmektedir. Toplumsal değişim, toplumların yapısal ve kültürel dönüşümlerini açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Bu değişimi etkileyen pek çok faktör bulunmakla birlikte, fiziki çevre bu faktörler arasında önemli bir yer tutar. Bu bağlamda, fiziki çevre, toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarını derinden etkileyen ve çoğu zaman belirleyici bir değişken olarak ön plana çıkmaktadır. Coğrafi özellikler, iklim koşulları, doğal kaynakların dağılımı ve çevresel riskler, toplumsal organizasyonların hem tarihsel hem de çağdaş dinamiklerini yapılandırmaktadır. "Coğrafi koşullar toplumların yaşayış biçimini, kurallarını ve kurumlarını etkilemektedir" (Karnıbüyük, 2019, s. 170). Doğanın sınırları ve sunduğu olanaklar, toplumsal sistemlerin biçimlenişinde temel bir çerçeve sunmaktadır. Fiziki çevre, insanların yaşamlarını sürdürdükleri mekânları, doğal kaynakları ve altyapıyı kapsar ve bu çevredeki değişiklikler, toplumsal yapının evrimini doğrudan etkiler.

Depremler, fiziki çevredeki en dramatik değişimleri yaratan olaylardandır. Bir deprem, sadece yerleşim alanlarında büyük yıkımlar oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal yapıyı, ekonomik düzeni, kültürel kimlikleri ve hatta bireylerin psikolojik durumlarını da etkileyebilir. Toplumsal değişimde fiziksel çevrenin ve coğrafi koşulların etkili olduğu düşüncesi oldukça eski bir geçmişe sahiptir ve bu düşünce doğrultusunda pek çok teorik yaklaşım ortaya konmuştur. Bu teoriler, genellikle toplulukların yerleşim yaptıkları fiziksel ve coğrafi koşulların farklılık göstermesinin, toplum yapısında değişimlere yol açtığını ileri sürmektedir (Sunar, 2018, s. 20). Fiziki çevrenin toplumsal değişmedeki rolü, yerleşim alanlarının coğrafi koşullara bağlı olarak şekillenmesiyle açıkça görülmektedir. Örneğin, tarıma elverişli düzlüklerin erken dönem uygarlıkların merkezi haline gelmesi, çevrenin toplumsal gelişim üzerindeki yapısal etkilerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, su kaynaklarına erişim, yalnızca ekonomik faaliyetlerin değil, aynı zamanda toplumsal hiyerarşilerin ve politik örgütlenmelerin de belirleyicisi olmaktadır. Çevrenin bu düzenleyici etkisi, tarihsel süreç boyunca devam eden bir dönüşüm dinamiği yaratmaktadır. Jeopolitik doktrinin kurucusu olarak kabul edilen F.

Ratzel, *Politik Coğrafya* adlı eserinde devleti, varlığını sürdürebilmek için sürekli genişleyen bir yaşam alanına ihtiyaç duyan canlı bir organizma olarak tanımlamaktadır. Coğrafi determinizme ulaşan bu görüşe göre, coğrafi koşulları uygun olmayan ve genişleme alanı bulunmayan milletler, küçük ve etkisiz kalmaya mahkumdur (Kaya, 2020, s. 257-258).

İbni Haldun'a ait "coğrafya kaderdir" sözünü sıkça duyarız. İbni Haldun, bir bölgenin yer şekillerinin, toprağının, suyunun ve iklim özelliklerinin, o bölgede yaşayan insanların cesaretlerine ve ahlaki özelliklerinin şekillenmesine kadar pek çok unsuru etkilediğini ifade etmektedir (Zabun, 2017, s. 555). Soğuk iklime sahip kuzey ülkelerinde, erdemli, samimi ve açık insanlar daha sık görülürken, güney ülkelerine inildikçe ahlaki değerlere uzaklaşma gözlemlenebilmektedir. Ancak bu durum yalnızca ahlaki özelliklerle sınırlı değildir. Kuzey ülkelerindeki insanlar, serin ve soğuk havanın kazandırdığı disiplin ve erdemler nedeniyle özgürlüğe yönelirken, güney ülkelerindeki bireyle ise sıcak havanın etkisiyle daha çok mutluluğa ve tembelliğe eğilim göstermektedirler (Solmaz, 2023, s. 65)

Bu bakış açısı, doğuştan gelen çevresel koşulların insanların karakterlerini neredeyse belirleyici bir biçimde etkilediğini öne sürmektedir. Ancak bu determinist yaklaşım, toplumların kültürel, tarihsel ve sosyoekonomik gelişimlerini ikincil planda bırakma riski taşır. Bu noktada Montesquieu'nun görüşleri, daha eleştirel ve çok boyutlu bir bakış sağlar. Montesquieu da *Kanunların Ruhu Üzerine* adlı eserinde iklimin toplumlar üzerindeki etkisini kabul etmiş; ancak bu etkinin zorunlu ve tek yönlü olmadığını vurgulamıştır (Montesquieu, 2017, s. 259).Ona göre iklim, sadece fiziksel değil, aynı zamanda yasal, dini ve geleneksel yapıların da şekillenmesinde bir etkendir. Ancak bu etki, her toplumda aynı şekilde tezahür etmez; çünkü siyasal sistemler, kurumlar ve tarihsel koşullar da önemli rol oynar.

Dolayısıyla, hem İbni Haldun'un hem de Montesquieu'nun iklim ve coğrafyanın insan üzerindeki etkilerine dair görüşleri dikkate değer olmakla birlikte, insan davranışlarını yalnızca coğrafi faktörlerle açıklamak indirgemeci bir tutumdur. Toplumların gelişiminde kültürel, politik ve ekonomik değişkenlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, çevresel riskler ve doğal afetler, toplumsal yapılar üzerinde ani ve radikal değişimler meydana getirebilmektedir. Depremler, seller ve kuraklık gibi olaylar, bir yandan toplumsal dayanışma mekanizmalarını güçlendirmekte, diğer yandan da mevcut altyapının yeniden inşasını ve sosyal düzenin yeniden şekillenmesini gerektirmektedir. Depremler, fiziki çevredeki büyük değişiklikleri tetikler. Bu olaylar, yerleşim alanlarını tahrip ederek toplumların fiziksel mekânlarını aniden dönüştürür. Binaların yıkılması, altyapının çökmesi ve ulaşım ağlarının tahrip olması gibi etkenler, toplumların günlük yaşamlarını kesintiye uğratır ve toplumsal düzeni tehdit eder. Bu tür felaketlerin hemen ardından, toplumsal gruplar yeniden organize olur, eski yapılar yeniden inşa edilmek zorunda kalır ve bu yeniden yapılanma süreci toplumsal ilişkilerde önemli değişimlere yol açar. Bu değişimler, yalnızca fiziki bir yeniden inşa süreci olarak kalmaz, toplumsal normlar, değerler ve güvenlik algıları da değişir. Bu durum, fiziki çevrenin sadece doğal bir arka plan olarak değil, aynı zamanda toplumsal değişmeyi zorunlu kılan bir itici güç olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Fiziksel çevredeki değişimler sürekli olarak gerçekleşmekte ve bu değişimler toplum yaşamını etkilemektedir. Coğrafi çevre; doğal kaynaklar, toprak, su kaynakları, dağlar, ovalar, bitki örtüsü ve hayvan varlığı gibi unsurların bir araya gelmesiyle oluşan fiziksel ortamı ifade eder. İnsan, bu çevrenin bir kısmını kontrol altına alabilirken tamamına hâkim olma imkanına sahip değildir. Fiziksel çevredeki değişimlerin bir kısmı her zaman insan kaynaklı değildir; bazen coğrafi ve fiziksel koşulların belirlediği, tek yönlü değişmeler meydana gelmektedir (Kaya, 2020, s. 258). Bu bağlamda, depremler, fırtınalar, sel felaketleri ve iklim değişiklikleri gibi doğa olaylarını tamamen kontrol edebilecek yetkinlikte olamayız. Birçok doğa olayı örneğin depremler su baskınları salgın hastalıklar çevre ve nüfus arasındaki dengeyi bozmaktadır (Özkalp, 2008, s. 306). Bu tür olayların toplum yaşamı üzerinde etkili olduğunu bilmekteyiz. Doğal afetlerin yol açtığı toplumsal değişimleri inceleyen çalışmalar, bu olayların hangi toplumsal dinamikleri hareketi geçirdiğiyle ilgili önemli bilgileri bize sunmaktadır. (Kaya, 2020, s. 259).

Depremler, yalnızca fiziksel yıkımlara neden olmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal düzenin sarsılmasına, sosyal yapının zedelenmesine ve uzun vadede toplumsal dönüşüm süreçlerinin hız kazanmasına da yol açan önemli olaylardır. Bu yönüyle, depremlerin toplumsal etkileri son derece dikkat çekicidir. Bu değişimler, yerleşim

düzeninin, ekonomik faaliyetlerin ve sosyal ilişkilerin yeniden şekillenmesini içerebilir (Selçuk, 2024, s. 23). Toplumsal değişim, deprem gibi büyük felaketlerle birlikte hızlanabilir. Fiziki çevredeki ani değişiklikler, insanları hızlı bir şekilde uyum sağlamak ve toplumsal yapıyı yeniden düzenlemek zorunda bırakır. Bu süreçte, bireylerin ve grupların dayanışma, iş birliği ve sosyal sorumluluk gibi değerleri ön plana çıkabilir. Sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve devletin müdahaleleri, toplumsal değişimi yönlendiren önemli faktörler haline gelir. Bu bağlamda deprem, yalnızca yıkıcı bir afet olmanın ötesinde, toplumsal yapının yeniden inşa edildiği ve dönüşümün mümkün hâle geldiği bir süreç olarak da değerlendirilebilir.

Fiziki çevre insan eliyle oluşturulan mekanlar üzerinden de toplumsal değişmeye katkıda bulunmaktadır. Kentleşme, altyapı projeleri ve sanayileşme gibi süreçler, doğal çevrenin sınırlarını değiştirdiği gibi toplumsal ilişkilerin ve örgütlenme biçimlerinin de dönüşmesine neden olmaktadır. Kent çalışmaları bağlamında, mimari ve kentsel planlama ile afetlerin neden olduğu fiziksel dönüşümlerin toplumsal etkileri, giderek daha fazla önem kazanan bir araştırma alanı hâline gelmektedir (Yılmaz, 2021, s. 125). Örneğin, büyük ölçekli bir barajın inşası yalnızca doğal ekosistemde değil; aynı zamanda bulunduğu bölgedeki sosyo-ekonomik dinamikler ile nüfus hareketlilikleri üzerinde de derin ve çok yönlü etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu tür müdahaleler, fiziki çevrenin hem dinamik hem de toplumsal süreçlerle sürekli etkileşim halinde olan bir unsur olduğunu göstermektedir.

Fiziki çevrenin insan eliyle değiştirilmesi, toplumsal dönüşümlerin hızlanmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin, kentleşme süreçleri, doğal çevrenin sınırlarını değiştirerek toplumsal ilişkilerin yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır. Sanayileşme ile kırsal alanlardan kentlere göç dalgaları, ekonomik yapının dönüşmesine ve toplumsal sınıf ilişkilerinin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Karl Marx'ın ekonomik altyapının toplumsal üstyapıyı belirlediği görüşü, sanayileşmenin toplumsal değişim üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı eserinde, ekonomik yapının (altyapı) hukuksal, dinsel ve politik kurumları (üstyapı) nasıl şekillendirdiğini detaylandırmaktadır (Marx, 2011, s. 35).

Çevresel bozulma ve iklim değişikliği, toplumların dayanıklılık düzeyini ve iş birliği mekanizmalarının gerekliliğini daha görünür hâle getirmiştir. Artan doğal afetler, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde koordineli hareket etmenin önemini ortaya koymaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) raporlarına göre, iklim değişikliğine uyum stratejileri yalnızca çevresel krizlerle başa çıkma kapasitesini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasına da katkı sağlayabilir (Türkiye, 2021). Bu bağlamda, özellikle kentlerde uygulanan iklim odaklı dönüşüm politikaları, yalnızca fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda bireylerin sosyal ilişkilerini ve kültürel pratiklerini de doğrudan etkilemektedir. Özellikle büyük şehirlerde yaygınlaşan dikey mimari, toplumsal etkileşim biçimlerini dönüştürmüş; bu durum, bireysel izolasyon ve toplumsal yalnızlık gibi yeni sosyolojik olguların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Türk sosyolog Şerif Mardin de modernleşme sürecinde kentleşmenin, geleneksel değerlerle modern yaşam biçimleri arasındaki etkileşimi nasıl şekillendirdiğine dikkat çekmiştir. (Mardin, 2021, s. 112).

Sonuç olarak, fiziki çevre, toplumsal değişimin hem nedeni hem de sonucu olarak dinamik bir etkileşim sergilemektedir. Doğal çevrenin sunduğu olanaklar ve insan eliyle yapılan müdahaleler, toplumların yapısal ve kültürel dönüşüm süreçlerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. Bu nedenle, fiziki çevrenin toplumsal değişim üzerindeki rolü, yalnızca çevresel bir değişken olarak değil, toplumsal yapıların yeniden biçimlenmesinde aktif bir aktör olarak değerlendirilmektedir.

1.1.2.1.2.Teknolojik Faktörler

Teknolojik gelişmeler, insanlık tarihinin her döneminde toplumsal yapılar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. İnsanlar, ilk aletlerin icadından günümüzün karmaşık dijital teknolojilerine kadar, sürekli olarak teknoloji geliştirmiş ve bu gelişmeler toplumsal değişimlerin itici gücü olmuştur. Bu değişimlerin incelenmesi ise sosyoloji disiplini çerçevesinde; toplumsal yapı, kültür, ekonomi ve bireylerin etkileşimleri bağlamında ele alınmaktadır. Teknolojik yenilikler, bir yandan hayat standartlarını artırırken, diğer yandan toplumsal ilişkiler, normlar ve değerler üzerinde dönüştürücü etkiler yaratmaktadır. Teknolojik gelişmeler, toplumsal değişmenin en temel unsurlarından biri olarak modern dünyada etkisini her alanda hissettirmektedir. İnsanlık tarihine

baktığımızda, teknoloji ile toplum arasındaki karşılıklı etkileşimin köklü bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Teknolojik yenilikler, sadece bireylerin yaşam biçimlerini dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda ekonomik, kültürel, politik ve sosyal yapıların da yeniden şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Teknolojinin toplumsal değişme üzerindeki etkisini anlamak için öncelikle tarihsel bir perspektiften yaklaşmak gerekir. İlk toplumsal dönüşüm, tarım devrimi ile başlamış ve bu süreçte insanlar yerleşik düzene geçerek yeni bir üretim biçimi geliştirmişlerdir. "Tarım Devrimi ile birlikte, toprak sermayenin başlıca unsuru olmuştur. Tarım toplumunun önemli özelliklerinden birisi de insanların tarımsal faaliyetlere başlamasıyla yerleşik düzene geçmeleri olmuştur (Aksoy, 2016, s. 32). Bu dönüşüm, teknolojik yeniliklerin toplumsal örgütlenme üzerindeki gücünü gözler önüne sermektedir. aha sonra bir buhar makinesinin icadıyla başlayan Sanayi Devrimi, teknolojik ilerlemenin toplumsal yapıyı nasıl derinden dönüştürdüğünün en çarpıcı örneklerinden biri olmuş; üretim, iş bölümü ve ekonomik sistemlerde köklü değişikliklere yol açmıştır (Türkdoğan & Taş, 2022, s. 14). Buhar makinesi, tekstil makineleri ve ulaşım araçları gibi yenilikler, üretim biçimlerini değiştirmiş, işçi sınıfını doğurmuş ve kentleşmeyi hızlandırmıştır. Bu süreç, yalnızca ekonomik yapının değil; aynı zamanda toplumsal ve kültürel normların da yeniden biçimlendiği bir dönüşüm dönemine işaret etmektedir. Tarihsel bağlamda bakıldığında, tarım teknolojilerinin gelişmesi, toplulukların göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçmesine olanak sağlamıştır (Aksoy, 2016, s. 32) Bu dönüşüm, üretim fazlasını mümkün kılmış, iş bölümünü derinleştirmiş ve sınıfsal yapıları doğurmuştur. Sanayi Devrimi ise üretim yöntemlerini kökten değiştirmiş, işçi sınıfının doğuşuna ve kentleşme süreçlerinin hızlanmasına neden olmuştur. Bu süreçte sosyologlar, teknolojinin üretim araçları üzerindeki etkilerini analiz ederek, toplumsal eşitsizlikler ve yeni sosyal düzenlerin oluşumunu anlamaya çalışmışlardır.

Günümüzde dijital teknolojiler—bilgisayarlar, internet ve mobil cihazlar—toplumsal değişimin ana itici güçleri olarak öne çıkmaktadır. Bu teknolojiler bilgiye erişim biçimlerini mekân ve zaman sınırlamasından kurtararak yeniden şekillendirmiştir; dijitalleşme süreci, bilgiyi üretme, işleme, paylaşma ve aktarmada radikal bir dönüşüm yaratmış olup, bunun sonucu olarak hayatın her alanında yapısal değişimlere zemin hazırlamıştır (Özcan & Keskin, 2020, s. 2217). Bu değişim, bireyler arası iletişimden, iş

yapma yöntemlerine, eğitimden sağlık hizmetlerine kadar her alanda kendini göstermektedir. Dijital teknolojiler, toplumları daha şeffaf ve bağlantılı hale getirirken, aynı zamanda yeni eşitsizlikler ve bağımlılıklar da yaratmaktadır. Örneğin, dijital uçurum kavramı, teknolojik gelişmelerin eşit bir şekilde dağılmadığını ve toplumlar arası ve toplum içindeki eşitsizlikleri derinleştirebileceğini göstermektedir.

Modern dönemde, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, toplumsal değişimlerin hızını ve kapsamını artırmıştır. İnternet ve sosyal medya, bireylerin iletişim kurma biçimlerini, bilgiye erişim yöntemlerini ve toplumsal katılım süreçlerini dönüştürmüştür. Manuel Castells gibi modern sosyologlar, bilgi toplumunun ortaya çıkışını ve "*ağ toplumu*"nun bireyler üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemişlerdir. Castells, teknolojinin bireylerin kimlik oluşturma süreçlerini yeniden şekillendirdiğini ve küreselleşme ile yerel toplulukların dinamiklerini değiştirdiğini vurgulamıştır (Castells, 2013, s. 45-50).

Türkiye bağlamında, Şerif Mardin'in modernleşme teorisi, teknolojik yeniliklerin toplumsal değişimle olan ilişkisini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Mardin, özellikle iletişim teknolojilerinin Türkiye'nin Batılılaşma sürecindeki rolüne dikkat çekmiştir. Ayrıca, (Mardin, 2021, s. 101-103) teknolojinin modernleşme ile olan ilişkisine dikkat çekmiş ve modernleşmenin toplumsal yapıdaki geleneksel bağları çözerek yeni bireysel ve toplumsal kimlikler ortaya çıkardığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, teknolojik yeniliklerin toplumsal dönüşümün dinamiklerini anlamak açısından kritik bir unsur olduğu açıktır. Teknolojinin kültür üzerindeki etkileri de oldukça belirgindir. Kültürel normlar ve değerler, teknolojinin sunduğu yeni iletişim araçlarıyla yeniden şekillenmektedir. Örneğin, geleneksel topluluklarda yüz yüze etkileşimler ve aile içi dayanışma ön plandayken, dijital çağda bireylerin çevrimiçi kimlikleri ve sanal topluluklarla olan etkileşimleri daha fazla önem kazanmaktadır.

Son yıllarda, teknolojik gelişmeler iş yapma biçimlerinde köklü değişimlere neden olmuştur. Home Office çalışma sistemleri, özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte hızla yaygınlaşmış ve bireylerin iş-yaşam dengesi, mekânsal bağımsızlık ve esneklik gibi unsurlara dair algılarını değiştirmiştir. Pandemi dönemlerinde zoom, Google Meet gibi programlar önem kazanmış, bilimsel kongreler, toplantılar uzaktan ve online şekilde yapılmaya başlamıştır (Solmaz, 2023, s. 74-75). Bu sistem, büyük kentlerdeki trafik

yoğunluğunu ve karbon ayak izini azaltırken, aynı zamanda bireyler arasındaki fiziksel etkileşimleri sınırlamış ve sosyal izolasyonu artırmıştır. Türkiye'de MHRS (Merkezi Hekim Randevu Sistemi) gibi dijital sağlık platformları, bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmış, sağlık sistemindeki verimliliği artırmış ve sağlıkta dijitalleşme sürecine katkı sağlamıştır (Şaylan, 2023, s. 35). Ancak, bu tür teknolojilerin erişilebilirliği, özellikle kırsal alanlarda yaşayan bireyler için hâlâ bir sorun olabilmektedir.

Akıllı telefonların ve ileri düzey sensör teknolojilerinin gelişmesi, doğal afetlerle mücadelede önemli bir araç haline gelmiştir. Deprem öncesinde erken uyarı sistemleri, toplumsal güvenliği artırmak ve olası can kayıplarını en aza indirmek için kritik bir rol oynamaktadır (Utkucu, Yalçınkaya, & Alptekin, s. 70-72). Örneğin, akıllı telefonlar, sismik dalgaları algılayabilen uygulamalar sayesinde, kullanıcıları deprem gerçekleşmeden saniyeler önce bilgilendirebilmekte ve önlem alma fırsatı sunmaktadır. Bununla birlikte, yapay deprem üretebilen HAARP (Wikipedia, 2024) gibi teknolojilerin varlığı, toplumsal endişeleri artırmış ve bu tür teknolojilerin etik boyutlarını tartışmaya açmıştır. Bu bağlamda, doğal afetlerin toplumsal etkileri, teknolojinin hem bir çözüm hem de potansiyel bir risk kaynağı olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Türkiye gibi deprem kuşağında bulunan ülkelerde, teknolojinin afet yönetimi üzerindeki etkisi, toplumsal değişimi anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Öte yandan, teknolojiye erişimdeki eşitsizlikler, afet durumlarında daha savunmasız olan grupların maruz kaldığı riskleri artırabilir. Bu nedenle, teknolojik gelişmelerin toplumsal faydalarını maksimize etmek için kapsayıcı politikalar geliştirilmelidir.

Son yıllarda yapay zekâ, toplumsal değişimin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir. Yapay zekanın iş süreçlerine entegrasyonu, üretim verimliliğini artırmış, aynı zamanda bazı mesleklerin otomasyon nedeniyle yok olmasına sebep olmuştur. Örneğin, *Yuval Noah Harari, 21. Yüzyıl İçin 21 Ders* adlı kitabında yapay zekanın insanların iş gücündeki yerini nasıl değiştirdiğini ve bu durumun toplumsal eşitsizlikleri nasıl derinleştirebileceğini tartışmaktadır (Harari, 2019, s. 85). Harari'ye göre yapay zekâ teknolojisi, bilgiye dayalı ekonomilerin öncelik kazandığı bir dünyada eğitim ve beceriye erişim eşitsizliklerini daha da belirgin hale getirebilir (Harari, 2019, s. 90). Aynı zamanda, yapay zekanın toplumsal etkileşimler üzerindeki etkisi de büyük bir dönüşüme yol

açmıştır. Shoshana Zuboff, *Gözetleme Kapitalizmi Çağı* adlı eserinde, teknolojinin ileri seviyeye yükselmesiyle birlikte, büyük veri analitiği ile bireylerin davranışlarını nasıl tahmin edip yönlendirdiğini ve bunun toplumsal normlara etkisini incelemiştir (Zuboff, 2021, s. 196-200). Ona göre insan deneyimlerinin tüm yönleri veri olarak işlenir ve birçok teknolojik devlere satılmaktadır. Bu da bireylerin mahremiyet algısını kökten değiştirmiş ve gözetim toplumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, teknolojinin etik sınırlarının yeniden tanımlanmasını gerektirmekte ve toplumsal değerlerin teknolojik ilerlemelerle birlikte nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır (Zuboff, 2021, s. 202-210).

Teknolojik gelişmelerin toplumsal değişme üzerindeki etkileri, sadece olumlu yönleriyle sınırlı kalmamaktadır. Teknolojinin hızlı ilerleyişi, toplumsal adaptasyon süreçlerini zorlaştırabilir ve yeni toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, sanayileşme ile başlayan çevresel sorunlar, günümüzde teknoloji temelli enerji kaynaklarının yanlış kullanımıyla daha da karmaşık hale gelmiştir. Benzer şekilde, dijitalleşme ile ortaya çıkan veri güvenliği ve mahremiyet sorunları, bireylerin ve toplumların karşılaştığı yeni etik ve hukuki zorluklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik değişimlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkileri, yalnızca olumlu yönleriyle değil, aynı zamanda olumsuz sonuçlarıyla da değerlendirilmektedir. Teknolojinin yaygınlaşması, bireyler arasındaki yüz yüze iletişimi azaltarak sosyal izolasyonu artırabilir (Balcı, Bekiroğlu, & Yeles Karaman, 2019, s. 42). Ayrıca, teknolojik ilerlemeler, dijital uçurum gibi yeni eşitsizlik biçimlerini doğurabilir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, teknolojiye erişim ve kullanım konusundaki eşitsizlikler, toplumsal katılım süreçlerini olumsuz etkileyebilir.

Sonuç olarak, teknolojik gelişmeler toplumsal değişmenin temel unsurlarından biri olarak, tarih boyunca insan yaşamını ve toplumsal yapıların dinamiklerini derinlemesine etkilemiştir. Bu etki, tarihten günümüze kadar süregelen bir dönüşüm süreci olarak kendini göstermektedir. Teknolojinin toplum üzerindeki etkisini anlamak ve bu değişimlerin yaratabileceği olası sorunlara çözüm üretmek hem akademik hem de pratik açıdan önemli bir ihtiyaçtır. Türk sosyologlarının bu konuya dair sunduğu perspektifler, teknolojik gelişmelerin toplumsal değişim üzerindeki etkilerini kavrama konusunda önemli bir rehber niteliğindedir. Bu bağlamda, teknolojinin toplumsal değişimdeki rolü

üzerine yapılan çalışmaların, gelecek nesiller için daha adil, sürdürülebilir ve eşitlikçi bir toplumsal yapı inşa etme yolunda kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Teknolojik gelişmeler toplumsal değişimlerin hem nedeni hem de sonucudur. Home office çalışma düzenlerinden dijital sağlık platformlarına, erken uyarı sistemlerinden yapay deprem teknolojilerine kadar pek çok alan, teknolojinin toplumsal yapıları nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Bu dinamik ilişki, bireylerin yaşam biçimlerinden toplumsal yapının temel unsurlarına kadar geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Teknolojinin toplumsal etkilerini anlamak, yalnızca sosyologlar için değil, aynı zamanda politika yapıcılar, eğitimciler ve teknolojinin kullanıcıları için de büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, teknolojinin sunduğu fırsatları değerlendirmek ve olumsuz etkilerini minimize etmek, toplumsal ilerleme için kritik bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2.1.3.Demografik Faktörler

Toplumsal değişim, bir toplumun yapısı, kuralları, değerleri ve örgütlenme biçiminde meydana gelen köklü ve sürekli değişiklikleri ifade eder. Bu değişikliklerin birçok unsuru bulunmakla birlikte, demografik faktörler çoğu zaman belirleyici bir rol oynamaktadır ve en önemli sebeplerden bir tanesi demografi unsurudur (Aydın, 2015, s. 44). Demografi, bir toplumun nüfus yapısını, nüfusun yaş, cinsiyet, doğum oranları, ölüm oranları, göç hareketleri gibi temel özelliklerini inceler. Bu faktörler, sadece nüfus üzerinde değil, toplumsal yapılar, ekonomiler ve kültürel değerler üzerinde de önemli etkilere sahiptir. Demografik faktörlerin toplumsal değişim üzerindeki etkilerini anlayabilmek için öncelikle bu faktörlerin toplumu hangi mekanizmalarla etkilediğine bakılmalıdır.

Nüfusun yapısal bileşenleri, toplumların dönüşüm süreçlerinde önemli roller üstlenmektedir. Yaş dağılımı, cinsiyet oranları, doğurganlık ve ölüm oranları gibi göstergeler, toplumların ihtiyaçlarını, önceliklerini ve kamu politikalarını doğrudan etkileyen değişkenlerdir. Örneğin, genç nüfusun baskın olduğu toplumlarda eğitim, istihdam ve barınma talepleri artarken; yaşlı nüfusun ağırlık kazandığı bölgelerde ise sosyal güvenlik sistemleri ve sağlık hizmetlerinin kapasitesi ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de yaş ortalamasının son yıllarda artması, sosyal hizmet politikalarında yeniden yapılanma gereksinimini doğurmuştur. Cinsiyet oranları ve kadınların eğitim düzeyindeki artış da toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürerek kadının aile ve iş yaşamındaki yerini

yeniden tanımlamaktadır. Özellikle kadınların okuryazarlık oranındaki yükseliş ve üniversite mezunu oranlarının artışı, kadının kamusal alanda daha görünür hale gelmesini sağlamış ve aile yapısında geleneksel rollerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Giddens, modern toplumlarda bu tür demografik değişimlerin yalnızca ekonomik değil, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde de belirleyici etkiler yarattığını ifade etmektedir (Giddens, 2014, s. 68).

Örneğin, nüfusun yaşlanması, toplumsal üretim süreçlerini, sosyal güvenlik sistemlerini ve kuşaklar arası ilişkileri yeniden şekillendirebilir. Bunun yanında, göç hareketleri de toplumsal değişimde önemli bir rol oynamaktadır. Kırsaldan kente ya da bir bölgeden diğerine olan göç hareketleri, toplumsal yapıları dönüştürebilir. Nüfusun artışı ve insanların iş imkanlarının daha fazla olduğu kentlere yönelmesi, günümüzün demografik değişimlerinin temel ve önemli göstergelerinden biridir (Aydın, 2015, s. 44). Örneğin, kırsal alanlardan şehirlere olan göç, yeni yerleşilen yerlerde nüfus yoğunluğunu artırarak altyapı, konut ve sosyal hizmetlerin talebinde büyük bir artışa yol açmıştır. Bu süreç, kentsel planlamanın önemini artırırken, toplumsal eşitlik ve sosyal uyum gibi konuları da gündeme getirmiştir.

Türkiye özelinde, 1950'lerden itibaren başlayan kırsaldan kente göç dalgaları, sanayileşme ile birlikte hız kazanmış ve kentlerin hızlı bir şekilde büyümesine yol açmıştır. Bu süreçte, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirler, nüfus yoğunluğunda büyük artışlar yaşamış ve gecekondu bölgelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 1980'lerden sonra kentleşme oranı hızlıca artarak 2000'li yılların başında %60'ı aşarak toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde köklü etkiler yaratmıştır (Kiziroğlu, 2017, s. 157).

Diğer yandan, 1960'lı yıllarda Almanya'ya işçi göçü ile başlayan süreç, sadece ekonomik değil, kültürel ve toplumsal bir dönüşüme de yol açmıştır. Almanya'ya giden Türk işçileri hem Türkiye'de kalan aileleri hem de yeni yaşam alanlarına uyum sağlamaya çalışan topluluklar üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Almanya'da yaşayan Türk nüfusunun artışı, iki ülke arasındaki kültürel ve ekonomik bağları güçlendirirken, aynı zamanda göçmen toplulukların kimlik ve aidiyet sorunlarını da gündeme getirmiştir. Örneğin, bu göç hareketinin Türkiye'nin ekonomik modernleşme sürecine katkıda

bulunduğunu ve yeni kuşaklar arasında çift kültürlü bir kimlik oluşumuna yol açtığını ifade edilmiştir (Karpat, 2004, s. 115).

Deprem gibi doğal afetler ise demografik faktörleri ani ve dramatik bir şekilde etkileyebilen önemli olaylardır. Depremler sadece fiziksel yıkıma neden olmakla kalmaz, aynı zamanda şehirlerin nüfus yapısını, ekonomik dengelerini ve sosyal ilişkilerini derinden etkiler. İstanbul'da 1999 Marmara Depremi sonrası meydana gelen demografik değişiklikler de dikkat çekicidir. Bu deprem, yalnızca büyük bir yıkıma yol açmakla kalmamış, aynı zamanda şehirden kaçış hareketlerini tetikleyerek nüfus dağılımını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle deprem riski yüksek bölgelerdeki nüfus azalırken, çevre illerde nüfus artışları gözlenmiştir. Yapılan bazı araştırmalara göre, 2000 yılından itibaren İstanbul'un belirli bölgelerinde nüfusun %10'a varan oranlarda azaldığı, buna karşın Tekirdağ ve Kocaeli gibi komşu illerde yoğun göç hareketleri yaşandığı tespit edilmiştir (Südaş, 2004, s. 76-77). Bu değişiklikler, İstanbul'un kentleşme yapısında uzun vadeli etkiler yaratmıştır. Depremden sonra binaların güçlendirilmesi, kentsel dönüşüm projelerinin başlatılması ve afet yönetimi konusunda yeni politikaların benimsenmesi gibi önlemler, şehir planlamasının yeniden ele alınmasını sağlamıştır. Ayrıca, deprem sonrası göç eden ailelerin yeni yerleşim yerlerinde sosyal uyum süreçleri ve ekonomik faaliyetleri farklı bir toplumsal dinamik yaratmıştır. Bu durum, Emile Durkheim'in dayanışma teorisiyle uyumlu şekilde, toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın önemini artırmıştır (Şeker, 2020, s. 23).

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş merkezli yaşanan depremi bu duruma çarpıcı bir örnektir. Bu depremde 11 il etkilenmiş, yüz binlerce bina yıkılmış ve milyonlarca insan şehirlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Yapılan bazı araştırmalarının verilerine göre, 2023 yılının ilk yarısında göç eden nüfusun %35'inin deprem bölgesinden geldiği görülmektedir (Sağıroğlu, Ünsal, & Özenci, 2023, s. 7). 6 Şubat depremleri sonrası Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş gibi şehirlerde nüfusun ciddi şekilde azaldığı, buna karşılık Mersin, Ankara ve Antalya gibi illerde yoğun göç dalgaları yaşandığı gözlemlenmiştir. Göç edenlerin büyük bir kısmını kadınlar, çocuklar ve yaşlılar oluşturmuş, bu da yeni yerleşim bölgelerinde sosyal hizmetlere olan talebi artırmıştır. Örneğin, Mersin'e nakil olan öğrenci sayısı 23.307, Ankara'ya nakil olan öğrenci sayısı

34.441 ve Antalya'ya nakil olan öğrenci sayısı ise 22.190 olarak belirlenmiştir (Sağıroğlu, Ünsal, & Özenci, 2023, s. 12).

Dünya genelinde yaşanan depremler de demografik etkileriyle dikkat çekmektedir. Örneğin, 2010 Haiti depremi, ülkenin nüfus yapısında kalıcı değişikliklere neden olmuş, şehir merkezlerinden kırsal bölgelere büyük bir göç dalgası başlatmıştır. Bu durum, Haiti ekonomisini ve sosyal yapısını çok yönlü olarak etkilemiştir (Çavuş & Kaya, 2024, s. 202). Benzer şekilde, 1999 Marmara Depremi, Türkiye'de sanayi faaliyetlerinin şehir merkezlerinden uzaklaşmasına neden olmuş, bu da ekonomik bir yeniden yapılanmayı tetiklemiştir (Başkanlığı, 2021, s. 296-365).

Sonuç olarak, doğal afetler, yalnızca fiziksel yıkımlara yol açmakla kalmayıp, toplumsal ve demografik yapılar üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Depremler gibi olaylar, toplumların kriz yönetimi ve önleyici tedbirler konusundaki farkındalıklarını artırarak, daha dayanıklı altyapılar ve süreçlerin oluşturulmasını teşvik etmektedir. 6 Şubat Depremi sonrasında Türkiye'de başlatılan kentsel dönüşüm projeleri ve afet yönetimi reformları, bu değişimin somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, demografik faktörlerin yalnızca nüfus hareketleri açısından değil, toplumsal yapıların yeniden şekillenmesindeki etkileriyle de ele alınması kritik bir öneme sahiptir. Toplumların bu değişimlere nasıl uyum sağladığı ve afetlerin uzun vadeli etkileri, gelecekteki dayanıklılık stratejilerinin geliştirilmesi açısından yol gösterici olacaktır.

1.1.2.1.4. Ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler, toplumsal değişimlerin temel unsurlarından biri olarak bireylerin yaşam biçimlerini, sosyal yapıları ve kültürel dinamikleri derinden etkiler. Emile Durkheim ve Herbert Spencer gibi sosyologlar, ekonomik yapıların toplumsal iş bölümü üzerindeki etkisine dikkat çekmiş ve iş bölümündeki artışın toplumsal değişimde önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır (Erdil, 2023, s. 37). Bu bakışa göre, ekonomik yapıdaki değişimler, toplumsal dayanışmanın biçimini değiştirerek bireyler arası ilişkilerin niteliğini dönüştürür. Karl Marx ise toplumsal değişimi öncelikli olarak iktisadi olaylara dayandırır ve ekonomik altyapının toplumsal yapıyı belirlediğini savunur (Erdil, 2023, s. 37). Bu çerçevede, ekonomik faktörlerin toplumsal değişimdeki etkileri çok boyutludur ve çoğu zaman bireysel yaşam biçimlerinden toplumsal kurumlara kadar geniş bir etki alanı yaratır.

Ekonomik krizler, toplumsal yapıların dönüşümünde çarpıcı etkiler yaratır. Her ekonomik kriz gibi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri de sadece rakamlardan ve istatistiklerden ibaret olmayıp, daha derin boyutlara sahip olmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu boyutlar genellikle "sosyal maliyetler" olarak adlandırılmaktadır. Sosyal maliyetler, işten çıkarmaların bir sonucu olarak yoksulluğun artışı, yoksulluğun ardından gelen geleceğe dair umutsuzluk, psikolojik sorunlar ve bunların sonucunda meydana gelen intiharlar gibi etkilerle kendini göstermektedir. Öncelikli olarak ele alınması gereken nokta, milli gelirdeki düşüş ve bu düşüşün doğurduğu sosyal maliyetlerdir (Orhan, 2006, s. 90). Kriz dönemlerinde gelir eşitsizliklerinin artması, sosyal huzursuzluğu tetikler ve toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, ekonomik refahın artış gösterdiği dönemlerde, bireylerin yaşam standartları iyileşir ve toplumsal yapıların dayanıklılığı artar. 2002-2007 dönemindeki ekonomik büyümeler, Türkiye'deki kişi başına düşen gelir seviyesinin %35 oranında artmasına ve toplumsal refahın belirgin bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. Ancak bu büyümeler, her zaman tüm toplumsal kesimlere eşit şekilde yansımamıştır ve gelir eşitsizlikleri varlığını sürdürmüştür (Aysan, 2007, s. 9).

COVID-19 pandemisi, ekonomik yapılarda ve toplumsal davranışlarda çarpıcı değişimlere yol açmıştır. Pandemi sürecinde online alışveriş siteleri ve "Getir" gibi anında teslimat uygulamaları önem kazanırken, bireylerin tüketim alışkanlıkları dijital platformlara kaymıştır. Bazı haber ve araştırmalara göre 2020 yılında e-ticaret hacmi %66 oranında artmış ve bu artış toplumsal yaşamın dinamiklerini kalıcı olarak değiştirmiştir (Ulukan, 2021). Aynı zamanda, pandemi sürecinde üretim faaliyetlerinin kısıtlanması, tedarik zincirlerinde aksamalara neden olmuş ve bu durum, ekonomik belirsizlikleri derinleştirmiştir. Karl Marx'ın üretim ile toplumsal değişim arasındaki ilişkisine dair yaklaşımı, pandemi dönemindeki ekonomik değişimleri anlamak için önemli bir çerçeve sunar (Solmaz, 2023, s. 16).

6 Şubat 2023'te gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin Türkiye ekonomisine olan etkilerine ilişkin Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanan raporda, toplam ekonomik kaybın yaklaşık 103,6 milyar dolar (yaklaşık 2 trilyon TL) olduğu ifade edilmiştir. Bu tutarın, 2023 yılı Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın yaklaşık %9'una karşılık geldiği belirtilmektedir (Çakır, 2023). Bu raporda,

depremin yol açtığı toplam ekonomik yükün en büyük bileşeninin %54,9 oranıyla konut hasarları olduğu ve bunun maliyetinin 56,9 milyar dolar olarak hesaplandığı ifade edilmiştir. Ayrıca, kamu altyapısı ve hizmet binalarındaki yıkımın 12,9 milyar dolar, konut hariç özel kesim hasarının ise 11,8 milyar dolar olduğu belirtilmiştir (Çakır, 2023). Depremzedeler için inşa edilen konutların toplam maliyetinin yaklaşık 20 milyar dolar olduğu rapor edilmiştir. Bu tahmin, Prof. Dr. Necdet Sağlam'ın analizine dayanmaktadır. Ayrıca, depremin Türkiye ekonomisine toplam maliyetinin 110 milyar dolar olduğu ve 2023 yılı sonu itibarıyla yapılan harcamaların 30 milyar dolar seviyesine ulaştığı belirtilmektedir (Gökçe, 2024). Şehir altyapılarının yeniden inşa edilmesi ve zarar görmüş yolların tamiri için ayrılan fonların toplamı ise 15 milyar dolara ulaşmıştır.

Bu ekonomik etkiler, sadece mali yük anlamında değil, aynı zamanda toplumsal yapının yeniden şekillenmesinde de belirleyici olmuştur. Üretim faaliyetlerinin aksaması, iş gücünün göç nedeniyle dağılması ve sanayi altyapısının zarar görmesi, bölgedeki üretim modelini dönüştürmüştür. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin faaliyetlerinin durması, geçim kaynaklarının değişmesine ve informal ekonomik ilişkilerin artmasına yol açmıştır. Bu durum, geleneksel üretim biçimlerinden uzaklaşılarak yeni ekonomik adaptasyon süreçlerinin devreye girmesine neden olmuştur. Aynı zamanda, yeniden inşa süreciyle birlikte inşaat sektörüne yönelen emek gücü dağılımı, toplumsal sınıflar ve iş ilişkilerinde de yeni yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, ekonomik dönüşümün sadece maddi değil, sosyolojik bir boyutu olduğu unutulmamalıdır. Son olarak, deprem bölgesindeki illerin demografik ve ekonomik ilişkilerinin coğrafi boyutunu analiz eden çalışmalar, depremin etkilerini ve sonuçlarını daha iyi anlamak açısından önemlidir (Kaygalaka, 2023, s. 103).

Sonuç olarak, ekonomik faktörler, toplumsal değişimlerin çok yönlü bir belirleyicisidir. Kapitalizm, küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve ekonomik krizler gibi dinamikler, toplumsal yapıları dönüştürürken bireylerin yaşam standartlarından toplumsal dayanışma biçimlerine kadar geniş bir yelpazede etkiler yaratmaktadır. Bu süreçlerin anlaşılması, gelecekteki toplumsal önceliklerin belirlenmesi için kritik bir öneme sahiptir.

1.1.2.1.5. Eğitim Faktörü

Eğitim, toplumsal değişim süreçlerinde önemli bir katalizör olarak kabul edilir. Tarih boyunca eğitim, bireylerin sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirmek, toplumsal şuuru artırmak ve kültürel aktarımı sağlamak amacıyla kullanılan bir araç olmuştur. Emile Durkheim, eğitimin toplumsal dayanışmayı sağlayan şekillendirici bir unsur olduğunu savunmuş ve bireylere toplumsal kurallar ile normların aktarılmasında eğitimin kritik bir rol oynadığını ifade etmiştir (İnal, 2019, s. 512). Türk sosyologlarından Niyazi Berkes ise eğitim sistemlerinin modernleşme ve çağdaşlaşma süreçlerinde toplumların dönüşümünde temel bir araç olduğunu belirtmiştir (Topses, 2012, s. 68). Eğitim, bireylerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirerek toplumsal katılımı destekler.

Eğitim sistemlerinin niteliği, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesinde belirleyici bir rol oynayabilir. Eğitimde fırsat eşitsizliği, ekonomik ve sosyal yoksunlukların kuşaktan kuşağa aktarılmasına neden olur. Örneğin, sosyoekonomik düzeyi düşük bireylerin kaliteli eğitime erişimlerinin sınırlı olması, toplumsal tabakalaşmayı daha da derinleştirir. Pierre Bourdieu'nün "kültürel sermaye" kavramı, eğitim sistemlerinin toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten mekanizmalarını açıklamak için kullanılabilir (Yanıklar, 2010, s. 123-124)"Kültürel sermaye", bireylerin ailelerinden edindikleri bilgi, görgü, dil yetkinliği, eğitim düzeyi gibi kültürel ögeleri ifade eder ve bu birikim bireylere sosyal hayatta avantaj sağlayabilir. Bourdieu'ya göre bu tür sermaye, özellikle eğitim yoluyla yeniden üretildiği için, sınıfsal eşitsizliklerin sürekliliğinde önemli bir rol oynamaktadır (Soncu & Demir, 2024, s. 410). Türk akademisyenlerden İsmail Doğan da eğitim sisteminin fırsat eşitsizliğini azaltıcı bir mekanizma olarak kullanılabileceğini, ancak mevcut durumda bu eşitsizlikleri pekiştiren bir yapıya sahip olduğunu savunmaktadır (Doğan, 2016, s. 266).

Eğitim, bireylerin kimlik oluşturma süreçlerinde çok boyutlu bir etkiye sahiptir. Erik Erikson'un kimlik gelişimi teorisi, bireylerin çocukluk ve ergenlik dönemlerinde sosyal etkileşim yoluyla kimliklerini inşa ettiklerini savunur (Ergün, 2020, s. 468). Eğitim, bireylere toplumsal aidiyet duygusu kazandırırken, aynı zamanda bireylerin benlik algısını etkilemektedir. Eğitimin meslek edinme ve sosyal tabakalaşma süreçlerindeki rolü, sosyolojik araştırmalarda uzun süredir vurgulanmaktadır. Eğitim düzeyi ne kadar yüksekse, bireyin erişebileceği meslek grubu da o ölçüde çeşitlenir, bu da toplumun

mevcut tabakalaşma sistemi içinde yer almasını belirler. Türkiye örneğinde, TÜİK verileriyle yapılan bir çalışmada ebeveynin mesleki statüsüne dayalı olarak bireyin meslekî konumunun şekillenmesi analiz edilmiş; yükseköğretimin yaygınlaşmış olmasına rağmen ebeveyn eğitim ve meslek statüsünün hâlâ güçlü bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir (Kılıç, 2014, s. 244). Bu durum göstermektedir ki eğitim, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretiminde hem bir araç hem de bir barometre işlevi görmektedir.

Ayrıca içinde bulunduğumuz enformasyon toplumunda, bilgiye erişim ve üretim becerileri giderek daha kritik hale gelmiştir. Dijital okuryazarlık artık meslekî ve ekonomik pozisyon kazanmanın temel koşullarından biridir; çünkü bilgi teknolojilerine erişimin kısıtlı olduğu bireyler, hem eğitim fırsatlarında hem kariyer olanaklarında geride kalmaktadır (Kaya E. , 2021, s. 32). Bu bağlamda eğitim, sadece bireye bir meslek kazandırmakla kalmamaktadır; aynı zamanda onun dijital bilgi toplumuna katılımını sağlayacak bir altyapı sunmakta ve böylece toplumsal statü edinmenin kapılarını aralamaktadır.

1.1.2.1.6. Küreselleşme Faktörü

Küreselleşme, temel olarak ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel bağlantılılığın artmasıyla dünyanın daha bütünleşmiş bir hale gelmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda, her ne kadar doğası gereği bir süreç olarak tanımlansa da küreselleşmenin bu nitelikleri, toplumsal değişimi etkileyen bir yapı dinamiği olarak işlev görmesine neden olmaktadır. Ellwood'a göre, her ne kadar görece yeni bir kavram olsa da, uzun süredir devam eden bir süreci tanımlayan ve dünyanın dönüşümünü açıklamak için kullanılan temel terim olan "küreselleşme", literatürde oldukça geniş bir yer edinmiş ve akademik çevrelerde yoğun ilgi görmesine rağmen, üzerinde uzlaşı sağlanmış tek bir tanıma sahip değildir (2002, s. 13). Giddens'ın küreselleşme hakkındaki görüşleri, onun modernliğin durdurulamaz gücü (juggernaut) üzerine düşüncesiyle bağlantılıdır ve bu bakış açısıyla örtüşmektedir (Giddens, 2018, s. 124-125). Ayrıca, küreselleşme ile risk, özellikle de "üretilmiş risk" olarak adlandırdığı olgunun yükselişi arasında güçlü bir ilişki bulunduğunu belirtir. Giddens, küreselleşme sürecinde genel olarak Batı'nın, özel olarak ise Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisini vurgulayan bir düşünürdür (Giddens, 2018, s. 124-125).

Zengingönül'e göre küreselleşmeyle ilgili tanımların ortak noktası, ortak bir tanımda uzlaşmaya varılamamasıdır (Zengingönül, 2004, s. 12). Küreselleşme terimi ilk kez İngiliz ekonomist W. Foter'in 1833 yılında kaleme aldığı, dünya üzerindeki kaynakların dağılımı ve kullanımına dair bir makalede yer almıştır. Ardından, 4 Nisan 1959 tarihinde *The Economist* dergisinde yeniden gündeme gelmiştir. Kavramın bugünkü güçlü etkisine ulaşması ise Garett Hardin'in 1968'de kaynakların paylaşımı ve kullanımına ilişkin çalışmasıyla ilişkilendirilmiştir (Karabıçak, 2002, s. 116). Küreselleşme, birçok araştırmacı tarafından ekonomik bir kavram olarak değerlendirilse de yalnızca ekonomik bir çerçevede ele alınması, anlaşılmasını güçleştirmektedir. Zira küreselleşme yalnızca ekonomik bir süreç değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik boyutları da olan kapsamlı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Herman küreselleşmeyi hem kurumların sınırları aşarak genişlediği dinamik bir süreç hem de bu sürecin hızlanmasıyla sürekli evrilen ve dönüşen ekonomik ilişkiler ile ulusötesi araçlardan meydana gelen bir yapı olarak tanımlar (Herman, 2000, s. 96). Bu bağlamda, bir ideoloji olarak küreselleşme, sunduğu dönüşümü ilerleme şeklinde göstererek son derece faydalı ve kaçınılmaz olduğu fikrini öne çıkarır ve böylelikle karşı gelebilecek her türlü direnci zayıflatmayı amaçlar.

Küreselleşme, değişim faktörü olarak hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu süreç, doğrudan bir neden değilse de değişimi hızlandıran ve yönlendiren bir mekanizma olarak değerlendirilebilir. Küreselleşme, teknolojik ve ekonomik ilerlemelere bağlı olarak ortaya çıkmış ve hızla yayılmıştır. Bu süreç, toplum üzerinde şekillendirici bir etki yaratarak küreselleşmenin sonuçlarını görünür hale getirmiştir. İletişim ağlarının henüz gelişmediği dönemlerde, kültürel geçişlerin oldukça keskin olduğu göz önüne alındığında, küreselleşmenin öncelikle kültürler arasında bir etkileşim sağladığı söylenebilir. Bu durumun bir sonucu olarak, dünya genelinde sosyal açıdan birbirine oldukça benzer toplumlar şekillenmeye başlamıştır.

Günümüzde, sert kültürel unsurlar varlıklarını sürdüremezken, daha esnek kültürel unsurlar geniş kitleler tarafından hızla kabul görmektedir (Yavuz, 2010, s. 1465). Günümüzde kültürel değişim süreci, sert (katı) kültürel unsurların geri planda kalırken daha esnek unsurların hızla benimsenmesiyle şekillenmektedir. "Sert" kültürel unsurlar; belli ritüeller, geleneksel aile yapısı, katı cinsiyet rolleri veya din temelli normlar gibi,

değişime dirençli, yerel ve sabit kalıplara sahip öğelerdir. Örneğin; ataerkil toplumsal yapı, dini bayram törenleri ya da yerleşik kurallar, toplumun hızlı dönüşen değerleri karşısında esnemez özellik gösterir. Buna karşılık "esnek" kültürel unsurlar ise sınırları aşan, hızlı evrilen ve bireyin kimliğine göre yeniden biçimlendirilen öğelerdir. Popüler kültür, dijital iletişim trendleri, sanat ve yaşam tarzlarındaki küresel figürler, bu tür unsurların başlıca örnekleridir; çünkü değişen toplumsal taleplere hızla yanıt verirler.

Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernite" kuramı bu dönüşümü açıklamada önemli bir teorik çerçeve sunar. Bauman'a göre modern toplumlar artık katı ve kalıcı yapılardan ziyade, sürekli değişim hâlinde olan, belirsizliğe açık ve bireysel tercihlere göre biçimlenen bir kültürel yapıya evrilmiştir. Bu bağlamda, kültürel esneklik, çağdaş bireyin yaşam tarzlarını biçimlendiren temel unsur haline gelmiştir (Bauman, 2019, s. 36-39).

Örneğin, McDonald's olarak bilinen küresel tüketim alışkanlıklarının yayılması, yerel mutfak kültürlerinin zayıflamasına neden olmuştur. George Ritzer (Ritzer, 2000, s. 34-37); küreselleşmenin kültürel yansımalarını "McDonaldslaşma" kavramı üzerinden ele alarak, bu sürecin toplumsal etkilerini dört temel unsurla açıklamıştır: hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik, verimlilik ve denetim. George Ritzer'in "McDonaldlaştırma" kavramı, modern toplumların giderek belirli bir akılcılaşma süreci içinde homojenleştiğini ve standartlaştığını ileri sürer. Ritzer bu süreci dört temel ilke ile açıklar: hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik, verimlilik ve denetim. Bu ilkeler; üretim ve hizmet süreçlerinin niceliksel verilere indirgenmesi (hesaplanabilirlik), aynı hizmetin her yerde ve her koşulda aynı biçimde sunulması (öngörülebilirlik), minimum zamanda maksimum verim elde etme çabası (verimlilik) ve insan davranışlarının teknoloji ya da prosedürlerle kontrol altına alınması (denetim) şeklinde özetlenebilir (Ritzer, 2000, s. 36-40). Hesaplanabilirlik, harcanan zaman, emek ve maliyetin kolayca ölçülebilmesini ifade ederken; öngörülebilirlik, sunulan ürünlerin standart hale gelmesiyle tüketicinin farklı bir talepte bulunma gereksiniminin azalmasını açıklar. Verimlilik, günlük yaşamdaki ihtiyaçların giderilme süresinin kısalmasına işaret ederken; denetim ise, McDonaldslaşma sürecinde geliştirilen teknolojiler aracılığıyla tüketicilerin yönlendirilmesini ve kontrol edilmesini ifade etmektedir.

Bu kuramsal çerçeve doğrudan Max Weber'in rasyonelleşme ve bürokrasi anlayışıyla bağlantılıdır. Weber'e göre modern toplumlar, geleneksel otorite biçimlerinden uzaklaşarak akılcı, hesaplanabilir, öngörülebilir ve teknik olarak denetlenebilir yapılara evrilmektedir. Weber'in "biçimsel akılcılık" adını verdiği bu süreçte; duygular, inançlar ya da kişisel değerler yerine, ölçülebilir, kontrol edilebilir ve kurallaşmış ilişkiler ön plana çıkar. Weber'in "demir kafes" (iron cage) kavramı, bireyin bu rasyonel sistemler içinde özgürlüğünü ve yaratıcılığını kaybederek sistemin pasif bir parçasına dönüşmesini ifade eder (Weber, 2023, s. 155). Ritzer ise bu görüşü alıp günümüz tüketim toplumu bağlamında genişletmiş, özellikle fast-food zincirleri gibi organizasyonlar üzerinden çağdaş bireyin nasıl "hız", "verim" ve "kontrol" baskısı altında şekillendiğini gözler önüne sermiştir. Bu nedenle McDonaldlaştırma, yalnızca ekonomik ya da kurumsal bir dönüşümü değil, aynı zamanda bireysel kimliğin ve toplumsal ilişkilerin Weberci anlamda nasıl rasyonelleştiğinin çağdaş bir yorumu olarak okunabilir.

Son olarak, küreselleşme ile depremler arasındaki ilişkiye daha derinlemesine bakılması gereklidir. Depremler, sınır tanımayan etkileriyle küresel bağlantılılığı güçlendiren bir boyut taşır. Kentlerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı ne derece savunmasız olduğu, coğrafi konumları, altyapılarının kalitesi ve demografik yapıları gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir (Kaya, 2018, s. 227). Bu kırılganlık, sadece fiziki altyapının çökmeye meyilli olmasından kaynaklanmaz, aynı zamanda uluslararası bağlılıklar nedeniyle ekonomik ve insani etkilerin daha geniş bir alana yayılmasından doğar.

Kentsel bölgelerin küreselleşme sürecinde doğal afetlere karşı daha savunmasız hale geldiğine dair geniş bir akademik çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Küreselleşme "Çağında Kentsel Afetler" başlıklı makalede (Olcay, 2020, s. 187); şehirlerin küreselleşmenin etkisiyle yeni afet türleriyle karşı karşıya kaldığı ve bunun hem küresel hem de yerel ekonomiler üzerinde çeşitli sonuçlar doğurduğu ifade edilmektedir. Örneğin, 1999 Marmara Depremi, uluslararası yardım ve dayanışma ağlarını harekete geçirerek, afetlere karşı küresel tepki mekanizmalarının önemini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler, etkilediği 11 İl ile hem yerel hem de küresel çapta bir dayanışma ihtiyacı yaratmış; Birleşmiş Milletler ve

çeşitli uluslararası kuruluşların koordinasyonunda yürütülen yardım kampanyaları ile küreselleşmenin olumlu etkilerini gözler önüne sermiştir.

6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş merkezli depremlerin ardından uluslararası toplumun Türkiye'ye yönelik yardım ve dayanışma çabalarını ele alan haberler bulunmaktadır. Örneğin, "Asrın felaketinin ardından dünya, Türkiye'ye yardım için seferber oldu" başlıklı haberde, 90 ülkeden 11.488 uluslararası arama kurtarma personelinin deprem bölgesine geldiği ve çeşitli ülkelerin çadır, konteyner, sahra hastanesi gibi yardımlarda bulunduğu belirtilmektedir (Koca, 2024). Bununla birlikte, ekonomik kayıpların ve lojistik sorunların büyük ölçekte tahribata yol açtığı göz önüne alındığında, küresel afet yönetimi için daha sıkı iş birliği ve daha hızlı aksiyon mekanizmaları gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, "Uluslararası finans kuruluşlarından deprem bölgesine 2,8 milyar dolarlık destek" başlıklı haberde, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve diğer uluslararası finans kuruluşlarının deprem sonrası Türkiye'ye sağladığı mali destekler detaylandırılmaktadır (Davut, 2024). Bu çerçevede, küreselleşme, sadece ekonomik ve kültürel birleşme değil, aynı zamanda doğal afetlere karşı küresel çözümleri gerektiren bir dayanışma sistemi olarak da değerlendirilmelidir. Sonuç olarak, küreselleşme sadece ekonomik ve kültürel birleşme değil, aynı zamanda doğal afetlere karşı daha etkin bir dayanışmayı da gerektiren bir süreçtir. Depremler gibi afetler, küresel bağlantıları ortaya koyarken, insanlığın dayanışma ve şefkat örneklerini de gözler önüne serer.

2.AFET KAVRAMI VE TÜRLERİ

Afetler, insan yaşamını, toplumsal düzeni ve doğal çevreyi tehdit eden; çoğu zaman ani, öngörülemeyen ve geniş ölçekli sonuçlara yol açan olaylardır. Fiziksel yıkımın ötesinde, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel düzeyde derin izler bırakan bu olaylar, hem bireylerin gündelik yaşamını sekteye uğratmakta hem de toplumsal kurumları zorlayarak kırılganlıkları gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bölümde, afet olgusunun çok yönlü niteliği ele alınmakta; kavramsal çerçevesi ile tarihsel ve toplumsal bağlamı açıklığa kavuşturulmaktadır. Afet kavramı, yalnızca doğal olaylarla sınırlı olmayan, aynı zamanda insan eliyle oluşan felaketleri de içine alan geniş bir tanımlama alanına sahiptir.

Bu doğrultuda, afetlerin dilsel ve kültürel anlamları da göz önünde bulundurularak hem akademik hem de gündelik düzlemde nasıl tanımlandıkları irdelenecektir.

2.1.Afet Kavramı

Afet, insanların günlük yaşamını, faaliyetlerini ciddi biçimde sekteye uğratan ya da tamamen durduran; fiziksel, ekonomik ve toplumsal kayıplara yol açan olağanüstü durumları ifade eden genel bir kavramdır. Afet kavramı köken olarak Arapça bir kelimedir. Afet kavramı sözlükte "bela, musibet, hastalık ve faydalı olmayan" gibi anlamlara gelmektedir. "Afet kavramı dilimize geçen birçok Arapça kelimeler gibi çoğul bir anlam ifade etse bile, bizde tekil bir anlam ifade etmektedir." (Gökçen, 2020, s. 41).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde afet kavramının birden çok anlamı bulunmaktadır. "Kıran" kelimesi, bağlama göre farklı anlamlar taşıyabilen çok yönlü bir ifadedir. Bu sözcük; ağır hastalıkların dokularda oluşturduğu tahribatı, doğa olaylarının neden olduğu büyük yıkımları ve kimi zaman da güzelliğiyle insanı hayran bırakan kadın figürünü tanımlamakta kullanılır.(TDK). Bu anlamlardan anlaşılacağı üzere afet kavramı mecaz olarak kullanılabilmektedir.

Afet, beklenmedik olaylar sonucunda ortaya çıkan büyük çaplı felaketlerdir ve toplumda geniş çaplı etkilere neden olmaktadır. Afetler; doğal, insan kaynaklı ya da teknolojik olmak üzere çeşitli türlerde sınıflandırılmakta olup, bu afetler farklı doğal olaylar ya da insan faaliyetleri gibi çeşitli nedenlerle meydana gelebilmektedir. Deprem, sel, tsunami, fırtına, yangın, heyelan gibi doğal afetlerle birlikte nükleer kazalar, sanayi kazaları, terör saldırıları gibi insan kaynaklı ve teknolojik afetler de toplumları etkileyebilmektedir.

Afetler, ekonomik, sosyal, çevresel ve insani açıdan büyük zararlara yol açabilmektedir. Yıkılan binalar, tahrip olan altyapı, kaybedilen canlar, maddi kayıplar ve psikolojik travmalar afetlerin etkileri arasında yer almaktadır. Bu nedenle, afetlerin önlenmesi, hazırlık çalışmalarının yapılması ve müdahale süreçlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Afetlerin önlenmesi ve azaltılması amacıyla çeşitli önlemler alınabilir. Bunlar arasında deprem, sel, yangın gibi doğal afetlere karşı yapıların güçlendirilmesi, sağlam altyapı sistemlerinin oluşturulması, erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi önemli adımlardır. Ayrıca afet yönetimi

alanında çalışan kurum ve kuruluşlar, acil durum planları hazırlayarak afet durumunda hızlı ve etkin müdahale sağlayabilmektedir.

Afetlerle mücadelede yerel yönetimler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve bireyler arasında etkili bir iş birliği ve koordinasyon büyük önem taşımaktadır. Afet öncesi, sırası ve sonrasındaki tüm aşamalarda paydaşların sorumluluklarını yerine getirmesi ve eşgüdüm içinde hareket etmesi, afetlerin yıkıcı etkilerini en aza indirmeye katkı sağlar. Afet yönetimi yalnızca yerel ölçekte değil, ulusal ve uluslararası düzeyde de stratejik öneme sahiptir. Ulusal afet yönetimi politikalarının geliştirilmesi, kaynakların etkin kullanımı, uluslararası dayanışma ve iş birliği mekanizmalarının işletilmesi, afetlerle etkili mücadelede belirleyici unsurlardır. Bu noktada, afetlerin doğru bir şekilde tanımlanması ve sınıflandırılması, müdahale ve yönetim stratejilerinin oluşturulmasında temel teşkil eder. Alkın'a (2020, s. 64) göre, "Afetler, temelde doğal ve yapay afetler olarak sınıflandırılabilmektedir. Doğal afetler; depremler, seller, yangınlar gibi doğanın işleyişinden kaynaklı olan afetlerdir." Bu tür bir sınıflandırma, kurumların hangi afet türüyle nasıl mücadele edeceğini planlaması açısından önemlidir.

Yapay (insan kaynaklı) afetler ise; "insan eylemleri ve ihmalleri sonunda gelişen" (Akdur, 2000, s. 4) afetlerdir. Yapay (insan kaynaklı) afet, insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan ve doğal olmayan felaketleri ifade etmektedir. Bu tür afetler genellikle insan hataları, teknik arızalar, kazalar, saldırılar veya kötü niyetli eylemler gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Örnek olarak, nükleer santral kazaları, kimyasal sızıntılar, endüstriyel patlamalar, terör saldırıları ve bilgisayar korsanlığı gibi olaylar yapay afetlere örnek olarak verilebilir.

2.2. Afet Türleri

Afet türleri çeşitli faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. "Tarihin hemen her döneminde farklı afet türleri meydana gelmiştir. Afetlere farklı anlamlar yüklenmiş ve afet tanımları yapılmıştır." (Şentürk, 2020, s. 113). Günümüzde "gerek ortaya çıkışı gerekse toplumsal etkisi açısından hem insanın hem de doğal koşulların etkili olduğu, birinin diğerini tetiklediği afetler de mevcuttur." (Alkın, 2020, s. 64). Afetler, farklı faktörlerin bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkar. Bu faktörler, doğal olaylar, insan faaliyetleri veya teknolojik hatalar gibi çeşitli etkenler olabilmektedir. Afetleri kaynağına göre ve türüne göre sınıflamak mümkündür.

2.2.1.Doğal Afetler

Afetler, meydana geliş nedenlerine ve özelliklerine göre farklı türlere ayrılabilmektedir. İnsan yaşamını, ekonomiyi ve çevreyi etkileyen çeşitli afet türleri bulunmaktadır. Afetler, doğal veya insan kaynaklı nedenlerle ortaya çıkan beklenmedik olaylar sonucunda meydana gelen büyük çaplı felaketlerdir. Afet kavramı ile doğal afet ve toplumsal afet arasında farklar bulunmaktadır. Afet kavramı, insanların hayatlarını sekteye uğratacak, fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplara neden olan doğal ve insan kaynakları olaylara verilen isimdir. Doğal afetler, doğa olaylarının insanlar tarafından kontrol edilemeyen biçimde meydana gelmesiyle gündelik yaşamı sekteye uğratan ve müdahale imkânlarının yetersiz kaldığı olaylardır. Ancak Adayış'a (2020, s. 8) göre, "doğal afetler, insanların ve teknolojinin doğrudan etkisi olmadan gündelik yaşamı sekteye uğratan ve bu olaylara müdahale imkânlarının yetersiz olduğu, kendiliğinden oluşan olaylardır." Bununla birlikte, günümüzde birçok doğal afetin arka planında dolaylı da olsa insan etkisinin bulunduğu bilinmektedir. Özellikle iklim değişikliği, çevresel tahribat ve kentleşme gibi insan faaliyetleri, doğal afetlerin sıklığını ve yıkıcılığını artırabilmektedir.

Doğal afetleri oluşum anı ve zamanına göre de ayırabiliriz. Aniden gelişen afetler içerisinde "deprem, seller, su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ fırtınalar, hortumlar volkanlar yangınlar" (AFAD) yer alır. Ani gelişen afetler genelde tanımda yer aldığı gibi doğa kaynaklı afetlerdir (Gökçen, 2020, s. 54). Yavaş gelişen afetler içerisinde ise "şiddetli soğuklar, kuraklık, kıtlık gibi" (AFAD) afetler yer almaktadır. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken temel bir nokta vardır: Her doğa olayı, tek başına afet niteliği taşımaz. Bir doğa olayının "afet" olarak nitelendirilmesi için, insan yaşamını, yerleşim alanlarını ya da toplumsal düzeni etkilemesi gereklidir. İnsan yaşamının olmadığı bir bölgede gerçekleşen deprem ya da sel, yalnızca fiziksel bir doğa olayıdır. Bu ayrımı şu ifade ile açık bir biçimde ortaya koyabiliriz; "Bir olayın doğal afet olarak nitelendirilmesi için; insanların yaşam alanlarını etkilemesi, maddi ve manevi zararlar doğurması, insan faaliyetlerini durdurması ya da sekteye uğratması gerekmektedir. Dolayısıyla insan yerleşiminden uzak coğrafyalarda meydana gelen doğa olayları afet statüsünde değerlendirilmemektedir" (Türkoğlu, 2024, s. 55).

Doğal afetlerin etkileri büyük ölçekte olabilir ve can kaybı, yaralanma, evsizlik, ekonomik kayıplar ve çevresel tahribat gibi sonuçlara sebep olabilmektedir. Afetlerle başa çıkmak için afet yönetimi, risk azaltma, acil durum hazırlıkları ve müdahale planları gibi önlemler alınmalıdır. Bilinçli planlama, erken uyarı sistemleri, yapısal güçlendirme, afetlere dayanıklı altyapı ve halkın bilinçlendirilmesi, afetlerin etkilerini en aza indirgemek için önemlidir.

2.2.2. Doğal Olmayan Afetler: İnsan Eliyle Yarattığımız Felaketler

Doğal olmayan afetler, insan faaliyetlerinden kaynaklanan ve geniş ölçekli yıkıcı sonuçlar doğuran olaylardır. Bu tür afetler çoğunlukla yapısal hatalar, teknolojik eksiklikler, ihmal ya da bilinçli kayıtsızlıklar sonucu ortaya çıkmaktadır. Endüstriyel kazalar, nükleer sızıntılar, kimyasal reaksiyonlardan doğan patlamalar, baraj çöküşleri, çevre kirlilikleri veya altyapı sistemlerinin iflası bu kategoriye dâhildir (Çelik, Usta, Yılmaz, & Yakupoğlu, 2020, s. 51). Bu olaylarda doğa yalnızca edilgen bir unsur iken, belirleyici olan insan faktörüdür. İnsan eliyle oluşturulan sistemlerin güvenlik açısından göz ardı edilmesi, yeterli denetim mekanizmalarının olmaması ve kâr güdüsünün ön planda tutulması bu tür felaketlerin meydana gelmesini kolaylaştırmakta ve etkilerini daha da artırmaktadır (Cengiz & Oyanık, 2020, s. 89). Dolayısıyla doğal olmayan afetler, yalnızca fiziksel hasara değil, aynı zamanda toplumsal güvenin sarsılmasına, sosyal yapının bozulmasına ve insan-doğa ilişkisine dair etik tartışmaların yoğunlaşmasına da neden olmaktadır. Bu tanım, afet kavramının sadece doğa olaylarıyla sınırlı olmadığını; insan davranışlarının, politik tercihlerin ve kurumsal ihmallerin de belirleyici rol oynadığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Modern toplumların teknolojik ilerlemeleri beraberinde yeni riskler getirirken, bu risklerin yönetilmesi sorumluluğu da yine insana aittir. Bu nedenle doğal olmayan afetler, sadece teknik ya da mühendislik hatalarının değil, aynı zamanda toplumsal sorumlulukların ve yönetişim biçimlerinin de sorgulanmasına neden olan karmaşık olgulardır (Gökçekuş, Barlas, Almuhisen, & Eyni, 2018, s. 15). Modern toplumların teknolojik ilerlemeleri beraberinde yeni riskler getirirken, bu risklerin yönetilmesi sorumluluğu da yine insana aittir.

İnsan kaynaklı afetler, modern toplumların karşı karşıya kaldığı en karmaşık ve yıkıcı kriz türlerinden biridir. Bu tür afetler genellikle insan eliyle üretilen sistemlerin,

teknolojilerin ve toplumsal yapıların zafiyete uğramasıyla ortaya çıkar. Genel olarak beş temel kategori altında sınıflandırılabilir.

Birincisi, nükleer, biyolojik ve kimyasal kazalardır (AFAD). Özellikle sanayi bölgelerinde ve enerji üretim tesislerinde meydana gelen bu olaylar hem çevre hem de insan sağlığı üzerinde uzun vadeli etkiler bırakabilir. Radyolojik sızıntılar, toksik gaz yayılımları ve virüslerin kontrolsüz salınımı gibi durumlar, sadece bulunduğu bölgeyi değil, zaman zaman sınır ötesi alanları da etkileyerek küresel güvenliği tehdit edebilir (Gökçekuş, Barlas, Almuhisen, & Eyni, 2018, s. 15).

İkinci olarak, ulaşım sistemlerinde meydana gelen büyük kazalar — özellikle tehlikeli madde taşıyan araçların karıştığı durumlarda — yalnızca lojistik süreçleri aksatmakla kalmaz, aynı zamanda afet boyutuna varan ciddi yıkımlara da yol açabilir (AFAD). Bu tür kazalar genellikle planlama yetersizlikleri, teknik ihmal ya da insan hatası sonucu gerçekleşir ve anlık bir olayın zincirleme etkilere neden olmasına yol açabilir (Gökçekuş, Barlas, Almuhisen, & Eyni, 2018, s. 17).

Üçüncü kategori, endüstriyel kazalardır (AFAD). Kimya sanayi tesislerinde meydana gelen patlamalar, rafinerilerdeki yangınlar veya toksik madde sızıntıları gibi olaylar, çevresel tahribatın yanı sıra toplum sağlığı açısından da büyük riskler barındırır. Bu tür afetler, çoğu zaman ihmalkâr denetim süreçlerinin ve yetersiz güvenlik önlemlerinin sonucudur (Gökçekuş, Barlas, Almuhisen, & Eyni, 2018, s. 19).

Dördüncü olarak, aşırı kalabalıklardan kaynaklı oluşan kazalar öne çıkmaktadır (AFAD). Organizasyonel eksiklikler, kapasite sınırlarının aşılması ve yeterli yönlendirme yapılmaması sonucunda izdiham, panik ve toplu can kayıpları yaşanabilir. Spor etkinliklerinden dini törenlere kadar farklı bağlamlarda ortaya çıkabilen bu durumlar, görünürde küçük bir aksaklığın, kitlesel bir afete dönüşmesine neden olabilir.

Son olarak, göç ve zorunlu yerinden edilme durumları da insan kaynaklı afetler kapsamında değerlendirilmektedir (AFAD). Siyasi istikrarsızlıklar, savaşlar, ekonomik krizler ya da ekolojik bozulmalar sonucu meydana gelen kitlesel nüfus hareketleri, sadece göç eden bireyleri değil, göç alan bölgeleri de çok boyutlu bir krize sürükleyebilmektedir. Bu krizler, barınma, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi temel hizmetlerde ciddi aksamalara yol açabilmektedir.

2.2.3. Diğer Doğal Afetler

Doğal afetler, doğanın güçleriyle bağlantılı olarak ortaya çıkan ve genellikle insan kontrolü dışında gerçekleşen büyük çaplı felaketlerdir. Bu afetler, yer kabuğunda meydana gelen doğal olaylar sonucunda ortaya çıkar ve insan yaşamını, çevreyi ve altyapıyı ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Doğal afetler, herhangi bir coğrafi bölgede meydana gelebilir ve dünya genelinde yaygın bir fenomendir. Doğal afetler, kontrol altına alınamayan doğa kaynaklı olaylar sonucunda can ve mal kayıplarına neden olan olgulardır (Keskiner, 2019, s. 1). Doğal afetlerin çeşitleri ve etkileri farklı faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Yaygın doğal afet türlerinden bazıları şunlardır:

Tsunami: "Tsunami" terimi, 1896 yılında Japonya'da yaşanan ve yaklaşık 22.000 kişinin hayatını kaybettiği "Büyük Meiji Tsunamisi" sonrasında, Japonya'nın uluslararası yardım çağrılarında yer alan bir sözcük olarak dünya kamuoyunun dikkatini çekmiş ve bu tarihten itibaren pek çok dilde aynı şekilde "tsunami" olarak kullanılmaya başlanmıştır (Yalçıner & Ersoy, 2005, s. 18). Tsunami, deniz veya okyanus tabanında meydana gelen depremler, volkanik patlamalar ya da yer kabuğundaki ani hareketlenmeler sonucu oluşan yüksek enerjili dalgalar olarak tanımlanır. Bu dalgalar, kıyı şeridine ulaştıklarında ciddi can kayıplarına ve büyük ölçekte maddi zarara yol açabilir. "Tsunami" sözcüğü, Japonca kökenli olup "liman dalgası" anlamına gelmektedir. Türkçeye ise "deniz taşması" şeklinde çevrilmiştir; ancak bu çeviri, dalgaların oluşum mekanizmasını ve yıkıcılığını tam olarak yansıtmamaktadır. Bundan dolayı ise 'Depreşim Dalgaları' terimi hem fiziksel hem de deprem kelimesi ile uygunluk gösterdiğinden dolayı kullanılması daha makul olmaktadır. Tsunami; Tsunami, tipik olarak dev bir su kütlesinin ani hareketi sonucu ortaya çıkan yüksek genlikli su dalgaları olarak tanımlanır, bunlar genellikle okyanus, deniz veya büyük göllerde meydana gelir (Başkanlığı, 2023).

Kaydedilen en büyük tsunamilerden biri, 2004 yılında gerçekleşmiştir. Merkez üssü Endonezya'nın Sumatra Adası'nın batı kıyısı açıklarında olan bu depremin büyüklüğü 9.1 olarak ölçülmüştür. Söz konusu sarsıntı, Hint Okyanusu'na kıyısı bulunan birçok kara parçasını etkileyen ve yer yer 30 metreye ulaşan dev tsunamilerin oluşmasına neden olmuştur (Görü).

Görsel 2:Tsunami(Öztürk, 2017)

Sel: Sel, ani, büyük ve düzensiz su akıntılarına yol açan suyun beklenmedik bir şekilde artması veya farklı bir noktadan gelmesi sonucu belirli bir alanı su altında bırakan doğal bir olaydır (AKUT). Sel, doğal bir olay olan ve genellikle yağış, kar erimesi veya suyun hızlı bir şekilde bir alana akması sonucunda meydana gelen ani ve büyük ölçekli su taşkınları olarak tanımlanabilmektedir. Bir nehir, göl veya denizin taşması sonucunda veya şiddetli yağışlar nedeniyle su seviyesinin hızla yükselmesiyle oluşmaktadır. Seller genellikle yerleşim alanlarına, tarım arazilerine ve alt yapılara zarar verebilmektedir. Bunların yanı sıra can kayıplarına ve maddi kayıplara yol açabilmektedir (Yaşar Korkanç & Korkanç, 2006, s. 43). 1931 yılında Çin'de meydana gelen sel felaketi, insanlık tarihinin en yıkıcı doğal afetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Haziran ile Ağustos ayları arasında gerçekleşen bu olay, Yangtze ve Huai nehirlerinin taşması sonucu büyük bir alanı etkilemiştir. Felaketin yalnızca ilk 100 günü içerisinde yaklaşık 150.000 kişinin boğularak yaşamını yitirdiği, ancak bu sayının toplam can kayıplarının yalnızca küçük bir bölümünü oluşturduğu belirtilmektedir. Resmî kaynaklar, boğulma nedeniyle yaklaşık 140.000 kişinin hayatını kaybettiğini bildirirken; açlık, hastalık ve diğer nedenlerle toplam ölü sayısının 2 milyona yaklaştığı ileri sürülmektedir (Vikipedi, 2023).

Görsel 3: Sel (Bilgici, 2023)

Orman Yangınları: Orman yangınları AFAD'a göre ani gelişen bir doğal afet türüdür (Başkanlığı, Doğal Afetler). Bilindiği üzere ülkemizde her yıl çok sayıda orman yangını çıkmaktadır. Bu yangınların büyük bir bölümü ise henüz yangının başlangıcında söndürülmektedir. Bazı orman yangınları ise çeşitli nedenlere bağlı olarak büyümektedir. Bu büyüme sonucu önemli zararlara sebep olmaktadır. Türkiye'deki ormanların büyük bir bölümü, yazların sıcak ve kurak geçtiği Akdeniz iklim kuşağında yer almaktadır. Bu iklim özellikleri, ormanların yangınlara karşı daha hassas hale gelmesine neden olmakta; özellikle yaz aylarında artan sıcaklıklar ve düşük nem oranı, yangınların başlaması ve hızla yayılması için elverişli bir ortam oluşturmaktadır (Ertuğrul & Kaya, 2021, s. 210). Bu sebeple her zaman yangın çıkma olasılığı vardır ve bu bakımdan en önemli amaç yangın alanlarının küçük olmasını sağlamaktır (Mol, 1993, s. 72).

Görsel 4 :Orman Yangını (Biber, 2019)

Yapılan araştırmalara göre, kayıtlara geçen en büyük orman yangını 2003 yılında Rusya'da meydana gelmiştir. Sibirya Tayga bölgesinde gerçekleşen bu yangın sonucunda yaklaşık 47 milyon hektarlık ormanlık alan kül olmuştur (Biber, 2019).

2.2.4.Doğal Bir Afet Olarak: Deprem

Tektonik kuvvetler ile volkanik faaliyetlerin etkisiyle yer kabuğunda meydana gelen kırılmalar, içsel enerjinin sismik dalgalar biçiminde çevreye yayılmasına yol açar. Bu dalgalar, geçtikleri ortamları ve yeryüzünü güçlü bir şekilde sarsar (AFAD, s. 2). Deprem, yer içinde zamanla biriken gerilimin ani bir biçimde boşalması sonucu ortaya çıkar. Bu enerji birikiminin temel nedeni, yerküreyi çevreleyen levhaların sürekli hareket hâlinde olmasıdır (Taymaz, 1999, s. 72).

Deprem, yer kabuğundaki kırılmalar sonucu ani enerji salınımıyla oluşan sismik dalgaların dalgalar hâlinde yayılması ve yer yüzeyini sarsmasıdır. Bu doğal afet, yer kabuğundaki fay hatlarında biriken enerjinin boşalmasıyla meydana gelir ve büyük ölçekli yıkımlara neden olabilir (Uyar & Özdemir, 2025, s. 522). Depremler, büyüklüklerine ve etkiledikleri alanlara bağlı olarak farklı düzeylerde hasara ve can kaybına neden olabilmektedir. Şiddetli depremler, binaların çökmesine, altyapı hasarına, toprak kaymalarına, Tsunamiler ve daha birçok yan etkiye sebep olabilir.

Depremler, yerin derinliklerindeki fay hatları veya levhaların hareketi sonucunda meydana gelmektedir. Yeryüzündeki levhalar, büyük tektonik plakalar halinde düzenlenmiştir ve hareketleri sonucu gerilim birikimi oluşmaktadır. Bu gerilim, bir noktada dayanma kuvvetini aşarsa, kayaçlar ani bir enerji salınımıyla yerlerinden oynar ve deprem meydana gelir. Depremler, genellikle fay hatları boyunca yoğunlaşmaktadır. Fay hatları, yerkabuğunda kırılmaların yoğunlaştığı yerlerde bulunur. Levhaların hareketleri sonucu olan depremler genellikle tektonik depremlerdir. Dünya genelinde meydana gelen depremlerin yaklaşık %90'ı tektonik kökenlidir. Türkiye'de yaşanan depremler de ağırlıklı olarak bu tür depremler kapsamında değerlendirilmektedir (Afyon Kocatepe Üniversitesi).

Görsel 1 :Tektonik Deprem (İstockphoto)

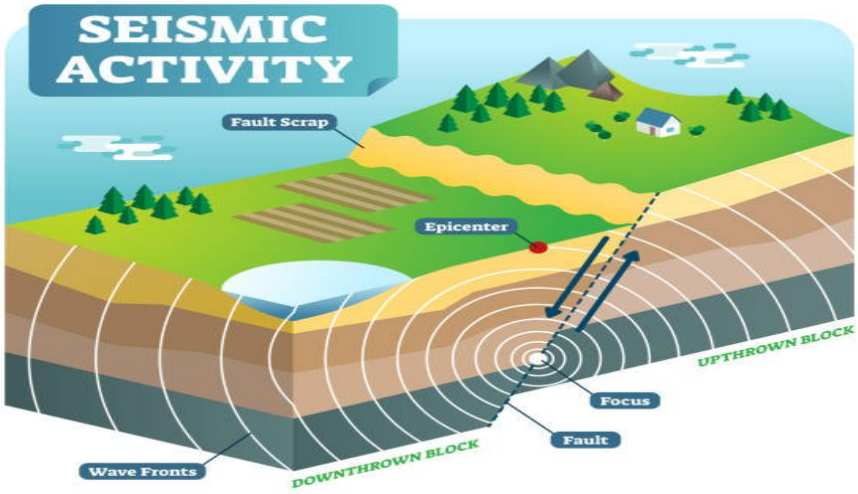

Deprem, yalnızca bir doğal afet değil, aynı zamanda toplumsal sonuçlar doğuran bir olaydır. Zira deprem, meydana geldiği yerleşim alanlarında hem bireylerin yaşamını hem de toplumsal yapıyı doğrudan etkileyen çok yönlü bir felakettir. (Fırat, 2020, s. 167). 6 Şubat'ta yaşanan deprem örneğinde olduğu gibi, yüksek şiddetli ve yıkıcı depremler, hazırlıksız yakalanan ülke ve şehirlerde toplumsal yapının sarsılmasına ve köklü değişim süreçlerinin başlamasına neden olmaktadır. Böylesine yıkıcı depremler sonrasında ekonomik kayıpların yanı sıra aile yapısında bozulmalar, göç hareketleri ve göçe bağlı toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Tüm bu gelişmeler, depremin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal yapıyı da derinden etkileyen bir olgu olduğunu göstermektedir.

Depremlerin etkileri, büyüklüklerine, derinliklerine ve etkilendikleri alanlara bağlı olarak değişebilmektedir. Şiddetli depremler, binaların çökmesine, altyapı hasarına, toprak kaymalarına, tsunamilere ve daha birçok yan etkiye sebep olabilmektedir. Can kaybı, yaralanma, evsizlik, ekonomik kayıplar ve psikolojik etkiler gibi birçok soruna yol açabilmektedir. Tarihsel süreçte meydana gelen büyük depremler, bu doğa olaylarının yalnızca maddi yıkımlarla sınırlı kalmadığını; toplumsal yapılar, kültürel değerler ve insan ilişkileri üzerinde de kalıcı etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Örneğin, 1939 Erzincan Depremi, 20. yüzyılın en yıkıcı depremlerinden biri olarak Türkiye tarihinde yerini almıştır. Merkez üssü Erzincan olan bu depremin büyüklüğü yaklaşık 7,9 olarak ölçülmüş ve Anadolu coğrafyasında 19. yüzyıldan itibaren kaydedilen depremler arasında en şiddetlilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Resmî verilere göre, bu felakette

32.968 kişi yaşamını yitirirken, 116.720 bina ağır hasar almış ya da tamamen yıkılmıştır (Haçin, 2014, s. 40). Erzincan Depremi, geniş bir coğrafyada uzun vadeli etkiler yaratmış; eğitim ve kültür hayatını da derinden etkilemiştir.

1999 Marmara Depremi 17 Ağustos tarihinde Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun batı bölümünde gerçekleşen, 7.4 büyüklüğünde bir depremdir (Efe & Demirci, 2001, s. 1). Yaklaşık 17.000 kişinin yaşamını yitirmesiyle sonuçlanmış ve Türkiye'nin sanayi bölgesinde büyük ekonomik kayıplara yol açmıştır (Genç, 2008, s. 167). Bu deprem, devletin afetlere müdahale kapasitesini sorgulatmış ve sivil toplum kuruluşlarının önemini ön plana çıkarmıştır (Genç, 2008, s. 166-168).

2011 yılında Van'da meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki deprem sonucunda 644 kişi yaşamını yitirmiş, yaklaşık 68.000 konut zarar görmüştür. Depremin ardından yaklaşık 250.000 kişi geçici olarak Van dışına göç etmek zorunda kalmış; bu durum, bölgenin demografik yapısında önemli değişimlere yol açmıştır (Deniz, Yıldız, Parin, & Erdoğan, 2017, s. 1426-1427). Son olarak, 6 Şubat 2023 tarihinde saat 04:17'de merkez üssü Kahramanmaraş-Pazarcık olan ve aynı gün saat 13:24'te Kahramanmaraş-Elbistan merkezli olarak gerçekleşen iki büyük deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerin büyüklükleri sırasıyla Mw 7.7 ve Mw 7.6 olarak ölçülmüş ve ardışık şekilde gerçekleşmeleri nedeniyle "ikili deprem" olarak tanımlanmıştır (Gökükızıl & Tezcan, 2023, s. 101). Bu depremler geniş bir coğrafyada etkili olmuştur. Bu ikili deprem, başta Kahramanmaraş olmak üzere Hatay, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Diyarbakır, Şanlıurfa, Osmaniye, Adana, Kilis ve Elazığ gibi 11 ili doğrudan etkilemiş; yaklaşık 14 milyon insanı kapsayan geniş bir coğrafyada etkili olmuştur. On binlerce insanın yaşamını yitirmesine, yüz binlercesinin yaralanmasına ve milyonlarcasının evsiz kalmasına neden olan bu afet, yalnızca fiziksel yıkımlarla sınırlı kalmamış; toplumsal hafızada derin izler bırakan çok boyutlu etkiler yaratmıştır. Depremin ardından büyük çaplı göç hareketleri yaşanmış, sosyal hizmet ve sağlık sistemleri olağanüstü bir baskı altına girmiştir. Aynı zamanda eğitim kurumlarının zarar görmesi nedeniyle milyonlarca öğrenci eğitime erişimde zorluk yaşamış, geçici barınma alanlarında yaşanan problemler yeni sosyal risk alanlarını ortaya çıkarmıştır. Ekonomik anlamda da büyük kayıplara neden olan depremler, üretim-tedarik zincirlerinde ciddi aksamalara yol açmış; başta küçük ve orta ölçekli işletmeler olmak üzere birçok ekonomik yapı faaliyetlerine ara vermek zorunda

kalmıştır. Bu afet, afet yönetimi, kentsel planlama, sosyal dayanışma ve devlet-toplum ilişkileri açısından da çok yönlü tartışmalara zemin hazırlamış, hem akademik hem de toplumsal düzeyde bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir.

BÖLÜM II

2.TÜRKİYEDE YAŞANAN DEPREMLER VE DEPREMİN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Depremler, tüm afet türleri arasında en yıkıcı olanlardan biridir ve şiddetlerine bağlı olarak ciddi can ve mal kayıplarına neden olabilir. Bunun yanı sıra, depremlerin toplumsal ve psikolojik düzeyde de derin yaralar açtığı bilinmektedir. Yer kabuğundaki hareketlilik bakımından dünyanın en aktif bölgelerinden biri olan Türkiye, tarih boyunca bu doğa olayıyla defalarca karşılaşmıştır. Türkiye, Alp-Himalaya Deprem Kuşağı üzerinde, üstelik bu kuşağın en hareketli kısmında yer almaktadır. Ülkenin batısından doğusuna kadar uzanan Kuzey Anadolu Fayı (KAF), Erzincan civarında iki kola ayrılarak biri İran'a, diğeri Ermenistan'a yönelir ve çevresi Türkiye'nin en yüksek sismik risk taşıyan bölgelerindendir. Ayrıca, Batı Anadolu'da yer alan Ege Graben Sistemi (EGS) ile Doğu Anadolu Fay Hattı (DAF) da yüksek düzeyde sismik hareketliliğin yaşandığı diğer önemli alanlardandır (Pampal, 2000, s. 1). Güneyde yer alan Arap ve Afrika levhalarının kuzey ve kuzeybatı yönlerine doğru hareket etmesi sonucunda, bu iki levha ile kuzeyde bulunan Avrasya levhası arasında sıkışan Anadolu Yarımadası, bu baskının etkisiyle batıya doğru hareket etmektedir. Bu tektonik hareketliliğin sonucu olarak, doğu bölgelerinde basınç kaynaklı gerilmeler ve bindirme yapıları görülürken, batı kesimlerde ise kuzey-güney yönünde çekilme ve gerilme etkileri ortaya çıkmaktadır (Pampal & Özmen,2007, s. 15). Anadolu'nun bu jeolojik konumu nedeniyle tarih boyunca hemen her dönemde büyük depremler yaşandığı görülmektedir.

Türkiye hakkında en çok bilinen gerçeklerden biri, ülkenin ciddi bir deprem riski taşıyan coğrafyada yer almasıdır. Roma Dönemi'nden başlayarak Osmanlı Dönemi'ne kadar Anadolu'da çok sayıda yıkıcı deprem meydana gelmiştir. Son 70 yıl içinde, Türkiye'de depremler nedeniyle yaşamını yitirenlerin sayısı yaklaşık 100.000'e ulaşmış;

600.000’e yakın bina hasar görmüş ve çeşitli illerde toplamda 500.000 civarında yapı depremden etkilenmiştir (İTÜ,2023) Türkiye nüfusunun yaklaşık %70’inin deprem riski taşıyan bölgelerde ikamet ettiği bilinmektedir. Bu riskli alanların büyük bir kısmını ise şehirleşmiş bölgeler oluşturmaktadır (Marangoz & İzci, 2023, s. 5). Tarihsel süreç boyunca sürekli sismik hareketlerle karşı karşıya kalan ülkemizde, yıkıcı depremlerin etkilerini daha detaylı inceleyebilmek amacıyla bir sonraki bölümde Türkiye'nin deprem haritaları, geçmişte yaşanan büyük depremler ile 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremler ele alınmıştır.

2.1. Türkiye’de Büyük Depremler ve Toplumsal Yansımaları

Türkiye’nin sismik özellikleri, yalnızca fiziki coğrafyasını değil, toplumsal yapısını da şekillendiren temel unsurlardan biridir. Zaman zaman büyük yıkımlara yol açan depremler, sadece binaları değil, aynı zamanda insanların yaşam biçimlerini, sosyal ilişkilerini ve psikolojik dengelerini de derinden sarsmıştır. Kent dokusunun bozulmasından kolektif travmalara, yerinden edilmeden kurumsal güven krizlerine kadar uzanan geniş bir etki alanı söz konusudur. Toplumun farklı kesimleri, benzer doğa olaylarına farklı tepkiler verirken; sınıf, gelir düzeyi, bölgesel gelişmişlik ve kültürel alışkanlıklar gibi değişkenler, bu tepkilerin biçimlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Depremler, böylece yalnızca yer kabuğunda değil, toplumsal dokuda da kalıcı izler bırakmaktadır.

2.1.1. 1939 Erzincan Depremi

Anadolu coğrafyasını derinden etkileyen büyük depremler arasında yer alan 1939 Erzincan Depremi hem büyüklüğü hem de yol açtığı yıkım açısından tarihsel olarak dikkat çeken örneklerden biridir. Türkiye’de en yoğun sismik aktivitenin gözlendiği Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde yer alan Erzincan, 27 Aralık 1939’da meydana gelen bu büyük depremle ciddi bir felaket yaşamıştır (Özmen, Nurlu, & Güler, 1997, s. 42). Merkez üssü Erzincan olan depremin büyüklüğü yaklaşık 7,9 olarak kaydedilmiştir. Bu yönüyle, 19. yüzyıldan itibaren Anadolu’da meydana gelen depremler arasında en yüksek şiddete sahip olanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Mevcut kayıtlarla karşılaştırıldığında, can ve mal kaybı bakımından da Türkiye tarihindeki en yıkıcı depremlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Resmî verilere göre, bu felakette 32.968 kişi yaşamını yitirmiş, 116.720 bina ise tamamen yıkılmıştır (Dinç, 2016, s. 1). Ayrıca,

bu büyük felakette binlerce hayvan da yaşamını yitirmiştir. Uluslararası afet verilerine göre Erzincan Depremi, dünya tarihinde can kaybı açısından en ölümcül depremler arasında 27. sırada yer almaktadır. Yalnızca 20. yüzyıl ele alındığında ise bu sıralama 8. basamağa yükselmektedir (Gül, 2011, s. 136). 1939'daki Büyük Anadolu Depremi, yaklaşık 400 kilometrelik bir yarıçap içinde geniş bir etki alanı yaratmıştır. Sadece merkez üssü olan Erzincan değil; aynı zamanda Gümüşhane, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum ve Giresun illeri de bu sarsıntıdan ciddi şekilde etkilenmiş, can kayıpları ve yapısal yıkımlar bu bölgelerde de görülmüştür (Yeniaras, 2000, s. 140).

8 Aralık 1939 tarihli *Ulus* Gazetesi, Erzincan merkezli depremi manşetinde "Müthiş bir zelzele felâketi oldu" başlığıyla kamuoyuna duyurmuştur. Haberde, Erzincan kentinin neredeyse tamamen yıkıldığı, ölü sayısının yüzleri, yaralıların ise binleri aştığı belirtilmiştir. Aynı sayıda, hükümetin ve Kızılay'ın geniş çaplı yardım organizasyonları başlattığına dair bilgilere de yer verilmiştir.

Perşembe
28
I. KANUN
1939
5 KURUŞ

Ulus Basımevi
Çankırı Caddesi, Ankara
Telgraf: Ulus - Ankara
TELEFON
Müessese Müdürü 1144
Başmuharrirlik 1371
Yazı İşleri Müdürü 1061
Yazı İşleri 1062
İdare 1064

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

Baraj Lokantasında
YILBAŞI GECESİ
Büyük eğlence - Sürprizler
İlâveten: PARAMUNT REVU
Satış yeri: 1- Yenişehir Ulus sineması
2 - Bankalar caddesi Ayla tuhafiye mağazası.
TL. 3941

Müthiş bir zelzele felâketi oldu

Erzincan baştan başa harap oldu, Tokat'ta mühim hasar var

Ölenlerin miktarı yüzleri ve yaralananlar binleri aşıyor

Zelzele yurdun her tarafında hissedildi

HÜKÛMET VE KIZILAY
Geniş yardım tedbirleri aldı

Görsel 5: *(Ulus Gazetesi)*.

Ayrıca gazete, depremin merkez üssünü ve etkilediği bölgeleri gösteren bir harita yayımlamış; dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Erzincan valisine gönderdiği taziye ve dayanışma mesajını içeren telgrafı da haber olarak aktarmıştır. Telgrafta;

> *"Erzincan'ın uğradığı felâkete pek müteessir oldum. Bütün millet, Erzincan'la yakından alâkadardır. Cumhuriyet hükümeti felâketin ıstıraplarını hafifletmek için acil tedbirler almıştır.*

En ziyade ıstırabımızı mucip olan, nüfusça uğradığımız pek acı zayiattır. Diğer tahribatı milletimiz pek az zamanda kâmilen tamir ve telâfi edecek ve bugünkü enkaz içinden memleketin güzel bir mamuresi çıkarılacaktır. Bütün devlet memurlarının fedakârlık ve vazife severlikte birbirleriyle yarış etmelerini beklerim. Halkın ıstırabını teskin için bilhassa manevi ahvalde sükûnet muhafaza edilmelidir. Milletimizin Erzincan'la candan alâkadar olduğu halkça bilinmelidir." (Ulus Gazetesi).

Dikkatle incelendiğinde, devletin en üst makamından Erzincan'daki yıkımın hızla telafi edileceğine dair açık bir taahhütte bulunulduğu ve bu doğrultuda ivedilikle harekete geçildiği görülmektedir.

Ulus gazetesi 29 Aralık'ta deprem ile ilgili haberleri birinci sayfada vermiş ve manşetine "Felaket tahminden çok büyüktür herkes yardıma koşuyor" şeklinde başlık atmıştır. Gazete Milli Komitenin her tarafa gönderdiği ilk tebliğini de birinci sayfa da vermiştir.

CUMA 29 I. KANUN 1939 5 KURUŞ

Ulus Basımevi Çankırı Caddesi, Ankara Telgraf: Ulus - Ankara TELEFON Müessese Müdürü 1144 Başmuharrirlik 1371 Yazı İşleri Müdürü 1061 Yazı İşleri 1062 İdare 1064

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

YENİ ÇIKTI İKİSİ Büyük aşk romanı Akba Kitapevi

Felâket tahminden çok büyüktür

HERKES YARDIMA KOŞUYOR

Millî Şef Diyarbakır'da

İnönü dün Elazığ'da tetkiklerde bulundu

Elâzığ, 28 a.a. — Reisicümhur İsmet İnönü'nü hamil bulunan hususi tren cün saat 19 buçukta şehrimize muvasalat etmiştir.

Millî komite faaliyete geçti

Bütün vilâyet ve kazalarda yardım komiteleri kuruluyor

Millî komite birinci taksit olarak Kızılaya Meclis namına 20 bin lira verdi

Görsel 6: Ulus Gazetesi (htt1)

Tebliğde;

"Yurdumuzda son yer sarsıntılarından müteessir olan felâketzede vatandaşlarımıza yardım maksadıyla Büyük Millet Meclisinin dünkü celsesinde meclis reisinin başkanlığında teşekkülü kararlaştırılmış olan millî yardım komitesi, bugün B. M. Meclisi Reisi Abdülhalik Renda'nın riyasetinde C. H. Partisi Genel Sekreteri Doktor Fikri Tuzer ile Meclis Parti Müstakil Grubu Reis Vekili Rana Tarkan'dan ve Meclis Parti Grubu Reis Vekili Hilmi Uran'dan mürekkep olarak teşekkül etmiştir. Komite bu maksatla yapılacak nakdî ve aynî yardımların doğruca Millî Yardım

Komitesi hesabına Kızılay'a yatırılarak oradan makbuz alınmasını esas olarak kabul etmiş ve B. M. Meclisi azasının ilk taksiti olarak Kızılay'a 20 bin lira yatırmıştır. Komite, tekmil vilâyetlere tali komiteler teşkiliyle her yerde hayırsever vatandaşların teberrüatını toplamak için mülhakata tebligatta bulunmayı da kararlaştırmıştır." (htt1)

Millî Yardım Komitesi'nin kurulması, ülke genelinde geniş bir memnuniyetle karşılanmıştır. Yurt çapında vatandaşlar, Kızılay şubelerine para, yiyecek, giysi ve yatak takımı gibi ihtiyaç malzemeleri göndermeye başlamıştır. Komitenin taşradaki yapılanması da belirli esaslara bağlanmış; illerdeki şubelerin yedi, ilçelerdeki şubelerin ise beş kişiden oluşması kararlaştırılmıştır. Parti ve Kızılay teşkilatının bulunduğu yerlerde bu komitelere söz konusu kurumların başkanları öncülük edecek; bu yapıların bulunmadığı bölgelerde ise valiler, bir başkan görevlendirecektir (htt1).

28 Aralık tarihinde gerçekleşen deprem, yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası kamuoyunda da geniş yankı bulmuştur. Afetin hemen ardından yurt içindeki pek çok ilden yardım malzemeleri sevk edilirken, aynı zamanda çeşitli ülkelerden de kara ve deniz yoluyla kayda değer miktarda insani yardım Türkiye'ye ulaşmıştır. Depremin hemen ardından, devletin öncülüğünde oluşturulan çeşitli komisyonlar ile bazı sivil kuruluşlar, afetzedelere yönelik yardım kampanyalarını başlatmıştır. Önceki bölümlerde de değinildiği gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde "Millî Muavenet Komitesi" adıyla bir yardım kurulu teşkil edilmiştir. Komite, kuruluşunun hemen ardından, 28 Aralık günü tüm umumi müfettişliklere ve valiliklere bir genelge göndererek yardım faaliyetlerini organize etmeye başlamıştır.

Afetin hemen ardından vakit kaybetmeksizin yardım faaliyetlerine başlanmış; Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Komite Başkanı Abdülhalik Renda tarafından, meclis adına komite hesabına 20 bin lira aktarılmıştır. Ankara halkı tarafından 5 bin lira, bazı kamu görevlilerinin kendi aralarında topladığı 2 bin lira ve İstanbul'dan gönderilen 10 bin lira nakit bağışla, yardım seferberliği kısa sürede ivme kazanmıştır. Aynı gün içerisinde, çeşitli özel şirketler ve şahıslar da Millî Yardım Komitesi'ne katkıda bulunmuştur. 27 Aralık tarihinde, Erzincan Valiliği'nden gelen telgraf üzerine Türk Kızılay Cemiyeti, bölgeye 15 bin lira nakit para ile birlikte 500 çadır, 1000 battaniye, 1000 adet iç çamaşırı ve gömlek göndermiştir. Benzer şekilde, Zara Kızılay Şubesi'nin bildirimine istinaden bu ilçeye de 200 çadır ile 2 bin lira tutarında yardım sevk edilmiştir (Haçin, 2014, s. 51).

27 Aralık 1939 tarihinde meydana gelen deprem, Anadolu'nun 11 ilinde yıkıcı etkiler yaratmış; en ağır kayıplar ise merkez üssü olan Erzincan'da yaşanmıştır. Büyük çapta can ve mal kaybına neden olan bu felakette, resmi kayıtlara göre 32.968 kişi hayatını kaybetmiş, 116.720 yapı tamamen yıkılmıştır. Binlerce kişi yaralanmış, evsiz kalmış; pek çok çocuk ise yetim düşmüştür. Yaşanan bu büyük acı, yalnızca Türkiye'de değil, uluslararası düzeyde de derin bir üzüntü yaratmış; bireyler ve kuruluşlar, afetzedelerle dayanışma sergileyerek maddi ve manevi desteklerini sunmuştur. Bu süreç, toplumsal bilincin ve ortak acı etrafında birleşme refleksinin güçlü bir örneğini ortaya koymuştur.

Depremin ağır bilançosunda, sarsıntının büyüklüğü kadar, olayın -35 dereceyi bulan sert kış koşulları altında gece saatlerinde gerçekleşmiş olması da belirleyici olmuştur. Yaralı ya da sağlam olarak enkazdan kurtulan pek çok kişi, bu kez de aşırı soğukla mücadele etmek zorunda kalmış; bazıları bu şartlara dayanamayarak yaşamını yitirmiştir. Öte yandan, Türkiye'nin o dönem içinde bulunduğu ekonomik güçlükler ve yaklaşmakta olan dünya savaşının yarattığı belirsizlik ortamı, afetin etkilerini daha da ağırlaştırmıştır.

Zorlu kış şartlarına ve ulaşım engellerine rağmen, dönemin Anadolu halkı dikkat çekici bir yardımlaşma ve örgütlenme becerisi göstermiştir. Bu süreçte yalnızca yurt içinden değil, farklı ülkelerden de insani yardım malzemeleri afet bölgesine yönlendirilmiştir. Ancak yoğun kar yağışı nedeniyle kapanan yollar ve bazı yerlerde yaşanan toprak kaymaları, yardım ekiplerinin bölgeye erişimini zaman zaman aksatmıştır. Resmî kurumlar kadar sivil toplum kuruluşları da sürece etkin biçimde dâhil olmuş; özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından oluşturulan Millî Muavenet Komitesi, afetin ardından koordinasyonu sağlamada kilit rol oynamıştır. Öte yandan Türk Kızılay Cemiyeti'nin sahada yürüttüğü planlı çadır kurma çalışmaları, malzeme dağıtımı ve lojistik desteği, organizasyonel kapasitenin güçlü bir örneği olarak öne çıkmıştı (Haçin, 2014, s. 66).

1939 Erzincan Depremi'nin toplumsal yansımaları, Türkiye toplumunun kolektif bilinç ve dayanışma potansiyelini gözler önüne sermiştir. Felaketin ardından gerek bireylerin gerekse kamu kurumlarının sergilediği hızlı refkles, toplumun afet karşısında örgütlenme kapasitesini ortaya koymuştur. Ulus Gazetesi gibi dönemin basın

organlarında yer alan haberlerde halkın ve devletin yardıma koştuğu, Kızılay ve Milli Yardım Komitesi öncülüğünde geniş çaplı seferberlikler düzenlendiği görülmektedir (Haçin, 2014, s. 59). Depremin yarattığı yıkım, halkta derin bir empati oluşturmuş; bu da toplumsal dayanışmanın yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Kamuoyuna yapılan "felaketzede kardeşlerine yardım etme birinci vazifendir" çağrısı (Haçin, 2014, s. 51), kolektif sorumluluk duygusunu pekiştirerek Türkiye'de modern afet yönetiminin toplumsal temellerine dair erken bir örnek teşkil etmiştir.

2.1.2. 1971 Bingöl Depremi

21 Mayıs 1971 yılında Bingöl ilinde meydana gelen orta şiddetli bir deprem, can kaybına yol açmamakla birlikte bazı kamu yapılarında hafif düzeyde yapısal hasarlara neden olmuştur. Söz konusu sarsıntı, genellikle daha büyük bir depremin öncüsü olarak değerlendirilmiştir. Nitekim ertesi gün, 22 Mayıs 1971 tarihinde saat 18.45'te, merkez üssü Bingöl kent merkezinin yaklaşık olarak 10 kilometre güneydoğusunda bulunan Göynüksuyu Vadisi ile Çapukçur Ovası'nın kesişim noktasında (Seymen & Aydın, 1972, s. 4), aletsel büyüklüğü 6,8 olarak kaydedilen daha yıkıcı bir deprem meydana gelmiştir (Merkezi). Yapılan jeolojik ve istatistiksel analizler, bu depremin yaklaşık 2.000 kilometrekarelik bir alanda etkili olduğunu göstermektedir. Sarsıntı; Van, Elâzığ ve Şanlıurfa gibi illerde yüksek şiddetle hissedilmiş; Trabzon, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Adana, Siirt ve Muş illerinde orta yoğunlukta; Samsun, Malatya ve Iğdır'da ise daha düşük düzeyde etkisini göstermiştir. Depremden bölgesel ölçekte en fazla etkilenen yerleşim birimlerinden biri ise Elâzığ iline bağlı Palu ilçesi olmuştur (Haber, 2024).

Bingöl Depremi, Türkiye kamuoyu tarafından ancak belirli bir gecikmeyle öğrenilmiştir. Bu gecikmenin temel nedenlerinden biri, sarsıntı sırasında Bingöl'deki PTT binasının ve elektrik santralinin yıkılmasıyla, kentin hem iletişim hem de enerji altyapısının devre dışı kalmasıdır. Bu durum, Bingöl'ün karanlığa gömülmesine ve dış dünya ile bağlantısının uzun süreli kesilmesine yol açmıştır. Afetin boyutlarına dair ilk bilgiler, askeri birliklerin telsiz haberleşmesi aracılığıyla sınırlı ölçüde edinilebilmiştir. Bingöl ile telefon bağlantısı ancak depremin gerçekleştiği günün gecesinde, saat 04.00 civarında yeniden sağlanabilmiş; böylece yıkımın boyutu daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır (Karataş, 2020, s. 2799). Telefon iletişiminin yeniden kurulmasıyla birlikte,

depremin sadece yerel değil, ulusal ölçekte de ciddi sonuçlar doğurduğu anlaşılmış; bu durum hem Türkiye basınında hem de uluslararası medya organlarında geniş yankı bulmuştur. Haberleşme olanaklarının çökmesi, felaket anında bilgi akışının ne denli kritik olduğunu göstermesi açısından da sosyolojik olarak dikkat çekici bir durumdur. Bingöl'de depremin meydana geldiğini çok ayrıntılı olmamakla birlikte ilk haber veren ulusal gazeteler Son Havadis ve Hürriyet Gazeteleri olmuştur. Hürriyet gazetesi "Bingöl de Yıkıldı Bine Yakın Ölü" manşeti ile 24 Mayıs 1971 yılında çıkarttığı gazete ile Bingöl depremi basında yer bulmuştur. 1971 Bingöl Depremi sonrası haberin askeri telsizlerle duyulmasının ardından ilk müdahaleyi Bingöl ve Elazığ'daki askeri birlikler gerçekleştirmiş, ancak Murat Köprüsü'nün yıkılması yardımın bölgeye ulaşmasını geciktirmiştir. Kötü hava koşulları, artçı sarsıntılar ve iletişim kesintileri kurtarma çalışmalarını zorlaştırsa da yerel halk, ekiplerle birlikte seferber olmuştur. Devlet hastanesinin yıkılması üzerine sahra hastaneleri kurulmuş, çevre illerden sağlık ekipleri ve tıbbi yardımlar sevk edilmiştir. Kızılay başta olmak üzere birçok kurum gıda, çadır ve ilaç yardımı yaparken, helikopterlerle dağ köylerine ulaşılmıştır. Su sıkıntısı ve salgın tehlikesine karşı aşılama ve dezenfeksiyon çalışmaları yürütülmüş, sahipsiz kalan çocuklarla ilgili olarak Çocuk Esirgeme Kurumu devreye girmiştir. Türk-İş'in kampanyasıyla toplanan büyük meblağlar ve uluslararası yardımlar, geniş çaplı bir dayanışma örneği oluşturmuş; hükümet de kredi ertelemeleri ve fiyat düzenlemeleriyle süreci desteklemiştir. Bu süreç hem ulusal hem küresel ölçekte güçlü bir sosyal dayanışma ve afet bilincini gözler önüne sermiştir (Karataş, 2020, s. 2804-2809).

Hürriyet
BİNGÖL DE YIKILDI
BİNE YAKIN ÖLÜ
Pencerede

Görsel 7: Hürriyet Gazetesi (htt2).

Depremin yol açtığı yıkım ve can kayıpları, dönemin resmî belgelerine de yansımış; İmar ve İskân Bakanlığı yetkilileri tarafından yürütülen saha temelli hasar tespit çalışmaları neticesinde toplam 878 kişinin hayatını kaybettiği rapor edilmiştir. Bu ölümlerin mekânsal dağılımı incelendiğinde; yalnızca Bingöl kent merkezinde 324 kişinin yaşamını yitirdiği, merkeze bağlı 88 köyde 545 kişinin hayatını kaybettiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, Solhan ilçesine bağlı 9 köyde 6 kişi, Karlıova ilçesinde 1 kişi ve Kiğı'da da 1 kişinin yaşamını yitirdiği kayıt altına alınmıştır (Karataş, 2020, s. 2801). Bu veriler, depremin özellikle kırsal yerleşim alanlarında ne denli yıkıcı etkiler yarattığını ve yapı stokunun zayıflığının can kaybındaki rolünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, afetin etkisinin merkezle sınırlı kalmayıp çevre yerleşim birimlerine de yayıldığı; dolayısıyla bölgesel ölçekte toplumsal ve demografik sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır.

Deprem sonrasında birçok afetzede, hasar tespit süreçlerinde ciddi hatalar yapıldığını öne sürerek çeşitli itirazlarda bulunmuştur. Vatandaşlar, bazı binaların hasar derecelerinin gerçeği yansıtmadığını; ağır hasarlı yapıların orta veya hafif hasarlı olarak, bazı hafif hasarlı yapıların ise ağır hasarlı şeklinde kayda geçirildiğini iddia etmişlerdir. Bu durumun kendilerine haksızlık oluşturduğuna inanan depremzedeler, ilgili kamu kurumlarına tekrar tekrar başvurarak değerlendirmelerin yeniden yapılmasını talep etmişlerdir. Ancak yapılan bu başvurulara rağmen hasar tespit çalışmaları tekrar gözden geçirilmemiştir. Sonuç olarak, afetzedelerin büyük bir bölümü zarar tespitinde adaletsizlik yaşandığını düşünmüş tüm uyarı ve şikâyetlerine karşın bu sorunlara müdahale edilmediğini ifade etmişlerdir (Haber, 2024).

1971 Bingöl Depremi sonrasında yapıların yaklaşık %70'inin zarar görmesi üzerine Başbakan Nihat Erim ve bazı bakanlar bölgeye giderek incelemelerde bulunmuş, yıkımın büyüklüğünü özellikle kerpiç ve mühendislik hizmeti almamış yapıların oluşturduğunu belirtmişlerdir. Ancak aynı dönemde İsrail Başkonsolosu'nun öldürülmesi ve yaşanan rehin krizi gibi gelişmeler, medyanın ilgisini başka yöne çekmiş ve depremin kamuoyundaki görünürlüğünü azaltmıştır. Deprem sonrası hasarlı kamu yapılarında yapılan incelemelerde kötü işçilik ve düşük nitelikli malzeme kullanımı tespit edilmiş sorumlu müteahhit ve görevliler hakkında işlem başlatılmıştır. Bu süreç, yapı

denetimindeki eksikleri gündeme taşımış ve yeni deprem yönetmeliklerinin hazırlanmasına neden olmuştur. 1973'te yürürlüğe giren yeni harita ile Bingöl, birinci derece deprem bölgesi ilan edilmiştir. (Karataş, 2020, s. 2802-2804).

1971 Bingöl Depremi, yalnızca fiziksel yıkımın değil, aynı zamanda toplumsal dayanıklılık sınırlarının da gözlemlenebildiği bir olay olarak dikkat çekmektedir. Deprem sonrasında iletişim ağlarının çökmesi, yardım faaliyetlerinin gecikmesi ve bilgi akışının askeri telsizlerle sınırlı kalması, afet karşısında mevcut altyapıların ve kurumsal reflekslerin ne denli kırılgan olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan, hasar tespit süreçlerine yönelik kamuoyunda oluşan güvensizlik, yurttaşların afet sonrası devlet kurumlarından beklentilerinin daha fazla şeffaflık ve adalet yönünde şekillendiğini göstermektedir. Tüm bu zorluklara rağmen, yerel halkın arama kurtarma çalışmalarına gönüllü katılımı, sağlık personelinin hızlı müdahalesi, sivil toplum kuruluşlarının ve sendikaların desteği ile uluslararası yardımlar, toplumsal dayanışmanın güçlü bir örneğini oluşturmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan ortak çaba, afet sonrası topluluk bağlarının güçlenebileceğini ve sosyal iş birliğinin yeniden inşa sürecinde belirleyici bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Bingöl Depremi, afetlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal boyutlarıyla da ele alınması gerektiğini hatırlatan önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

2.1.3. 1992 Erzincan Depremi

13 Mart 1992 tarihinde meydana gelen Erzincan Depremi, yalnızca fiziksel yıkıma neden olmakla kalmamış, aynı zamanda kentteki toplumsal yapının çeşitli boyutlarda dönüşmesine yol açan bir afet olayı olarak tarihe geçmiştir. 6,8 büyüklüğündeki deprem sonucunda 653 kişi hayatını kaybetmiş, 50 binden fazla insan evsiz kalmış ve binlerce yapı ağır hasar görmüştür (Admin, 2020). Erzincan, tarihsel olarak birçok yıkıcı depreme tanıklık etmiş bir kent olmasına rağmen, bu felaketin kentleşme sürecine ve sosyal dokuya olan etkileri önceki dönemlerle karşılaştırıldığında daha görünür hale gelmiştir. Afet sonrası yaşanan gelişmelere bakıldığında kırılgan altyapı, merkeziyetçi müdahale mekanizmaları ve sınırlı yerel kapasitenin, afet sonrası toplumların toparlanma süreçlerini ne ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Deprem sonrası kentten yoğun göç hareketleri yaşanmış; özellikle eğitimli kesim, kamu görevlileri ve sağlık personeli gibi nitelikli iş gücü bölgeyi terk etmiştir. Bu durum,

Erzincan'ın sosyal sermayesinde belirgin bir erozyona yol açmış, kentin hem hizmet üretim kapasitesi hem de sosyal ağları zayıflamıştır (Özdemir, 2019, s. 97-99). Göçle birlikte kentsel aidiyet duygusu zedelenmiş, yerinden edilmenin yarattığı belirsizlik ve gelecek kaygısı birçok haneyi sosyoekonomik olarak daha kırılgan bir konuma sürüklemiştir. Öte yandan, yapılan hasar tespit çalışmalarında adil davranılmadığına yönelik halktan gelen tepkiler, afet yönetimi süreçlerine dair kurumsal güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Bazı yapılar gerçekte olduğundan daha az hasarlı ya da daha fazla hasarlı rapor edilmiş, bu durum hak sahipliği ve yardım dağıtımında ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu örnek, Türkiye'de afet sonrası bürokratik mekanizmaların sosyal eşitsizlikleri yeniden üretme riskine dikkat çekmektedir. Buna karşılık, afetin hemen ardından gelişen dayanışma örnekleri ve kolektif çabalar, toplumun kendi iç dinamikleriyle krizlere nasıl yanıt verebildiğini göstermiştir. Yerel halkın kendi imkânlarıyla kurtarma çalışmalarına katılması, yardım ulaştırmaya çalışan sivil toplum kuruluşlarının seferberliği ve sendikalardan gelen maddi destekler, sosyal dayanışma kültürünün afet koşullarında nasıl harekete geçtiğini gözler önüne sermektedir. Özellikle yerel basının –örneğin Doğu Gazetesi'nin çadırda yayın yaparak kamuyu bilgilendirmeye devam etmesi– halkla bilgi arasındaki bağın sürdürülmesinde oynadığı rol, medya ve toplumsal güven ilişkisini vurgulamaktadır (Gülüş & Yıldırım, 2022).

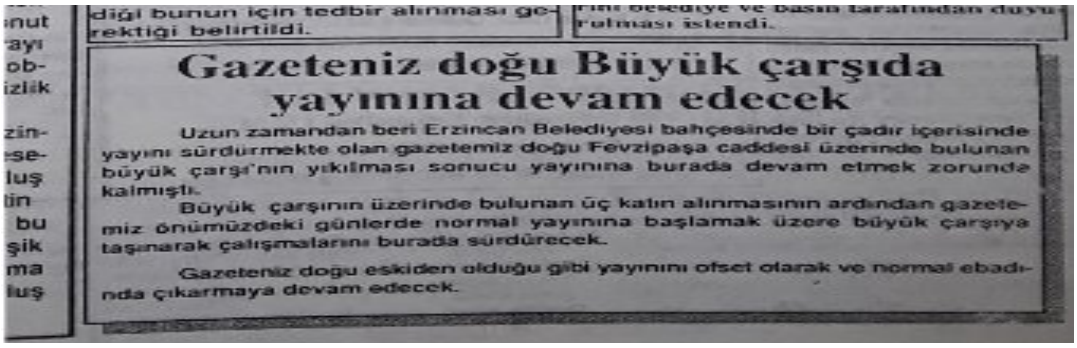

rektiği belirtildi.

rulması istendi.

Gazeteniz doğu Büyük çarşıda yayınına devam edecek

Uzun zamandan beri Erzincan Belediyesi bahçesinde bir çadır içerisinde yayını sürdürmekte olan gazetemiz doğu Fevzipaşa caddesi üzerinde bulunan büyük çarşı'nın yıkılması sonucu yayınına burada devam etmek zorunda kalmıştı.

Büyük çarşının üzerinde bulunan üç katın alınmasının ardından gazetemiz önümüzdeki günlerde normal yayınına başlamak üzere büyük çarşıya taşınarak çalışmalarını burada sürdürecek.

Gazeteniz doğu eskiden olduğu gibi yayınını ofset olarak ve normal ebadında çıkarmaya devam edecek.

Görsel 8:Doğu Gazetesi

Bu durum, kriz zamanlarında alternatif kamusal alanların ve bilgi ağlarının ne kadar hayati olduğunu da göstermektedir. 1992 Erzincan Depremi, yalnızca yapıların yıkılmasıyla sınırlı kalmamış bölgedeki toplumu derinden etkileyen çok katmanlı sonuçlar doğurmuştur. Afetin ardından yaşanan can kaybı, göç, iş kaybı ve barınma sorunları, Erzincan halkının gündelik yaşamında kalıcı izler bırakmıştır. Özellikle temel hizmetlerin aksaması, devlet hastanesinin devre dışı kalması, iletişim ağlarının çökmesi

ve kamu görevlilerinin bölgeyi terk etmesi gibi gelişmeler, halkın kendini yalnız ve çaresiz hissetmesine neden olmuştur. Bu durum, yerel düzeyde devlet kurumlarına olan güvenin sarsılmasına ve bazı toplumsal gruplar arasında kırılganlık hissinin artmasına yol açmıştır. Bu tür olumsuzluklar, yerel düzeyde devlet kurumlarına duyulan güvenin sarsılmasına ve bazı toplumsal gruplar arasında kırılganlık hissinin artmasına yol açmıştır. Dahası, uzun süreli belirsizlik ve kurumsal yetersizlikler, toplumsal dayanışmayı zayıflatarak kimi bölgelerde toplumsal çözülme riskini de beraberinde getirmiştir. İnsanlar arasında yardımlaşma duygusu zamanla yerini güvensizliğe, dışlanmışlık hissine ve bireysel kurtuluş arayışlarına bırakabilmiştir.

2.1.4. 1999 Marmara Depremi

17 Ağustos 1999'da Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nde gerçekleşen ve 7.4 büyüklüğünde ölçülen Gölcük Depremi, modern Türkiye tarihinde en fazla yıkıma yol açan doğal afetlerden biri olarak kabul edilmektedir. Depremin merkez üssü, Kocaeli ili sınırları içerisinde 40,76° kuzey enlemi ve 29,96° doğu boylamında, yaklaşık 17 kilometre derinlikte yer almakta olup, Richter ölçeğine göre 7.8 Ms şiddetindedir (Bikçe, 2015, s. 1-10) Deprem, Marmara Bölgesi'ndeki Kocaeli, Sakarya, Yalova ve İstanbul gibi illerde ciddi düzeyde fiziksel yıkıma yol açmıştır. Bu iller arasında özellikle Kocaeli, afetin etkilerini en yoğun şekilde yaşayan bölgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Konuyla ilgili gerçekleştirilen kapsamlı araştırmalardan birine göre, Kocaeli'ndeki yapıların yaklaşık %35,7'si ağır hasar görmüş, %36,1'i ise orta veya hafif düzeyde etkilenmiştir (Özmen, 2000). Bu yıkım, özellikle sanayi tesisleri ve yoğun yerleşim alanlarının bulunduğu bölgelerde meydana gelmiş; bu durum yalnızca can kayıplarını artırmakla kalmamış, aynı zamanda bölgedeki ekonomik faaliyetlerin ciddi biçimde aksamasına neden olmuştur.

Görsel 9:1999 depremi genel veriler(Zaghloul)

Deprem, yalnızca konut alanlarında değil; aynı zamanda sanayi tesisleri ile stratejik altyapı sistemlerinde de ciddi düzeyde yıkıma yol açmıştır. Özellikle Kocaeli ve çevresinde yoğunlaşan sanayi bölgeleri, afet sırasında ağır hasar almış ve bu durum, Türkiye ekonomisinin genel işleyişi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Konu ile ilgili yapılan araştırmaya (Özmen, 2000) göre, Kocaeli'ndeki sanayi tesislerinin yaklaşık %60'ı deprem nedeniyle büyük ölçüde zarar görmüş; bu da üretim kapasitesinde kayda değer bir düşüşe neden olmuştur. Sanayi altyapısında meydana gelen bu tahribat, bölgedeki önemli bir iş gücü kitlesinin istihdamdan uzaklaşmasına yol açmış ve bunun sonucunda uzun vadeli ekonomik durgunluk süreci başlamıştır.

Depremin hemen sonrasında meydana gelen can kayıpları ve yapısal tahribat, Marmara Bölgesi'nde yaşayan milyonlarca bireyin yaşamını derinden etkilemiş ve uzun vadeli toplumsal dönüşümlere neden olmuştur. Türkiye'nin sanayi açısından en yoğun bölgelerinden biri olan bu alanda, üretim tesisleri, ticari yapılar ve altyapı unsurları ciddi zarar görmüş; bölgedeki ekonomik faaliyetler büyük ölçüde aksayarak neredeyse tamamen durmuştur. Yaşanan bu kesinti, yalnızca bölgesel etkilerle sınırlı kalmamış ülke genelinde ekonomik istikrarsızlıkların baş göstermesine neden olmuştur. Türkiye ekonomisinin bu sarsıntıdan toparlanma süreci uzun yıllar almış, üretim ve istihdam alanlarında kalıcı etkiler bırakmıştır. Öte yandan, afetten etkilenen çok sayıda insanın yaşadığı zorunlu yer değiştirme süreçleri, göç hareketlerini hızlandırmış; yeni yerleşim arayışları toplumsal dokunun yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Gölcük Depremi'nin yol açtığı yıkım, yalnızca maddi zararlarla sınırlı kalmamış; aynı zamanda derin sosyal ve psikolojik sonuçlar da doğurmuştur. Afet bölgesinde yaşayan bireyler, yaşadıkları travmanın etkilerini uzun süre hissetmiş; bu durum toplumsal dayanışma ruhunu zayıflatmış ve sosyal bütünleşmede çeşitli sorunlara yol açmıştır. Özellikle yakınlarını kaybeden aileler ile evsiz kalan ya da geçim kaynaklarını yitiren bireyler, uzun vadede ciddi duygusal ve psikolojik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, bireysel düzeyde travma sonrası stres bozukluğu gibi etkiler doğururken, toplumsal ölçekte de sosyal uyumun bozulmasına ve kolektif moralin zedelenmesine neden olmuştur (Sabuncuoğlu & Çevikaslan, 2003, s. 190). Bu dönemde

toplumun çeşitli kesimlerinde; depresyon, anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi psikolojik rahatsızlıkların yaygınlaştığı gözlemlenmiştir. Afetin yarattığı belirsizlik, kayıplar ve yaşam koşullarındaki ani değişiklikler, bireylerin ruh sağlığı üzerinde ciddi ve kalıcı etkiler bırakmıştır (Baytar, 2017, s. 41-42). Söz konusu psikolojik sorunlar, bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımını ve ekonomik süreçlere entegre olma yetilerini önemli ölçüde sınırlamıştır.

Gölcük Depremi'nin etkileri yalnızca ulusal sınırlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda uluslararası kamuoyunun da dikkatini çekmiştir. Afet, dünya genelinde geniş çapta yankı uyandırmış ve çok sayıda ülke Türkiye'ye destek sunmak üzere harekete geçmiştir. Uluslararası yardım kuruluşları, arama-kurtarma ekipleri ve insani yardım malzemeleriyle afet bölgesine katkı sağlamış bu süreçte çeşitli devletler ve uluslararası aktörler Türkiye ile dayanışma içerisinde önemli roller üstlenmiştir. Gerçekleştirilen bu uluslararası iş birliği, Türkiye'nin afetlere müdahale kapasitesini geliştirmesine ve gelecekte benzer kriz durumlarına karşı daha hazırlıklı olmasına katkıda bulunmuştur.

2.1.5. 2011 Van Depremi

Van ili, sismik açıdan oldukça tehlikeli bir konumda bulunmaktadır. Erçek Gölü-Özalp ile Bahçesaray-Başkale arasındaki sınır bölgesi haricinde kalan tüm alanlar, birinci derece deprem bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bu yüksek riskli bölgede bulunan ilçeler arasında Erciş, Çaldıran, Muradiye, Saray, Çatak ve Bahçesaray yer almaktadır; ayrıca günümüzde merkez ilçe statüsünde olan Tuşba da bu kapsamda değerlendirilmektedir. İkinci derece deprem riski taşıyan alanlar ise Edremit, Gürpınar, Gevaş ve Başkale ilçelerini kapsamaktadır. Bu durum, Van ilinin neredeyse tamamının ciddi bir deprem tehdidi altında olduğunu göstermekte ve bölgede her an yıkıcı bir depremin meydana gelebileceğini ortaya koymaktadır.

23 Ekim 2011 ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde Van ilinde iki büyük deprem meydana gelmiştir. İlki, merkez üssü Tabanlı köyü olan 7,2 büyüklüğündeki sarsıntı 23 Ekim'de, ikincisi ise merkez üssü Edremit ilçesi olan 5,7 büyüklüğündeki deprem ise 9 Kasım'da gerçekleşmiştir. Bu depremler, kentin yaklaşık otuz yıllık sosyo-mekânsal dönüşüm sürecinin kritik bir eşiğine işaret etmiştir. Özellikle son yıllarda kırsal kesimden şehir merkezine yönelik yoğun göç hareketleri, kent çevresinde plansız, yapı kalitesi düşük ve ruhsatsız yapılaşmaların —gecekondu alanlarının— yaygınlaşmasına neden olmuştur.

23 Ekim'de saat 13.41'de meydana gelen 7,2 büyüklüğündeki ana deprem sonucunda 604 kişi yaşamını yitirmiş, konutların yaklaşık %75'i (yaklaşık 11.000 yapı) hasar görmüş, bunların %24'ü ağır hasarlı olarak raporlanmıştır. Ayrıca iş yerlerinin %86'sı (%31'i ağır hasarlı) ve hayvan barınaklarının %82'si (%55'i ağır hasarlı) zarar görmüştür (Aykutalp, 2016, s. 66-67). Tüm bu veriler, kentte afet yönetimi ve kentsel planlama alanlarında ciddi eksiklikler bulunduğunu göstermekte; kamu kurumlarının afet risklerini önceliklendirmediği gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Depremin ardından meydana gelen artçı sarsıntılar, halk arasında yaygın bir korku ve panik ortamının oluşmasına yol açmıştır. Afetin hemen sonrasında temel altyapı hizmetleri ciddi biçimde zarar görmüş; su, elektrik, doğalgaz ve iletişim hatlarında büyük çaplı kesintiler yaşanmıştır. Eş zamanlı olarak, yıkılan ya da ağır hasar gören yapıların tespitine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Arama-kurtarma faaliyetleri sürerken, dönemin Başbakanı ile bazı bakanlar afet bölgesini ziyaret etmiştir. İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin ve Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz, düzenledikleri basın toplantısında depremin duyulmasının hemen ardından hızlıca bölgeye intikal ettiklerini, öncelikle yıkılan binalarda arama-kurtarma çalışmalarına başlandığını ve bunun yanı sıra sağlık hizmetleri, gıda temini ve çadır kentlerin kurulması gibi acil insani yardım faaliyetlerinin yürütüldüğünü ifade etmişlerdir (2011). Nitekim depremin ertesi günü Van şehir merkezinde yürütülen arama-kurtarma çalışmalarının büyük ölçüde tamamlandığı duyurulmuştur. Ardından, dönemin Başbakanı Erciş ilçesini ziyaret ederek bölgede incelemelerde bulunmuştur. Yaptığı açıklamalarda, Erciş'teki afetin kontrol altına alındığını, gerekli müdahale ve iyileştirme çalışmalarının sürdürüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca bazı çevrelerin bu felaketi siyasal kazanç amacıyla kullanmak istediklerini belirtmiş; Türkiye'nin afetler karşısında güçlü bir duruş sergileyebilecek kapasiteye sahip olduğunu ve kent ölçeğinde yapısal dönüşümlerin hayata geçirileceğini vurgulamıştır.

Deprem sonrası yapılan değerlendirmelerde dikkat çeken en önemli eleştirilerden biri, afet anlarında devlet yetkililerinin bölgeye gerçekleştirdiği ziyaretlerin, yürütülen çalışmaları sekteye uğrattığı yönünde olmuştur. Ancak bu duruma karşılık, özellikle 1999 Marmara Depremi'nde devletin ve hükümetin afet bölgesine geç müdahale ettiği ve halkla yeterli iletişim kuramadığı yönündeki eleştiriler dikkate alınarak, bu kez "güçlü iktidar" vurgusu ön plana çıkarılmıştır. Hükümetin yanı sıra, sivil toplum kuruluşları

(STK'lar) da deprem bölgesinde aktif rol üstlenmiş; arama-kurtarma operasyonlarından insani yardım dağıtımına kadar çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi sırasında devletin yetersiz kaldığı noktaları doldurarak toplumsal alanda geniş bir meşruiyet kazanan bu kuruluşlar, Van Depremi sonrasında da benzer biçimde etkili bir biçimde sahada yer almış ve rollerini pekiştirmişlerdir.

Doğal afetlerin ardından gündeme gelen temel meselelerden biri, barınma ve gıda gibi temel ihtiyaçlara yönelik yardım faaliyetlerinin nasıl planlanacağı, kimler tarafından koordine edileceği, ihtiyaç sahiplerinin nasıl belirleneceği ve yardımların kimlere ulaştırılacağıdır. Van Depremi sonrasında bu tür ihtiyaçların karşılanması süreci, merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin iş birliği çerçevesinde şekillenmiştir. Bu iki idari yapının eşgüdümlü bir şekilde hareket etmesi, yardım süreçlerinin hem hızlı hem de adil bir biçimde yürütülmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ancak yaşanan pratikte, merkezi otorite ile yerel yönetimler arasında ortaya çıkan siyasi ve idari ayrışmalar, yardım dağıtımında ciddi aksaklıklara yol açmıştır. O dönemde farklı toplumsal ve kurumsal aktörler, bu aksaklıkları merkez-yerel yönetim çatışmasının bir yansıması olarak değerlendirmiştir (Aykutalp, 2016, s. 76). Deprem sonrası dönemde resmi verilere göre yaklaşık beş milyon TL tutarında yardım dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, merkezi hükümetin ya da AFAD'ın mali kaynak temini açısından yetersiz kaldığını ileri sürmek doğru olmayacaktır. Ancak, kentin siyasal yapısı göz önünde bulundurulduğunda, tartışmaların yardım miktarından ziyade yardımların kimler tarafından, kimlere ve hangi ölçütlerle ulaştırıldığı ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu noktada, gıda yardımlarının dağıtım sürecinde yer alan yerel aktörlerin ve resmî kurumların yaklaşımları belirleyici bir rol oynamaktadır. Siyasal eğilimler, sosyal ilişkiler ağı (eş, dost, akrabalık bağları) ve kamu kurumlarının planlama eksiklikleri gibi faktörler, dağıtım sürecinin adil işlemesini engellemiştir. Özellikle yardımların, o dönemde İŞKUR aracılığıyla istihdam edilen personel eliyle yürütülmesi, adaletli ve tarafsız bir yardım sisteminin oluşmasına engel teşkil etmiştir (Aykutalp, 2016, s. 77).

Doğal afetlerin ardından karşılaşılan en temel sorunlardan biri, afetten etkilenen toplulukların hangi koşullarda, nerede ve nasıl barındırılacağının belirlenmesidir. Bireyler günlük yaşamlarını belirli bir fiziksel çevre içerisinde sürdürdükleri için bu çevrenin tahrip olması, sadece mekânsal değil, aynı zamanda toplumsal rutinlerin de

ciddi biçimde aksamasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, afet sonrası dönemde geçici barınma alanlarının oluşturulması, temel insani ihtiyaçların karşılanmasında kritik bir öneme sahiptir. Afetin şiddetine ve yol açtığı yıkımın boyutuna göre kamu binaları, çadırlar, geçici barakalar gibi yapılar kısa vadeli barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere devreye alınmaktadır. Ancak özellikle afetlere karşı kurumsal kapasitesi sınırlı olan ya da afet risk yönetimi politikalarını yeterince geliştirememiş ülkelerde bu süreç, uzun süreli sosyal ve mekânsal sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenle geçici yerleşim alanlarının sadece barınma değil, aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaşım ve altyapı gibi hizmetleri de içeren çok boyutlu bir mekânsal düzenlemeyle planlanması gerekmektedir. Afet yönetimi perspektifinden bakıldığında, bu alanların önceden belirlenmesi ve gerekli altyapıların afet öncesi dönemde hazırlanması, kriz anında barınma ihtiyacının hızlı ve etkili biçimde karşılanabilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Van'da 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihlerinde meydana gelen depremler sonrası konut stokunun büyük ölçüde kullanılamaz hale gelmesiyle acil barınma ihtiyacı ortaya çıkmış, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile AFAD yönetiminde yapılan hasar tespit çalışmaları sonucunda 144.023 yapının farklı düzeylerde zarar gördüğü belirlenmiş ve itiraz süreci ardından kentin barınma ihtiyacı envanteri oluşturulmuştur (Aykutalp, 2016, s. 83).

Van depremleri, yalnızca yapısal hasarlarla sınırlı kalmayan etkiler yaratmış; aynı zamanda toplumsal adaletsizlikleri, kurumsal işleyişteki yetersizlikleri ve yerel-merkezi yönetim ilişkilerindeki kırılganlıkları belirginleştirmiştir. Afet sonrası süreçte yardımın adil dağıtımı, geçici barınma koşulları ve halkın kamusal otoritelere olan güveni gibi meseleler, toplumun kırılgan kesimlerinin daha da dezavantajlı hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum, afet yönetiminin yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal adaleti gözeten bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

2.1.6. 2020 Elâzığ Depremi

2020 Elâzığ Depremi, yalnızca Elâzığ ve Malatya illerinde değil, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan çok sayıda şehirde ve komşu ülkelerde de hissedilmiştir. Kandilli Rasathanesi ve AFAD verilerine göre 24 Ocak 2020 tarihinde, Elazığ'ın Sivrice ilçesi merkez üssü olmak üzere 6.8 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Bu afet sonucunda Elazığ'da 37, Malatya'da ise 4 olmak üzere toplamda 41 kişi hayatını kaybetmiş, 1466 kişi ise yaralanmıştır. Yapı hasarına ilişkin resmi raporlarda Elazığ'da

50 binanın yıkıldığı, 308 binanın ağır ve 150 binanın ise orta derecede hasar gördüğü bildirilmiştir. Malatya'da ise 155 bina yıkılmış, 1278 bina ağır hasar almıştır (AFAD, 2020). Depremin hemen ardından devlet kurumları, özellikle AFAD koordinasyonunda, arama-kurtarma, sağlık hizmetleri, geçici barınma alanlarının oluşturulması ve insani yardım dağıtımı gibi faaliyetlerde bulunmuştur.

Depremin ardından sosyal medya platformları üzerinden yapılan paylaşımlar, ihtiyaçların hızlı bir şekilde duyurulmasına ve gönüllü yardım ağlarının etkin biçimde organize edilmesine katkı sağlamıştır. Ülke genelinde kamuoyu duyarlılığı oluşmuş, bireysel bağışların yanı sıra çeşitli yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları (STK'lar), özellikle temel ihtiyaç malzemelerinin ulaştırılması, psikososyal destek sağlanması ve geçici yaşam alanlarının inşası konularında aktif roller üstlenmiştir (AFAD, 2020). Deprem, Türkiye'deki yapı stokunun kırılganlığını ve kentsel dönüşüm politikalarının önemini bir kez daha gündeme taşımış; aynı zamanda afet yönetiminin yalnızca teknik boyutunu değil, kurumsal kapasite ve toplumsal dayanışma boyutlarını da gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, Elâzığ Depremi, afetlerin yalnızca fiziksel yıkım değil, toplumsal bütünlük, dayanışma kültürü ve sosyal organizasyon kapasitesi açısından da önemli göstergeler sunduğu bir örnek teşkil etmektedir.

Toplumsal açıdan önemli etkiler doğuran Elâzığ Depremi, yalnızca fiziki yıkımlarla değil, sosyal kırılganlıkların görünür hâle gelmesiyle de dikkat çekmiştir. Özellikle kadınlar, yaşlılar, engelliler ve çocuklar gibi kırılgan grupların afet sonrası dönemde karşılaştıkları özgül sorunlara yeterince odaklanılmadığı görülmektedir (Arı Kovancı, 2024, s. 19) Geçici barınma alanlarında mahremiyet eksiklikleri, hijyen koşulları ve güvenlik problemleri gibi temel insani ihtiyaçlara yönelik sorunlar, sosyal medya paylaşımları ve sivil toplum raporlarında sıkça dile getirilmiştir.

Elâzığ Depremi, Türkiye'deki yapı stokunun kırılganlığını gözler önüne sermiş ve kentsel dönüşüm politikalarının sürdürülebilirliği hususunda ciddi soru işaretlerini gündeme getirmiştir. Özellikle 2000 sonrası inşa edilen birçok binanın depremde hasar görmesi, yapı denetim sistemlerinin etkinliği ve uygulama kalitesi konularında eleştirilere zemin hazırlamıştır (Güner, 2020, s. 144-145). Ayrıca bu deprem, afet yönetiminin yalnızca teknik yönlerini değil; kurumsal kapasite, toplumsal dayanışma, kriz anı iletişimi ve yerel halkın afetlere hazırlık düzeylerini de tartışmaya açmıştır.

Sonuç olarak Elâzığ Depremi, afetlerin yalnızca can ve mal kayıpları açısından değil; sosyal yapı, dayanışma kültürü, yönetsel performans ve toplumsal hafıza üzerinde bıraktığı izler bakımından da değerlendirilmesi gereken çok yönlü bir olay olarak öne çıkmaktadır.

2.1.7. 2020 İzmir Depremi

30 Ekim 2020 tarihinde saat 14:51'de, Ege Denizi'nde Sisam Adası açıklarında moment magnitüd (Mw) ölçeğine göre 6.6 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. İzmir'in Seferihisar ilçesinin yaklaşık 23 kilometre açığında oluşan bu sarsıntı, yaklaşık 16 saniye sürmüştür. Depremin ardından başlatılan hasar tespit çalışmaları kapsamında öncelikli olarak tamamen ya da kısmen çöken, acil yıkımı gereken ve ağır hasar görmüş yapıların belirlenmesine yönelik incelemeler yapılmıştır. Yapılan hasar tespit çalışmaları sonucunda, 12 binanın tamamen ya da kısmen yıkıldığı belirlenmiş; bu bölgelerde arama-kurtarma çalışmaları yürütülmüştür. (AFAD, 2020).

30 Ekim 2020'de Ege Denizi açıklarında meydana gelen ve özellikle İzmir'i etkileyen deprem, yalnızca yapısal hasarlara neden olmakla kalmamış; aynı zamanda afet algısı, toplumsal dayanışma pratikleri ve kamusal kurumlara yönelik güven düzeyi üzerinde de belirgin etkiler yaratmıştır. Deprem sonrasında 117 kişinin hayatını kaybetmesi ve 1000'den fazla kişinin yaralanması, toplumda büyük bir travma yaratmıştır. Özellikle İzmir'in Bayraklı ve Bornova ilçelerinde yoğunlaşan yıkımlar, kent planlaması ve yapı denetimi konularında ciddi sorgulamalara neden olmuştur. Ayrıca, sosyal medya platformları üzerinden organize edilen yardım kampanyaları ve dayanışma örnekleri, toplumun afetlere karşı gösterdiği kolektif refleksi ortaya koymuştur.

İzmir Depremi, yalnızca yapısal hasarlara yol açmakla kalmamış; aynı zamanda kent planlaması, afet bilinci ve toplumsal dayanışma pratikleri üzerinde de önemli etkiler bırakmıştır. Özellikle Bayraklı ve Bornova ilçelerinde yoğunlaşan yıkım, bu bölgelerdeki zemin koşulları ile yapılaşma biçimleri arasındaki uyumsuzluğu gündeme getirmiştir. Bu durum, zemin etütlerinin yeterliliği, yüksek katlı bina izni, yapı denetimi süreçleri ve imar politikalarının sorgulanmasına neden olmuştur. Ayrıca, 2000 yılı sonrası inşa

edilmiş bazı yapıların da hasar alması, yapı denetim sisteminin etkinliğini bir kez daha tartışmaya açmıştır.

Deprem sonucunda 117 kişinin yaşamını yitirmesi ve yaklaşık 1000 kişinin yaralanması, etkili bir psikososyal destek ihtiyacını ortaya koymuştur. Afet Platformu ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü iş birliğiyle yapılan çalışmalarda, Bornova, Simirna Meydanı, Aşık Veysel ve Öğretmenevi gibi geçici barınma alanlarında toplam 174 danışanla psikososyal destek görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında 115 kadın ve 59 erkek birey yer almaktadır (Afet Platformu, 2020, s. 8). Özellikle depremden etkilenen kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi kırılgan grupların yaşadığı barınma, güvenlik ve erişilebilirlik sorunları, afet yönetiminin sosyal boyutunun daha fazla önemsenmesi gerektiğini göstermiştir.

Ayrıca, sosyal medya platformları üzerinden organize edilen yardım kampanyaları ve dayanışma hareketleri, toplumun afet karşısında geliştirdiği kolektif refleksi açıkça göstermiştir. Afet Platformu koordinasyonuyla organize edilen gönüllü dayanışması, ihtiyaç tespiti, yardım dağıtımı ve lojistik gibi birçok alanda hızlı ve etkili bir müdahale imkânı sağlamıştır (Afet Platformu, 2020, s. 10) Özellikle İzmir'de sahada kurulan çadır kentlerde gönüllüler, sosyal medya üzerinden yönlendirilen bağlantılar ve iletişim sistemleri aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşmış, bireylerden kurumsal destekçilere kadar geniş bir ağ üzerinden yardım akışı organize edilmiştir (Çalışkan & Kaya , 2021, s. 1061). Ayrıca, Kriz Yönetimi bağlamında sosyal medyanın rolünü irdeleyen çalışmalar, 30 Ekim 2020 İzmir Depremi sırasında bireysel ve toplumsal paylaşımcı kimliğin devreye girdiğini; kullanıcıların iyilik dileklerini iletip yardım çağrıları oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Argin, 2023, s. 143). Bu veriler, bireylerin, gönüllü grupların ve STK'ların kısa süre içinde organize olmasının; devletin müdahale kapasitesiyle birlikte değerlendirildiğinde afet yönetiminde katılımcı sivil alanın gücünü net biçimde ortaya koyduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu kolektif çabanın içinde bazı koordinasyon eksiklikleri, bilgi kirliliği ve kurumlar arası iletişim kopuklukları da yaşanmış; bu durum zaman zaman müdahale süreçlerinde aksamalara neden olmuştur.

Sonuç olarak İzmir Depremi, kentsel yapı güvenliği, toplumsal kırılganlıklar, kriz yönetimi ve kamusal güven ilişkileri açısından çok boyutlu değerlendirilmesi gereken bir afet örneği olarak öne çıkmıştır. Bu olay, yalnızca fiziksel değil; psikolojik, kurumsal ve sosyal etkileriyle birlikte, Türkiye'de afetlere hazırlık düzeyinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

2.1.8. 2023 Kahramanmaraş Depremleri

06.02.2023 tarihinde Türkiye saatiyle 04:17'de, merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi olan 7.7 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiş, ardından saat 13:24'te merkez üssü Elbistan olan 7.6 büyüklüğünde ikinci bir deprem gerçekleşmiştir. Bu büyük depremlerin ardından çok sayıda artçı sarsıntı da kaydedilmiştir. Söz konusu depremler başta Kahramanmaraş olmak üzere Hatay, Adana, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Osmaniye, Kilis ve Elâzığ illerini ciddi şekilde etkilemiş, Türkiye'nin pek çok şehrinde de hissedilmiştir (AFAD, 2023). 2023 yılı Şubat ayında Kahramanmaraş merkezli olarak meydana gelen ardışık iki büyük deprem, Türkiye'de son 80 yılın en yıkıcı sismik olayları arasında yer almıştır. Depremler sonucunda meydana gelen yıkım, büyüklükleriyle doğru orantılı olarak geniş bir coğrafyada ciddi etkiler yaratmıştır. Resmî kaynaklara göre 50 binden fazla kişi yaşamını yitirmiş; milyonlarca insan ise yaşadıkları bölgeleri terk ederek farklı şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır. En fazla etkilenen yerleşim alanları, doğrudan fay hatları üzerinde veya bu hatlara çok yakın konumlanan Kahramanmaraş, Malatya, Adıyaman ve Antakya olmuştur. Bölgenin sosyoekonomik yapısı, özellikle düşük gelir düzeyine sahip kesimlerin ucuz ve niteliksiz yapı malzemeleriyle inşa edilmiş konutlarda yaşaması, afete bağlı yıkımın boyutunu artıran temel etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Bozkurt, 2023, s. 93).

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen ve "Asrın Felaketi" olarak nitelendirilen Kahramanmaraş merkezli depremler, medya organlarının haber sunumlarında derin izler bırakmıştır. Depremin hemen ardından ulusal ve yerel gazeteler, felaketin boyutunu ve etkilerini kamuoyuna aktarmak amacıyla çarpıcı manşetler kullanmıştır. Örneğin, Cumhuriyet gazetesi "Yüzyılın Felaketi" başlığıyla okuyucularına seslenirken, Türkiye gazetesi "Kıyamet Gibi" manşetiyle depremin yıkıcılığını vurgulamıştır. Benzer şekilde, Yeniçağ gazetesi "Yıkıldık Türkiyem"

ifadesiyle ulusal yas atmosferini yansıtmıştır. Bu manşetler, sadece olayın haberleştirilmesi değil, aynı zamanda toplumun duygusal durumunun ve kolektif travmasının bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Gazete küpürlerinin incelenmesi, medyanın afet anlarındaki rolünü ve kamuoyunun bilgilendirilmesindeki etkisini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Görsel 10: Cumhuriyet Gazetesi

Görsel 11: Türkiye Gazetesi

Görsel 12:Yeniçağ Gazetesi

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olarak meydana gelen ve "asrın felaketi" olarak nitelendirilen depremlerin ardından, Türkiye Cumhuriyeti devleti, afet yönetimi ve kriz koordinasyonu kapsamında hızlı ve kapsamlı bir müdahale süreci başlatmıştır. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, depremin hemen ardından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Koordinasyon Merkezi'ne intikal ederek, uluslararası yardımı da içeren en yüksek seviye olan "4. seviye alarm" durumunu ilan etmiştir (Trt Haber, 2023). Bu çerçevede, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) personeli, arama-kurtarma faaliyetlerine katılmıştır (Trt Haber, 2024). Ancak afetin hemen sonrasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sahadan çekilmesi, arama-kurtarma faaliyetlerinin organize edilmesinde ciddi gecikmelere ve müdahalede aksaklıklara yol açmıştır. Bu durum, can kayıplarının artmasına neden olmuş ve kamuoyunda yoğun eleştirilere sebebiyet vermiştir. Bu durum, afet yönetiminin sadece teknik müdahale kapasitesine değil, aynı zamanda kurumsal reflekslere, karar alma süreçlerinin hızı ve açıklığına, özellikle de kriz anlarında halkın devlete duyduğu güvene dayalı olduğunu göstermektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri gibi yüksek örgütlenme kapasitesine sahip bir kurumun afetin ilk saatlerinde sahada sınırlı yer alması ya da sonradan sahadan çekilmesi,

müdahale sürecini yalnızca fiziksel olarak geciktirmemiş; aynı zamanda toplumsal düzeyde bir yalnızlık, güvensizlik ve çaresizlik hissini de tetiklemiştir. Afet gibi büyük ölçekli kriz anlarında, devletin zamanında ve etkili müdahalesi kadar, simgesel varlığı, yani halkın gözünde "devletin orada olduğu" algısı da büyük önem taşır. Müdahalede yaşanan aksaklıklar, özellikle sosyal medya üzerinden hızla yayılan görüntülerle birlikte, kriz yönetiminin meşruiyetini sorgulatır hâle getirmiştir. Bu da afet sonrası sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyopsikolojik düzlemde de derin etkiler yaratmış, halk-devlet ilişkisini yeniden tartışmaya açmıştır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, depremin ilk anından itibaren tüm imkânların seferber edildiğini belirterek, devletin ve milletin birlik içinde hareket ettiğini vurgulamıştır (OdaTv, 2025). Millî Eğitim Bakanı Yusuf Tekin ise, devlet-millet iş birliğiyle büyük bir seferberlik başlatıldığını ve eğitim alanında gerekli adımların atıldığını ifade etmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2025).

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, ülke genelinde büyük yıkıma ve can kaybına yol açmıştır. Bu felaketin ardından hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geniş kapsamlı yardım ve destek faaliyetleri başlatılmıştır. Depremin hemen ardından, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları (STK'lar) hızla harekete geçmiştir. AFAD, Kızılay, AKUT, İHH, Ahbap ve MAKUD gibi kuruluşlar, arama-kurtarma operasyonları, acil barınma, gıda ve sağlık hizmetleri gibi alanlarda yoğun çaba sarf etmiştir (Makud, 2025). Uluslararası toplum da Türkiye'ye önemli desteklerde bulunmuştur. Avrupa Birliği (AB), 6 Şubat depremleri sonrasında Türkiye'ye vermeyi vaat ettiği bir milyar euro tutarındaki maddi yardımın 400 milyon euro büyüklüğündeki ilk kısmı için anlaşma imzalamıştır. Bu yardım, Avrupa Dayanışma Fonu kapsamında bir aday ülkeye verilen en yüksek meblağdır (BBC, 2024). Ayrıca, AB Sivil Koruma Mekanizması kapsamında 21 AB üyesi ile 4 katılımcı ülkeden gelen arama-kurtarma ekipleri, sağlık personeli ve insani yardım ekipleri bölgeye sevk edilmiştir (AB, 2025).

Depremin ardından 90'dan fazla ülkeden Türkiye'ye arama-kurtarma ekipleri ve insani yardım malzemeleri gönderilmiştir. Bu kapsamda, 11.488 uluslararası arama-kurtarma personeli Türkiye'ye gelmiş, 28 ülke bölgede 30 sahra hastanesi kurmuştur. Ayrıca, 294.743 çadır ve 12.685 konteyner bölgeye ulaştırılmıştır (Koca, 2024). Deprem

bölgesindeki sivil toplum kuruluşları da bu süreçten etkilenmiştir. Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya'da faaliyet gösteren 172 dernekle yapılan anket çalışmasında, örgütlerin büyük çoğunluğunun ofislerinin depremde ağır hasar gördüğü ve demirbaşlarının kullanılamaz hale geldiği tespit edilmiştir. Buna rağmen, deprem sonrasında örgütlere gönüllü katılımının arttığı ve bazı faaliyetlerin devam ettirildiği görülmüştür (STGM, 2023). Sonuç olarak, 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde geniş kapsamlı yardım ve destek faaliyetleri yürütülmüş, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası aktörler, afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak ve bölgenin yeniden inşasını sağlamak amacıyla yoğun çaba sarf etmiştir.

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, Türkiye tarihinin en yıkıcı doğal afetlerinden biri olarak kayıtlara geçmiştir. Bu felaketin ardından hem deprem bölgesindeki bireylerin hem de Türkiye genelinde toplumun verdiği tepkiler, dayanışma ve krizle başa çıkma biçimleri üzerinden çeşitli akademik ve medya kaynaklarında incelenmiştir. Deprem bölgesinde yaşayan insanlar, büyük bir fiziksel yıkımın yanı sıra ciddi bir psikolojik travmayla karşı karşıya kaldı.

Afetin hemen ardından bölge halkı, temel ihtiyaçlara ulaşma konusunda büyük sıkıntılar yaşamıştır. Özellikle kadınlar, çadır kentlerde hem güvenlik hem de mahremiyet konusunda ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Nurdağı ilçesinde çadır kentlerde yaşayan kadınlarla yapılan nitel bir çalışmada, afet sonrası süreçte kadınların daha fazla psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu saptanmıştır (Altıparmak & Birel, 2024, s. 124). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kriz zamanlarında nasıl daha görünür ve derinleşmiş hale geldiğini gösteriyor. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve mülteciler gibi dezavantajlı gruplar, afet sonrası süreçte daha ağır koşullara maruz kaldı. Bu grupların sağlık hizmetlerine, barınma imkanlarına ve temel insani yardım kaynaklarına erişimi, diğer gruplara göre daha kısıtlı kaldı (Kurt, 2025). Bu durum, sosyal politikaların krizlere karşı ne kadar kapsayıcı olduğunun sorgulanmasına neden olmuştur. Depremzedeler arasında yalnızlık, çaresizlik ve belirsizlik hissi yaygınlaşmıştır. Üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, katılımcıların yarısından fazlası deprem sonrası "hayal kırıklığı" ve "güvensizlik" hissettiklerini belirtmiştir (Anuk & Çetin, 2025, s. 167). Bu, yalnızca fiziksel kayıpların değil; aynı zamanda duygusal ve sosyal bağların da ciddi biçimde sarsıldığını göstermektedir. Toplumsal travmaların bireysel psikolojide

nasıl iz bıraktığını anlamak açısından bu tür çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Türkiye genelindeki toplumsal tepki ise, ilk etapta güçlü bir dayanışma duygusuyla şekillendi. Bireyler, gönüllüler ve sivil toplum kuruluşları afet bölgelerine yardım ulaştırmak için büyük bir seferberlik başlattı.

Depremin hemen ardından haberleşme altyapısında ciddi aksaklıklar yaşanmıştır. Telekomünikasyon şebekesindeki köklü yıkım ve baz istasyonlarının zarar görmesi, GSM operatörlerinin hizmetlerinde büyük çaplı kesintiler ve bant daralmaları yaşanmasına yol açmıştır; bu durum, mobil iletişim ve internet erişimini günler boyunca neredeyse imkânsız hale getirmiştir (TMMOB Bilgisayar Mühendisleri Odası, 2023, s. 2). Baz istasyonlarının enerji kaynağı sorunları ve fiziksel hasar nedeniyle işlevsiz kalması, enkaz altındaki yardım çağrılarının yetkililere ulaşamamasına ve arama-kurtarma çalışmalarında planlamanın kesintiye uğramasına neden olmuştur (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 2024). Bu teknik sorunların ötesinde, iletişim kopuklukları psikososyal bir etki de yaratmış; yakınlarıyla temas kuramayan depremzedeler arasında huzursuzluk, panik ve travma gözlemlenirken, yardımın hangi bölgeye ne zaman ulaştığı konusunda belirsizlikler toplumda "görülemeyen ve duyulmayan" hissine yol açmıştır. Ayrıca bu vakalar kriz yönetiminin en kritik sınavı haline gelmiş; merkezden yönlendirilen yardım ekipleri ile sahadaki gönüllü gruplar arasında koordinasyon bilgiye dayalı iletişim eksikliği nedeniyle sekteye uğramış, afet bölgesine gereksiz yoğunlukta malzeme gitmesi ya da ihtiyaç duyulan bölgelerin yardımdan uzun süre mahrum kalması gibi sorunlar yaşanmıştır (TMMOB Bilgisayar Mühendisleri Odası, 2023, s. 3). Bu örnekler, afet yönetiminin sadece fiziksel müdahale kapasitesiyle değil, aynı zamanda dayanıklı iletişim altyapısı, güvenilir enformasyon akışı ve etkin kriz iletişimi mekanizmalarına sahip olması gerektiğini göstermektedir. Akademik kaynaklar da vurguluyor ki, iletişim altyapısında yaşanan zayıflıklar, müdahale sürecini yavaşlatmakla kalmamakta; aynı zamanda toplumun devlete olan güvenini zedeleyerek yaraların daha derin açılmasına neden olmaktadır (Şen & Koç Akgül, 2023, s. 1411).

Afet sonrası iletişim altyapısında yaşanan çökmeler, bireylerin bilgiye erişimini büyük ölçüde kısıtlamış ve bu boşluğu dijital mecralar doldurmuştur. Sosyal medya platformları, geleneksel haberleşme kanallarının devre dışı kaldığı bu süreçte, yardım

çağrılarının duyurulması, ihtiyaçların paylaşılması ve gönüllü ağlarının organize edilmesi açısından kritik bir araç haline gelmiştir. Ancak hızlı ve kontrolsüz bilgi akışı, beraberinde bilgi kirliliğini ve koordinasyonsuzluğu da getirmiştir. Böylece sosyal medya, bir yandan toplumsal dayanışmayı görünür kılarken, diğer yandan da yanlış yönlendirme ve dezenformasyon nedeniyle afet yönetimini olumsuz etkileyen bir araca dönüşmüştür. Bu durum, dijital platformların kriz anlarındaki rolünün çok boyutlu ve dikkatle yönetilmesi gereken bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal medya bu süreçte önemli bir araç haline geldi; yardımların organize edilmesi ve ihtiyaçların duyurulmasında etkili oldu. Ancak aynı zamanda, bilgi kirliliği ve koordinasyonsuzluk gibi ciddi sorunlar da yaşandı. Afetlerin değişken ve karmaşık yapıları, onların sürekli olarak yeniden değerlendirilmesini ve mevcut koşullarla birlikte analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu gereklilik, özellikle toplumsal dayanışma mekanizmalarının yapılandırılması ve toplumsal kutuplaşmanın doğurduğu gerilimlerin giderilmesi açısından belirleyici olabilir. Bu bağlamda, sosyolojik bir bakış açısının benimsenmesi, geliştirilecek politika ve stratejilere yön verici nitelikte katkılar sağlayabilir (Selçuk, 2024, s.32). Toplumun geniş kesimlerinde, depremin etkisi derin bir üzüntü ve öfkeye dönüştü. Afet yönetiminde görülen gecikmeler, koordinasyon eksiklikleri ve bazı bölgelerdeki yardım ulaştırmadaki yetersizlikler kamuoyunda büyük tepkilere yol açtı. Bu durum, devlet-toplum ilişkilerinin kriz anlarında nasıl sınandığını ve toplumsal güvenin nasıl zedelendiğini gözler önüne serdi. Ayrıca, sosyal medya üzerinden yapılan yanlış yönlendirmeler ve dezenformasyon, hem halk arasında panik yarattı hem de yardım çalışmalarını olumsuz etkiledi (Demir, 2023, s. 260). Bu örnekler, kriz anlarında doğru bilginin ne kadar hayati olduğuna işaret etmektedir. Depremin toplumsal yansımaları, yalnızca afet bölgesiyle sınırlı kalmadı; Türkiye'deki eşitsizliklerin daha görünür hale gelmesine neden oldu.

Deprem sonrası yaşanan zorunlu göçler de önemli bir toplumsal etki yarattı. Birçok insan, evsiz kaldıkları için başka illere göç etmek zorunda kaldı. Bu durum, hem göç edenler hem de göç alan bölgelerde yaşayanlar için yeni sosyal ve ekonomik baskılar yarattı. Özellikle mülteciler gibi halihazırda kırılgan durumda olan gruplar, bu yeni koşullar altında daha da savunmasız hale geldi (Danış, 2024, s. 518). Göç, yalnızca fiziki bir yer değiştirme değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve güvenlik algısında derin

dönüşümler yaratabilmektedir. Depremzedelerin deneyimleri, toplumun verdiği tepki biçimleri ve eşitsizliklerin derinleşmesi, bu felaketin sadece bir afet değil, aynı zamanda bir "toplumsal kırılma anı" olduğunu da göstermektedir. Bu sürecin doğru anlaşılması ve gelecekte benzer durumlar karşısında daha kapsayıcı, adil ve dayanıklı bir toplum yapısının kurulması için bu tür analizlerin önemi büyüktür.

BÖLÜM III

3. DEPREMLERİN TOPLUMSAL YANSIMALARI

Depremler, yerleşik yaşam düzenini kesintiye uğratarak bireylerin fiziksel çevreyle kurduğu ilişkide ciddi kopuşlara neden olur. Toplumsal bellekte kalıcı izler bırakan bu tür afetler, mekânsal aidiyet duygusunu zedeler, sosyal yapıyı çözülmeye açık hale getirir. Sınıfsal eşitsizlikler daha görünür hâle gelirken, yoksulluk koşulları derinleşir ve toplumsal kırılganlık artar. Zorunlu göç hareketleri ve yerinden olma durumları, yalnızca mekânsal değil, kültürel ve sosyal bir dağılmayı da beraberinde getirir. Afet sonrası süreç, sosyal bağların zayıflaması, dayanışma ağlarının yeniden şekillenmesi ve toplumsal yapının dönüşmesiyle karakterize olur.

3.1. Depremin Psikososyal Etkileri

Depremler, aniden gerçekleşmeleri ve geniş kitleleri etkilemeleri nedeniyle bireylerin travmatik deneyimler yaşamasına neden olmaktadır. Deprem sonrası ortaya çıkan korku, güvensizlik, çaresizlik gibi psikolojik tepkiler; bireylerin aile, komşu ve toplumla olan bağlarını da doğrudan etkilemektedir. Depremler, insanların sürdürdükleri günlük yaşamlarını köklü biçimde sarsmış ve alışılmış yaşam düzenlerini altüst etmiştir. Var olan sosyal yapının çökmesi ve toplumsal çözülmelerin artması, toplumda yeniden yapılanma ihtiyacını doğurmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde bu yeniden yapılanma süreci oldukça zorludur ve toplumlar bu tür krizlere karşı yeterli hazırlığa sahip değildir. Birçok afetzede için yaşananlar geçici değil, kalıcı bir sosyal düzen bozulması anlamına gelmiş; geleceklerine dair belirsizlikler artmış, yaygın biçimde ‘yabancılaşma’ ve ‘güç çatışmaları’ yaşanmaya başlamıştır. Sosyolojik açıdan yabancılaşma, bireyin kendi özüyle ters düşmesi şeklinde geniş bir anlam taşıdığı gibi, daha somut biçimde güçsüzlük, anlamsızlık ve kuralsızlık gibi olgularla da açıklanabilir (Bayhan, 2012, s. 345) Ayrıca kişinin kendini yalnız hissetmesi de yabancılaşmanın bir boyutu olarak değerlendirilmektedir (Kasapoğlu & Ecevit, 2001, s. 9-10).

Depremler; can ve mal kaybı, işlerin durması, yaşam düzeninin uzun süreli bozulması, yakın akraba ve komşuların kaybıyla birlikte sosyal destek ağlarının çökmesi gibi uyum gerektiren birçok olumsuz duruma neden olmakta ve bu etkiler toplumun her kesimini derinden sarsmaktadır. Tüm bu nedenlerle, depremler ciddi düzeyde duygusal sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Her bireyde görülmese de, "Travma Sonrası Stres Bozukluğu" (Post-Traumatic Stress Disorder) olarak adlandırılan ve bireyin toplumsal, mesleki ya da günlük yaşam işlevselliğini önemli ölçüde etkileyen psikolojik bir rahatsızlıkgelişebilmektedir.

Bu bozukluğun yaygın belirtileri arasında şunlar yer almaktadır:

- Depreme dair tekrar eden düşünceler,
- Depremle ilgili kabuslar veya gerçek dışı imgeler (flashback),
- Depremi hatırlatan durumlardan veya konuşmalardan kaçınma eğilimi,
- Genel olarak ilgi azlığı ve çevreye karşı duyarsızlık,
- Yalnızlık ve sosyal geri çekilme,
- Uykuya dalmada güçlük ya da sık uyanma,
- Aşırı sinirlilik ve ani öfke patlamaları,
- Dikkat dağınıklığı ve konsantrasyon zorlukları.

Bu belirtiler, özellikle sosyal destekten yoksun bireylerde daha yoğun görülebilmekte; afet sonrası psikososyal müdahalelerin önemini daha da artırmaktadır (Bayhan, 2012, s. 345).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu, deprem sonrası görülebilecek en ağır psikolojik belirti tablosu olarak kabul edilmektedir. Bu durum, depremi yaşayan bireylerin yaklaşık %10 ila %15'inde ortaya çıkabilmektedir. Deprem sonrası gelişen psikolojik sorunları hafifletmenin en etkili yolu, afetzedelere yaşadıkları deneyimi, bu deneyime dair düşüncelerini ve duygularını ifade edebilecekleri güvenli alanlar sunmaktır. Ancak bu tür paylaşım ortamları sayesinde bireyler yaşadıklarını anlamlandırabilir ve benzer

duyguların diğer depremzedeler tarafından da hissedildiğini fark ederek psikolojik rahatlama sağlayabilirler (Bayhan, 2012, s. 346).

Psikososyal etkiler, sadece bireysel düzeyde değil; kolektif travmalar, toplulukların yeniden yapılanma süreçleri ve sosyal dayanışma biçimlerinde de kendini göstermektedir. Deprem gibi doğal afetlerin hem bedensel hem de psikolojik etkileri, bireylerin hafızasında uzun yıllar boyunca canlılığını korur. Şiddetli, ani ve öngörülemeyen depremler yalnızca doğrudan etkilenenleri değil, toplumun geniş kesimlerinde de travmatik sonuçlara yol açar. Bu tür yaşamsal tehdit içeren travmalar, bireylerde geçici ya da kalıcı psikolojik sorunlara neden olabilir ve 1, 3 ya da 8 yıl gibi uzun vadeli dönemlerde etkilerini sürdürebilir. Bu etkiler arasında depresyon, anksiyete bozuklukları, akut stres tepkileri, fobiler, psikosomatik rahatsızlıklar, majör depresif bozukluk ve travma sonrası stres bozukluğu gibi durumlar yer almaktadır (Çetin Aydın & Aytaç, 2023, s. 2200).

Deprem ve sonrasındaki süreçlere dair yapılan ulusal ve uluslararası araştırmalar, depremlerin kısa, orta ve uzun vadede psikososyal etkiler yarattığını ortak bir sonuç olarak ortaya koymaktadır. Küresel ölçekte yapılan analizler ise, 21. yüzyıldan itibaren iklim değişikliklerinin de etkisiyle depremlerde artış yaşandığını göstermektedir. Bu nedenle, depremle ilgili çalışmaların artırılması ve konuya yönelik duyarlılığın güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır (Usta, 2023, s. 181).

2010 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada, 1990 Marmara depreminden etkilenen belirli sayıda kişiyle yapılan görüşmeler sonucunda, sosyal desteğin stresin ve travma sonrası stres belirtilerinin hafiflemesinde önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Deprem sonrası dönemde öne çıkan sosyal desteğin, uzun vadede sürdürülebilir olmaması durumunda ise bireylerin stres ve kaygı seviyelerinde artış gözlemlenmiştir (Güven, 2010). Van depremine ilişkin yürütülen bir araştırmada, evlerini kaybetmiş 34 kişiyle yapılan görüşmeler sonucunda, psikolojik dayanıklılığın önemi vurgulanmıştır. Özellikle Van depreminden sonra evleri yıkılan bireylerde travma sonrası stres bozukluğu belirtilerine rastlandığı belirtilmiştir (Sakarya & Güneş, 2013). Aynı çalışmada, deprem sonrasındaki süreçte sağlanan psikososyal desteğin, bireylerin dayanıklılık göstermesi ve yeniden normal yaşantılarına dönmeleri açısından olumlu etkiler yarattığı belirlenmiştir. Benzer şekilde, Elazığ depreminde de benzer yıkımlar yaşanmış, bu olayı yaşayan

çocuklarda yüksek düzeyde kaygı gözlemlenmiştir. Araştırmada, depremin olumsuz etkilerini hafifletmede psikososyal desteğin kritik bir rol oynadığına dikkat çekilmiştir (Sarman, 2012). Bu durumu destekleyen bir diğer araştırma ise, 6 Şubat 2023 depremlerinden etkilenen Malatya'da yürütülmüştür. 400 depremzede bireyle gerçekleştirilen çalışmada, katılımcıların büyük çoğunluğunun yüksek düzeyde korku ve kaygı yaşadığı belirlenmiştir. Özellikle kadınlar, düşük eğitim ve gelir düzeyine sahip bireyler, eşi vefat etmiş ya da boşanmış olanlar ve yaşlı katılımcılar daha yoğun psikolojik etkiler yaşamıştır. Araştırma ayrıca, kendisini geleneksel değerlerle tanımlayan bireylerin veya depremleri "kader" ya da "ilahi ceza" olarak görenlerin, bilimsel yaklaşımla değerlendirenlere kıyasla daha fazla kaygı taşıdığını göstermiştir. Bu bulgular, afet sonrası psikososyal destek planlamasında sosyodemografik faktörlerin dikkate alınmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır (Çetintaş, s. 440). Bu ve benzeri araştırmalarda, uygulamaya dayalı çalışmaların önemine dikkat çekilmiş; risk altındaki birey ve topluluklara sunulan sosyal desteğin uzun vadede sürdürülebilir olmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Tüm bu bireysel ve toplumsal etkiler değerlendirildiğinde, depremler sonrasında yalnızca fiziksel müdahale değil, aynı zamanda kapsamlı ve planlı psikososyal destek uygulamalarının da ne denli kritik olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, afet sonrası süreçte bireylerin ve toplulukların yeniden güçlenmesini sağlamak, ruhsal iyilik hallerini desteklemek ve sosyal uyumu yeniden tesis etmek açısından psikososyal hizmetlerin rolü belirleyici hale gelmektedir.

Psikososyal destek, bireylerin ruhsal iyilik hâllerini korumayı amaçlayan; olası davranışsal sorunların önlenmesi ya da giderilmesine yönelik çeşitli müdahale ve destek yaklaşımlarını içeren kapsamlı bir süreçtir (Arslankoç, Salduz Doruk, & Koçak, 2024, s. 113)Bu doğrultuda psikososyal destek programları, yalnızca psikolojik etkilerle sınırlı kalmayıp; sosyal, eğitsel, sağlık temelli ya da sağlık dışı alanlarda uygulanan müdahaleleri de içermektedir. Daha geniş bir çerçevede değerlendirildiğinde, bu programlar; stresle baş etmekte zorlanan, çevresine uyum sağlamakta güçlük yaşayan, işlevsel bozukluklar gösteren veya ruhsal rahatsızlıkları bulunan bireylere yönelik hizmetleri de kapsamaktadır (UNICEF, 2015). Afet ve acil durumlara yönelik psikososyal müdahaleler; afetten etkilenen bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı, kişilerin

afet öncesi yaşamlarına geri dönmelerini desteklemeyi, ayrıca baş etme, müdahalede bulunma ve toparlanma kapasitelerini geliştirmeyi amaçlayan hizmetlerin bütününü ifade etmektedir (Mağden, ve diğerleri, 2008, s. 2).

Afetler, toplum üzerinde özellikle ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik alanlarda çok yönlü etkiler bırakmaktadır. Bu tür krizlerin ardından, mevcut toplumsal sorunlar daha da derinleşebileceği gibi, yeni sosyal problemler de ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda, insan refahını temel alan bir meslek olarak sosyal hizmet, afet sonrası gelişen toplumsal sorunların çözümünde önemli bir rol üstlenmektedir. Sosyal hizmetin temel amacı bireyin bütüncül iyilik hâlini desteklemek olduğundan, afet sonrası süreçte de bu hedef doğrultusunda çeşitli müdahale ve destek çalışmaları yürütülmektedir (Tuncay, 2004, s. 23). Afetlerin bireyler ve toplum üzerinde ciddi yıkımlara yol açmasının ardından, sosyal sorunların çözümüne odaklanan sosyal hizmet mesleği ve bu alandaki uygulamaların önemi çok daha görünür ve belirgin bir hâl almaktadır. Depremlerin sosyal hizmet alanında öne çıkan iki temel sonucundan söz edilebilir. Bunlardan ilki, afetlerin yarattığı yıkıcı fiziksel etkilerle ilgilidir. Bu tür felaketler sonucunda bireyler maddi kaynaklarını kaybedebilir, barınma olanaklarından yoksun kalabilir ve yoksullukla karşı karşıya gelebilir. Ayrıca, afetler nedeniyle fiziksel engelli hâle gelen ya da sağlık sorunları yaşayan bireyler ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte, kadınlar, çocuklar ve engelli bireyler gibi özel gereksinimli gruplar, bu süreçten daha ağır şekilde etkilenebilmektedir.

Depremlerin ikinci temel sonucu ise psikososyal etkileridir; zira afet sonrası hem bireyin içsel dengesi hem de toplumsal düzen ciddi biçimde sarsılmaktadır (Altun, 2016, s. 188). Bu iki etkinin neden olduğu toplumsal tahribatların onarılmasında sosyal hizmet iki temel boyutta görev üstlenmektedir. Bunlardan ilki, afet sonrası ortaya çıkan ya da zaten var olan risk altındaki gruplara yönelik yürütülen sosyal hizmet çalışmalarını kapsamaktadır. İkinci boyut ise, bireylerin ve toplumun sarsılan psikososyal dengesini yeniden kurmaya destek olmayı amaçlayan psikososyal destek hizmetleridir (Altun, 2016, s. 189).

Depremler, bireylerin psikolojik sağlığını ve toplumun sosyal yapısını derinden etkileyen olaylardır. Afet sonrası ortaya çıkan psikososyal sorunlar, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bu süreçte sosyal

hizmet uygulamaları ve psikososyal destek müdahaleleri, bireylerin iyilik halini korumada, toplumsal uyumu yeniden sağlamada ve afetin olumsuz etkilerini hafifletmede kritik bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle afet sonrası dönemde sadece fiziksel değil, ruhsal ve sosyal iyileşmeyi de kapsayan bütüncül yaklaşımlar büyük önem taşımaktadır. Depremlerin bireylerde ve toplumda bıraktığı bu derin izler, yalnızca psikolojik değil, aynı zamanda kolektif bellekte ve kent yaşamının hafızasında da kendine kalıcı bir yer edinmektedir.

3.2. Depremin Kolektif Bellek Üzerinden Toplumsal Hafızaya Yansıması

Afetler sonrasında yaşanan travmalar, kayıplar, mekânsal değişiklikler ve toplumsal dönüşümler, bireysel belleğin ötesine geçerek kolektif belleği şekillendirmekte ve toplumsal hafızada kalıcı yer edinmektedir. Bu durum, yalnızca bireylerin duygusal dünyasını değil, aynı zamanda kentlerin kimliğini, kültürel mirasını ve sosyal ilişkiler ağını da etkilemektedir. Depremin ardından yaşanan yeniden inşa süreçleri, yitirilen yapılar ve yeniden tanımlanan yaşam alanları, kolektif belleğin dönüşümünü tetikleyerek, toplumsal hafızanın yeniden inşasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, depremler hem mekânsal hem de simgesel düzeyde toplumların hafızasında önemli kırılma noktaları olarak yer almaktadır.

3.2.1. Kolektif Bellek

Kolektif bellek, bir toplumun geçmişine, tarihine, kültürel mirasına ve deneyimlerine ilişkin paylaşılan anlayışı ifade eden bir kavramdır. Bireylerin ortak anıları, değerleri, sembolleri ve toplumsal olaylarla ilgili kolektif bir anlayışı içermektedir. Kolektif bellek, bireysel belleğin ötesine geçerek toplumsal grupların belleğinin inşa edilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılması anlamına gelmektedir (Uzun, 2023, s. 1518). Bu bellek, toplumun tarihini, mitlerini, ritüellerini, sembollerini, anıtlarını ve kültürel uygulamalarını içermektedir. Kolektif bellek, bireyler arasındaki iletişim ve etkileşimler yoluyla şekillenmekte ve toplumun kimliğinin bir parçası haline gelmektedir. Kolektif bellek, toplumun ortak hafızası olarak işlev görmektedir. Toplum, tarihi olaylar, önemli figürler, kültürel değerler ve deneyimler hakkında ortak bir anlayışa sahiptir. Bu bellek, toplumun bir arada kalmasını sağlamakta, ortak değerleri korumakta, toplumun kimliğini pekiştirmekte ve gelecek kuşaklara aktarılmaktadır.

Kolektif hafıza, bireysel bellekten farklı olarak, toplumsal düzeyde inşa edilen ve paylaşılan bir bellek türüdür. Halbwachs'a göre kolektif bellek, "bu geçmişten yalnızca onu besleyen grubun bilincinde hâlâ yaşamakta olanı ya da yaşama kapasitesi bulunanı aldığı için, hiçbir yapaylığı olmayan bir sürekliliğe sahip kesintisiz bir düşünce akımıdır." (Halbwachs, 2017, s. 78). Kolektif bellek bireysel belleğe göre daha geniş sınırlara sahip bir bellek türüdür. Toplumsal grupların tanıklıkları, uluslararası grupların tanıklıkları, daha geniş toplumsal yapıların ve kurumlara bağlı olarak kolektif bellek meydana gelmektedir.

Emile Durkheim ve Maurice Halbwachs, toplumsal bellek üzerine çalışan sosyologlar olarak önemli katkılarda bulunmuşlardır. Her ikisi de kolektif bilinç ve kolektif bellek kavramlarını ele almış olsa da farklı açılardan yaklaşmaktadırlar.

Durkheim, kolektif bilinci toplumun bireylerinin ortak değerler, normlar ve inançlar gibi zihinsel içeriklerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Kolektif bilinç, toplumun bireylerinin bir araya gelerek ortak bir sosyal düzen oluşturmasını sağlamaktadır. Bu, toplumsal dayanışma ve toplumsal normların oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Durkheim'a göre kolektif bilinç, "bir toplumu oluşturan üyelerin ortalamasında yaşayan inanç ve duyguların tümü, kendine özgü yaşamı olan belli bir dizgedir (Durkheim, 2006, s. 27). Halbwachs ise, kolektif belleği toplumun ortak hafızası olarak tanımlamaktadır (Halbwachs, 2017, s. 45). Ona göre, bireylerin belleği toplumsal bir süreçtir ve toplumun kolektif hafızası tarafından şekillendirilmektedir. Kolektif bellek, toplumun tarihini, geçmiş olayları, sembolleri ve anıları içermektedir. Halbwachs'a göre, bireylerin belleği sosyal bağlamlarla ilişkilidir ve toplumsal gruplar içinde yeniden inşa edilmektedir. Her kavramda toplumsal etkileşimin ve ortak bir sosyal yapıya dayanan, paylaşılan bir anlayışın varlığını vurgulamaktadır. Ancak Durkheim, kolektif bilinci bireylerin düşünce ve davranışlarını şekillendiren, toplumsal düzeni sağlayan normlar ve değerler bütününe dayanan bir zihinsel yapı olarak ele alırken; Halbwachs, kolektif belleği bireylerin hafızasının, içinde bulundukları toplumsal gruplar aracılığıyla oluştuğu ve yeniden yapılandığı dinamik bir süreç olarak tanımlar. Bu bağlamda Durkheim daha çok toplumun birey üzerindeki normatif etkisine odaklanırken, Halbwachs bireyin belleğinin toplumsal ilişkiler içinde biçimlenmesine dikkat çeker.

Kolektif bellek, bireylerin doğumundan önce şekillenmiş olan ve tarihsel anlatılarla örülü bir yapıya sahiptir. Bu bellek türü, çeşitli toplumsal araçlar (eğitim, medya, ritüeller vb.) aracılığıyla bireylerin hafızasına aktarılır. Halbwachs, bu aktarım sürecini açıklarken kolektif belleği otobiyografik bellek ve tarihsel bellek ayrımı üzerinden değerlendirir. Bu nedenle, hafızayı iki temel düzeyde ele almak mümkündür: biri bireyin içsel deneyimlerine dayanan kişisel (ya da otobiyografik) bellek, diğeri ise toplumun ortak geçmişine ilişkin olarak şekillenen kolektif (veya tarihsel) bellektir. Yaşam öykümüz, genel tarihin bir parçası olduğundan, kişisel belleğimiz çoğu zaman tarihsel belleğe başvurmadan gelişemez. Ancak tarihsel bellek, kapsamı ve içeriği bakımından bireysel belleği önemli ölçüde aşar. Bireysel bellek çoğunlukla geçmişi sadeleştirerek ve belirli çerçeveler içinde hatırlarken; yaşamımıza dair daha bütünlüklü ve süreklilik içeren bir bellek kurgusu ortaya koyan ise tarihsel bellektir." (Halbwachs, 2017, s. 46).

Halbwachs, kolektif belleğin toplumsal değişimlerle nasıl etkilenebileceğine de dikkat çekmektedir. Tarih, politik değişiklikler veya toplumsal dönüşümler, bir toplumun kolektif belleğinin yeniden şekillenmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, kolektif belleğin toplumsal ve siyasal bağlamlarla bağlantılı olduğunu ve sürekli olarak değiştiğini ileri sürmektedir.

Bellek, yalnızca bireyin kişisel deneyimleri ve yakın çevresiyle sınırlı değildir; aynı zamanda resmî ideolojiler ve kurumsal öğretim süreçleri aracılığıyla şekillenen tarihsel bir içerik de kazanır. Halbwachs'e göre bu durum, tüm tarihsel olaylar için geçerlidir. Ona göre, kolektif bellekte geçmişe ait olaylar genellikle özel isimler, tarihler, kısa anlatılar, formülasyonlar ya da sembolik hikâyeler şeklinde özetlenir. Bu aktarım biçimi, çoğu zaman mezar taşlarına kazınmış kısa ve genel bilgileri andıran, sınırlı ama yönlendirici bir tarih algısı oluşturur (Halbwachs, 2017, s. 48). Buradan da anlaşılacağı üzere, bellek kavramının oluşumunu etkileyen birçok farklı faktör bulunmaktadır.

Bir toplumun geçmişi, kültürü ve değerleri, onun kimliğini ve toplumsal bağlarını belirleyen temel unsurlardır. Toplumların geçmiş deneyimlerini, değerlerini ve ortak sembollerini koruyup aktarabilmesi kolektif bellek aracılığıyla mümkündür. Kolektif bellek, bireyler arasında ortak bir hafıza ve tarih bilinci oluşturarak toplumsal sürekliliğin temelini oluşturur. Toplumun geçmişine, deneyimlerine ve kültürel mirasına dair ortak

anlayışı içermektedir. Kolektif bellek, toplumun geçmişini koruma ve değerlendirme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Toplumun ortak anlayışı, tarihi olayları, önemli figürleri, kültürel değerleri ve deneyimleri içerir. Bu bellek, toplumun kökenlerini hatırlamak, geçmişteki başarıları ve hataları gözden geçirmek ve toplumun kimliğini şekillendirmek için önemlidir. Toplumun üyeleri arasında ortak bir bağ oluşturmaktadır. Paylaşılan anılar, semboller, ritüeller ve toplumsal olaylar, toplumun birlikte hissetmesini sağlamaktadır. Ortak anlayış, toplumun dayanışma ve sosyal bağlarını güçlendirmektedir.

Günümüzde dünya nüfusunun büyük bir bölümü kentlerde yaşamaktadır. Kentler, yoğun nüfusları, yapılaşmayı, altyapıyı ve sosyal hayatıyla birlikte dinamik ve karmaşık bir yapıya sahiptir (Sezik & Akıncı, 2024, s. 204). Ancak, depremler gibi doğal afetler, bu karmaşıklığı altüst edebilir ve kent yaşamını derinden etkileyebilir. Depremlerin etkisi, sadece fiziksel hasarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda psikolojik ve sosyal etkiler de doğurur (Artantaş & Gürsoy, 2024, s. 198). Bu etkiler, kolektif belleği etkileyerek kent hayatını uzun süre boyunca değiştirir. Kolektif bellek bağlamında, bir deprem deneyimi toplumun hafızasında kalıcı bir yer edinir. Depremlerin ardından inşa edilen anıtlar ve anı parkları, toplumların yaşadığı travmaları kolektif bellekte canlı tutan önemli fiziksel sembollerdir. Bu tür yapılar, felaketin yarattığı acıyı ve dayanışma ruhunu gelecek nesillere aktarma işlevi görür. Örneğin, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin anısına düzenlenen anma törenleri ve oluşturulan anıtlar, toplumun bu felaketi kolektif belleğinde nasıl yaşattığını göstermektedir. Bu anma etkinlikleri, toplumsal belleğin inşasında önemli bir rol oynamaktadır (Erdem, 2019, s. 159). Ayrıca, deprem sonrası oluşturulan yeşil alanlar ve parklar, sadece fiziksel toplanma alanları olmanın ötesinde, kolektif belleğin mekânsal yansımalarıdır. Bu alanlar, toplumun geçmişte yaşadığı deneyimleri hatırlamasına ve bu deneyimlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına olanak tanır. Özellikle kentsel dönüşüm süreçlerinde, bu tür mekânların korunması ve yeniden inşası, kolektif belleğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır (Önal, 2024, s. 1636). Sonuç olarak, deprem sonrası inşa edilen anıtlar, parklar ve benzeri yapılar, sadece fiziksel yapılar değil, aynı zamanda toplumun ortak hafızasını şekillendiren ve sürdüren önemli unsurlardır. Bu yapılar, geçmişte yaşanan felaketlerin unutulmamasını sağlar ve toplumun dayanışma ruhunu pekiştirir.

Kolektif bellek, ortak hafıza ve deneyimlerin paylaşılmasıyla toplumsal bağları güçlendirmekte ve insanların birbirleriyle ilişki kurmasını sağlamaktadır. Kolektif bellek, toplum üyelerinin kendilerini tanımalarına ve ait oldukları bir topluma aidiyet duygusu geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Toplumun ortak hafızası, ortak değerleri, gelenekleri, dili ve tarihini içermektedir. Bu bellek, bireylerin toplumsal kimliklerini anlamalarını ve toplumun bir parçası olduğunu hissetmelerini sağlamaktadır. Kolektif bellek, toplumun değerlerini, inançlarını ve kültürel mirasını paylaşan insanların birbirleriyle daha yakın bir ilişki kurmasına yardımcı olmaktadır.

Kolektif bellek, toplumun geçmiş deneyimlerinden dersler çıkarılmasına ve gelecek için bir yol haritasının oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Toplumun tarihi olaylar, başarılar ve hatalar hakkındaki ortak anlayışı, toplumun gelecekte nasıl ilerlemesi gerektiği konusunda fikirler sunmaktadır. Geçmişi, kültürel mirası ve deneyimleri ortak bir anlayışla korumak ve paylaşmak, toplumun kimliğini ve bağlarını güçlendirmektedir. Bu nedenle, kolektif belleğin korunması ve beslenmesi, toplumların sürdürülebilirliği ve gelişimi için önemlidir.

3.2.2. Kolektif Belleğin Kent Üzerindeki Mekânsal ve Toplumsal Yansımaları

Depremler, tarih boyunca insanların yaşadıkları bölgeleri etkileyen en önemli doğal afetlerden biridir. Bir deprem, yer kabuğundaki enerjinin serbest bırakılması sonucu oluşan sismik bir hareket olarak tanımlanabilir. Bu sismik hareketler, etkiledikleri kentlerde bir dizi değişikliğe neden olmaktadır. Depremler, bir kentin sosyal, ekonomik ve fiziksel yapısını etkileyen önemli olaylardır. Bir deprem meydana geldiğinde, öncelikle can kaybı, yaralanmalar ve yapısal hasarlar gibi doğrudan etkiler ortaya çıkmaktadır. Ancak depremler aynı zamanda kentlerin kolektif belleğini de etkilemektedir. Kolektif bellek, bir toplumun ortak deneyimlerinin birikimi ve toplumsal hafızasıdır. Depremler, bu toplumsal hafızayı derinden etkileyebilir ve kentlerin kimliklerini, kültürlerini ve geleceklerini dönüştürebilmektedir. Depremin etkileri, bir kentte yaşayan insanların kolektif belleğini derinden etkileyen olaylardan biridir. Kolektif bellek, bir toplumun ortak geçmişini ve deneyimlerini temsil eder. Bir deprem, şiddeti ve etkileri bakımından insanların yaşadığı kent hayatında derin değişikliklere neden olabilmektedir (Nacar & Karademir, 2024, s. 613). Depremlerin etkileri çok katmanlıdır ve sadece fiziksel yıkımla sınırlı kalmaz. Fiziksel yapıların zarar görmesi kadar,

toplumsal ilişkiler, ekonomik faaliyetler ve kolektif hafıza gibi unsurlar da bu tür afetlerden derinden etkilenebilir. Bu durum, kent yaşamı üzerinde kalıcı sosyal, mekânsal ve ekonomik etkiler bırakabilmektedir.

Birinci etki, depremlerin fiziksel çevre ve kent dokusu üzerindeki etkisidir. Yapıların yıkılması, altyapının zarar görmesi ve tarihi mekânların tahribi gibi sonuçlar, sadece kentlerin fiziksel işleyişini değil, aynı zamanda kent sakinlerinin mekânsal aidiyetini de sarsmaktadır. Bu tür fiziksel değişimler, kolektif bellekte silinmesi güç izler bırakmakta, toplumsal kimlik üzerinde belirleyici olmaktadır.

Örneğin, Kahramanmaraş'ta 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında yapılan bir çalışmada, depremlerin kentin fiziksel dokusunu derinden etkilediği ve bu etkinin kolektif bellekte mekânsal kayıplara yol açtığı belirtilmiştir. Çalışmada, depremlerin sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda kentlerin tarihî ve kültürel mirasına zarar verebileceği vurgulanmıştır. Bu tür mekânsal kayıplar, kentlerin kolektif belleğinde derin izler bırakmaktadır (Bayazıt, 2024, s. 31). Ayrıca, kolektif bellek ve kentsel bellek üzerine yapılan diğer bir araştırmada, kentlerin kolektif bellekte yer alan mekânsal bileşenlerden oluştuğu ve bu bileşenlerin kentsel kimliği oluşturduğu ifade edilmiştir. Kentlerin mekânları, kültürü ve tarihi, geçmişten geleceğe aktarılarak kolektif belleğin sürekliliği sağlanmaktadır (Bayazıt & Kısakürek, 2021, s. 3). Bu bağlamda, depremlerin kentlerin fiziksel yapısını değiştirmesi, kolektif belleği etkileyerek toplumun kimliğini ve hafızasını şekillendirmektedir. Bu nedenle, deprem sonrası yeniden inşa süreçlerinde, kentsel belleğin ve kolektif hafızanın korunması büyük önem taşımaktadır.

İkinci etki, depremlerin toplumsal dokuyu etkilemesidir. Depremin etkileri uzun vadeli olabilir ve kent hayatı üzerinde kalıcı izler bırakabilmektedir. Hasar gören binaların onarımı veya yeniden inşası zaman alabilmektedir. Bunun sonucunda, insanlar geçici barınma alanlarına taşınabilir veya kent dışına yerleşmek zorunda kalabilmektedir. Bu durum, kentteki nüfus dağılımında ve demografik yapısında değişikliklere yol açabilmektedir. Bir deprem felaketi, insanların yaşamında büyük bir etki yaratarak günlük rutinlerini bozabilmektedir. Aileler ayrılabilir, insanlar evsiz kalabilir veya yer değiştirebilir, topluluklar dağılabilmektedir. Bu durumlar, insanların bir arada yaşama biçimlerini değiştirebilir ve toplumsal ilişkileri etkileyebilir. Muhammet Fırat'ın 2022 tarihli çalışmasında da belirtildiği üzere, yıkıcı depremler birey ve toplum hayatında göç,

aile yapısında çözülme, sosyal kopukluklar ve kent yapısında kırılmalara neden olmakta, özellikle kentlerde köklü toplumsal dönüşümleri tetiklemektedir (Fırat, 2022, s. 48). Toplumlar, deprem sonrası dayanışma ve iyileşme çabalarıyla bir araya gelebilmekte veya sosyal kopukluklar ve gerginlikler yaşayabilmektedir. Bu etkiler, toplumların kolektif belleğini şekillendirir ve gelecekteki toplumsal eylemleri, politikaları ve kararları etkileyebilmektedir. Yaşadığımız 6 Şubat depremlerinde bir birlik olmayı ve dayanışma çabalarıyla insanlar birbirine iyi gelmeye ve yardım etmeye çalışmışlardır. Bunun yanı sıra gözlemlediğimiz birçok çatışma ve gerginlik de olmuştur.

Üçüncü etki, depremlerin ekonomik yapıyı değiştirmesidir. Şiddetli bir deprem, bir kentteki ekonomik faaliyetleri durdurabilmekte veya büyük ölçüde sınırlayabilmektedir. Özellikle sanayi ve üretim sektörleri, depremin etkilerini en yoğun hisseden alanlar arasında yer almaktadır. Deprem bölgesindeki fabrikaların ve üretim tesislerinin zarar görmesi, üretim süreçlerinde aksamalara ve durmalara yol açmıştır. Bu durum, hem iç piyasada ürün arzında sıkıntılara neden olmuş hem de ihracat faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Örneğin, depremden etkilenen bölgelerdeki sanayi kuruluşlarının faaliyetlerinin durması, Türkiye'nin toplam ihracatında belirgin bir düşüşe sebep olmuştur (Oktay, 2024).

Bir deprem, kentin altyapısına ve yapılarına ciddi zararlar verebilir. Binaların çökmesi, yol ve köprülerin yıkılması gibi fiziksel hasarlar, kent yaşamının normal işleyişini engelleyebilmektedir. Altyapıdaki hasarlar su, elektrik, doğalgaz gibi temel hizmetlerin kesintiye uğramasına neden olabilmektedir. Bu da kent sakinlerinin günlük yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştırmaktadır. Deprem sonrasında onarımlar ve yeniden inşa süreçleri uzun zaman alabilir, bu da kent halkının hayatında uzun süreli değişimlere yol açacaktır. Bununla birlikte, depremler psikolojik etkileriyle de kent sakinlerini derinden etkilemektedir. Deprem anında yaşanan panik, korku ve travma, insanların belleklerinde derin izler bırakabilmektedir. Deprem sonrasında yaşanan kayıplar, yıkım ve acı, kolektif bir acıya dönüşebilmektedir. Toplumun ortak travmaları, kolektif belleği etkileyerek toplumun tarihine ve kimliğine işlenebilmektedir. Depremler sonucunda oluşan bu kolektif acı, insanları daha dayanışmacı hale getirebilir veya tam tersine toplumsal bölünmelere neden olabilir. Bu nedenle, depremlerin kent hayatındaki etkisi sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal boyutlarıyla da önemlidir.

Depremlerin kent hayatı üzerindeki etkilerinden bir diğeri de yerleşim düzeninde değişikliklere neden olmasıdır. Deprem riski taşıyan bölgelerde, yapısal önlemler ve imar politikaları önem kazanmaktadır. Yeni yapıların inşa edilmesi, mevcut binaların güçlendirilmesi ve deprem önlemlerinin alınması gereklidir. Bu durum, kentlerin fiziksel görünümünü ve yapılaşma biçimini değiştirmektedir. Aynı zamanda, deprem sonrası yeniden inşa süreci, kentlerin planlanması ve tasarımı üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Bu süreçlerde toplumun katılımı ve karar alma süreçlerinde şeffaflık, kent halkının kolektif belleğini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak, depremler kolektif belleği etkileyen ve kent hayatında uzun süreli değişimlere yol açan olaylardır. Fiziksel hasar, altyapı kayıpları ve yapısal değişiklikler kentlerin işleyişini etkilerken, psikolojik ve sosyal etkiler de toplumun belleğini ve dayanışmasını şekillendirmektedir. Depremler, toplumun ortak acıları ve travmalarıyla kolektif belleğin bir parçası haline gelmektedir. Bu nedenle, deprem riskinin farkında olarak, önleyici tedbirlerin alınması, yapılaşma politikalarının gözden geçirilmesi ve toplumun güvenliği için kolektif bir çaba gereklidir. Depremin kent hayatı üzerinde derin etkileri vardır. Hasar gören binalar, kayıplar, toplumsal değişiklikler ve toparlanma süreci, insanların yaşadığı travmatik deneyimlerin birer parçasıdır. Kolektif bellek, deprem deneyimini toplumun hafızasında tutar ve insanların gelecekteki felaketlere karşı daha dirençli olmalarını sağlamaktadır. Deprem sonrası kent hayatı, insanların dayanışma ve yardımlaşma ruhunu gösterdiği bir sürece dönüşebilmektedir. Bu süreçte, kent yönetimi, planlamacılar ve toplumun kendisi önlemler alarak, depremin yıkıcı etkilerini en aza indirmek ve daha güvenli bir gelecek inşa etmek için birlikte çalışabilir. Depremler, özellikle dezavantajlı kesimlerde yoksulluğu ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilmektedir. Bu nedenle, afetlerin toplumsal sonuçlarını anlamak için yoksulluk ve tabakalaşma üzerine kuramsal yaklaşımların değerlendirilmesi gereklidir.

4. Yoksulluk ve Toplumsal Tabakalaşma Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar

Marksist kuram, yoksulluğun kapitalist sistemin yapısal bir özelliği olduğunu ve düşük ücretlerin bu sistemin doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunur (Demirtürk, ve diğerleri, 2011, s. 35). Marx, tarihsel süreçlere yaklaşımında kölelik, feodalizm ve kapitalizm gibi toplumsal sistemlerde sınıf mücadelelerinin nasıl ortaya çıktığını ve biçimlendiğini analiz eder (Cevizci, 2005, s. 1490). Marx, toplumları üretim ilişkileri

temelinde sınıflara ayırır ve kapitalist düzende burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki mücadeleyi ön plana çıkarır. Marksist yaklaşıma göre emekçiler ortaya koydukları değerin tamamını elde edemezler ve bu durum sermaye sahiplerinin onları sömürmesiyle sonuçlanır (Korsch, 2000, s. 66). Sanayileşmenin ilerlemesiyle birlikte işçi sınıfının yoksulluk düzeyi daha da derinleşir. Marksist kuram, emekçilerin işverenler tarafından sömürüldüğünü ileri sürer. Üretim sürecinde ortaya çıkan değerin yalnızca bir bölümü işçilere ulaşırken, büyük kısmı sermaye sahiplerine aktarılır ve bu durum yoksulluğun süreklilik kazanmasına yol açabilir.

Max Weber, toplumsal güç ilişkilerini açıklarken sınıflar, statü grupları ve siyasal partiler gibi unsurlardan yararlanarak bir toplum içindeki gücü üç farklı boyutta ele almıştır (Weber, 2023, s. 220). Weber'in bakış açısı, toplumsal olayları kavrayabilmek için olasılıklara dayalı çok yönlü nedenselliği esas alır. Toplumsal sınıfı yalnızca ekonomik koşullarla değil, aynı zamanda toplumsal statü ve iktidar unsurlarıyla birlikte değerlendirir. Marx'tan ayrılarak, Weber sınıf çözümlemelerini toplumsal eylem kuramı doğrultusunda şekillendirir (Aydın K. , 2018, s. 251). Marx'ın sınıf çözümlemesi daha çok analitik ve çatışma temelli bir bakış açısına dayanırken, Weber'in yaklaşımı, toplumsal eşitsizlikleri yalnızca ekonomik temelde değil; statü ve siyasal güç unsurlarıyla birlikte ele alarak daha çok boyutlu bir analiz sunar. Bu bakış açısı, toplumdaki güç ilişkilerinin hiyerarşik düzlemde nasıl dağıldığını açıklamaya yöneliktir. Marx, toplumsal eşitsizliği sınıf mücadelesiyle ve doğrudan ekonomik sistemle bağlantılı olarak değerlendirirken; Weber, eşitsizliğin sınıf, statü ve siyasal partilerin etkileşimiyle oluştuğunu öne sürer. Weber ayrıca, bireylerin toplum içindeki statülerinin ekonomik konumları üzerinde etkili olabileceğini belirtir. Örneğin, bir bireyin sahip olduğu meslek ya da eğitim düzeyi, ekonomik koşullarını belirleyici bir faktör olabilir. Dolayısıyla yoksulluk, yalnızca gelir seviyesinden değil, aynı zamanda bireyin toplumsal konumundan da kaynaklanabilir. Dolayısıyla Weber'e göre yoksulluk, sadece bireyin gelir düzeyinden değil; içinde bulunduğu toplumsal statü, eğitim düzeyi ve mesleki konum gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Bu çok boyutlu yaklaşım, Pierre Bourdieu'nün simgesel iktidar kuramında daha da derinleşerek kültürel, sosyal ve simgesel sermaye kavramlarıyla yeniden biçimlenmiştir. Pierre Bourdieu'nün simgesel iktidar kuramı, toplumun işleyişini ve bireylerin toplumsal davranışlarını çözümlemeyi amaçlar.

Pierre Bourdieu'nün simgesel iktidar kuramı, toplumun işleyişini ve bireylerin toplumsal davranışlarını çözümlemeyi amaçlar. Bourdieu'ye göre toplumsal yapıyla kültürel öğeler arasındaki etkileşim, bireylerin sosyal konumlarını ve kimliklerini nasıl benimsediklerini belirler. İnsanlar, kültürel sermaye (eğitim, beceri, bilgi gibi) ile simgesel sermaye (saygınlık, tanınma) edinme arzusuyla toplum içindeki egemenlik düzeninde konum almaya çalışırlar (Swartz, 2011, s. 340-345). Bourdieu, toplumsal sınıfın yalnızca ekonomik sermayeye dayanmadığını; kültürel, simgesel ve sosyal unsurların da belirleyici rol oynadığını ifade eder. Onun sınıf kavrayışı, Max Weber'in sınıf ve statü gruplarına ilişkin bakış açısından önemli ölçüde esinlenmiştir (Yanıklar, 2010, s. 130). Bourdieu'ye göre yoksulluk yalnızca ekonomik eksiklikle sınırlı değildir; aynı zamanda kültürel kaynaklara erişim eksikliği, eğitim olanaklarındaki eşitsizlik ve simgesel sermayeden yoksunluk anlamına da gelir. Bu durum, yoksul bireylerin toplumsal sınıf yapısında alt basamaklarda konumlanmalarına yol açar ve böylece sınıf ayrımlarının sürekliliğini sağlayarak yeniden üretilmesine zemin hazırlar.

Yoksulluk olgusunu toplumsal tabakalaşma çerçevesinde değerlendiren bir diğer kuramsal bakış açısı işlevselci görüştür. Durkheim, Parsons ve Merton gibi isimlerin geliştirdiği bu yaklaşım, toplumu bir bütün olarak çalışan bir sistem şeklinde ele alır. Bu bakışa göre, sistemin parçaları birbirine bağlıdır ve her bir öğe, toplumun çeşitli gereksinimlerini karşılamak üzere belirli işlevler üstlenir (İnce, 2022, s. 433). Yapısal işlevselcilik perspektifine göre, toplumsal tabakalaşma ve bireylerin belirli statülere yerleşmesi, toplumsal düzenin korunması ve sistemin istikrarı açısından zorunludur. Bu yaklaşıma göre, sosyal tabakalaşma, toplumun işleyişinde bütünleştirici ve düzenleyici bir işlev üstlenir.

5.Afetler Karşısında Sınıfsal Kırılganlık: Deprem ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk, bireylerin ve toplulukların afetlere karşı kırılganlığını belirleyen en önemli toplumsal değişkenlerden biridir. Afet öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan süreçlerde yoksul kesimlerin maruz kaldığı riskler, daha iyi yaşam koşullarına sahip olan gruplara kıyasla çok daha yüksektir. Bu durum, hem fiziksel hem de sosyal boyutlarıyla afetlerin eşitsiz etkiler doğurmasına neden olur.

Öncelikle, yoksul bireylerin ve ailelerin genellikle dayanıksız, mühendislik hizmeti almamış, ruhsatsız veya afet riski yüksek alanlarda (örneğin fay hatlarına yakın

bölgelerde ya da dere yataklarında) yaşadığı görülmektedir. Bu tür mekânsal tercihler zorunlu olup, ekonomik imkanların sınırlılığı nedeniyle daha güvenli konutlara erişim mümkün olmamaktadır. İstanbul'da gerçekleştirilen bir çalışmada, düşük gelirli bölgelerde yaşayan bireylerin yarıdan fazlasının deprem öncesi hazırlık yapmadığı ve afet farkındalığının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2014, s. 94). Afet sırasında ise yoksul bireyler hem fiziksel olarak daha fazla zarar görmekte hem de acil müdahale hizmetlerine ulaşmakta güçlük çekmektedir. Sağlık hizmetlerine, geçici barınmaya veya temel insani ihtiyaçlara erişimde yaşanan eşitsizlikler, afetten doğrudan etkilenen yoksul grupların karşılaştığı zorlukları artırmaktadır. Bu durum, afetten sonra uzun vadeli sosyal ve ekonomik kayıpların daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Düşük gelirli mahallelerde konut kaybı oranının çok daha yüksek olduğu, yeniden inşa sürecine katılımda ise büyük adaletsizlikler yaşandığı raporlanmıştır (Yiğit, 2024, s. 77). Yoksulluk sadece ekonomik bir yoksunluk durumu değil; aynı zamanda bilgiye, barınmaya, sağlık hizmetlerine ve toplumsal korunma mekanizmalarına erişim eksikliği anlamına gelmektedir. Bu eksiklikler, afet karşısındaki kırılganlığı derinleştirerek sosyal adaletsizliğin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle afet yönetimi politikalarının yalnızca fiziksel zararları azaltmaya değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri gidermeye yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsemesi gereklidir.

Doğal afetler, fiziksel olaylar olmalarının ötesinde, mevcut toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren ve sınıfsal ayrımları daha da belirginleştiren sosyal olaylardır. Afetlerin etkileri, toplumun tüm kesimlerini aynı şekilde etkilemez; aksine, sosyoekonomik durumu düşük olan gruplar, afetlerden daha fazla zarar görür ve toparlanma süreçlerinde daha fazla zorluk yaşarlar. Afetlerin etkileri toplumun farklı kesimleri üzerinde eşit olmadığı görülmektedir. Yoksul bireyler ve mülteciler afet sonrası dönemde barınma, sağlık hizmetlerine erişim ve ekonomik destek gibi konularda daha fazla zorluk yaşayabilmektedir (Danış, 2024, s. 530). Ayrıca, afet sonrası göç hareketlerinin de sınıfsal eşitsizlikleri yansıttığı, daha varlıklı bireylerin afet bölgesinden daha kolay ayrılabildiği, oysa yoksul bireylerin ve mültecilerin yer değiştirme konusunda daha sınırlı imkanlara sahip olduğu belirlenmiştir (Danış, 2024, s. 523-525).

Afetlerin toplum üzerindeki etkileri yalnızca fiziksel yıkımlarla sınırlı kalmayıp, özellikle yoksul ve dezavantajlı gruplar için psikososyal düzeyde de derin ve kalıcı sonuçlar doğurmaktadır. Yoksul bireyler, afet sonrası dönemde travma, belirsizlik ve güvensizlik gibi psikolojik sorunlarla başa çıkmakta daha fazla zorluk yaşarlar. Bu durum, afetin etkilerinin sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutlarının da sınıfsal eşitsizliklerle iç içe geçtiğini göstermektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018, s. 20). Sonuç olarak, afetler toplumda mevcut olan sınıfsal eşitsizlikleri daha da derinleştirir. Afet yönetimi politikalarının, sadece fiziksel zararları azaltmaya değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri gidermeye yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsemesi gerekmektedir. Bu kapsamda, afetlere karşı dirençli toplumlar oluşturmak için sosyal adaletin sağlanması ve yoksullukla mücadelenin afet yönetimi stratejilerinin merkezine alınması önemlidir.

Bu bağlamda, afetlerin yalnızca doğal değil, aynı zamanda toplumsal olarak inşa edilen riskler olduğu fikri, modern toplumun kırılganlıklarını anlamada yeni kuramsal çerçeveler gerektirmektedir. Bu noktada, yoksulluğun afetlere karşı kırılganlığı nasıl derinleştirdiğini açıklamak için Alman sosyolog Ulrich Beck'in geliştirdiği Risk Toplumu kuramı önemli bir teorik zemin sunmaktadır. Alman sosyolog Ulrich Beck, 1986 yılında yayımladığı *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru* adlı eserinde, modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı yeni risk türlerini ve bu risklerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini analiz etmiştir (Çuhacı, 2007, s. 132-133). Beck'e göre, modern toplumlar artık refah üretiminden çok risk üretimiyle karakterize edilmekte; bu riskler, çevresel felaketlerden nükleer kazalara, teknolojik arızalardan iklim krizine kadar geniş bir yelpazede toplumsal yaşamı tehdit etmektedir (Çuhacı, 2007, s. 141).

Risk toplumu kuramının temellerini atan Beck, "risk" kavramının anlamından hareketle, bu kavramın zaman içindeki dönüşümünü sosyo-kültürel bağlamda ele alarak kapsamlı bir söylem çözümlemesine ulaşmayı hedeflemiştir. Zira günümüzdeki riskler, geçmişteki risk anlayışından farklılık göstermekte; yerel düzeyde ortaya çıkmakla birlikte küresel etkiler yaratmaktadır. Beck'in "risk toplumu" ifadesi, aslında bir geçiş sürecinin ifadesi olarak görülmektedir. Bu kuramı oluştururken Beck, öncelikle teorinin merkezinde yer alan risk kavramına odaklanmıştır. Ona göre risk olgusunu, modernleşme süreciyle birlikte değerlendirmek mümkündür. Beck, risklerin modernitenin bir ürünü

olmadığını, aksine kalkınma kadar eski bir geçmişe sahip olduğunu dile getirmiştir. Ancak çağdaş riskler, küresel boyuta ulaşmalarıyla geçmiştekilerden ayrılmaktadır (Soydemir, 2011, s. 171). Riskler genellikle önceden öngörülemez ve tahmin edilmesi güçtür; bu nedenle onlara karşı önleyici tedbirler almak oldukça zordur. Modernleşmenin ileri safhalarında belirsizlik ve kontrol edilemezlik gibi problemler belirginleşmiştir. Ortaya çıkan bu riskler, hangi eylemlerden kaçınılması gerektiğini belirtse de, ne yapılması gerektiği konusunda belirsizlik sürmektedir. (Beck, 2005, s. 47). Risklerin öngörülememesi ve tanımlanabilir olmaması, "sigortalanamazlık" kavramını gündeme getirmektedir. Bu durum, tıbbi koruyucu önlemlerin alınmasını da güçleştirmektedir. Atom tehlikeleri ve nükleer kazalar, geleneksel anlamda “kaza” tanımına uymadıkları için sigorta kapsamına dahil edilmemektedir. Günümüzde risklerin dağılımı ile servetin dağılımı arasındaki ilişki de farklılık göstermektedir. Riskler artık ulusal sınırları aşmakta ve küresel ölçekte etkiler yaratmaktadır. Belirli bir bölgede ortaya çıkan riskler, karmaşık ve öngörülemeyen yollarla tüm dünyaya yayılabilmektedir. Bu durum “bumerang etkisi” olarak adlandırılabilir; zira riskleri oluşturanlar kazanç sağlarken, diğer insanlar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Yetkili kurumların denetim yetersizliği ise risklerin tehlikeli etkilerinin daha da yaygınlaşmasına zemin hazırlamaktadır (Beck, 2019). Beck’in yaklaşımı, özellikle düşük gelirli grupların maruz kaldığı çevresel ve teknolojik risklerin, sosyal eşitsizliklerle nasıl iç içe geçtiğini açıklamak için değerlidir. Bu nedenle, afet yönetimi politikalarının sadece fiziksel riskleri değil, toplumsal eşitsizlikleri de göz önünde bulundurması gerektiğini savunur. Risklerin sınıfsal dağılımı, yoksulluk ile afet kırılganlığı arasındaki doğrudan ilişkiyi gözler önüne sermektedir

Afetlerin fiziksel sonuçlarının ötesinde, sınıfsal eşitsizlikleri görünür kılan ve derinleştiren toplumsal etkileri, özellikle yoksul grupların yaşadığı yapısal kırılganlıkları gün yüzüne çıkarmaktadır. Yoksulluk, yalnızca ekonomik bir dezavantaj değil; aynı zamanda afetlere karşı dirençli olmayı sağlayan bilgi, barınma, sağlık ve sosyal destek sistemlerine erişimin eksikliği anlamına gelmektedir. Bu durum, düşük gelirli bireylerin hem afete maruz kalma olasılığını artırmakta hem de afet sonrası toparlanma sürecini ciddi biçimde zorlaştırmaktadır. Deprem gibi yıkıcı afetlerde, güvenli olmayan yapılarda yaşamak zorunda kalan, afet farkındalığı düşük ve kaynaklara erişimi sınırlı bireyler en ağır kayıpları yaşamakta, bu da sınıfsal kırılganlıkların afete bağlı sosyal adaletsizlikle nasıl iç içe geçtiğini açıkça göstermektedir.

Risk Toplumu kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, modernleşmenin yol açtığı yeni risk biçimleri, yalnızca teknik ya da çevresel değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik olarak da eşitsiz biçimde dağılmaktadır. Beck'in de vurguladığı gibi bu riskler, ulusal sınırları aşarak küresel boyutta yayılmakta; ancak etkileri sınıfsal düzeyde farklılaşmaktadır (Beck, 2019, s. 65). Riskleri üreten sistemden fayda sağlayan gruplar zarar görmezken, yoksul kesimler hem daha fazla maruz kalmakta hem de yeterli koruma ve müdahale mekanizmalarından yoksun kalmaktadır. Bu nedenle afetlere karşı geliştirilecek politika ve stratejiler, yalnızca teknik çözümler sunmakla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanmasını temel alan bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Yoksullukla mücadele, afetlere dirençli bir toplum inşa etmenin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Yoksulluk, bireylerin afetler karşısındaki kırılganlığını artırmakla kalmamakta, aynı zamanda afet sonrası yaşanan göç hareketlerini ve yerinden olma süreçlerini de doğrudan etkilemektedir. Afetlerin ardından yaşanan barınma sorunları, ekonomik kayıplar ve hizmetlere erişimde yaşanan eşitsizlikler, özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı grupları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda, afet sonrası ortaya çıkan göç dinamiklerini ve yerinden olma süreçlerini sınıfsal farklılıklar üzerinden değerlendirmek, afetin toplumsal etkilerini daha derinlikli kavramamıza olanak tanımaktadır.

6. Depremler Sonrası Göç Hareketleri ve Yerinden olma

Doğal afetlerin en yıkıcılarından biri olan depremler, yalnızca fiziksel yıkımlara yol açmakla kalmaz, aynı zamanda nüfus hareketlerini de derinden etkiler. Büyük çaplı depremler sonrasında, yaşanabilirlik koşullarının bozulması, altyapının zarar görmesi, geçim kaynaklarının kesintiye uğraması ve artan güvenlik kaygıları gibi nedenlerle bireyler ve topluluklar yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalabilirler. Bu süreç, afet sonrası göç hareketlerini tetikleyerek hem afet bölgesinde hem de göç edilen yerleşim alanlarında önemli sosyal, ekonomik ve demografik değişimlere neden olur. Depremler sonrası oluşan bu göç dalgaları, sadece geçici yer değiştirmelerle sınırlı kalmayıp, uzun vadeli yerleşim değişikliklerine ve toplumsal yeniden yapılanmalara zemin hazırlayabilir.

Türkiye, aktif fay hatları üzerinde konumlandığı için sık sık depremlerle karşı karşıya kalmakta ve bu durum güncelliğini korumaktadır. Ülke genelinde üç ana fay hattı bulunduğu bilinmektedir: Kuzey Anadolu Fay Hattı, Batı Anadolu Fay Sistemi ve Doğu

Anadolu Fay Zonu (Atalay, 1997, s. 23). Bu fay hatları boyunca uzanan yerleşim alanları ile çevresindeki bölgeler, birinci derecede deprem riski taşıyan hassas alanlar olarak kabul edilmektedir. Bu bölgelerdeki tehlike düzeyi, doğrudan fay hatlarına olan uzaklığa bağlı olarak farklılık göstermektedir (Orhan F. , 2019, s. 340). Depremlerin tehlike seviyesi, fay hatlarına olan mesafeye bağlı olarak belirlenmektedir. Fay hattına doğrudan temas eden ya da yakınında bulunan bölgelerde ağır yapısal hasarlar meydana gelebilmektedir. Özellikle büyük şiddette ve yüzeye yakın (sığ odaklı) depremler, ciddi can ve mal kayıplarına yol açmaktadır.

Depremlerin etkilerinden en belirgin olanı, insanların yaşadıkları yerleri geçici ya da kalıcı olarak terk etmelerine neden olan göç olgusudur. Depremler sonrasında meydana gelen göç hareketleri, bu afetsel durumların en somut toplumsal sonuçları arasında yer almakta ve başlı başına sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Miller & Castles, 2008, s. 30). Bir tanıma göre göç, bir toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapılarında değişimlere yol açabilen mekânsal yer değiştirme sürecidir (Özer, 2004, s. 11). İnsanlar; iş, eğitim, yeni bir yaşam düzeni kurma isteği, siyasi baskılar ya da ekonomik sıkıntılar gibi pek çok nedenden dolayı yurt içinde ya da yurt dışında farklı bölgelere göç edebilmektedir. Göç olgusu, hem sosyo-psikolojik hem de sosyo-ekonomik dinamikleri aynı anda içermektedir. Bu nedenle, gerçekleşme nedeni ne olursa olsun, göç bireylerin yaşamlarını derinden etkileyen, dönüştüren ve değiştiren güçlü bir toplumsal süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç, toplumsal bir olgu olarak bireylerin üzerinde yönlendirici ve sınırlayıcı bir etki yaratmaktadır. Özellikle depremler gibi doğal afetlerin ardından ortaya çıkan zorunlu göç, yalnızca insanların fiziksel olarak yer değiştirmesi anlamına gelmemekte; aynı zamanda göç edilen bölgelerin belirlenmesini de belli toplumsal ve pratik ölçütler çerçevesinde şekillendiren bir işlev taşımaktadır. Eğer bireylerin yaşadıkları yerleri terk etmeleri kendi isteklerinden değil de dışsal zorunluluklardan kaynaklanıyorsa, bu durum "zorunlu göç" olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, zorunlu göç; insanların kendi iradeleri dışında bulundukları mekândan ayrılmak zorunda kalmaları ya da bulundukları yerden tahliye edilmeleri anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler'e göre zorunlu göç, bireylerin savaş, baskı, silahlı çatışmalar, şiddet ortamı, insan hakları ihlalleri ya da doğal afetler gibi etkenlere maruz kalmaları sonucunda, yaşadıkları yerleri terk ederek başka

bölgelere yönelmeleri biçiminde tanımlanmaktadır. (Tekin, 2011, s. 93-94). Zorunlu göçün nedenlerinden biri olan depremler, bireylerin istemleri dışında yaşadıkları bölgeleri geçici ya da kalıcı olarak terk etmelerine yol açabilmektedir. Bu tür göçlere maruz kalan kişiler, sosyal ve ekonomik kayıpların yanı sıra psikolojik etkileri de daha yoğun bir şekilde deneyimleyebilmektedir.

Deprem kuşağında yer alan Türkiye'de, farklı dönemlerde meydana gelen depremler ciddi yıkımlara, travmalara ve önemli ölçüde can ve mal kayıplarına yol açmıştır. Bu yıkıcı etkilerden korunmak ya da etkilerinden uzaklaşmak isteyen bireyler, çoğu zaman zorunlu olarak göç etme yoluna gitmektedir (Berker, 2016, s. 679). Zorunlu göçü tetikleyen başlıca nedenler arasında barınma alanlarının ağır hasar görmesi, eğitim sürecinin kesintiye uğraması, güvenlik endişeleri, istihdam sıkıntıları, psikolojik etkiler ve yoğun korku duygusu öne çıkmaktadır (Şengül & Turan, 2012, s. 128). Depremler sonrasında ortaya çıkan barınma yetersizliği, olumsuz hava koşulları gibi etkenler, kitlesel düzeyde zorunlu göç hareketlerinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır.

Doğal bir afet olarak depremler, bir yandan çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine yol açarken, diğer yandan binlerce kişinin yaşadığı yerleri terk etmesine neden olmaktadır. Bu süreçte zorunlu göçe maruz kalan bireyler, yalnızca fiziksel ve ruhsal sağlıklarını kaybetme riskiyle değil, aynı zamanda ciddi ekonomik zorluklarla da karşı karşıya kalmaktadır. Çünkü depremlerin yıkıcı sonuçlarının ardından gerçekleşen zorunlu göç hareketleri, toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarda çeşitli sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Son yıllarda ülkemizde büyük yıkımlara yol açan birçok deprem meydana gelmiştir. Gölcük, Van, Elâzığ, İzmir depremleri ile en son 6 Şubat 2023'te on bir ili etkileyen Kahramanmaraş merkezli deprem bu afetlerin başlıcaları arasındadır. Bu depremlerin hemen hepsinde, pek çok insan yaşadığı yerleri terk ederek farklı bölgelere zorunlu göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkemizde son yıllarda meydana gelen büyük depremlerin ardından gerçekleşen zorunlu göçlere ilişkin istatistiksel veriler ise aşağıda sıralanmıştır.

17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen 7.4 büyüklüğündeki Gölcük depremi, ciddi can ve mal kayıplarına yol açmış; pek çok kişi yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Sanayi açısından stratejik bir bölge olan ve kıyı kesiminde yer alan Gölcük, yoğun

nüfuslu bir yerleşim alanı olması nedeniyle depremin etkileri daha ağır hissedilmiştir (Südaş, 2004, s. 76). Gölcük depremi sonucunda yaklaşık 18.000 kişi yaşamını yitirirken, 24.000'e yakın kişi ise yaralanmıştır. Ayrıca, yaklaşık 250.000 insan barınma hakkını kaybederek evsiz kalmıştır. (Özmen, 2000). Gölcük depremi, Bolu'dan başlayarak İstanbul'un batısındaki Avcılar ilçesine kadar uzanan geniş bir coğrafyada ciddi can ve mal kayıplarına yol açmıştır (Efe, 1999, s. 13). 1999 depremi öncesinde Gölcük'ün nüfusu 76.855 iken, deprem sonrasında bu sayı 55.790'a düşmüştür (Südaş, 2004, s. 76). Kentte en az 25.000 kişinin göç ettiği tahmin edilmekte olup, bu kişiler ağırlıklı olarak çevredeki köyler, kırsal alanlar ve yakın illere yönelmişlerdir (Südaş, 2004, s. 77). Göçlerin çoğunlukla yakın bölgelere yönelmesinin başlıca nedenleri arasında, bu alanların sanayi açısından gelişmiş olmaları ve iş ile istihdam olanaklarının daha fazla olması yer almaktadır. Örneğin, Sakarya ve Kocaeli gibi sanayi bakımından güçlü şehirler, deprem sonrasında göç eden nüfusun önemli bir bölümünü kendine çekmiş ve bu bölgelerde yoğun bir yerleşim oluşmasına neden olmuştur (Varol & Gültekin, 2016, s. 49).

23 Ekim 2011 tarihinde Van'da meydana gelen 7.2 büyüklüğündeki depremde, 644 kişi yaşamını yitirmiştir (AFAD) ve binlerce insan da zorunlu olarak göç etmiştir. Van örneğinde deprem ve göç ilişkisini ele alan bir araştırmaya göre (Deniz, Yıldız, Parin, & Erdoğan, 2017, s. 1438-1439) deprem sonrası ortaya çıkan barınma sorunları, ekonomik zorluklar ve olumsuz hava koşulları nedeniyle yaklaşık 250.000 kişi Van dışındaki illere göç etmek zorunda kalmıştır. Şehir dışına yapılan göçlerde; göç edilen ilin coğrafi yakınlığı, iklim koşullarının elverişliliği, göç eden kişinin orada yakınının bulunması ve iş olanaklarının çeşitliliği gibi unsurlar etkili rol oynamıştır.

Son dönemlerde Elâzığ ve İzmir'de yaşanan depremler de zorunlu göçlere neden olmuştur. 24 Ocak 2020 tarihinde Elâzığ'da meydana gelen 6.8 büyüklüğündeki depremde 41 kişi hayatını kaybetmiştir (AFAD, 2020). Bu depremin ardından 22.429 kişi yaşadıkları yeri terk ederek başka bölgelere göç etmiştir (Peker & Şanlı, 2022, s. 141). Aynı yıl içinde, 30 Ekim tarihinde İzmir'in Seferihisar ilçesi açıklarında meydana gelen 6.6 büyüklüğündeki depremde ise 117 kişi yaşamını yitirmiştir (AFAD, 2020). İzmir depreminin ardından toplam 109.470 kişi farklı bölgelere göç etmek durumunda kalmıştır (Peker & Şanlı, 2022, s. 141).

Şubat 2023'te Kahramanmaraş merkezli olarak meydana gelen 7.7 büyüklüğündeki deprem, Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, Hatay ve Elazığ gibi toplam on bir ilde hissedilmiş ve birçok bölgede ciddi yıkımlara neden olmuştur. Söz konusu afetin etkilediği bu illerde yaklaşık 14.013.196 kişinin yaşadığı ifade edilmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 6). Afet bölgesindeki sanayi ve üretim altyapısında meydana gelen hasar nispeten sınırlı kalmış olsa da, insan gücünün büyük ölçüde etkilendiği görülmektedir. Yalnızca resmi mercilere bildirilen verilere göre, bölgeden göç eden kişi sayısının yaklaşık iki milyon olduğu bilinmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 107). Yaşanan bu göçlerin bir kısmı kalıcı olabilirken bir kısmı ise geçici olabilmektedir. Kahramanmaraş merkezli deprem sonrasında da, önceki depremlerde olduğu gibi kırsal bölgelere yönelik bir göç eğilimi gözlemlenmiştir. Ancak, bu depremin diğerlerinden ayrıldığı nokta, daha güvenli kabul edilen farklı illere yönelen göç hareketlerinin çok daha yaygın olmasıdır. Göçlerin büyük çoğunluğu Mersin, Diyarbakır, Antalya, İstanbul, Ankara, İzmir gibi illere doğru gerçekleşmiştir (Yenilmez, 2023, s. 47).

Deprem sonrasında farklı illere göç eden bireylerin; sosyo-ekonomik zorluklar, kültürel uyum problemleri, işsizlik, istihdam sürecine dahil olamama, eğitimde kesintiler, barınma sıkıntıları ve yalnızlık gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmektedir (Peker & Şanlı, 2022, s. 140). Devlet, deprem sonrası bireylerin yeni yaşam alanlarına uyum sağlayabilmelerine destek olmak amacıyla bir süre boyunca kira yardımları ve deprem tazminatları ödemiştir. Aynı zamanda çiftçiler ve esnaflar gibi kesimlerin kredi borçları ertelenmiş, çeşitli destek ve teşvik paketleri kamuoyuna sunulmuştur (Ünal, 2023). Ancak göç edilen bölgelerde zamanla işsizlik oranlarında yükselme, düzensiz kentleşme, kira bedellerinde artış ve düşük ücretle işçi çalıştırma gibi çeşitli olumsuzluklar da gözlemlenmeye başlanmıştır.

Zorunlu göçler sonrasında insanlar farklı bölgelerde yeni bir yaşam kurmaya çalışsalar da, memleketlerine geri dönme ihtimali her zaman varlığını korumaktadır. Ancak eğitim sürecini belirli bir düzene oturtan, düzenli bir işe sahip olan ya da kalıcı yerleşim amacıyla göç eden bireylerin geri dönme olasılığı oldukça düşüktür. Öte yandan, afet bölgelerine geri dönüşlerde toplu konutların inşa edilmesi ve hak sahiplerine teslimi, yeni istihdam olanaklarının sağlanması ve devlet tarafından sunulan teşvik paketleri gibi

faktörlerin etkili olduğu ve olacağı söylenebilir. Yakın geçmişte yaşanan ve ülke genelinde derin izler bırakan Kahramanmaraş merkezli depremin ardından ortaya çıkan göç hareketliliğine ilişkin sağlıklı değerlendirmeler ise ancak zaman içinde, uzun vadeli gözlemlerle yapılabilecektir (Yenilmez, 2023, s. 47).

Sonuç olarak, Türkiye gibi aktif fay hatları üzerinde yer alan ülkelerde, depremler sadece fiziksel yıkımlara yol açmakla kalmayıp, aynı zamanda ciddi nüfus hareketliliklerine, yani zorunlu göçlere neden olmaktadır. Bu göçler, kısa vadede barınma, istihdam, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında zorluklar yaratırken, uzun vadede ise sosyal yapının yeniden şekillenmesine, kentleşme dinamiklerinin değişmesine ve bölgesel eşitsizliklerin derinleşmesine neden olabilmektedir. Gölcük'ten Van'a, Elâzığ'dan İzmir ve Kahramanmaraş'a kadar yaşanan her büyük deprem, göç olgusunun afet sonrası toplumsal yeniden yapılanma süreçlerindeki önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu nedenle, afet sonrası göç hareketliliğini sadece fiziksel bir yer değiştirme olarak değil, çok katmanlı bir toplumsal değişim süreci olarak ele almak gerekmektedir.

7. Depremlerin Toplumsal Kurumlar Üzerindeki Etkileri

Doğal afetler, sadece fiziksel yıkımlarla sınırlı kalmayıp, toplumsal yapının temel kurumları üzerinde derin ve uzun vadeli etkiler yaratan çok yönlü olaylardır. Aile, eğitim, siyaset, ekonomi ve din gibi toplumun temel kurumları, afetlerin ardından yalnızca işlevsel açıdan değil, aynı zamanda ideolojik, kültürel ve yapısal açılardan da dönüşüme uğramaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca geçici bir kriz tepkisi değil; aynı zamanda rollerin, sorumlulukların ve toplumsal normların yeniden tanımlandığı, kırılganlıkların görünür hâle geldiği bir yeniden yapılanma sürecidir.

Afetler, özellikle kadınlar açısından duygusal ve fiziksel bakım emeğinin görünmeyen biçimlerini açığa çıkarırken; eğitim sistemindeki kesintiler, ekonomik güvencesizlik, siyasal müdahale biçimleri ve inanç sistemlerine yönelen anlam arayışları gibi birçok düzlemde yeni toplumsal sorunları beraberinde getirir. Bu bölümde, afetlerin toplumun temel kurumları üzerindeki çok yönlü etkileri, bireysel düzeyde yaşanan

travmaların ötesinde, yapısal eşitsizliklerin nasıl görünür hâle geldiği ve bu krizlerin toplumsal yapıda ne tür dönüşümlere yol açtığı ortaya konacaktır.

7.1.Aile Kurumu

Aile, sosyal bilimler alanında farklı disiplinlerin ortaklaşa yürüttüğü saha araştırmalarına konu olmuş; organizasyonu, yapısı, yaklaşımları, ilişkileri ve bu ilişkilerin etkileri gibi alt başlıklarla aile sosyolojisinin temel inceleme alanlarından biri haline gelmiştir. Aileye dair tanımlar ise genellikle, odaklanılan yönün farklılığına bağlı olarak çeşitlenmiş ve bu durum tanımlarda açıklama farklılıklarını beraberinde getirmiştir. Her biri aileyi toplumsal yaşamın temel bir biçimi olarak değerlendirse de; bazı tanımlar onu sosyal bir grup, diğerleri ise birlik, örgüt, topluluk, kurum ya da yapı formunda ele almaktadır (Gökçe , 1976, s. 47).

Geçmişte yapılan klasik tanımlar incelendiğinde, bireylerin bakış açılarına göre farklı tanımlama biçimlerinin ve yaklaşımların öne çıktığı görülmektedir. Aile, toplumun temel yapı taşı olarak tanımlanmakta ve toplumsal dönüşümlere bağlı olarak sürekli bir değişim gösteren sosyal bir kurum niteliği taşımaktadır. Yaygın biçimde, anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek yapı üzerinden tarif edilen aile, toplumun en temel örgütlenme birimi olarak kabul edilmektedir (Zencirkıran, 2015, s. 159).

Sezal'a göre aile, toplumsal yapının örgütlenmesi ve kurumsallaşmasında belirleyici bir rol oynar. Başka bir ifadeyle; aile, evlilik, kan bağı ya da evlat edinme yoluyla birbirine bağlanan bireylerden oluşan bir topluluktur (Sezal, 1981, s. 17). Tarihin en eski toplumsal kurumu olarak değerlendirilen aile, farklı cinsiyetten iki bireyin yalnızlık ve yetersizlik duygularını aşmak amacıyla oluşturduğu bir yapı olup; çocuklar için toplumsal yaşama geçişin deneyimlendiği bir ortam, yetişkinler için ise mutluluğun merkezde olduğu ve zorluklar karşısında en güçlü dayanışmanın sağlandığı bir sığınaktır (Şentürk, 2008, s. 9).

Ailenin tanımı ve toplumsal konumuna ilişkin farklı yaklaşımlar, bu kurumun yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde de ne denli işlevsel bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Aile, yalnızca bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşılayan bir birliktelik değil, aynı zamanda toplumun sürekliliğini sağlayan temel kurumlardan biridir. Toplumun temel yapı taşlarından biri olarak, bireylerin sosyalleşme sürecinden kültürel

değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımına, sosyal kontrolün sağlanmasından ekonomik işleyişin desteklenmesine kadar birçok alanda önemli roller üstlenmektedir. Başka bir deyişle, aile; nüfusun yeniden üretimini sağlama, kültürel değerleri aktarma, çocukların toplumsal yaşama hazırlanmasına aracılık etme ve bireylerin biyolojik ile psikolojik ihtiyaçlarını karşılama işlevlerini yerine getiren temel bir toplumsal birimdir (Şentürk, 2019, s. 127).

Ailenin toplum içindeki yeri, sadece bireylerin özel yaşamlarını düzenlemekle sınırlı kalmaz; aynı zamanda biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok işlevi aynı anda yerine getiren çok boyutlu bir kurum olma özelliği taşır. Tarih boyunca tüm toplumlarda varlığını sürdüren aile, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılandığı, toplumsal değerlerin aktarıldığı ve sosyal bütünleşmenin sağlandığı en küçük ancak en etkili yapı taşlarından biri olmuştur. İnsan yaşamının doğumdan ölüme kadar her aşamasında önemli roller üstlenen aile, hem bireyin gelişiminde hem de toplumun devamlılığında merkezi bir konuma sahiptir. Bu çok yönlü yapısıyla aile kurumu, çeşitli fonksiyonlar aracılığıyla bireylerin hem fizyolojik hem de psikososyal gereksinimlerini karşılamakta ve toplumsal düzenin korunmasına katkı sunmaktadır. Bu çerçevede aile kurumunun başlıca işlevleri arasında biyolojik, eğitim, sosyalleştirme, ekonomik ve psikolojik fonksiyonlar öne çıkmaktadır.

Ailenin Biyolojik Fonksiyonu*:* Aile eşlerin cinsel gereksinimlerini toplumsal ve yasal olarak meşru bir zeminde karşılamalarını sağlayan; aynı zamanda nüfusun artışını ve neslin devamını güvence altına alan biyolojik bir kurumdur. Bir başka ifadeyle aile, toplumun işlevsel bir unsuru olarak insanın üremesine ve çoğalmasına, yani biyolojik işlevlerin gerçekleştirilmesine nikâh sözleşmesi aracılığıyla meşruiyet kazandırmaktadır. Her toplumda düzeni sağlayan ve sosyal denetimi mümkün kılan belirli değer ve normlar bulunur. Bu bağlamda, evlilik dışı birliktelikler toplumun kültürel yapısıyla genellikle örtüşmezken, aile kurumu nikâh aracılığıyla hem cinsel birlikteliği meşrulaştırmakta hem de toplumsal normlara uygun bir birliktelik çerçevesi sunmaktadır (Kır, 2011, s. 385). Aile kurumu, bir yandan cinselliği toplumsal normlar çerçevesinde denetim altına alırken, diğer yandan neslin devamını mümkün kılan bir yapı sunar. Bu doğrultuda, üreme işlevi, ailenin yerine getirmekle sorumlu olduğu temel görevlerden biri olarak kabul edilir (Şentürk, 2019, s. 146). Bu bağlamda, aile kurumu yalnızca bireysel ilişkilerin

düzenlenmesini değil, aynı zamanda toplumun biyolojik sürekliliğini ve kültürel değerlerinin korunmasını da güvence altına alan temel bir yapıdır.

Ailenin Eğitim Fonksiyonu: Aile, bireye gündelik yaşama dair pek çok bilgiyi kazandıran temel bir öğrenme ortamıdır. En basit eşyaların onarımından hasta ve yaşlı bakımına, temizlik alışkanlıklarından sağlığa ilişkin temel bilgilere kadar sayısız konuda edinilen bilgi ve beceriler, büyük ölçüde aile içinde verilen eğitimin bir sonucudur (Şentürk, 2019, s. 127). Dünyaya biyolojik bir varlık olarak gelen çocuk, ilk sosyal deneyimlerini aile içinde yaşayarak eğitilir ve sosyalleşir; bu süreç, onun yalnızlık ve ruhsal boşluktan kurtulup topluma aktif birey olarak katılmasını sağlar. Eğitim işlevi, aile kurumunun toplumsal yaşamda hem bir okul hem de bir rehber rolü üstlenmesini sağlar. Aile, bir okul olarak bireylere ilk ve en temel eğitimi sunar; dil, iletişim, düşünme, yaratıcılık ve problem çözme gibi becerilerin gelişimine katkı sağlar. Bununla birlikte, bireylere toplumun sahip olduğu ahlaki, dinî, etik, estetik ve hukuki değerlerin aktarılmasında da önemli bir rol oynar. Rehberlik işleviyle ise aile, bireylerin yaşam boyu öğrenme süreçlerine ve kişisel gelişimlerine destek olarak, toplumsal uyumlarını güçlendirir (Arı, 2023, s. 129). Dolayısıyla aile, yalnızca temel bilgilerin aktarıldığı bir ortam olmanın ötesinde, bireyin karakter gelişimini ve toplumsal yaşama uyumunu biçimlendiren ilk ve en etkili eğitim kurumudur.

Ailenin Sosyalleştirme Fonksiyonu: Aile, bireye içinde bulunduğu toplum hakkında temel bilgileri kazandıran ilk sosyal kurumdur. Çocuğun bakım ve büyütülmesinin yanı sıra, ailenin en az bu kadar önemli bir görevi de, bireyin topluma uyum sağlamasına yardımcı olacak kural, değer, rol ve bunları kapsayan kültürel öğeleri aktarmaktır. Her birey, dünyaya geldikten sonra içinde yaşadığı toplumun bilgi ve normlarını öğrenmek; doğuştan gelen bazı içgüdüsel dürtüleri denetim altına alarak, toplumsal değerler, yargılar ve kurallar doğrultusunda davranmak zorundadır. Bu süreçte aile, bireyin sosyal kimliğinin oluşumunda ve toplumsal yaşama uyumunda belirleyici bir rol üstlenir (Şentürk, , 2019, s. 131). Bu doğrultuda aile, bireyin yalnızca fiziksel olarak değil, kültürel ve toplumsal anlamda da şekillenmesini sağlayarak sosyal kimliğin inşa edildiği ilk ve en temel sosyalleştirme aracıdır.

Ailenin Ekonomik Fonksiyonu: Aile bireyleri arasında ekonomik dayanışma ve işbirliği temeline dayanır. İnsan, doğası gereği kendi başına tüm ihtiyaçlarını karşılayabilen bir

varlık değildir; başka bireylerin varlığına ve desteğine ihtiyaç duyar. Bu durum, onun toplumsal bir varlık olarak ancak yardımlaşma ve işbirliği içinde varlığını sürdürebileceğini ortaya koyar. İnsan, eksikliklerini gidermek ve yaşamını sürdürebilmek için başkalarıyla sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmak zorundadır. Bu gereksinim, kadın ve erkeğin bir araya gelerek aile kurumunu oluşturmasını ve farklı sorumlulukları paylaşarak karşılıklı dayanışma içinde yaşamalarını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla, aile yalnızca duygusal değil, aynı zamanda ekonomik işlevleri de yerine getiren temel bir sosyal yapıdır (Şentürk, 2019, s. 141). Bu çerçevede aile, bireylerin ekonomik güvenliğini sağlayan, kaynakların paylaşımını düzenleyen ve karşılıklı sorumluluk bilinciyle toplumsal dengeyi destekleyen vazgeçilmez bir dayanışma sistemidir.

Ailenin Psikolojik Fonksiyonu: İnsan, yaratılışı ve varoluşsal doğası gereği birlikte olma ve tamamlanma arzusuyla hareket eden bir varlıktır. Kadın ve erkek için bu beraberlik arzusu, yaşamın en anlamlı ve doyum sağlayan yönlerinden birini oluşturur. Toplumsal gerçeklik karşısında bu arzunun en meşru ve kabul gören zemini ise aile kurumudur. Nitekim tarih boyunca toplumlar, varlıklarını sürdürebilmenin en sağlam yolunu aile yapısı içinde bulmuşlardır. Bu bağlamda, aile kurmak ve onu sürdürülebilir kılmak bireye hem eksikliklerini giderme hem de çeşitli ihtiyaçlarını karşılama olanağı sunar. İnsanın temel gereksinimlerinden biri de kendini aşmak ve çevresinde bir değer olarak varlığını kanıtlamaktır. Bireyin kendinin farkına varması ve yalnız bir varlık olarak yetinmemesi, bu arayışın temelini oluşturur. Bu anlamda kişinin üretme, ortaya koyma ve değer yaratma ihtiyacını karşılayan en doğal ve ulaşılabilir yolların başında, ebeveyn olmak ve dünyaya getirdiği varlığa ilgi ve sevgiyle bağlanmak gelir. Dolayısıyla aile, sadece fiziksel ve toplumsal değil; aynı zamanda bireylerin yaşamdan haz almasını, zorluklar karşısında psikolojik olarak güçlenmesini sağlayan temel bir yapıdır (Şentürk, s. 142-146). Bu yönüyle aile, bireyin duygusal ihtiyaçlarını karşılayan, aidiyet duygusunu besleyen ve psikolojik dayanıklılığını güçlendiren temel bir sığınak ve destek kaynağıdır.

Toplumsal yapının en temel ve en işlevsel kurumu olan aile, biyolojik, eğitici, sosyalleştirici, ekonomik ve psikolojik yönleriyle bireyin yaşamını şekillendiren çok boyutlu bir yapıdır. Her bir fonksiyonuyla hem bireyin hem de toplumun sürekliliğini ve istikrarını sağlayan bu kurum, aynı zamanda dışsal tehditlere karşı da en hassas yapılar arasında yer alır. Nitekim doğal afetler gibi büyük ölçekli kriz durumlarında, aile

kurumunun yalnızca fiziksel bütünlüğü değil; duygusal, ekonomik ve sosyal dengesi de ciddi şekilde sarsılabilmektedir. Bu tür yıkımlar, ailenin dayanıklılığını sınarken, aynı zamanda onun ne ölçüde kırılgan bir yapıya sahip olduğunu da gözler önüne sermektedir.

7.1.1.Afetlerin Aile Yapısı Üzerindeki Yıkıcı Etkileri

Doğal afetler toplumsal yapının temel kurumlarından biri olan aileyi de derinden etkilemektedir (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, 2023, s. 75). Bu durum, afet sonrasında aile içi rollerin değişmesine, iletişim sorunlarının artmasına ve psikolojik dayanıklılığın zedelenmesine neden olmaktadır. Afetlerin ani ve yıkıcı doğası, ailelerin barınma, ekonomik güvenlik, psikolojik istikrar ve sosyal bağlar gibi temel ihtiyaçlarını tehdit altına alarak, mevcut işlevlerini sürdüremez hale getirebilmektedir (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, 2023, s. 76).

Bu bağlamda afetler, duygusal, ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla da aile kurumunu derinden etkileyen çok yönlü kriz durumları olarak karşımıza çıkmaktadır (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, 2023, s. 78). Dolayısıyla afetlere müdahale süreçlerinde, yalnızca altyapı ve fiziksel ihtiyaçların değil, aynı zamanda ailelerin sosyal ve psikolojik bütünlüğünü destekleyici politikaların da öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir.

Afet sonrası süreçte, ailelerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici yerleşim alanlarına yönelmesi, mahremiyet eksikliği, sıkışıklık ve gürültü gibi etkenler nedeniyle aile içi ilişkilerde gerilime neden olabilmektedir (Orhan, Ünal, & Ağralı, 2023, s. 38). Özellikle kalabalık ailelerde, yaşam alanının daralması ve ortak alanların paylaşımı, çatışma riskini artırmakta; çocukların oyun, eğitim ve psikolojik gelişim süreçleri olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca, afet sonrası zorunlu göç ve şehir değiştirme gibi durumlar, aile üyelerinin birbirinden ayrılmasına, hatta bazı durumlarda aile birliğinin tamamen bozulmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla fiziksel yıkım, sadece maddi kayıplarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda aile yapısının bütünlüğünü ve işlevselliğini tehdit eden sosyolojik sonuçlar doğurmaktadır.

Doğal felaketler, can kaybı, yaralanma ve ekonomik-sosyal kayıplara yol açan ve geniş çapta yıkıma neden olan olaylardır. Dünya çapında birçok kişinin her zaman maruz kalabileceği bu felaketler, bireylerin yanı sıra aile sistemini de derinden etkileyebilmektedir. Doğal bir felaket olan depremlerin aile sistemine birçok etkisi

olmuştur. Özellikle 6 Şubat depremleri sonrasında, aile yapılarında gözle görülür değişimler yaşanmıştır. Bu felakette bazı aileler travmatik deneyim karşısında birbirine daha fazla kenetlenerek dayanışmayı güçlendirirken, bazı ailelerde ise yaşanan maddi kayıplar, barınma sorunu ve belirsizlik ortamı, aile içi çatışmaları artırmış ve ilişkilerin zedelenmesine yol açmıştır. Evlerini kaybeden ya da gelir kaynakları kesilen aileler arasında, sorumluluk paylaşımı konusunda anlaşmazlıklar yaşanmış; bu da eşler, ebeveynler ve çocuklar arasındaki bağların gerilmesine hatta kimi zaman kopmasına neden olmuştur.

Depremler, ailelerin yalnızca fiziksel barınma düzenini değil; aynı zamanda ekonomik güvenliklerini, psikolojik dayanıklılıklarını ve sosyal bütünlüklerini de tehdit etmektedir. Bu süreçte, düzenli geliri olmayan ya da işini kaybeden aile bireyleri, ekonomik stresin etkisiyle daha kırılgan hâle gelmekte; bu da aile içi rollerin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, sosyal destek ağlarının zayıflaması, ailelerin yalnızlaştığı ve sorunlarla baş etmede zorlandığı bir ortam yaratmaktadır. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde, depremlerin aile sistemini sarsıcı ve çok yönlü biçimde etkileyen sosyal bir kriz olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Depremin getirdiği stres ve belirsizlik, aile üyeleri arasında gerilmelere yol açabilmekte ve iletişimi zorlaştırabilmektedir. Aynı zamanda, deprem sonrası toplumsal dayanışma ve yardımlaşma, aile bağlarını güçlendirebilir ve aile üyelerinin birbirine olan bağlılığını artırabilmektedir. Depremin aileler üzerindeki etkileri, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile içi güç dinamikleri üzerinde de belirgin bir etkiye sahiptir. Depremin getirdiği ekonomik belirsizlik ve kayıplar, aile içindeki güç dengelerini değiştirebilir ve toplumsal cinsiyet rollerini yeniden tanımlayabilmektedir. Ayrıca, deprem sonrası aile içi sorumlulukların yeniden dağıtılması ve aile üyelerinin rollerinin değişmesi de mümkündür. Depremin aileler üzerindeki etkileri, toplumun genel sosyal ve ekonomik yapısına da yansımaktadır. Özellikle deprem sonrası evsizlik, işsizlik ve ekonomik belirsizlik gibi faktörler, ailelerin toplumsal statüsünü ve sosyal refahını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu durum, toplumun sosyal dokusunu sarsabilir ve ailelerin toparlanma süreçlerinde yaşadıkları zorlukları arttırabilir. Afetler aynı zamanda aile içi güç dinamiklerini ve toplumsal cinsiyet rollerini de yeniden tanımlayabilmektedir. Deprem sonrası yaşanan ekonomik kayıplar, bazı ailelerde erkeklerin otoritesini

zayıflatırken, kadınların ev içi ve dışı rollerinin artmasına neden olmaktadır (Yakıt Ak & Uyurdağ, 2023, s. 141). Bu durum, afetlerin aile içi hiyerarşileri yeniden şekillendirebildiğini ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sorgulatabildiğini göstermektedir. Ekonomik sorumlulukların değişmesi, aile içindeki güç dengelerinin yeniden kurulmasına yol açmaktadır. Afet sonrası süreçte aile içinde travmaların nesiller arası aktarımı da söz konusudur. Özellikle çocukların afet sonrasındaki psikolojik tepkileri, büyük ölçüde ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliğine bağlıdır (Erbil, 2023, s. 362-363). Bu durum, afetlerin yalnızca mevcut kuşakları değil, aynı zamanda gelecek kuşakların psikososyal gelişimini de etkileyebilecek uzun vadeli sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin travmayla baş etme biçimleri, çocukların ruh sağlığı üzerinde belirleyici rol oynamakta ve nesiller arası psikolojik aktarımın temelini oluşturmaktadır.

Afetlerin yıkıcı etkileri farklı aile yapıları üzerinde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Tek ebeveynli aileler, tüm yükün tek bir birey üzerinde toplanması nedeniyle daha fazla kırılganlık sergilerken; geniş ailelerde destek ağları daha etkin çalışabilir. Bu durum, aile yapısının türüne göre afetlere karşı gösterilen direnci şekillendirmektedir (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, 2023, s. 82). Bu durum, afetlere karşı toplumsal dayanıklılığın yalnızca bireysel değil, aynı zamanda aile yapısına özgü toplumsal ve kültürel dinamiklerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim, farklı aile tiplerinde gözlenen bu kırılganlık ve direnç düzeyleri, sadece yapısal değil, aynı zamanda aile içi rollerin ve güç ilişkilerinin de yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Sınırlı sayıdaki araştırma bulguları, doğal afetlerin ardından evlilikte yaşanan stresin artabileceğini ve aile içi şiddet vakalarının bu tür felaketleri takiben ortaya çıkabileceğini göstermektedir (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, 2023, s. 85). Doğal afetlerin özellikle depremlerin ardından, aile içinde artan şiddet ve evlilik stresi gibi sorunların sıklıkla yaşandığı gözlenmektedir. Bu tür felaketlerin, aile dinamiklerini derinden etkilediği ve mevcut sorunları daha da derinleştirdiği bilinmektedir. Yaşanılan 6 Şubat deprem felaketlerinde de yapılan gözlemler sonucu evlerinin enkazları başında bekleyen aile bireylerinin deprem harici birçok farklı konu üzerinden birbirleri ile tartıştığı

gözlenmiştir. Depremler, aile üyelerinin duygusal ve psikolojik durumlarını olumsuz yönde etkileyebilir ve bu durum, stresin artmasına neden olabilmektedir.

Deprem sonrası yaşanan belirsizlik ve korku, aile içindeki gerilimi arttırabilir ve şiddetin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Aynı zamanda, ekonomik sıkıntılar ve evsizlik gibi faktörler, aile üyelerinin güvenlik duygusunu zayıflatabilir ve stresi arttırabilmektedir. Deprem sonrası aile üyelerinin travma ve kayıplarla baş etme süreci, ilişkilerde daha fazla gerilim ve çatışmaya neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra, deprem sonrası aile içindeki iletişim zorlukları, duygusal destek eksikliği ve anlayışsızlık gibi sorunlarda şiddetin artmasına katkıda bulunabilir (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, 2023, s. 81). Depremin etkisi altında, aile içinde yaşanan stres ve çatışmalar, mevcut ilişkileri zorlayabilir ve aile üyelerinin duygusal ve psikolojik iyilik hallerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, deprem sonrası aile içinde yaşanan şiddet ve stresle baş etme stratejilerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi son derece önem arz etmektedir.

Doğal felaket olan depremler, anne-babaların aracılığı ile aile düzeninin etkiler ve bunun sonucunda çocuklar da etkilenmektedir. Anne babanın zorlu yaşam koşullarına uyumu, çocuğun adaptasyonunu şekillendirmektedir. Zorlayıcı olaydan önceki ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocuğun felaket sonrası tepkilerini belirleyebilmektedir. Laura J. Proctor ve çalışma arkadaşlarının (Proctor, Fauchier, Oliver, Ramos, Rios, & Margolin, 2007) yürüttüğü araştırmaya göre, küçük çocukların deprem gibi ani ve olumsuz çevresel olaylara verdikleri tepkiler; yalnızca yaşanan olayın kendisinden değil, aynı zamanda olay öncesindeki ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliğinden ve ebeveynlerin afet sonrası sergilediği davranışlardan da önemli ölçüde etkilenmektedir.

Deprem bireyi olduğu kadar aile sistemini de derinden etkileyen bir doğa olayıdır. Deprem felaketlerinin ardından yapılan birçok çalışmada depremzedelerin aynı derecede etkilenmediği görülmüştür. Doğal afetlerin yol açtığı zorluklar, ebeveynlerin aile içindeki rollerini etkin ve dengeli bir şekilde sürdürebilmesini zaman zaman engelleyebilmektedir (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, s. 85). Anne ve babalar, doğal afetin yol açtığı zorluklarla başa çıkma sürecinde önemli bir role sahiptir. Depremler gibi doğal afetler, aile içindeki rolleri etkileyebilmekte ve ebeveynleri zorlayabilmektedir. 6 Şubat sonrası gözlemlenen olaylara göre ebeveynlerin sorumlulukları artabilmekte ve bu da onları

duygusal ve fiziksel olarak yorabilmektedir (Taşdelen Karçkay, Alkan, & Toprak, 2023, s. 82). Aynı zamanda, afet sonrası yaşanan belirsizlik ve korku, ebeveynlerin stres seviyelerini arttırabilmekte ve bu da rollerini yerine getirmekteki güçlükleri arttırabilmektedir. Yaşadığımız 6 Şubat depremlerinde de görüldüğü üzere ebeveynler felaket sonrası ailelerini toparlamak ve yeniden yapılanmak için çaba sarf ederken, kendi duygusal ihtiyaçlarını ihmal edebilmektedirler. Bu durum, ebeveynlerin ebeveynlik rollerini sağlıklı ve sürdürülebilir bir biçimde yerine getirmelerini zorlaştırmakta; dolayısıyla aile içi uyum ve dengeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Depremler gibi yıkıcı afetler, yalnızca bireylerin değil, özellikle aile kurumunun işleyişini derinden etkileyen toplumsal kırılmalara yol açmaktadır. Barınma, geçim, güvenlik ve bakım gibi temel ihtiyaçların kriz hâline geldiği bu süreçlerde, aile içi roller yeniden tanımlanmakta; kadınlar, çocuklar ve ebeveynler gibi kırılgan gruplar daha ağır sorumluluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu etkiler, fiziksel yıkımın ötesine geçerek aile içi rollerin yeniden şekillenmesine, psikolojik dayanıklılığın zayıflamasına, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulanmasına ve aile dinamiklerinin kalıcı biçimde dönüşmesine neden olmaktadır. Özellikle çocuklar, kadınlar ve ebeveynler gibi kırılgan gruplar afet sonrası dönemde hem fiziksel hem de duygusal açıdan daha fazla risk altına girmekte, aile içinde yaşanan gerilimler ise şiddet, iletişimsizlik ve rol çatışmaları gibi sorunları beraberinde getirmektedir (Tekin Babuç & Gökçe, 2024, s. 799). Afet sonrası süreçte ortaya çıkan bu karmaşık tablo, yalnızca bireysel müdahalelerle değil, aile yapısını hedef alan bütüncül sosyal politika ve destek sistemleriyle ele alınmalıdır. Ailelerin yeniden işlevsellik kazanabilmesi için, psikososyal destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması, afet sonrası barınma çözümlerinin mahremiyet ve güvenlik açısından geliştirilmesi ve özellikle çocukların ruhsal iyilik hallerini gözeten koruyucu mekanizmaların oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, afetlerin yıkıcı etkilerini hafifletmenin en etkili yollarından biri, aile kurumunu güçlendirmeye yönelik yapısal ve sürdürülebilir stratejiler geliştirmektir.

7.2.Eğitim Kurumu

Toplum ile eğitim arasında, insan ilişkilerinin örgütlenme biçiminden kaynaklanan güçlü bir bağ bulunduğu, tarih boyunca bilinen bir olgudur. Hem toplumun hem de eğitim sürecinin bireyi merkeze alması, bu iki yapı arasında çok yönlü ve karmaşık bir etkileşimi

beraberinde getirmektedir. Karşılıklı bağımlılığa dayanan bu ilişki ağı içinde eğitim, hem bireysel düzeyde (mikro) hem de toplumsal düzeyde (makro) insan ve toplum anlayışını ön plana çıkarmaktadır (Akyüz, 2018, s. 193). Bireyin toplumsal yaşama uyum sürecinde eğitimin oynadığı belirleyici rol, toplumun geçmişi ile geleceği arasında bir köprü kurarak sürekliliğin sağlanmasında temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, eğitim yalnızca bireyin toplumsallaşmasına katkı sunmakla kalmaz, aynı zamanda onun diğer toplumsal yapılar içerisindeki tutum ve davranışlarını da şekillendirir (Kaymak & İnal, 2014, s. 3). Bu sayede birey, içinde yaşadığı toplumun önceliklerini öğrenip benimserken; aynı zamanda sergilediği ortak davranış kalıplarıyla toplumsal yapının yeniden şekillenmesine katkıda bulunur.

Eğitim hem bireyin hem de toplumun yapısıyla bağlantılı çok boyutlu bir olgudur. Toplumsal yapıyı açıklamada sosyal etkileşimi esas alan yaklaşımla, toplumu bir sistem olarak değerlendiren bütüncül bakış açısı arasındaki görüş farklılıkları, eğitim tanımlarında da belirsizliklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu belirsizlik özellikle eğitimin toplumsal ihtiyaçlara yanıt verme işlevinde kendini göstermektedir. Sonuç olarak eğitim, diğer toplumsal kurumlar gibi belirli ihtiyaçlara hizmet etmek üzere organize edilmiş bir yapıdır.

En genel anlamıyla eğitim, bireyin yaşantıları aracılığıyla ve bilinçli bir şekilde, istenen davranış değişikliklerinin gerçekleştirilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Ertürk, 1972, s. 3). Bir başka ifadeyle eğitim, bireyin becerilerini, tutumlarını ve çeşitli davranış örüntülerini olumlu yönde geliştirmesini sağlayan süreçlerin bütünüdür (Tezcan, 2017, s. 4). Eğitimin toplumsal yönü göz ardı edilerek yapılan tanımlar, bütüncül bir çerçeve sunmakta yetersiz kalmaktadır. Eğitim, toplumsal bütünlüğün korunması ve devamının sağlanması amacıyla oluşturulan en temel kurumlardan biridir. Zaman ve mekân fark etmeksizin, her toplumda eğitim kurumu, o toplumun yapısal özelliklerini yansıtır. Bu doğrultuda eğitim, bir toplumun kendini sürdürebilmesi için gerekli olan değer ve normların bireylere toplumsallaşma süreci aracılığıyla aktarıldığı, bireyin de bu değerleri içselleştirerek benimsediği çok yönlü bir süreçler bütünüdür. Birey ile toplum arasındaki karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bu etkileşim, "sosyalleşme süreci" olarak adlandırılır.

Eğitimin özünü, toplumsal bir kurum olarak taşıdığı amaçlar oluşturur. Zira eğitimin örgütlü yapısını şekillendiren temel ölçütler, aynı zamanda bu kurumun ulaşmayı

hedeflediği amaçları da yansıtmaktadır (Cevizci, 2010, s. 176). Günümüzde eğitim, bireyler açısından en çok sosyal ve ekonomik statü beklentisiyle ilişkilendirilen temel amaçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu eğilim, eğitimin yalnızca bilişsel gelişimi destekleyen bir süreç olmaktan öte, toplumsal hareketlilik ve statü kazanımına yönelik işlevsel bir araç olarak konumlandığını göstermektedir. Dolayısıyla eğitim, hem bireysel kariyer hedeflerinin gerçekleştirilmesinde hem de sınıfsal yapıların yeniden üretiminde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, eğitime atfedilen anlamlar yalnızca pedagojik değil, aynı zamanda sosyolojik ve ekonomik dinamiklerle de şekillenmektedir.

Toplumsal yaşam içerisinde bireyin statü kazanma yönündeki gereksiniminin karşılanması, eğitimin bireysel hedefleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte eğitim, bireyin yalnızca kendisine değil, içinde bulunduğu çevreye ve insanlığa yarar sağlayan bir birey haline gelmesini amaçlayarak, bireysel tatminin de önünü açmaktadır. Kendi potansiyelini geliştiren bireyin, psikolojik anlamda denge ve ahlaki olgunluk düzeyine ulaşması, bireysel bütünlüğün sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca birey, refah düzeyi yüksek, huzurlu ve anlamlı bir yaşam arzusu taşımakta; eğitim de bu arzunun gerçekleşmesi için gerekli bilgi, beceri ve yetkinlikleri bireye kazandırmayı amaçlamaktadır. Toplumsal bağlamda "eğitim kurumu" kavramı, yalnızca bir okul yapısını ya da gündelik dilde ifade edildiği biçimiyle tekil bir kurumu işaret etmez. Bu kavram, eğitim sisteminin tüm resmi ve gayri resmi bileşenlerini içeren geniş kapsamlı bir yapıyı ifade etmektedir. Devlet tarafından düzenlenen tüm eğitim kademeleri; bu kurumlarda görev yapan yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler, eğitim etkinlikleri, müfredat gibi unsurlar resmi bileşenler olarak değerlendirilirken; aile, akran çevresi, dini yapılar, mesleki birliktelikler, medreseler, siyasi yapılar gibi toplumsal aktörler ile bunların içinde yer alan kurallar, roller, normlar ve ilişkiler ağı da eğitimin gayri resmi boyutunu oluşturmaktadır. Bu yapıların tümü, bireyin eğitim sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olan kurumsal bir bütünün parçalarıdır.

Bireyin eğitim süreci, doğumla birlikte aile ortamında başlamakta ve yaşamın sonraki dönemlerinde farklı sosyal çevrelerde devam etmektedir. Okul, akran grupları ve kitle iletişim araçları gibi sosyalleştirici kurumlar, bireyin değer yargılarında, tutumlarında ve davranışlarında önemli dönüşümlere neden olmaktadır. Birey, toplumsal yaşamda üstlendiği rolleri ve bu rollere ilişkin beklentileri, toplumsal değişim ve hareketlilik

süreçlerine bağlı olarak sürekli gözden geçirmek ve yeniden yapılandırmak durumundadır. Bu bağlamda yeni statü arayışları ile gelişen pozisyon alma biçimleri de bu dönüşüm sürecine dâhildir. Bireyin yaşamında ortaya çıkan bu değişimlere uyum sağlama gerekliliği, eğitimle olan ilişkisini süreklilik arz eden bir olguya dönüştürmektedir (Avcı, 2018, s. 181).

Toplumsal yapı içerisinde eğitim kurumunun üstlendiği işlevler, doğrudan eğitimin hedefleriyle ilişkilidir. Eğitimden beklenen amaçlar zaman içinde farklılık gösterdikçe, bu doğrultuda işlevlerde de değişim ve yeniden biçimlenme söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, eğitim kurumunun gerçekleştirdiği işlevler, esasen belirlenen amaçlara hizmet edecek şekilde yapılandırılmaktadır (Tezcan, 2017, s. 87). Eğitimin en belirgin ve temel işlevi, birey odaklıdır. Bu doğrultuda eğitim, toplumsal değer ve normların bireye aktarılması aracılığıyla, bireyin toplum yaşamına uyum sağlayabilmesi için gerekli bilgi, beceri ve yeterlilikleri edinmesini amaçlamaktadır. Bununla birlikte, eğitim yalnızca bireysel gelişimi hedefleyen bir süreç değil; aynı zamanda toplumsal bir kurum olarak diğer temel kurumlarla—siyaset, din, ekonomi, aile ve hukuk gibi—sürekli bir etkileşim içerisindedir. Dolayısıyla eğitim, sadece bireye yönelik değil, toplumsal düzeydeki amaçlara ve işlevlere de sahiptir.

Her ne kadar toplumdan topluma eğitimin amaçları ve bu amaçlara bağlı olarak işlevleri farklılık gösterebilse de, eğitim kurumunun tüm toplumlar açısından geçerliliğini koruyan bazı temel ve evrensel işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler, toplumların kendi varlıklarını sürdürebilme ve yapısal bütünlüklerini koruma gereksinimlerine yanıt verir. Bu yönüyle eğitim, hem bireysel hem de toplumsal düzlemde etkili olan çok boyutlu bir mekanizmadır. Zira birey, aile, okul, arkadaş grupları ve diğer sosyal etkileşim alanları içerisinde, hem bireysel kimliğini inşa eder hem de toplumla bütünleşir.

7.2.1.Depremlerin Eğitime Erişim Üzerindeki Etkileri

Doğal afetlerin en yıkıcı türlerinden biri olan depremler, yalnızca fiziksel çevreyi değil, aynı zamanda temel insan haklarından biri olan eğitime erişimi de derinden etkilemektedir. Eğitim kurumlarının fiziksel altyapılarının zarar görmesi, öğretmen ve öğrenci kayıpları, geçici yer değişiklikleri ve psikososyal travmalar gibi çok boyutlu sonuçlar, afet sonrası eğitim sürecinin sürekliliğini tehdit eder hale gelmektedir. Özellikle kırılgan gruplar—kırsal bölgelerde yaşayanlar, düşük gelirli aileler, kız çocukları ve

engelli bireyler—bu süreçten daha olumsuz etkilenmektedir. Dolayısıyla deprem gibi büyük ölçekli afetler, eğitim hakkının fiilen kullanılabilirliğini sınırlandırmakta, toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bu nedenle afet-sonrası eğitim politikalarının yalnızca fiziksel iyileştirme değil, sosyal adalet ve eşit erişim ilkeleri temelinde kurgulanması gerekmektedir. Türkiye'de deprem sonrası eğitime erişimde yaşanan eşitsizlikler yalnızca fiziksel altyapı sorunlarından değil, aynı zamanda sosyal sınıf, bölgesel kalkınma düzeyi ve dijital uçurum gibi yapısal eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve düşük gelirli ailelere mensup öğrenciler, afet sonrası eğitim faaliyetlerine katılımda ciddi kısıtlarla karşılaşmaktadır. Bu öğrenciler, yıkılan okul binalarına alternatif oluşturabilecek uzaktan eğitim uygulamalarına dahi erişememekte; internet altyapısı, uygun dijital cihaz eksikliği ve dijital okuryazarlık yetersizliği gibi nedenlerle eğitim sürecinden tamamen kopma riski taşımaktadır. Aynı zamanda afet sonrası göçle başka illere taşınan öğrenciler, gittiği bölgede okul kapasitesinin yetersizliği ya da nüfus yoğunluğu nedeniyle okula kayıt olmakta gecikmeler yaşayabilmektedir. Bu bağlamda afetlerin yalnızca mevcut eğitimi sekteye uğratmakla kalmayıp, mevcut sosyoekonomik eşitsizlikleri pekiştirerek "eğitim yoksulluğu" üretme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye sık sık deprem yaşayan ve depremin etkilerini derinden hisseden bir ülkedir. Deprem insan hayatının birçok alanını olduğu gibi eğitim kurumunu da etkilemektedir. Sıklıkla, insanların birbirleriyle iletişimini sekteye uğratan depremden sonra eğitime geri dönmek, toplumun yeniden yapılanması açısından son derece önemlidir.

Depremin eğitim kurumları üzerindeki etkileri, öğrencilerin psikososyal sağlığını da etkileyebilmektedir. Deprem sonrası yaşanan korku, endişe ve belirsizlik, öğrencilerin duygusal ve psikolojik halini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu durum öğrencilerin eğitim hayatlarındaki konsantrasyonunu ve motivasyonunu azaltabilmekte ve akademik performanslarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Doğal afetler, genellikle herkes için yoğun stres kaynağı oluştururken, çocuklar ve ergenler için sadece stres yaratmakla kalmaz, aynı zamanda karmaşık ve anlaşılması zor olaylardır; bu durum, kendileri, aileleri ve arkadaşları için potansiyel zarar endişelerini beraberinde getirir (Karabatak & Alanoğlu, 2023, s. 309).

Depresyon, aşırı stres bozukluğu, adaptasyon bozukluğu, akut stres ve travma sonrası stres bozukluğu gibi ruhsal bozukluklar, çocuklar ve gençler arasında sıklıkla görülen durumlardır. Bir aile üyesinin vefat etmesi, evlerinin hasar görmesi, depremde kurtarma çalışmalarına katılmak ve yaralıların veya ölülerin taşınmasına şahit olma gibi durumlarda, bu tür ruhsal sorunlar daha sık ortaya çıkabilmektedir (Kazak Berument, Sayıl, & Uçonok, 1999, s. 81). Bu gibi sorunlar çocukların eğitim hayatlarına sağlıklı devam etmelerinde büyük engel teşkil etmektedir. Bu yüzden depremden sonra uzmanlar tarafından psikososyal şekilde gerçekleştirilecek psikolojik bir yardım alınmalıdır.

2023 yılında yaşadığımız 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinin, belirli eğitim kurumlarının çökmesine veya ciddi hasar görmesine neden olmuştur. Yaşanılan depremler özellikle bazı okul yapılarına önemli ölçüde zarar vermiş ve bazıları tamamen yıkılmıştır. Bu durum, eğitim sürecinin kesintiye uğramasına ve okulların geçici veya kalıcı olarak kapatılmasına yol açmaktadır. Hasar almayan okullar ise 6 Şubat depremlerinden etkilenen depremzedeler için geçici barınak haline gelmiştir. Depremin etkisiyle okullar yıkılabilir veya ciddi hasar alabilir; zarar gören veya yıkılan bu okulların yeniden yapılanması, ciddi bir zaman ve maliyet zorluğu oluşturabilir (Başkanlığı S. v., 2023). Depremler, sadece fiziksel yıkımlara neden olmakla kalmaz, aynı zamanda eğitim sistemini derinden etkileyerek öğrencilerin eğitime erişimini zorlaştırır. Özellikle Kahramanmaraş merkezli depremler, Türkiye'nin eğitim altyapısında ciddi hasarlara yol açmıştır. Bu depremler sonucunda 11 ilde yaklaşık 12.000 derslik kullanılamaz hale gelmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı, bu dersliklerin yerine 22.039 yeni derslik inşa etmeyi planlamıştır (MEB, 2024). Bu fiziksel yıkım ve altyapı sorunlarının yanı sıra, depremler eğitim sürecini yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyo-ekonomik boyutlarıyla da derinden sarsmıştır.

Depremler, öğrencilerin okula devamını da olumsuz etkilemiştir. Deprem bölgesindeki öğrenciler, yaşadıkları travmalar ve yer değişiklikleri nedeniyle eğitimlerine ara vermek zorunda kalmışlardır. Bu durum, özellikle dezavantajlı gruplar arasında eğitimdeki eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. 6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, 11 ili etkileyerek büyük yıkıma neden olmuştur (Özkan, 2024, s. 89). Bu depremler sonucunda birçok okul binası kullanılamaz hale gelmiş, öğrenciler ve öğretmenler göç etmek zorunda kalmıştır. Eğitim Reformu

Girişimi'nin raporuna göre, deprem bölgesindeki okulların hasar görmesi, öğrencilerin ve öğretmenlerin göç etmek zorunda kalması, eğitime erişimde ciddi aksaklıklara sebep olmuştur (Kesbiç, Tunca , & Gencer, 2023, s. 11). Depremler, sadece fiziksel altyapıyı değil, aynı zamanda öğrencilerin ve öğretmenlerin psikolojik durumlarını da etkilemektedir. Depremin öğrencileri psikolojik, ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz yönde etkilediği, öğrencilerin özgüven ve güven duygusunu zedelediği katılımcı ifadelerinden anlaşılmıştır. Yapılan çalışmada; katılımcıların çoğunluğu (%67) depremin öğrencileri psikolojik yönden olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür. Katılımcıların %17'si depremin öğrenciler üzerinde sosyal açıdan olumsuz etkisinin olduğunu, birer katılımcı ise öğrencilerin özgüven ve güven duygusunun olumsuz yönde etkilediğini vurgulamıştır (Karbeyaz & Yıldırım, 2024, s. 1997).

Bu tür afetler sonrasında eğitimin devamlılığını sağlamak için uzaktan eğitim sistemleri devreye sokulmuştur. COVID-19 pandemisi sırasında Türkiye'de uzaktan eğitimin yaygınlaşması, bu alandaki deneyimi artırmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı, pandemi sürecinde Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden öğrencilere uzaktan eğitim imkânı sunmuştur (Düzgün, 2021). Ancak, uzaktan eğitim sürecinde internet erişimi, cihaz yetersizliği ve dijital okuryazarlık gibi sorunlar, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki öğrencilerin eğitime erişimini kısıtlamıştır. Türkiye'de öğrencilerin uzaktan eğitim deneyimi üzerine yapılan bir araştırmaya göre, resmi okula giden çocukların yalnızca %36,7'si ekran başındaki derslere düzenli girdiklerini belirtmiştir (Kaynağı, 2021).

Depremler sonrasında, pandemi sürecinde karşılaşılan sorunlara benzer durumlar gözlemlenmiştir. Depremden etkilenen bölgelerdeki öğrencilerin uzaktan eğitime erişimi, hem teknik altyapı yetersizlikleri hem de yaşadıkları psikolojik travmalar nedeniyle önemli ölçüde kısıtlanmıştır. Öğrenciler ile öğretmenler arasında iletişimi sağlamak ve eğitim materyallerine erişimi kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan Eğitim Bilişim Ağı (EBA), afet bölgelerinde bu hedefleri gerçekleştirmede sınırlı düzeyde etkili olabilmiştir. Uzaktan eğitim, afet sonrası eğitimin sürdürülebilirliği için önemli bir araçtır. Ancak, bu sistemin etkinliği, altyapı ve psikososyal destekle doğrudan ilişkilidir. Deprem gibi büyük afetler sonrasında uzaktan eğitimin etkili olabilmesi için kapsamlı ve adil politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Depremin ardından birçok öğrenci, evlerinin yıkılması veya ağır hasar görmesi nedeniyle çadır ve konteyner kentlerde yaşamaya başlamıştır (Pala, 2023). Bu geçici barınma alanlarında yaşayan öğrenciler, eğitimlerine devam etmekte ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Özellikle konteyner kentlerde yaşayan öğrenciler, dar yaşam alanları, yetersiz internet erişimi ve uygun çalışma ortamlarının olmaması gibi sorunlarla mücadele etmektedir. Bu durum, öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkilemekte ve eğitimde fırsat eşitsizliğini derinleştirmektedir (Şimşek, 2025). Ayrıca, ekonomik eşitsizlikler de eğitime erişimi kısıtlayan bir diğer önemli faktördür. Depremzedelerin büyük bir kısmı, tablet veya bilgisayar gibi uzaktan eğitim araçlarına sahip değildir. Bu durum, özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerdeki öğrencilerin uzaktan eğitime katılımını engellemektedir. Öğrencilerin ders materyallerine ulaşamaması, ödevlerini yapamaması ve öğretmenleriyle iletişim kuramaması, öğrenme kayıplarına yol açmaktadır. Konteyner ve çadır kentlerde yaşayan öğrenciler, sadece fiziksel koşullar nedeniyle değil, aynı zamanda psikososyal sorunlar nedeniyle de eğitimlerine odaklanmakta güçlük çekmektedir.

Deprem sonrası yaşanan travmalar, öğrencilerin motivasyonunu düşürmekte ve okula uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, afet sonrası eğitim politikalarının öğrencilerin psikososyal ihtiyaçlarını da dikkate alması gerekmektedir. Depremler sonrası eğitime erişimde yaşanan sorunlar, sadece fiziksel altyapının yetersizliğiyle sınırlı değildir. Ekonomik eşitsizlikler, psikososyal destek eksikliği ve uygun öğrenme ortamlarının olmaması, öğrencilerin eğitimlerine devam etmelerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, afet sonrası eğitim politikalarının kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması, tüm öğrencilerin eşit ve kaliteli eğitime erişimini sağlamak için hayati öneme sahiptir.

Depremlerin eğitim kurumları üzerindeki etkileri, eğitim personeli üzerinde de belirginleşmektedir. Deprem sorası yaşanan stres ve travma, öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin duygusal ve psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu durum, öğretmenlerin öğrencilere etkili bir şekilde rehberlik etmelerini ve eğitim faaliyetlerini sürdürmelerini zorlaştırabilmektedir. Kahramanmaraş merkezli depremin ardından, depremin etkilediği bölgelerdeki okulların hasarlı ve güvenli olmadığı için veya ailelerini terk etmek istemedikleri için bazı öğretmenler işlerine geri dönememiştir.

Depremden dolayı fiziksel veya duygusal olarak etkilenen bazı öğretmenlerin öğretme kabiliyetleri etkilenmiştir. Felaketin duygusal etkileriyle başa çıkabilmek için ek destek gerektiren öğretmenler de mevcuttur (Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 2023, s. 357).

Depremlerin eğitim kurumları üzerindeki etkileri, eğitim süreçlerinin planlanması ve uygulanmasını da etkiler. Depremin neden olduğu kesintiler ve aksaklıklar, eğitim programlarının devamlılığını zayıflatmakta ve akademik ilerlemenin önüne geçebilmektedir. Yapılan çalışmalar; deprem maruz kalmanın, öğrencilerin eğitim süresini bir yıldan daha az olsa da anlamlı şekilde kısaltabildiğini ve zorunlu eğitimi tamamlama olasılığını düşürebildiğini göstermektedir (Şahin Demir, 2023, s. 34). Diğer büyük depremler gibi son yaşanan deprem, eğitimden uzak kalan öğrencileri gelecekleri hakkında endişelendirmektedir. Ayrıca, 6 Şubat tarihinde yaşanan deprem eğitimdeki adaletsizliği daha da kötüleştirmiş ve etkilenen bölgelerdeki öğrenciler, özellikle de yoksul bölgelerdeki öğrenciler, eğitimlerine devam etmekte zorlanmışlardır. Öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmelerini sağlamak için acil uzaktan eğitim gibi alternatif eğitim yöntemlerinin kullanılması eğitimin kalitesini etkilemiştir (Telli Yamamoto & Altun, 2023, s. 125).

Eğitim kurumlarının depremle ilgili en önemli görevi, deprem farkındalığının oluşturulmasıyla ilgilidir, çünkü deprem farkındalığı sadece binaların depreme uygun hale getirilmesiyle değil, aynı zamanda depremden korunma yöntemlerinin de öğretilmesiyle sağlanır ve deprem gerçeğinin en iyi şekilde anlatılacağı yerler eğitim kurumlarıdır. Özellikle afet yönetimi ve planının uygulamalı olarak öğretildiği yerler okullardır. Afet bilincinin benimsenmesi açısından, afet planı, yönetimi ve uygulamalarından okul yönetimi sorumludur. Bu bağlamda, okul yönetimi afet kültürünü benimsemek için okul içi ve dışı etkinlikleri ve öğrenme kaynaklarını etkin bir şekilde kullanır (Turhan, 2022).

7.3. Din Kurumu

Toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlayan temel yapılardan biri olan din kurumu, bireylerin inanç, değer ve davranışlarını şekillendirme gücüne sahiptir. Tarih boyunca tüm toplumlarda varlığını sürdüren din, sadece bireysel bir inanış sistemi değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve dayanışmayı destekleyen güçlü bir kurumdur. Bu bağlamda

din kurumu, hem kutsal olanla ilişki kurma biçimini hem de toplumun kültürel ve ahlaki yapısını belirleyen temel bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Din kelimesi, Arapça kökenli olup; yol, hüküm verme, ödüllendirme, itaat, hesaplaşma, egemenlik, mülkiyet, adalet, gelenek, boyun eğme, buyruk, durum, karar verme, yönetim ve günahlardan uzak durma gibi anlamları içermektedir. Latince'deki *religio* ise; bağ kurmak, topluluk oluşturmak gibi anlamlarının yanı sıra, Tanrı'ya saygı ve bağlılık duygusunu da ifade etmektedir (Sezen, 1988, s. 7).

Sosyolojik bakış açısıyla din, genellikle iki yönlü bir sınıflandırmayla ele alınır: asli ve işlevsel tanımlar. Asli tanımlarda, dinin kutsallık, aşkınlık, ilahilik ve doğa üstülük gibi temel niteliklerine vurgu yapılır. İşlevsel tanımlarda ise dinin bireysel ve toplumsal yaşamda üstlendiği roller ve yerine getirdiği görevler ön plana çıkar (Canbay Tatar, 2020, s. 450). Bu bağlamda, dinin toplumsal işlevine odaklanan sosyologlardan biri olan Émile Durkheim, dine işlevsel bir perspektiften yaklaşmıştır. Durkheim'e göre din; kutsal kabul edilen ve uzak durulması gereken şeylerle ilgili inanç ve davranışlardan oluşan, güçlü bir bütünlük içeren bir sistemdir. Bu sistem, söz konusu inanç ve uygulamaları benimseyen bireyleri, "eglise" olarak adlandırılan manevi bir topluluk içerisinde bir araya getirir (Kösemihal, 1971, s. 104). Durkheim'e göre, belirli kutsal unsurların düzenli ve sistemli bir yapıda birbirine bağlı olması ve bu yapının başka bir sisteme indirgenememesi durumunda, bu kutsal unsurlara ilişkin inanç ve ritüeller bir dini meydana getirir. Bu tanımın aynı zamanda büyü kavramına da kısmen uyduğu söylenebilir.

Dine inanan bireylerden oluşan topluluk, genellikle "ümmet" olarak adlandırılır. Büyüde ise bir genellik bulunmakla birlikte, bu yapı insanların kamusal biçimde birleşmesini sağlayacak bir güce sahip değildir. Büyücüler, bir ümmete değil, daha çok bireysel düzeyde ilişki kurdukları müşterilere sahiptir (Kösemihal, 1971, s. 104). Durkheim'in kuramına göre dinin hem kaynağı hem de temel referansı toplumsal yapıdır, yani kolektif yaşamın kendisidir. Dine dair kavramlar, toplumların özelliklerini ve ruhunu yansıtır. Kutsal olan ya da Tanrı kavramı ise, toplumun bir tür kişilik kazanmış halinden ibarettir. Bireyde tanrısallık düşüncesinin gelişmesi, toplumsal etkileşim yoluyla mümkün olur. İşlevsel açıdan bakıldığında ise din, toplumda birlik ve bütünlüğü sağlayarak sosyal düzenin devamına katkıda bulunur. Bu nedenle toplum var oldukça, dinin de varlığını sürdüreceği düşünülür (Kızılçelik,1992, s. 121).

Dine dair yapılan her tanım, genellikle onun belirli bir yönünü temel alır. Örneğin, bir psikolog dini çoğunlukla bireysel bir deneyim olarak değerlendirirken, bir sosyolog onu toplumsal bir kurum şeklinde ele alabilir. Benzer şekilde, bir kelamcı dini inanç ve ibadetlerden oluşan bir yapı olarak tanımlarken, Marx gibi düşünürler dinin toplum üzerindeki etkisini eleştirerek onu bir "afyon" olarak nitelendirmiştir. Bu farklı yaklaşımlar bir arada düşünüldüğünde, dinin tanımını yapmak oldukça karmaşık bir hale gelir. Çünkü din, insanlık tarihindeki tüm ilerlemelerin ve kazanımların arka planında yer alan en temel etkenlerden biri olmuştur (Dawson, 2003, s. 104).

Birey ile toplum arasında kurulan anlam köprülerinin önemli bir parçası olarak, dinin varlığı yalnızca zihinsel ya da ruhsal alanda değil, gündelik yaşamın dokusunda da kendini hissettirir. İnanç biçimlerinin ve kutsal olanla kurulan ilişkinin ötesinde, dinin izleri toplumsal yapının çeşitli katmanlarında sessiz ama etkili bir şekilde sürmektedir. Bu etkinin nerede başlayıp nerede bittiğini kestirmek çoğu zaman mümkün olmasa da varlığı kimi zaman alışkanlıklarda, kimi zaman değerlerde kendini açıkça belli eder. Düşünsel bir alan gibi görünse de dinin izleri insan topluluklarının en temel yaşamsal örüntülerinde karşılık bulur. Sessizce şekil verdiği davranışlar, içselleştirilmiş değerler ve ortak kabuller, zamanla toplumsal yaşamın ayrılmaz parçalarına dönüşür. Böylece din, yalnızca inanılan değil, yaşanılan bir gerçeklik haline gelir.

Dinler, insanlara uymaları gereken kurallar sunmuş ve bu kuralların uygulanabilirliğini sağlamak için çeşitli yaptırımlar geliştirmiştir. Dini inancı olan birey hem bireysel yaşamında hem de toplumsal alanda dinin yüklediği sorumlulukları yerine getirmekle mükelleftir. Din, sadece insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmaz; aynı zamanda insan ile doğaüstü varlık arasındaki bağları da yapılandırır (Subaşı, 2014, s. 29). Bir dinin toplumsal açıdan önemi, onun doğru ya da yanlış oluşundan ziyade, toplum içindeki işlevselliği ve yaşanılan dönemin düşünce yapısına sağladığı katkı ile belirginleşmektedir. Öyle ki, en ilkel inanç sistemlerinin bile modern uygarlığın şekillenmesinde rol oynamış olabileceği dikkate alınmalıdır. Din, insan yaşamı üzerinde binlerce yıldır etkili bir rol oynamış ve bilinen tüm insan topluluklarında bir şekilde dinsel yaşantıya rastlanmıştır. Bir kişi herhangi bir dine mensup olsun ya da olmasın, din olgusuna dair bir algıya sahip olduğu ve bu konuda kendisini şekillendiren bir tutum geliştirdiği söylenebilir (Subaşı, 2014, s. 15).

Günümüzde din, bireyin kendisini, yaşamını ve çevresini algılayış biçimini şekillendirmesi ve toplumsal yaşamda sergilenen tutumları etkilemesi açısından insan hayatının temel unsurlarından biri olmaya devam etmektedir. Hızla dönüşen çağdaş dünyada, insanlar manevi anlamda bir tutunma noktası arayışına girdikçe, dinin toplumsal rolü giderek daha belirgin hâle gelmektedir. Bu durum, dinin; davranış kalıplarını, toplumsal normları, değer sistemlerini, inançları ve geleneksel uygulamaları kapsayan başlıca toplumsal kurumlardan biri olmasından ileri gelmektedir.

Din, her şeyden önce toplumun yapı ve dayanışmasını güçlendiren bir toplumsal olgu olarak değerlendirilmelidir. Fonksiyonalist bakış açısı, dini davranışların ayırt edici niteliklerinin analiz edilmesiyle ilişkilidir. Bu kurama göre, insan yaşamında karşılaşılan temel sorunlara çözüm sunduğuna inanılan sistem, din olarak adlandırılabilir (Şutanrıkulu, 2018, s. 151). Tüm toplumlarda rastlanan evrensel bir olgu olan din, bireylerin tutumlarını, davranışlarını, insanlar arası ilişkilerini ve toplumsal yaşam biçimlerini şekillendiren temel bir kurumdur. Bunun nedeni, dinin tarih boyunca insan deneyiminin merkezinde yer alması ve bireylerin çevrelerini algılayış biçimlerini ve bu çevreye verdikleri tepkileri önemli ölçüde etkilemesidir. Bu nedenle, insanlık tarihinin ne kadar gerisine gidilirse gidilsin, mutlaka bir din olgusuyla karşılaşılır.

Önde gelen sosyologlardan Peter Berger, dinin toplumsal işlevini; sembolik bütünleşme, toplumsal denetim ve sosyal yapının inşası olmak üzere üç temel başlıkta değerlendirmektedir. Berger'e göre, ritüel aracılığıyla sağlanan sembolik bütünleşmeyi, toplumsal dayanışmayı ve birlik duygusunu en etkili biçimde sağlayan kurum dindir. Benzer şekilde, Durkheim da toplumsal uyumu incelerken dinin bu süreçteki rolüne dikkat çekmiş ve toplumsal birlikteliğin sağlanmasında dinin temel bir unsur olduğunu ortaya koymuştur (Şutanrıkulu, 2018, s. 151). Din, toplumsal düzenin sağlanması, bireylerin davranışlarının yönlendirilmesi ve ortak eylemlerin şekillenmesi açısından çeşitli buyruklar ve kurallar sunar. Bu yönüyle, tüm dini gelenekler, insan yaşamı ve gündelik davranışlar açısından önemsenen ve saygı gören hedefler arasında kurulan ilişkilere anlam kazandırır.

Din, bireyin ve toplumun yaşamında sürekli etkisini hissettiren ve köklü dönüşümlerde rol oynayan temel unsurlardan biridir; bu bağlamda evrensel ve kalıcı ilkeler ortaya koyar. Bireyler, günlük yaşamda karşılaştıkları değişken olaylar karşısında

bu sabit ilkelere tutunarak ruhsal bunalımlardan korunabilirler. Toplumlar ister basit yapılı olsun ister karmaşık bir yapıya sahip olsun, din ile toplumsal farklılaşma arasında güçlü bir bağ söz konusudur. Özellikle farklılaşan toplumsal gruplar arasında iş bölümü nedeniyle oluşan ayrışmayı dengelemek ve bu gruplar arasında birlik oluşturmak açısından din, önemli bir toplumsal bütünleştirici işlev görmektedir (Bozkurt, 2011, s. 248).

Din, insan hayatına yön veren temel değer ve normların beslendiği bir zemin olarak da işlev görür. Bununla birlikte, dinin bir diğer önemli rolü toplumsal düzenin sağlanmasına katkı sunmasıdır. Birey davranışlarına toplumsal bağlamda meşruiyet kazandırırken, aynı zamanda toplumsal düzenin kurulmasına da katkı sunar. Dinin oluşturduğu zihinsel yapı, toplum içinde yaygın olarak benimsenen sosyo-kültürel tutumların ve katılım biçimlerinin şekillenmesinde etkili olur. Sosyologlar, modern toplumlarda dine yönelik olumsuz tutumlara rağmen, dini inanç ve davranış kalıplarının varlığını koruduğunu vurgulamaktadır. Bu durumu, dinin tarihsel süreçte toplumlar üzerindeki güçlü etkisi ve köklü bir gelenek olarak süreklilik kazanmış olmasıyla açıklamaktadırlar (Akdoğan, 2008, s. 236).

Dindeki inançlar ve normlar, toplumda etkili bir sosyal denetim aracı olarak işlev görür. Günah-sevap ya da helal-haram gibi dini kurallar, çoğu zaman toplumsal ahlaki normların temelini oluşturan ölçütleri belirlemede önemli rol oynar. Dini inançlar, ibadetler, ritüeller ve toplu törenler, toplumsal dayanışmayı güçlendirme açısından da işlevsel bir nitelik taşır. Bununla birlikte din hem bireye hem de topluma yaşanılan dünyaya ve hayata anlam kazandırma görevini üstlenir. Bu bağlamda din, insanların dünya görüşlerinin ve yaşam anlayışlarının biçimlenmesinde belirleyici bir unsur olarak öne çıkar (Keskin, 2004, s. 12).

Din, diğer sosyal kurumlar gibi toplum içerisinde çeşitli özgün işlevleri yerine getirir. Bireylere ve topluma bir dünya tasavvuru sunarak varoluşa dair temel soruların sorgulanmasına olanak tanır; bunun yanında, bireyin çaresizlik, sınırlılık ve belirsizlik karşısında sığınabileceği psikolojik bir dayanak işlevi de görür. İletişimsel boyutta hem bireyler arası etkileşimi kolaylaştırır hem de kutsal ile ilişki kurma biçimlerine aracılık eder. Din; normlar, değerler ve gelenekler üzerinden bireysel ve toplumsal davranışları düzenleyerek sosyal yapının sürekliliğini sağlar. Bir yandan toplumsal bütünleşmeye

katkı sunarken, çok dinli ve kültürel olarak çeşitlenmiş toplumlarda farklılıkları derinleştirebilme potansiyeli de taşır. Ayrıca kültürel mirasın nesilden nesille aktarılmasında etkili olmuş; yazılı kültürün, sanatın ve düşünce üretiminin gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir. Son olarak, toplumsal kurumların, yapıların ve normatif düzenin meşrulaştırılmasında din, önemli bir ideolojik zemin sunar (Şutanrıkulu, 2018, s. 153-154).

Sonuç olarak, din kurumu yalnızca bireysel inanç sistemiyle sınırlı kalmayan, toplumsal yapının her katmanına nüfuz eden çok boyutlu bir olgudur. Tarihsel süreç boyunca insanlıkla birlikte evrilmiş; bireylerin dünya algısını biçimlendirmiş, toplumsal düzenin kurulmasında ve sürdürülmesinde etkin bir rol oynamıştır. Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde din hem toplumsal bütünleşmenin hem de kültürel aktarımın taşıyıcısıdır. Değerler, normlar, ritüeller ve semboller aracılığıyla sosyal kontrol mekanizmalarını beslemiş; bireylerin ve grupların yaşamına anlam katan güçlü bir referans çerçevesi sunmuştur. Modern dünyada sekülerleşme eğilimlerine rağmen dinin toplumsal işlevselliği büyük ölçüde devam etmekte, değişen koşullar karşısında yeni biçimlerde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla din, sadece inanılan değil, aynı zamanda yaşanılan, aktarımı yapılan ve toplumsal gerçekliği biçimlendiren bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir.

7.3.1.Afetler Karşısında İnanç ve Teodise

İnsanlık tarihi boyunca doğal afetler, sadece fiziksel yıkımlara değil, aynı zamanda derin manevi ve teolojik sorgulamalara da yol açmıştır. Bu tür felaketler, bireylerin ve toplumların inanç sistemlerini, anlam arayışlarını ve Tanrı tasavvurlarını sorgulamalarına neden olmuştur. Özellikle teodise sorunu, yani "Kötülüklerin varlığı ile her şeye gücü yeten, iyi bir Tanrı inancı nasıl bağdaşır?" sorusu, afetler sonrasında daha da belirgin hale gelmektedir (Berger, 1993, s. 95).

Teodise, din felsefesinde kötülüğün varlığı ile mutlak anlamda iyi ve kudretli kabul edilen Tanrı düşüncesinin nasıl uzlaştırılabileceğini açıklamaya yönelik bir çabadır. Başka bir deyişle, dünyadaki kötülükler karşısında Tanrı'nın adaletini ve doğruluğunu savunma girişimidir (Vikipedi, 2024). Bu düşünce, özellikle Gottfried Wilhelm Leibniz tarafından kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve "mümkün dünyalar arasında en iyisinin" yaratıldığı savıyla temellendirilmiştir. Leibniz'e göre Tanrı, olası tüm dünyalar içinde en

iyisini var etmiştir ve bu dünyada kötülüklerin bulunması, daha üstün bir iyiliğin sağlanabilmesi açısından zorunlu görülmektedir (Vikipedi, 2025). İslam düşüncesinde de teodise kavramı önemli bir yer tutar. İbn Sina, kötülük problemini ele alırken Tanrı'nın inayeti, ilahi adalet ve özgür irade kavramları ışığında bir teodise anlayışı geliştirmiştir. Ona göre, kötülüklerin varlığı, insanın özgür iradesi ve dünya hayatının geçiciliğiyle açıklanabilir (Çelebi, 2020, s. 132).

İslam düşüncesinde, afetler genellikle ilahi bir imtihan, kefaret veya uyarı olarak değerlendirilir. Kur'an'da felaketler bazen helak anlatılarıyla ilişkilendirilirken, bazen de insanlara sabır ve tevekkül çağrısı yapılır. Kelam ekolleri arasında farklılıklar bulunur. Mutezile, insanın özgür iradesine vurgu yaparak kötülüğün kaynağını insana bağlarken, Eş'ariyye her şeyin Allah'ın iradesiyle gerçekleştiğini savunur. Bu yaklaşımlar, afetlerin anlamlandırılmasında da farklı dini yorumlara yol açar (Ünveri, 2025, s. 3). Bu çerçevede, afetlerin dini anlamlandırma biçimleri bireylerin bu tür olaylar karşısındaki tutumlarını da önemli ölçüde şekillendirir. İlahi bir sınama veya uyarı olarak görülen felaketler, kimi zaman sabır ve teslimiyet gibi tepkileri meşrulaştırırken, kimi zaman da toplumsal sorumluluk duygusunu harekete geçirebilir. Afetlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda manevi birer hadise olarak ele alınması, inananlar için bu olaylara yüklenen anlamın derinleşmesine yol açar. Bununla birlikte, bu tür yorumların sosyolojik açıdan önemli sonuçları vardır: bireyler felaketleri yalnızca kaderin bir cilvesi olarak gördüklerinde, önleyici tedbirlerin ihmal edilmesi ya da toplumsal hesaplaşmanın ötelenmesi gibi riskler ortaya çıkabilir (Abidoğlu, 2023, s. 12). Bu nedenle, dini referanslarla yapılan afet yorumlarının bireylerin davranışlarını, toplumsal dayanışmayı ve hatta afet politikalarını nasıl etkilediği dikkatle analiz edilmelidir.

Afetler, bireylerin yanı sıra toplumsal düzeni de derinden etkileyen olaylardır. Marmara Depremi sonrasında yapılan araştırmalar, bireylerin yaşadıkları bu tür felaketleri dini bir çerçevede anlamlandırmaya çalıştıklarını ve inançlarının bu süreçte belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Örneğin, deprem sonrası bireylerin dua ve ibadete yönelerek üstün bir güce sığındıkları, bu durumun psikolojik yapılarından kaynaklandığı belirtilmiştir (Önen & Kızılgeçit, 2024, s. 75). Ayrıca, 6 Şubat 2023'te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında yapılan bir çalışmada, depremi yaşayan bireylerin bu olayı nasıl anlamlandırdıkları ve stresle başa çıkmak için

hangi stratejileri kullandıkları incelenmiştir. Araştırma, bireylerin dini başa çıkma stratejilerine başvurarak manevi ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıklarını göstermiştir (Yağlı Soykan, 2024, s. 544). Bu bulgular, afetlerin sadece fiziksel değil, aynı zamanda manevi ve psikolojik boyutlarının da olduğunu ve bireylerin bu tür olaylarla başa çıkmak için dini inanç ve pratiklere yöneldiklerini göstermektedir.

Kahramanmaraş merkezli depremler, afetlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda teolojik ve sosyolojik etkilerini de yeniden gündeme taşımıştır. Bu büyük felaket sonrasında kamuoyunda sıkça dile getirilen "neden?" sorusu, klasik teodise tartışmalarının güncel bir uzantısı olarak dikkat çekmiştir. Deprem sonrasında gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcıların afetleri sıklıkla dini bir çerçevede yorumladıkları tespit edilmiştir. Depremler; günahların karşılığı, ilahi bir gazap, bir sınanma biçimi ya da Tanrısal bir uyarı olarak değerlendirilmiştir. Bu tür dini açıklamalar, toplumun afetlere ilişkin inanç sistemlerini ve bu inançların bireylerin psikolojik başa çıkma süreçlerinde oynadığı rahatlatıcı rolü ortaya koymaktadır (Bayhan & Yasantimur, 2024, s. 1423).

Bu bağlamda, dini inançlar afetlerin anlamlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Depremi ilahi bir ceza veya gazap olarak gören bireylerde olumsuz dini başa çıkma tutumları gözlemlenirken, imtihan veya uyarı olarak değerlendirenlerde ise olumlu dini başa çıkma stratejileri öne çıkmaktadır. Bu durum, bireylerin yaşadıkları travmatik olayları nasıl algıladıklarının, onların psikolojik iyilik halleri üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir (Bala, 2021, s. 93). Afetlerin dini anlamlandırılması, bireylerin bu tür olaylarla başa çıkma süreçlerini ve toplumsal dayanışma biçimlerini şekillendirmektedir. Bu nedenle, afet sonrası psiko-sosyal destek programlarında bireylerin dini inanç ve değerlerinin dikkate alınması, iyileşme sürecine katkı sağlayabilir.

Modern düzlemde, afetlerin sadece ilahi ceza ya da imtihan olarak yorumlanması eleştirilmektedir. Bu tür yaklaşımların, travma yaşayan bireylerde suçluluk hissini artırabileceği, hatta toplumsal adaleti zedeleyebileceği vurgulanmaktadır. Özellikle çocuklar, engelliler ve yaşlılar gibi kırılgan grupların yaşadığı mağduriyetler, bu tür yorumların yeterliliğini sorgulamamıza neden olur. Bilimsel ve sosyolojik analizlerin, dini yorumlarla birlikte ele alınması, daha dengeli ve sağlıklı bir afet algısı oluşturabilir.

Afet sonrası toplumsal dayanışma örnekleri, dini cemaatlerin ve sivil toplum kuruluşlarının katkısıyla güçlenmektedir. Dini cemaatlerin yardım organizasyonları, manevi destek hizmetleri ve kriz dönemlerindeki rolü, dinin sadece inanç değil, aynı zamanda eylem boyutuyla da afet sürecine dahil olduğunu gösterir. Afet dönemlerinde, devlet kurumlarının müdahale ve iyileştirme süreçlerinde yetersiz kaldığı durumlarda, dini topluluklar ile inanç temelli sivil toplum kuruluşlarının bu boşlukları kısmen doldurma potansiyeline sahip oldukları görülmektedir (Abidoğlu, 2024, s. 362). Bu da dini yapının afete tepkide aktif bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Afet sonrası toplumsal dayanışma örnekleri, dini cemaatlerin ve sivil toplum kuruluşlarının katkısıyla güçlenmektedir. Dini cemaatlerin yardım organizasyonları, manevi destek hizmetleri ve kriz dönemlerindeki rolü, dinin sadece inanç değil, aynı zamanda eylem boyutuyla da afet sürecine dahil olduğunu gösterir. Bu da dini yapının afete tepkide aktif bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. 6 Şubat 2023 depremlerinin hemen ardından, henüz arama-kurtarma çalışmaları devam ederken, Türkiye genelindeki camilerden sela sesleri yükselmiştir. Bu durum, klasik anlamda ölüm ilanı niteliği taşıyan selaların, afet bağlamında kolektif bir yas ve uyarı biçimi olarak yeniden işlevselleştiğini göstermektedir. Selalar, yalnızca dini bir ritüel olarak değil, aynı zamanda toplumun yaşadığı felaketi anlamlandırma, kayıpları kabullenme ve birlik duygusunu pekiştirme aracı haline gelmiştir. Toplumun birçok kesiminde bu durum, yaşananların ağırlığını derinleştiren ancak aynı zamanda dayanışma ve farkındalık duygusunu artıran bir etki yaratmıştır (Üçer, Zoba, & Çiftçi, 2023, s. 220). Sosyal medyada ve haberlerde geniş yankı bulan bu uygulama, dinin sadece bireysel değil, sembolik ve kamusal alanlardaki etkisini de açıkça ortaya koymuştur. Bu örnek, afet anlarında dini sembollerin ve uygulamaların, kolektif bilinç ve toplumsal dayanıklılığın şekillenmesinde nasıl bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde oluşan manevi krize yönelik çeşitli adımlar atmıştır. Diyanet, afetin hemen ardından "manevi destek ekipleri" oluşturarak deprem bölgelerine çok sayıda din görevlisi göndermiş; bu görevliler hem enkaz başında hem de geçici barınma alanlarında halkla birebir temas kurarak psikososyal destek sunmuştur. Ayrıca hutbe, vaaz ve sosyal medya kanalları aracılığıyla sabır, tevekkül, dayanışma ve umut temaları işlenmiş; bu sayede dinin telkin edici yönü kurumsal bir çerçevede devreye

sokulmuştur. Cami merkezli yardımlaşma organizasyonları, ayni ve nakdi yardımların toplanmasında da önemli bir işlev görmüştür. Diyanet'in bu süreçteki etkinliği, dinin yalnızca bireysel bir anlamlandırma çerçevesi değil, aynı zamanda örgütlü ve kurumsal bir afet aktörü olarak da işlev görebileceğini ortaya koymaktadır (Üçer, Zoba, & Çiftçi, 2023, s. 209).

Sonuç olarak, afetlerin bireysel ve toplumsal düzeyde yalnızca fiziksel yıkımlara yol açmadığı, aynı zamanda inanç sistemleri, anlam arayışı ve teolojik sorgulamalar açısından da derin etkiler bıraktığı görülmektedir. Depremler gibi ani ve yıkıcı felaketler, insanların varoluşa, adalete ve ilahi kudrete dair düşüncelerini yeniden gözden geçirmelerine neden olmakta; bu durum özellikle teodise sorunu bağlamında kendini göstermektedir. "Tanrı neden kötülüklere ve acılara izin verir?" sorusu, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de afetlerin ardından bireysel ve kolektif düşünme biçimlerinin merkezine yerleşmektedir. Bu bağlamda afetler, bireylerin dini inançları çerçevesinde depremi anlamlandırma süreçlerini harekete geçirmekte ve bu süreçler; sabır, tevekkül, dua gibi dini pratikler yoluyla psikolojik bir başa çıkma stratejisine dönüşebilmektedir (Yağlı Soykan, 2024, s. 544).

Nitekim yapılan araştırmalar, bireylerin büyük felaketler karşısında sığınacak bir anlam çerçevesi aradıklarını ve çoğu zaman bu çerçevenin dini referanslarla oluşturulduğunu ortaya koymaktadır (Önen & Kızılgeçit, 2024, s. 75). Ancak bu dini anlamlandırmaların yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ve siyasal düzeyde de önemli yansımaları olmaktadır.

Afetlerin ilahi ceza, gazap ya da imtihan olarak yorumlanması, kimi zaman toplumsal sorumlulukların ve bilimsel önlemlerin göz ardı edilmesine neden olabilmekte; bu durum afetlere karşı kolektif hazırlık süreçlerini sekteye uğratabilmektedir (Bayhan & Yasantimur, 2024, s. 1423). Bu nedenle dini inançların afet algısındaki rolü, sosyolojik açıdan yalnızca bir inanç meselesi değil, aynı zamanda bir davranış biçimi ve politika üretim mekanizması olarak da değerlendirilmelidir. Diğer yandan, afet sonrası ortaya çıkan toplumsal dayanışma örnekleri, dini cemaatlerin ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle güçlenmekte; bu da dinin yalnızca inanç temelli değil, pratik ve toplumsal eylemlerle bütünleşen bir unsur olduğunu göstermektedir (Abidoğlu, 2024, s. 362). Dolayısıyla afetleri anlamlandırma sürecinde dini inançların oynadığı rol, hem bireylerin

ruhsal iyileşme sürecini hem de toplumun kriz anlarındaki dayanıklılığını doğrudan etkileyen çok boyutlu bir olgudur. Bu çok katmanlı yapının, sosyolojik analizlerde ihmal edilmeden, bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

7.4.Ekonomi Kurumu

Ekonomi, yalnızca üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini yöneten teknik bir mekanizma değil; aynı zamanda toplumsal ilişkileri, değer sistemlerini ve kültürel yapıları biçimlendiren temel bir kurumdur. Toplumun maddi gereksinimlerinin karşılanması, ekonomik yapının işleviyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda ekonomi, toplumsal yaşamın hem belirleyicisi hem de biçimlendiricisidir. Toplum yaşamında ekonominin konumu ve işlevi, hem bireylerin günlük yaşantısında hem de toplumların birbirleriyle olan ilişkilerinde en temel belirleyici unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Tarihsel süreç incelendiğinde, yaşanan savaşların ve sürekli tekrarlanan çatışmaların arkasında çoğunlukla ekonomik nedenlerin yattığı görülmektedir. İnsanlar ekonomik baskılar sebebiyle göç etmek zorunda kalmış, toplumlar ise ekonomik kaygılarla hem mekânsal hem de zamansal olarak sürekli bir arayış içinde olmuşlardır. Ekonomik problemleri çözmenin barışçıl yolları arasında yer alan ticaret ve karşılıklı dayanışma, kimi dönemlerde yerini şiddet içeren, sömürüye dayalı savaşlara, işgallere, darbeler ve fetih hareketlerine bırakmıştır (Alpago, 2018, s. 303-304).

Ekonomi bilimi, kıt kaynakların insan ihtiyaçlarını en verimli şekilde karşılayacak biçimde dağıtılması süreciyle ilgilenir. Bu çerçevede, mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve tüketimiyle bağlantılı tüm işlemler ekonomik faaliyetler kapsamında değerlendirilir. Ekonomi disiplini, bir ekonominin nasıl işlediğini açıklamaya çalışırken, aynı zamanda belirlenen hedeflere ulaşmada kullanılabilecek mevcut imkân ve araçlar üzerinde yoğunlaşır (Çetintaş, 2020, s. 412). Ekonomi, üretim, değişim ve tüketim süreçlerini konu edinen bir bilim dalıdır. Bu alanların açık bir şekilde tanımlanmış olması, ekonominin belirli konularda uzmanlaşmasına olanak tanımakta ve fizik, kimya, biyoloji gibi doğa bilimleriyle benzer biçimde sınanabilir ve yanlışlanabilir bilgiler üretmesini kolaylaştırmaktadır (Kazgan, 2000, s. 32).

Ekonomik olgular ele alındığında, sosyolojik analiz bu olguları toplumla olan ilişkileri çerçevesinde değerlendirmesi bakımından özgün bir yaklaşım sergiler. Birey düzeyinde ekonomik etkinlik, bu etkinliği gerçekleştiren bireylerin güdüleriyle birlikte, diğer bireylerin eylemlerinden etkilenir. Toplumsal düzeyde ise ekonomi, sosyal kurumların karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri sonucu ortaya çıkan, ağsal bir yapının parçası olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda ekonomik olayların yorumlanmasında, basit varsayımlar ya da rasyonel hesaplamalara dayalı matematiksel modeller aracılığıyla yapılan açıklamalar zaman zaman yetersiz ve yüzeysel kalabilir. Ekonomi ile toplum arasındaki ilişkilerde, toplumsal yapının temel bileşenleri ve bunlar arasındaki karşılıklı bağımlılıklar, sosyolojik analiz kapsamında değerlendirilir. Üstelik bu tür analizler yalnızca ekonomik faaliyetlerle sınırlı kalmayıp, diğer toplumsal eylem alanlarını da içine alır. İnsan davranışlarının karmaşık doğası ise, bu eylemleri etkileyen tüm faktörlerin birlikte ele alınmasını zorunlu kılar (Çetintaş, 2020, s. 412).

Ekonomi, yalnızca bir toplumsal kurum olarak sosyolojinin inceleme alanında yer almaz; aynı zamanda toplumsal değişim süreçlerini etkileyen önemli bir unsur olarak da karşımıza çıkar. Ekonomik krizlerin derinleştiği dönemlerde ya da refahın yükseldiği zamanlarda, toplumsal değişimin yönü ve hızı üzerinde doğrudan etkili olabilir. Ekonomik yapının nasıl şekillendiği ise büyük ölçüde hükümetlerin uyguladığı politikalarla belirlenebilir ya da bu politikaları etkileyebilir. Her iki durumda da, sosyolojinin temel konusu olan toplum üzerinde ciddi ve kapsamlı etkiler yaratması kaçınılmazdır (Erdem T. , 2018, s. 208). Bu noktada, ekonominin toplumsal yapı üzerindeki etkisinin yalnızca uygulamalı sonuçlarla sınırlı kalmadığı, aynı zamanda kuramsal düzlemde de sosyolojik ilgiyi üzerine çektiği görülmektedir.

Ekonomik olguların toplumsal boyutunu ihmal eden yaklaşımlara karşılık, sosyoloji disiplini, piyasa mekanizmalarının ötesindeki ilişkileri ve yapıları anlamaya yönelik bir çaba geliştirmiştir. Bu çabanın tarihsel ve teorik temelleri, özellikle iktisat sosyolojisinin gelişiminde açıkça görülmektedir. Sosyoloji, ekonominin birey merkezli yaklaşımı ve yalnızca piyasa ilişkilerine odaklanması nedeniyle ihmal ettiği toplumsal alan üzerinde söz sahibi olmuştur. Böylece, iktisat disiplininin dışladığı piyasa dışı dinamikler, sosyolojinin araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. 1890 ile 1930 yılları arasında Weber, Durkheim, Sombart ve Schumpeter gibi düşünürler tarafından Alman İktisat Sosyolojisi

geleneği şekillendirilmiştir. Bu yaklaşım, tarihsel analizlerin önemine vurgu yaparken, ekonomik gelişmeler ile devletin ekonomideki rolü gibi başlıklara da odaklanmıştır. Ayrıca, farklı ülkeler arasında yapılan karşılaştırmalı değerlendirmelerle iktisadın yalnızca teknik değil, aynı zamanda kültürel bir bilim dalı olduğu ortaya konmuştur. Aynı dönemde Amerika'daki kurumsal iktisatçılar da ekonomiyle ilgili meseleleri sosyolojik bir çerçevede ele almışlar ve ekonomik kuramların geliştirilmesinde psikoloji, tarih ve sosyoloji gibi disiplinlerden faydalanılması gerektiğini savunarak disiplinlerarası ve bütüncül bir sosyal bilim anlayışını benimsemişlerdir. Bu yaklaşımla, anaakım iktisadı, gerçek ekonomik süreçleri yeterince dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirmişler ve ekonomik değişim ile evrimsel süreçlerin analizini hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda, iktisadı işlevsel bir bilim olarak görmüş ve pragmatik bir analiz yaklaşımını ön plana çıkarmışlardır (Baş Dinar, 2015, s. 29).

Sonuç olarak, ekonomi kurumu yalnızca mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve tüketimi ile sınırlı teknik bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın örgütlenmesinde belirleyici rol oynayan dinamik bir yapıdır. Ekonomik ilişkiler, tarih boyunca toplumsal dönüşümlerin temelinde yer almış; göçlerden savaşlara, krizlerden refah dönemlerine kadar geniş bir etki alanı oluşturmuştur. Bu tür dönüşümler, ekonomik yapıların toplumsal örgütlenme ve kurumlarla ne kadar iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyologların da sıkça vurguladığı gibi, ekonomik ilişkiler yalnızca üretim-tüketim dengesi kurmaz, aynı zamanda sosyal kurumların biçimlenmesine, göç dalgalarına, siyasi krizlere ve refah devletlerinin şekillenmesine kadar birçok sonuç doğurur (Şanlıoğlu, 2016, s. 161). Sosyolojik perspektif, ekonomiyi yalnızca bireysel çıkarlar ve piyasa mantığı çerçevesinde değil, aynı zamanda kültürel, tarihsel ve kurumsal bağlamlarda da ele alarak daha bütüncül bir analiz imkânı sunmaktadır. İktisat sosyolojisinin gelişimi, bu çok boyutlu yaklaşımın kuramsal temellerini ortaya koyarken; ekonomik olayların yalnızca sayısal ve rasyonel modellerle değil, toplumsal ilişkiler ağında anlamlandırılması gerektiğini göstermiştir. Bu çerçevede ekonomi kurumu, hem birey hem toplum ölçeğinde yapısal dönüşümlere yol açan ve diğer toplumsal kurumlarla karşılıklı etkileşim hâlinde olan merkezi bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

7.4.1.Deprem Sonrası Ekonomik Etkiler ve Yeniden Yapılanma

Doğal afetler, yalnızca fiziksel yıkımlarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda ülkelerin ekonomik yapıları üzerinde de derin ve uzun vadeli etkiler yaratır. Özellikle büyük ölçekli depremler, üretimden tüketime, istihdamdan kamu harcamalarına kadar pek çok alanda ekonomik istikrarsızlıklara neden olur. Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, 1999 Marmara Depremi ve 6 Şubat 2023 depremleri, ekonomide ciddi sarsıntılara yol açmış; konut fiyatlarında ani artışlar, enflasyon baskısı, işsizlik oranlarında yükseliş ve kamu bütçesine ciddi yükler gibi çok yönlü etkiler ortaya çıkmıştır. Afet sonrası barınma ihtiyacının aciliyeti, konteyner kentlerin ve geçici yaşam alanlarının hızla kurulmasını gerektirmiş, bu da devletin üstlendiği ekonomik maliyeti katlanarak artırmıştır. Aynı zamanda sanayi ve tarım üretimindeki aksaklıklar, afet bölgelerinde ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına ve dolayısıyla işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, afetlerin yalnızca insani değil, yapısal ve ekonomik sonuçlar da doğurduğu açık bir şekilde görülmektedir. Afet sonrası barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarda yaşanan sıkıntıların yanı sıra; göç, değişen toplumsal yapı, istihdam sorunları ve işsizlikte artış gibi ekonomik etkiler belgelendiriliyor (Saylam Çoşkun & Narin, 2025, s. 58).

Doğal afetler, hem doğrudan (örneğin mülk hasarı) hem de dolaylı (örneğin ekonomik büyüme, ticaret) yollarla ekonomiyi olumsuz etkiler. Bu etkileri ölçmek için ekonomik modeller kullanılır. Girdi-çıktı modelleri, sektörler arası bağlantıları gösterirken; genel denge modelleri, fiyatlar ve piyasa davranışlarını da dikkate alarak daha geniş bir analiz sunar. Afetler, gayri safi yurtiçi hasıla, istihdam ve sermaye üzerinde kısa vadede ciddi kayıplara neden olur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu etkiler daha derindir. Uzun vadede ise bazı ülkelerde yeniden yapılandırma süreci ekonomik toparlanmayı teşvik edebilir. Ayrıca afetler, bütçe dengesi, borç yapısı ve enflasyon gibi alanlarda kalıcı etkiler yaratabilir. Tarım, sanayi, enerji ve ulaşım sektörlerinde üretim ve hizmetlerde aksaklıklar yaşanır. Bu da hem ülke içi hem de küresel tedarik zincirlerini olumsuz etkiler (Pınar, Taymaz, & Yılmaz, 2025, s. 4-5).

Doğal afetlerin ekonomi üzerindeki etkileri sadece maddi hasarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda toplumsal refahı, kamu politikalarını ve üretim ilişkilerini derinden sarsmaktadır (Marangoz & İzci ,2023, s. 1). Bu tür felaketler, özellikle kurumsal kapasitesi zayıf, ekonomik yapısı kırılgan olan toplumlarda uzun süreli istikrarsızlıklara neden olabilir. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, afetler ekonomik sistemin düzenli

işleyişini bozan doğal olaylar olarak kabul edilir. Bu tür felaketler, maddi varlıklar üzerinde doğrudan hasar yaratmakla kalmaz; aynı zamanda üretim kaynaklarını, verimlilik düzeyini, istihdam oranlarını ve tüketim kalıplarını da olumsuz yönde etkiler. Depremler, fırtınalar, kasırgalar ve aşırı yağışlar gibi olaylar bu kapsamda değerlendirilebilir. Başka bir ifadeyle, doğal afetler; üretim araçları, iş gücü ve tüketim süreçleri üzerinde yıkıcı etkiler yaratan, ekonomik düzeni sekteye uğratan çevresel olaylardır. Bu çerçevede afet ekonomisi, afet nedeniyle zarar gören sistemleri mümkün olan en kısa sürede eski haline döndürmeyi amaçlayan, mevcut kaynakların etkin ve stratejik biçimde kullanımını ifade eder. Afet sonrası dönemde alınan ekonomik önlemler, kamu harcamalarının yeniden düzenlenmesi, tasarruf politikalarının uygulanması ve mali disiplinin artırılması gibi uygulamalar da afet ekonomisi kapsamında değerlendirilir (Levent, 2020, s. 220-222).

Ekonomik modellemelerin sunduğu sonuçlar, afetlerin yalnızca kısa vadeli değil, aynı zamanda yapısal bozulmalarla ilişkili kalıcı etkiler yarattığını göstermektedir. Bu bağlamda, doğal afetlerin ekonomik etkilerini değerlendirirken sadece makro göstergeler değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikler, bölgesel kalkınma farkları ve kamu maliyesi üzerindeki yükler de göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye gibi afet riski yüksek olan ülkelerde bu etkiler daha da derinleşmekte, ekonomik toparlanma uzun yıllar sürebilmektedir. Bu genel çerçeve içerisinde, 1999 Marmara Depremi'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki sonuçları, afet-ekonomi ilişkisini somut biçimde gözler önüne sermesi açısından dikkat çekicidir.

1999 Marmara Depremi, Türkiye'nin yakın tarihinde hem insani hem de ekonomik boyutlarıyla en yıkıcı doğal afetlerden biri olmuştur. Depremin meydana geldiği alanlar, hem coğrafi açıdan hem de ekonomik faaliyetler bakımından oldukça yoğun olan 7 ili etkilemiştir. Ancak en ağır can ve mal kaybı Sakarya, Yalova ve Kocaeli illerinde yaşanmıştır. Depremi yaşayan illerde Türkiye toplam nüfusu içindeki oranı %23 iken, depremden en yoğun şekilde etkilenen nüfusun oranı %6'dır. Söz konusu illerin gayrisafi millî hasıladaki payı %34,7 olup; sanayi bölgesi niteliğinde olmaları nedeniyle, bu illerin sanayi katma değeri içindeki oranı %46,7'ye ulaşmaktadır. Özellikle Kocaeli, Sakarya ve Yalova illeri, depremden en fazla zarar gören yerler arasında yer almakta olup; bu üç ilin toplam gayrisafi millî hasıladaki payı %6,3, sanayi katma değeri içindeki payı

ise %13,1 olarak hesaplanmaktadır. 1999 yılı Haziran ayı verilerine göre bu 6 ilin toplam ihracattaki payı %65'e, İtalya'ya yapılan ihracattaki payı ise yaklaşık %72'ye ulaşmıştır (Aktürk & Albeni, 2002, s. 4-5). 1999 Marmara Depremi, yalnızca fiziksel yıkımıyla değil, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik dokusuna verdiği derin zararlarla da hatırlanmaktadır. Depremin etkilediği bölge, ülke ekonomisinin bel kemiğini oluşturan sanayi ve ihracat merkezlerini kapsıyordu. Bu alanlarda yaşanan üretim kesintileri, tedarik zincirlerinin bozulmasına, ihracat faaliyetlerinin aksamasına ve dış ticaret dengesinin zarar görmesine neden olmuştur. Sanayi üretiminin geçici olarak durması veya büyük ölçüde yavaşlaması, hem iç piyasada mal sıkıntısına hem de fiyat artışlarına yol açmıştır. Aynı zamanda, altyapı sistemlerinin (karayolu, liman, enerji nakil hatları) ağır hasar görmesi, ekonomik faaliyetlerin toparlanmasını geciktirmiştir. Depremin en yoğun şekilde etkilediği iller, yalnızca ekonomik açıdan değil, istihdam açısından da kritik bölgelerdi. Fabrikaların yıkılması, işyerlerinin kapanması ve işgücü kayıpları, ciddi bir işsizlik sorununu beraberinde getirmiştir. Bu durum, hem bölgesel hem de ulusal ölçekte sosyal adalet ve gelir dağılımı üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Ayrıca, ekonomik faaliyetlerin durma noktasına gelmesi, devletin gelir kaynaklarında da azalmaya yol açmış, bu da kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmiştir.

1999 Marmara Depremi, Türkiye ekonomisine yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda yapısal düzeyde büyük zararlar vermiştir. Dünya Bankası, TÜSİAD ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumların tahminlerine göre depremin maliyeti 12 ila 20 milyar dolar arasında değişmektedir; bu da o yılın GSYH'sinin yaklaşık %6 ila %9'una denk gelmektedir (Independent, 2019). Bu ekonomik kayıplar yalnızca yıkılan binalar, altyapı hasarları ya da acil müdahale harcamalarıyla sınırlı kalmamış; sanayi üretiminin durması, ihracatın sekteye uğraması, işsizlik oranlarının artması ve kamu harcamalarının hızla yükselmesi gibi dolaylı etkileri de beraberinde getirmiştir. Depremin etkilediği bölge, Türkiye'nin sanayi ve dış ticaret merkezlerinden oluştuğu için üretim ve gelir kaybı ulusal düzeyde hissedilmiş, ekonomik istikrar ciddi biçimde sarsılmıştır. Bu yıkım, sonraki yıllarda yaşanan makroekonomik krizlerin tetikleyici nedenlerinden biri olarak değerlendirilmiş; devletin yeniden yapılanma için üstlendiği mali yük, uzun vadeli mali ve yapısal reformları zorunlu kılmıştır (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2000, s. 2).

1999 Marmara Depremi'nin ardından edinilen tecrübeler, Türkiye'nin afet yönetimi ve ekonomik direnç kapasitesi açısından önemli dersler barındırsa da, aradan geçen yıllara rağmen benzer yapısal kırılganlıkların devam ettiği görülmektedir. Bu durum, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve başta Kahramanmaraş olmak üzere birçok ili etkileyen depremlerde bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Ekonomik etkileri bakımından 1999 depremini dahi geride bırakacak düzeyde yıkım yaratan bu afet, Türkiye ekonomisini çok daha geniş bir coğrafyada ve daha karmaşık sosyoekonomik koşullar içinde sınamıştır. Bu bağlamda, 6 Şubat depremlerinin yol açtığı ekonomik sonuçları değerlendirmek, yalnızca mevcut hasarı anlamakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin afet sonrası ekonomik dayanıklılığını sorgulamak açısından da büyük önem taşımaktadır.

6 Şubat 2023'te depremden etkilenen 11 ilde yaklaşık 14 milyon kişi yaşamaktadır ve bu rakam, Türkiye nüfusunun yaklaşık %13–16'sına karşılık gelmektedir. Bu illerin toplam yüzölçümü ülkenin %17–18'ini oluştururken, tarım, sanayi ve hizmet sektörleri bölgede ekonomik hayatın temel direklerindendir. 2022 verilerine göre sanayi sektörü bölgenin GSYH'sinde %24,7'lik paya sahipken; hizmet sektörü ise %20,7, tarım sektörü ise %11,6 oranında katkı sağlamaktadır. Ayrıca, bu iller tarım alanında Türkiye milli gelirinden %15,1 pay alırken, tüm işletmelerin %80'i hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu veriler, depremin ardından bu sektörlerde yaşanabilecek etkin aksamaların hem bölge hem de ulusal ekonomi üzerinde ciddi etkiler yaratabileceğini göstermektedir (Türkonfed, 2023, s. 4-12). Dolayısıyla, bu bölgede meydana gelen büyük ölçekli bir afetin, ulusal ekonomi üzerinde doğrudan ve güçlü etkiler yaratması kaçınılmazdır (Güreşci, 2023, s. 53). Bu doğrultuda, her doğal afetin ekonomik yapıda çeşitli olumsuzluklara yol açma potansiyeli bulunmakla birlikte, "asrın felaketi" olarak adlandırılan 6 Şubat depremleri, Türkiye ekonomisinde son derece ciddi kayıplara neden olmuştur. Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirmelere göre, depremin yol açtığı toplam maddi zarar yaklaşık 1,6 trilyon TL olarak belirlenmiştir. Türkiye Deprem Toparlanma ve Yeniden İmar Değerlendirmesi (TERRA) raporunda ise bu felaketin toplam ekonomik maliyeti 104 milyar dolar olarak ifade edilmiştir. Ayrıca bu yıkım, 1999 Marmara Depremi ile karşılaştırıldığında, maddi hasar açısından yaklaşık altı kat daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır (Bianet, 2023).

20 Şubat 2023 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından yapılan açıklamaya göre, deprem sonrası mağduriyet yaşayan vatandaşlara yönelik çeşitli destek mekanizmaları devreye alınmıştır. Bu kapsamda, binalarında hafif hasar tespit edilen her haneye 10 bin TL, orta ve ağır hasarlı binalarda ikamet eden ailelere ise 15 bin TL taşınma yardımı ile birlikte 2 ila 5 bin TL arasında değişen kira desteği sağlanmıştır. Ayrıca, depremde yakınlarını kaybeden vatandaşlara, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri amacıyla 100 bin TL tutarında nakdi destek verilmiştir (Koç, 2023, s. 172). Deprem sonrası iyileştirme sürecinde, afetten etkilenen vatandaşların barınma, beslenme, hijyen, içme suyu temini ve temel ihtiyaçlarına yönelik destekler ilgili kamu kurumları tarafından sağlanmıştır. Aynı zamanda arama kurtarma çalışmaları ve insani yardım faaliyetleri, çeşitli bakanlıkların koordinasyonunda yürütülerek, afetin yol açtığı insani krizin etkileri azaltılmaya çalışılmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı, depremden etkilenen kırsal kesimdeki üreticilerin mağduriyetini azaltmak amacıyla, hayvan kaybı yaşayan çiftçilere ücretsiz hayvan desteği sağlamıştır. Ayrıca, Çiftçi Kayıt Sistemi'ne (ÇKS) kayıtlı üreticileri desteklemek üzere, Tarım Mahsulleri Ofisi tarafından hububat ve bakliyat ürünleri için kota sınırlaması olmaksızın alım yapılmıştır (Kamu Araştırmaları Vakfı, 2023, s. 7). Öte yandan, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı da afet bölgesinde istihdamın devamlılığını sağlamak ve işveren ile çalışanlara destek olmak amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Olağanüstü hâl süresince belirli il ve ilçelerde yaşayan depremzedelere kısa çalışma ödeneği verilmiş; işyerleri kapanan ve işsiz kalan bireyler için ise, işsizlik sigortası fonundan günlük 133,44 TL tutarında maddi destek sağlanmıştır (Şen, 2023, s. 16-17).

Deprem bölgesindeki afetzedelerin kendi arsaları üzerinde güvenli konutlarını yeniden inşa edebilmeleri amacıyla, Yerinde Dönüşüm Projesi kapsamında hak sahiplerine 750 bin TL'ye kadar hibe ve 750 bin TL'ye kadar faizsiz kredi desteği sağlanmaktadır. Ancak imar planı revizyonları, uygulama süreçleri veya rezerv yapı alanı sınır güncellemeleri gibi teknik nedenlerle yapı ruhsatı alınamayan parseller için başvuru süresi 31 Ağustos 2025 tarihine kadar uzatılmıştır. Temmuz 2023'te kamuoyuna açıklanan bu model kapsamında şu ana dek 267.700 aktif başvuru alınmış; 66.197 bağımsız bölüm için yapı ruhsatı veya inşaat izni düzenlenmiştir. Başvuruların

değerlendirilmesiyle birlikte bu sayının daha da artması beklenmektedir. Ayrıca proje kapsamında bugüne kadar 40,2 milyar TL kaynak aktarılmıştır (Çetin, 2025). Ayrıca, deprem riski taşımayan güvenli bölgelerde kalıcı konutların inşasına hızlı bir şekilde başlanacağı ifade edilmiştir. Ekim ve kasım aylarından itibaren tamamlanan konutların hak sahiplerine teslim edilmesi planlamış ve ilk etapta 319 bin konutun inşa edilerek dağıtılması öngörülmekte olup, uzun vadede bu sayının 650 bine çıkarılması hedeflenmişti (Gazete Duvar, 2023).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 31 Mart 2023 tarihinde yaptığı açıklamada, bir yıl içinde 319 bin konutun teslim edileceğini ve toplamda 650 bin konutun inşa edileceğini belirtmiştir. Ancak, 2025 yılı itibarıyla bu hedeflerin gerçekleşme durumu farklılık göstermektedir (Euronews, 2024). 2025 yılı sonunda, deprem bölgesinde toplam 358 bin 859 konut, 31 bin 307 iş yeri ve 62 bin köy evi olmak üzere toplam 452 bin 983 bağımsız bölümün hak sahiplerine teslim edilmesi planlanmaktadır. Bu rakamlar, başlangıçta belirlenen hedeflerin gerisinde kalındığını göstermektedir (Aydın H. , 2025).

Deprem sürecinde üretim dengesi ciddi şekilde sarsılmış ve birçok sektörde üretim kayıpları yaşanmıştır. Her ne kadar büyük ölçekli Organize Sanayi Bölgeleri fiziksel olarak büyük bir hasar almamış olsa da, özellikle küçük ölçekli işletmeler felaketten daha fazla etkilenmiştir. Bu durum, ilk bakışta üretimde ciddi bir kesinti olmayacağı izlenimini yaratsa da, üretim tesislerinde karşılaşılan personel eksikliği nedeniyle yeniden faaliyete geçiş süreci beklenenden uzun sürmüştür. Deprem sonrası bölgeden ayrılmaların yanı sıra, yaşanan korku, belirsizlik ve travmatik etkiler, iş gücü kayıplarına neden olmuş; bu da üretim sürecinde hem fiziksel hem de psikolojik engellerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu üretim aksaklıklarına ek olarak, afet sonrası dönemde bazı ekonomik aktörlerin sergilediği etik dışı davranışlar, toplumsal normların zayıfladığı bir ortamın varlığına da işaret etmektedir.

Bununla birlikte, 6 Şubat depremlerinden sonra bazı bölgelerde ortaya çıkan fırsatçılık vakaları da dikkat çekici olmuştur. Temel gıda maddeleri, içme suyu, hijyen ürünleri ve barınma malzemeleri gibi zorunlu ihtiyaçların fiyatlarında olağan dışı artışlar yaşanmış; bazı esnafların bu süreci kişisel kazanç fırsatı olarak görmesi, toplumsal tepkiyle karşılanmıştır. Depremin hemen ardından lojistik ve tedarik zincirlerinin zayıflaması, arzda daralma yaratırken; bu durumu kötüye kullanan birey ve işletmeler,

bölgedeki ekonomik dengenin daha da bozulmasına neden olmuştur. Bu tür davranışlar, sadece piyasa dengesini sarsmakla kalmamış; aynı zamanda depremzede halkın güven duygusunu zedeleyerek sosyal dayanışmayı da olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda, yaşanan bu ekonomik düzensizlik durumu "ekonomik anomi" kavramıyla açıklanabilir. Émile Durkheim'in sosyolojik literatüre kazandırdığı "anomi" kavramı, normların zayıfladığı veya geçerliliğini yitirdiği dönemlerde toplumsal düzenin bozulduğunu ifade eder (Durkheim, 2024, s. 158-159). Ekonomik anomi ise, afet gibi olağanüstü durumlarda etik değerlerin göz ardı edilmesiyle piyasada kural dışı davranışların yaygınlaşması anlamına gelmektedir (Can Y. , 2004, s. 98). 6 Şubat depremlerinde gözlemlenen bu tür fırsatçı eğilimler, hem piyasa güvenliğini hem de kamusal denetim ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu durum, yalnızca piyasa mekanizmasının değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve güven ilişkilerinin de sarsıldığını göstermektedir. Afet sonrası süreçlerde toplumun en çok ihtiyaç duyduğu unsurların başında adalet duygusu, eşitlik ve dayanışma gelirken; ekonomik anomiyle birlikte ortaya çıkan fırsatçılık, bu değerlerin hızla aşınmasına neden olmuştur. Özellikle kriz anlarında halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere harekete geçen aktörlerin, etik dışı kar elde etme güdüsüyle hareket etmesi, hem sosyal dokuyu zedelemekte hem de devletin otoritesine ve müdahale kapasitesine olan güveni azaltmaktadır. Bu bağlamda, afet sonrası piyasa davranışlarında görülen bu tür sapmalar, sadece ekonomik sistemin teknik bir sorunu değil, aynı zamanda sosyal düzenin ve toplumsal etik yapının kırılganlığını da gözler önüne sermektedir. Türkiye'de bu tür kriz dönemlerinde etkili bir denetim ve yaptırım mekanizmasının devreye sokulması, piyasa istikrarı kadar toplumun adalet duygusunun yeniden tesisi açısından da hayati önem taşımaktadır. Nitekim 6 Şubat depremleri sonrasında Ticaret Bakanlığı ve çeşitli yerel yönetimlerce yürütülen denetim faaliyetleri, bu tarz etik dışı uygulamaların önüne geçilmesi amacıyla hızlandırılmış; ancak yaygınlığı ve tekrar etme riski, daha kalıcı ve sistematik müdahalelere ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur. Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalara göre, 6 Şubat depremlerinin ardından meydana gelen fırsatçılık vakalarına karşı hızlıca denetim başlatılmış; deprem çadırı, ilkyardım çantası gibi ürünlerde 236 işletmenin fiyat artışı yaptığı, bu bağlamda maksimum 1.439.300 TL'ye kadar idari para cezaları uygulanabileceği belirtilmiştir (Duyar, 2025). Bu nedenle, ekonomik anomiyle mücadele yalnızca cezaî tedbirlerle değil; aynı zamanda kriz zamanlarında etik değerleri güçlendiren, toplumsal bilinç oluşturmayı hedefleyen

kapsamlı sosyal politikalarla desteklenmelidir.

Depremden etkilenen bölgelerde, kısa vadede de olsa çeşitli makroekonomik göstergelerde bozulmalar yaşanmıştır. Özellikle olağanüstü koşullar altında mal ve hizmetlere yönelik yoğun talep, enflasyonun yukarı yönlü hareket etmesine neden olmuştur. Ayrıca, depremin etkilediği dokuz il (Elazığ ve Adana hariç), Türkiye'nin ormancılık, tarım ve hayvancılık gibi temel üretim alanlarının yaklaşık %11,7'sini karşılamaktadır (Sabırsız & Şöhret, 2024, s. 578). Bu bölgelerde üretimin sekteye uğraması, gıda ve temel ihtiyaç maddelerinin arzında daralmaya, dolayısıyla fiyat artışlarına yol açmıştır. Bununla birlikte, afetin yol açtığı tahribatın giderilmesi amacıyla hizmet, inşaat ve sanayi sektörlerinde başlatılan yeniden yapılanma faaliyetleri, para arzını artırarak talep yönlü bir enflasyon baskısını da beraberinde getirmiştir (Eğilmez, 2023).

Depremden etkilenen bölgelerde yaklaşık 3,8 milyon kişinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir. Bu iş gücünün önemli bir kısmı, felaketten en ağır şekilde etkilenen Kahramanmaraş, Adıyaman ve Hatay illerinde çalışmaktadır. Bu üç ilde istihdam edilen yaklaşık bir milyon kişi, ya doğrudan can kayıpları ya da iş yerlerinin yıkılması nedeniyle ciddi şekilde etkilenmiştir. Bu durum, deprem sonrası dönemde işsizlik oranlarında artış yaşanacağına dair güçlü bir beklentiyi beraberinde getirmektedir. Hem iş gücünün azalması hem de işletmelerin faaliyetlerine ara vermesi ya da tamamen kapanması, bölgesel ekonomik toparlanmayı yavaşlatan temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır (Eğilmez, 2023).

Türkiye genelinde yaklaşık 2,5 milyon esnaf faaliyet göstermekte olup, her bir esnaf ortalama üç kişiye istihdam sağlamaktadır. Bu durum, esnafların toplamda yaklaşık 7,5 milyon kişiye iş olanağı sunduğunu göstermektedir. Ancak yaşanan büyük çaplı depremler sonrasında hem ekonomik belirsizlikler hem de maliyetlerdeki artış, esnaf kesimi üzerinde ciddi baskılar oluşturmuştur. Fiyatlardaki ani yükselişler ve piyasa dengesizlikleri, birçok esnafın faaliyetlerini sürdüremez hâle gelmesine neden olmuş; bu da hem bireysel hem de toplumsal ölçekte iş kayıplarını beraberinde getirmiştir. Artan maliyet yükü karşısında gelirlerin sabit kalması ya da azalması, küçük ölçekli işletmelerin varlığını sürdürmesini her geçen gün daha da zorlaştırmıştır (Kıraç, 2023).

Sonuç olarak, hem 1999 Marmara Depremi hem de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler, Türkiye'nin ekonomik yapısı üzerinde kalıcı ve çok yönlü etkiler bırakmıştır. Her iki afet, yalnızca fiziksel yıkıma değil; aynı zamanda üretim süreçlerinin kesintiye uğramasına, iş gücü kayıplarına, fiyat artışlarına, kamu bütçesi üzerinde baskıya ve sosyal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Özellikle 6 Şubat depremleri, etki alanının genişliği, mali boyutunun büyüklüğü ve toplumsal sonuçları itibarıyla 1999'u aşan bir yıkım yaratmıştır. Devletin müdahalesiyle barınma, istihdam ve üretimin yeniden yapılandırılmasına yönelik çeşitli adımlar atılmış; ancak konut teslimlerindeki gecikmeler, işsizlikteki artış ve ekonomik dengesizlikler, sürecin uzun vadeli bir yeniden yapılanma gerektirdiğini göstermiştir. Tüm bu gelişmeler, afetlerin ekonomik boyutlarının yalnızca kriz anlarıyla sınırlı kalmadığını; aksine, sosyoekonomik yapının bütününü dönüştüren bir kırılma noktası oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle afet sonrası ekonomik toparlanma, sadece fiziksel altyapının onarımı değil, aynı zamanda ekonomik adaletin, istihdam güvencesinin ve kurumsal hazırlığın yeniden inşasını da içeren çok katmanlı bir süreci zorunlu kılmaktadır.

7.5.Siyaset Kurumu

Siyaset, bir kurum olarak insanlık tarihinin en eski çağlarına kadar uzanır ve kökeni Arapçaya dayanır. Bu kavram, 'seyis' yani at eğiticisi teriminden türemiştir (Akyüz Ü. , 2009, s. 94). Toplumun birliğini ve varlığını sürdürmeye yönelik ilişkiler bütününü ifade eden siyaset, bu bağlamda kamu düzenini sağlama ve genel yönetimi yürütme işlevini üstlenir. Bu çerçevede siyaset kurumu, bir toplumda güç ilişkilerinin yapısını, yöneten ile yönetilen arasındaki ayrımı, toplumsal düzenin hangi mekanizmalarla sürdürüldüğünü ve egemenliğin nasıl dağıtıldığını ya da kimler tarafından sahiplenildiğini ortaya koyar (Durdu, 2018, s. 57).

İdam cezasını ifade eden bir anlamı da bulunan "siyaset" kavramı, esasen yönetme eylemi bağlamında yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu yönetim anlayışının temelinde ise adalet ilkesi bulunmaktadır. Siyasetle eşanlamlı biçimde kullanılan "politika" terimi ise, kökenini "şehir devleti" anlamına gelen Antik Yunan'daki *polis* kelimesinden alır. Antik Yunan'da her biri kendi yönetim biçimine sahip bağımsız şehir devletlerinden oluşan bir yapı bulunmaktaydı. Bu nedenle, politika kavramı başlangıçta şehir devletlerinin idaresi anlamında değerlendirilmiştir. Politikanın, devlet yönetimine dair

bir bilim olarak ele alınmasının arka planında da bu tarihsel bağ yatmaktadır (Tatar, 2020, s. 375-376). Siyaset, en geniş tanımıyla, iktidarı elde etmek amacıyla yürütülen bir güç mücadelesi olarak değerlendirilebilir. Bu tanım doğrultusunda, makro düzeyde siyaset; devletin yönetimini ele geçirmeye yönelik güç mücadelelerini ifade ederken, mikro düzeyde siyaset ise bireyler arasındaki güç ilişkilerini kapsar.

Makro siyaset, toplum ya da yapı içerisindeki güç dengelerini oluşturan kurumsal mekanizmaları içerir. Gücün nasıl örgütlendiği ve kullanıldığı her toplumda farklılık gösterebilir. Dolayısıyla siyasal yapılar, içinde bulundukları tarihsel dönemlere ve topluluklara göre çeşitlenmektedir. Siyasetle ilgili temel sorulardan biri de, toplumda gücü elinde tutan kişi, grup ya da sınıfların bu yetkiyi hangi kaynaktan aldıklarıdır. Bu bağlamda, siyaset kuramında "iktidar" ve "otorite" kavramları merkezi bir yere sahiptir (Zencirkıran, 2015, s. 207).

Siyaset kavramı, farklı yaklaşımlarla birçok şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımların her biri, siyaset olgusunun yalnızca belirli bir yönünü ele almakta; dolayısıyla kapsam dışında bıraktıkları yönler nedeniyle eksiklikler içermektedir. Tanımlamalar genellikle siyaseti bir sanat olarak görmekle başlamakta, ardından devletin yönetimi, otorite ilişkileri, baskı ve meşruiyet yoluyla kabul ettirme süreçleri ve iktidar mücadelesi gibi unsurlarla devam etmektedir. Siyasetin farklı biçimlerde tanımlanması, onun açıklanamaz olduğu anlamına gelmez. Aksine, siyaseti çeşitli boyutlarıyla ele alan çok sayıda yaklaşım ve düşünsel perspektif mevcuttur (Tatar, 2020, s. 376). En güçlü kurumu devlet olan siyaset, çok sayıda alt kurumsal yapıdan oluşur. Bu alt kurumlar arasında bürokrasi, otorite, siyasi partiler, seçim süreçleri ve rejimler yer almaktadır. Toplumsal yapının bir parçası olan siyaset kurumu, hem diğer toplumsal kurumların etkisi altında kalmakta hem de bu kurumlar üzerinde etkide bulunmaktadır.

Siyaset kurumu, sosyolojik perspektifte toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere organize olmuş ve süreklilik arz eden bir toplumsal kurumdur. Bu kurum, toplumda otorite ve iktidarın dağılımını düzenleyerek kamu düzenini sağlar ve diğer toplumsal kurumlarla etkileşim içinde bulunur (Türkkahraman, 2009, s. 27-28). Siyaset kurumu, toplumun yönetim süreçlerini ve ilişkilerini düzenleyen, belirli kural ve normlar oluşturan bir yapıdır. Bu kurum, bireylerin farklı düşünce ve çıkarlarını uzlaştırarak toplumsal düzenin devamını sağlar. Siyaset kurumunun temel işlevleri arasında otoritenin tesis

edilmesi, kamu düzeninin sağlanması ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması yer alır (Kesim, 2011, s. 46). Siyasal partiler, çeşitli siyasal yapılar ve hükümet, siyaset kurumunun temel bileşenleri arasında yer alır. Siyaset kurumu, toplumda ortak bir siyasal bilinç oluşturulmasına katkı sağlamakta ve devlet sisteminin gelişimiyle birlikte toplumsal yönlendirme işlevi görmektedir. Devletin yönetim sürecinde etkili olan bu siyasal yapılar, eğitim yönetimini de doğrudan etkileyerek eğitim kurumunun işleyişine yön vermektedir (Erden, 2007, s. 64). Devlet, toplumsal düzeni ve huzuru sağlamak amacıyla; toplumda herkesin riayet etmesi gereken yasa ve kuralları koyma, bu kuralları yürürlüğe koyma, ihlal durumunda ise yargılama ve cezalandırma yetkisini elinde bulunduran otoritedir (Erdem A. R., 2005, s. 50).

Siyaset kurumu, devletin benimsediği ideolojik yaklaşımları toplumu oluşturan bireylere aktarmayı hedefler. Bu yolla mevcut siyasal düzenin devamlılığı sağlanır, toplumsal uyum desteklenir ve bireylerin topluma uygun biçimde yetişmesine katkı sunulur. Bu süreçte siyaset kurumu, eğitim kurumlarıyla iş birliği içinde hareket eder. Okullarda yürütülen dersler ve gerçekleştirilen çeşitli etkinlikler aracılığıyla, öğrencilerin toplumun ortak değerlerini ve millî sembollerini içselleştirmeleri amaçlanır; böylece resmi ideolojinin benimsetilmesi sağlanır (Fidan & Erden, 2001, s. 66-67).

Siyaset kurumu, tüm toplumlarda var olan evrensel bir kurumdur. Ancak, bu kurumun yapısı ve işleyişi toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Toplumların tarihsel, kültürel ve ekonomik koşulları, siyaset kurumunun biçimlenmesinde etkili olur. Örneğin, sanayi toplumlarında siyaset kurumu daha karmaşık ve teknik bir yapıya sahipken, geleneksel toplumlarda daha basit ve doğrudan bir yapıya sahip olabilir (Yıldırım, 2019).

Siyaset kurumu, tarihsel kökleri insanlık kadar eski olan, toplumsal düzenin sağlanmasında merkezi bir rol üstlenen temel kurumlardan biridir. Hem makro düzeyde devlet yönetimiyle hem de mikro düzeyde bireyler arası güç ilişkileriyle doğrudan ilişkilidir. Bu kurum, toplumun ihtiyaç duyduğu otoriteyi tesis ederek kamu düzenini sağlamakta; yasama, yürütme ve yargı gibi işlevsel alt yapılar aracılığıyla toplumu yönlendirmektedir. Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde siyaset kurumu, yalnızca iktidar mücadelesini değil, aynı zamanda toplumsal uyumun, adaletin ve meşruiyetin sağlanmasını da içeren çok boyutlu bir yapıdır.

Siyaset, toplumun diğer kurumlarıyla karşılıklı etkileşim içerisinde olup, özellikle eğitim gibi alanlarda ideolojik yönlendirme işlevi üstlenerek bireylerin toplumsallaşmasına katkı sunar. Siyaset kurumunun şekillenişi, toplumsal bağlamın tarihsel, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Bu yönleriyle siyaset kurumu, toplumsal bütünlüğün korunmasında ve devletin sürekliliğinin sağlanmasında vazgeçilmez bir işleve sahiptir. Hem bireylerin siyasal bilinç geliştirmesinde hem de toplumsal sistemin meşruiyet zemininde yeniden üretiminde kilit rol oynar. Dolayısıyla siyaset kurumu, yalnızca yöneten-yönetilen ilişkisinin değil, aynı zamanda toplumsal yapının dinamiklerinin ve ideolojik temellerinin anlaşılması açısından da temel bir çözümleme alanı sunmaktadır.

7.5.1.Afet Yönetimi Bağlamında Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları

Afet yönetimi, yalnızca teknik bir müdahale süreci değil, aynı zamanda toplum-devlet ilişkilerinin yeniden şekillendiği, güvenin sınandığı ve dayanışma biçimlerinin ortaya çıktığı bir toplumsal süreçtir. Bu bağlamda devlet ile sivil toplum kuruluşları (STK'lar) arasında kurulan etkileşim, afetlerin etkili yönetilmesi, toplumsal iyileşmenin sağlanması ve güvenin inşası açısından merkezi bir öneme sahiptir. Afet yönetimi; afetlerin meydana gelmeden önce önlenmesi, etkilerinin en aza indirilmesi ve sonrasında ortaya çıkan sonuçlarla etkin biçimde başa çıkılması amacıyla, idari ve teknik düzeyde planlanan ve uygulanan çalışmaları kapsayan bir yönetim sürecidir. Bu süreç, afet öncesi hazırlık, afet anındaki müdahale ve afet sonrası iyileştirme aşamalarını içermekte; aynı zamanda yaşanan deneyimlerden yola çıkarak sistemin sürekli geliştirilmesini hedeflemektedir (Özdikmen, 2019, s. 45). Afet ve Acil Durum yönetimi, bir toplumun karşı karşıya kalabileceği olası tehditleri önceden belirlemeyi, bu tehditler karşısında toplumsal ve fiziksel kırılganlık düzeyini tespit etmeyi, meydana gelebilecek zararları en aza indirgemeyi, acil durum sırasında önceden tanımlanmış müdahale planlarını etkin biçimde hayata geçirmeyi ve afet sonrasında kayıpların giderilmesine yönelik stratejik eylemleri organize etmeyi amaçlayan bütüncül bir süreç olarak tanımlanabilir. Afet yönetimi; afet öncesi, afet anı ve afet sonrası olmak üzere üç temel aşamadan oluşur. Afet gerçekleşmeden önce yürütülen faaliyetler "risk yönetimi" aşaması olarak adlandırılır ve bu aşama, zarar azaltma ile hazırlıklı olma gibi alt süreçleri kapsar.

Görsel 13 :Modern afet yönetimi sistemi ve evreleri şematik gösterim (Tün, Pekkan, Mutlu, & Helvacı, 2017).

Afet yönetimi; afetlerin meydana gelmesinden önce, gerçekleştiği sırada ve sonrasında, bireylerin ve toplumun yaşamını, mülkiyetini, çevreyi ve ekonomik düzeni koruma amacı taşıyan; aynı zamanda afetin etkilerini azaltmayı ve afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen planlama, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerini kapsayan çok disiplinli bir alandır. 1999 Marmara Depremi ise, Türkiye açısından yalnızca bir doğal afet değil; aynı zamanda afet yönetimi sisteminin yeniden yapılandırılması, toplumsal farkındalığın artması, politika geliştirme çabalarının yoğunlaşması ve bilimsel araştırmaların ivme kazanması açısından da bir dönüm noktası olmuştur (Duruel, 2023, s. 5).

Marmara Depremi, orta ve uzun vadede bütüncül bir afet yönetimi anlayışının gelişmesine zemin hazırlamış olmakla birlikte, devletin afetlere müdahale kapasitesindeki yetersizlikleri de açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca bu felaket, doğal bir olayın uygun müdahale mekanizmaları eksikliği nedeniyle nasıl toplumsal bir krize evrilebileceğini somut biçimde gözler önüne sermiştir.

Depremler, doğal afetler içerisinde en ani gerçekleşen ve yıkıcı sonuçlara yol açabilen olaylardan biridir; bu nedenle afet yönetimi bağlamında özel bir öneme sahiptir. Depremler, çoğunlukla herhangi bir uyarı vermeden meydana gelir ve ciddi can kayıplarının yanı sıra, altyapı sistemlerinde büyük tahribatlara neden olabilir. Deprem odaklı afet yönetimi süreci genel olarak şu temel aşamalardan oluşur (Duruel, 2023, s. 5-6);

Risk Değerlendirmesi ve Planlama: Deprem riski taşıyan bölgelerde, yetkili afet yönetim birimleri, bilimsel veriler ışığında risk analizleri gerçekleştirir. Bu analizler; yerel yapı stoğu, nüfus yoğunluğu, zemin özellikleri ve geçmiş deprem verileri gibi birçok unsuru içerir. Elde edilen bulgular doğrultusunda afet müdahale planları hazırlanır ve çeşitli senaryolara dayalı stratejik planlama yapılır (Duruel, 2023, s. 5-6).

Hazırlık Süreci: Afet öncesinde yürütülen hazırlık çalışmaları, afet yönetiminin vazgeçilmez bir bileşenidir. Toplumlar ve kurumlar, depremle başa çıkabilmek adına acil durum planları geliştirir; tatbikatlar, eğitimler ve bilgilendirme faaliyetleri ile toplumsal farkındalık artırılır (Duruel, 2023, s. 5-6)

Erken Uyarı ve Etkili İletişim: Depremler aniden meydana geldiğinden, erken uyarı sistemlerinin kurulması ve kriz anında hızlı iletişim kurulabilmesi büyük önem taşır. Bu sistemler, depremin algılanmasını ve halkın bilgilendirilmesini sağlar. Aynı zamanda iletişim altyapısı, müdahale ve yardım faaliyetlerinin koordinasyonunda kilit rol oynar (Duruel, 2023, s. 5-6).

Acil Müdahale: Deprem anında, arama-kurtarma ekipleri, sağlık görevlileri ve diğer ilk müdahale birimleri hızla sahaya intikal eder. Temel amaç, hayatta kalanları enkaz altından kurtarmak, yaralılara sağlık hizmeti sunmak ve acil ihtiyaçları karşılamaktır (Duruel, 2023, s. 5-6).

Hasar Tespiti ve Yeniden Yapılanma: Deprem sonrasında hasarın boyutunu belirlemek amacıyla detaylı tespit çalışmaları yürütülür. Altyapının onarımı, geçici barınma olanaklarının sağlanması ve uzun vadeli iyileştirme faaliyetleri bu aşamada gerçekleştirilir (Duruel, 2023, s. 5-6).

Psiko-sosyal Destek: Depremler yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ciddi psikolojik travmalara da yol açar. Bu nedenle, depremden etkilenen bireylere ve topluluklara yönelik psiko-sosyal destek hizmetleri sunulur. Ruh sağlığı uzmanları, bireylerin travmayı atlatmalarına ve normal yaşama uyum sağlamalarına yardımcı olur (Duruel, 2023, s. 5-6).

Afetlerin yol açtığı fiziksel ve psikolojik yıkımla başa çıkmak, yalnızca devletin kurumsal kapasitesiyle değil, aynı zamanda sivil toplumun katılımıyla da mümkün

olabilmektedir. Bu noktada, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), afet yönetiminin tüm aşamalarında – özellikle afet sonrası iyileştirme ve psiko-sosyal destek süreçlerinde – hayati roller üstlenmektedir. Afetzedelere yönelik barınma, gıda, sağlık hizmeti ve ruhsal destek sağlama gibi alanlarda hızlı hareket edebilen bu kuruluşlar, hem yerel düzeyde hem de ulusal çapta toplumsal dayanışmanın kurumsallaşmış biçimini temsil eder. 1999 Marmara Depremi gibi büyük afet deneyimlerinden sonra STK'ların önemi daha görünür hale gelmiş; kriz anlarında devletin ulaşmakta zorlandığı bölgelere müdahalede bulunarak kamu yönetiminin eksik kaldığı noktaları tamamlamışlardır. Bu bağlamda afet yönetim sistemlerinin etkinliği, yalnızca merkezi planlamaya değil, aynı zamanda sivil kapasitenin sürece aktif olarak dahil edilmesine de bağlıdır.

Sivil toplum, bireylerin kendi iradeleri doğrultusunda bir araya gelerek oluşturdukları, ortak değer ve hedefler etrafında şekillenen toplumsal örgütlenme alanını ifade eder (Çaha, 2003, s. 12). "Sivil" terimi, kökenini Latince "civis" sözcüğünden almakta olup "yurttaş" ya da "kent sakini" anlamına gelmektedir. "Sivil toplum" ifadesi ise Fransızcadaki *société civile* kavramından dilimize geçmiştir. Bu etimolojik çerçevede değerlendirildiğinde, "sivil" kavramı büyük ölçüde "vatandaş" ya da "vatandaşlık" ile örtüşmektedir. Dolayısıyla, bu bağlamda sivil toplum ifadesi, yurttaşların oluşturduğu toplum anlamını taşımaktadır (Ercan, 2002, s. 1). Sivil toplum kuruluşları, küreselleşme çağında politika yapım sürecinde etkin rol üstlenen önemli aktörlerden biri haline gelmiştir. Bu etkinlikleri, özellikle toplumsal yönlendirme ve kamuoyu oluşturma kapasitelerinden kaynaklanmaktadır. Böylesine belirleyici bir konuma sahip olan bu kuruluşlara yönelik, kavramsal ve tarihsel boyutları içeren derinlemesine analizlere duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) küresel düzeyde giderek artan bir önem kazanırken, bu gelişmelerin Türkiye'yi etkilememesi düşünülemez. Bu doğrultuda, Türkiye'de de STK'lar, toplumsal ve siyasal alanda giderek daha fazla görünür ve etkili hale gelmektedir. Her ne kadar Türkiye'de sivil toplum geleneği tarihsel olarak vakıf ve benzeri kurumlara dayansa da, Batı'daki çağdaş sivil toplum anlayışıyla örtüşen bir yapının oluşumu görece yenidir ve hâlâ gelişme sürecindedir (Çaha, 2003). Dünya genelinde meydana gelen afetler, sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışı ve kurumsallaşmasında önemli bir etken olmuştur. Afetlerin ardından, bireylerin günlük

yaşamlarının kesintiye uğraması, travmatik deneyimlere maruz kalmaları ve maddi, fiziksel ya da psikolojik destek ihtiyacının ortaya çıkması, sivil toplum kuruluşlarının sahada aktif roller üstlenmesini gerekli kılmıştır. Afetlerin çok boyutlu ve kapsayıcı niteliğinden hareketle, yalnızca kamu kurumları değil, gönüllülük esasına dayanan bireyler ve topluluklar da müdahale sürecine dahil olmaktadır. Sivil toplum, yapısal olarak devletten bağımsızdır; Batı düşünce geleneğinden doğmuş, tarihsel süreçte özellikle burjuva sınıfının desteğiyle gelişmiş bir organizasyon modelidir (Can, 2013, s. 246).

Her afet, kendine özgü dinamikler ve etkilerle ortaya çıkar. Türkiye'de 1999 yılında yaşanan iki büyük depremin ardından, kamuoyunda ciddi tartışmalar gündeme gelmiş; bu depremlerin toplumsal ve siyasal yansımaları, önceki depremlere kıyasla daha uzun soluklu ve çok katmanlı bir şekilde kendini göstermiştir (Akgüngör, 2020, s. 6). Söz konusu deprem, afetleri yalnızca doğanın ürünü olan olaylar şeklinde değerlendirme eğiliminde olan bazı bilim insanlarının aksine, onları toplumsal bir olgu olarak ele alan sosyolojik yaklaşımların güç kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, afet olgusu devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin niteliğini ve demokratikleşme sürecini sorgulayan yeni tartışma alanlarının da önünü açmış; afet yönetimi, yalnızca teknik bir mesele olmaktan çıkıp toplumsal, siyasal ve yönetsel boyutlarıyla ele alınmaya başlanmıştır (Özuğurlu, 2015, s. 150). Bu deprem, sivil toplum, devlet ve millet ekseninde yürütülen tartışmaları adeta bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlamış ve Türkiye'de geniş kapsamlı bir siyasi eleştiri sürecini tetiklemiştir. Medya bu sürecin hem taşıyıcısı hem de şekillendiricisi olmuş; depremle doğrudan ilgisi bulunmayan birçok mesele dahi kamusal alanda sorgulama ve tartışmaların konusu haline gelmiştir. Bu dönemde, özellikle gazeteciler ve sivil toplum temsilcileri, yaşanan yıkımı sadece fiziksel bir felaket olarak değil, Türk toplumunun modernleşme sürecindeki dönüşümünü ve toplumsal değişimini yansıtan bir gösterge olarak yorumlamaya yönelmiştir. Tartışmalar, ekonomik yapı (üretim ilişkileri, mülkiyetin rolü, kentleşmenin yarattığı çıkar ağları), siyasal yapı (devletin işlevleri, devlet-toplum-vatandaş ilişkileri, siyasi bağlılıkların etkisi) ile Türkiye'nin uluslararası konumu ve Türk toplumunun dış dünya ile olan ilişkileri gibi çok katmanlı konulara odaklanmıştır (Akgüngör, 2020, s. 7).

Deprem sonrası süreçte devletin yetersizliği ve bazı alanlardaki görünür yokluğu, çeşitli argümanlarla desteklenerek, sivil toplumun gösterdiği yoğun seferberlik üzerinden yorumlanmış ve bu durum kamuoyunda devlet-millet ikileminin oluşmasına neden olmuştur. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri, yalnızca fiziksel yıkıma neden olmamış; aynı zamanda toplumu derinden sarsan, sorgulayıcı bir toplumsal bilinç doğurmuştur. Bu süreçte, medya mensuplarının yürüttüğü analizler ve ortaya koydukları söylemler aracılığıyla kamuoyunun seferberlik bilinci güçlenmiş; halk, aktif bir toplumsal özne olarak sahneye çıkmıştır. Bu yeni özne, sivil toplumun inşasında kurucu bir rol üstlenmiştir. Deprem sırasında yetersiz kalan kamu kurumlarının dışında, gönüllülük temelli ve bağımsız biçimde harekete geçen halk kesimleri, sivil toplumun tanımına doğrudan dâhil olmuş ve bu yapının temel taşı haline gelmiştir (Ok Şehitoğlu, 2023, s. 342).

Türkiye'de afet yönetimi alanındaki yasal ve kurumsal dönüşümün en kritik eşiği, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi olmuştur. Bu felaketin ardından yapılan en kayda değer düzenlemelerden biri, 5902 sayılı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun"un yürürlüğe girmesidir. Söz konusu yasa ile, afet ve acil durumlara yönelik hizmetlerin ülke genelinde daha etkili ve bütüncül bir biçimde yürütülmesi hedeflenmiştir. Kanun kapsamında; afet öncesi hazırlık ve risk azaltma, afet anında etkin müdahale ve afet sonrasında sürdürülebilir iyileştirme çalışmalarının eşgüdüm içinde yürütülmesi, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve bu alana yönelik politikaların geliştirilmesi amaçlanmıştır (Ok Şehitoğlu, 2023, s. 342).

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olarak meydana gelen ve 11 ili etkileyen yıkıcı depremler, Türkiye'nin afet yönetim kapasitesini ve toplumsal dayanışma ağlarını ciddi şekilde sınamıştır. Bu süreç, yalnızca fiziksel yıkımın değil, aynı zamanda kurumsal tepki mekanizmalarının ve toplum-devlet ilişkilerinin de yeniden sorgulanmasına yol açmıştır. Afet yönetiminin sadece teknik değil, aynı zamanda toplumsal bir süreç olduğunu ortaya koyan bu felaket, özellikle devlet kurumları ile sivil toplum kuruluşları (STK'lar) arasındaki etkileşimi gözler önüne sermiştir.

6 Şubat 2023 depremleri sonrasında, özellikle ilk 72 saatte arama kurtarma faaliyetlerinde yaşanan gecikmeler, koordinasyon eksiklikleri ve iletişim kopuklukları

kamuoyunda yoğun eleştirilere neden olmuştur (Kavas, 2024). AFAD başta olmak üzere merkezi kurumların, yerel yönetimlerle yeterince organize olamaması; lojistik altyapının çökmüş olması ve bilgi paylaşımında yaşanan belirsizlikler, müdahalelerin bazı bölgelere geç ulaşmasına yol açmıştır. Özellikle Hatay, Adıyaman ve Kahramanmaraş gibi ağır yıkım yaşanan illerde, enkazlara ilk müdahalenin günler sonra gerçekleştiği haberleri basına ve sosyal medyaya yansımıştır. AFAD'ın merkezi yapılanmasının, yerel yönetimlerin inisiyatif geliştirmesini kısıtlaması nedeniyle, sahada sivil toplum kuruluşları ve gönüllü aktörler ön plana çıkmak zorunda kalmıştır (Kavas, 2024). Ayrıca AFAD'ın lojistik depolarında bulunan hayati malzemelerin sahaya zamanında sevk edilememesi, yardım kuruluşlarının ve yerel unsurların temel ihtiyaçları (su, çadır, hijyen, ısınma) kendi imkânlarıyla karşılamaya çalışmasına neden olmuştur. Bu durum, merkezi yönetimin kriz anındaki etkinliği ve kamu kapasitesi konusunda hem toplumsal hem siyasal düzeyde geniş kapsamlı tartışmalara zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, hem yerel hem ulusal düzeyde faaliyet gösteren STK'lar hızlı bir şekilde sahaya intikal etmiş ve arama-kurtarma, lojistik destek, barınma ve temel ihtiyaçların karşılanması gibi alanlarda yoğun bir çaba göstermiştir (TÜSEV, 2023). Diğer yandan, Freedom House tarafından hazırlanan değerlendirme raporunda, afet sonrası dönemde sivil toplumun oynadığı rolün demokratikleşme açısından da önemli bir alan olduğu belirtilmiştir. Rapor, afetlerin aynı zamanda kamusal şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve katılımcı yönetişimin sınandığı kritik anlar olduğunu vurgulamakta ve Türkiye'deki merkeziyetçi yapı ile sivil inisiyatifler arasındaki gerilimlere dikkat çekmektedir (Arıcan, 2023, s. 5).

6 Şubat 2023 depremlerinin ardından özellikle dağlık ve kırsal yerleşimlere yardım ulaştırılması günler sürebilmiş, yolların ve iletişim altyapısının yıkılması coğrafi izolasyon yaratarak müdahaleyi fiilen engellemiştir. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), afetin ilk günlerinde sahaya zamanında sevk edilmemiş, bu durum kamu otoritesinin bazı bölgelerde boşluk yaşamasına zemin hazırlamıştır. Bu boşluk ortamında vatandaşlar can ve mal güvenliğini kendi imkânlarıyla sağlamaya çalışmış, sivil toplum gözetiminde yerel dayanışmaların örgütlendiği vakalar yaşanmıştır (Bozkurt, 2023, s. 99). Öte yandan afet sonrası yeniden yapılandırma sürecinde TOKİ ve yerel idareler aracılığıyla yürütülen kamulaştırma ihalelerindeki şeffaflık eksikliği, bazı bölgelerde yeniden yapılaşmanın rant odaklı yürütüldüğü eleştirilerine konu olmuştur (MO İstanbul, 2024). Son olarak, afetin toplumsal etkilerini yerelden ele alan saha çalışmalarında

mahalle dernekleri, STK'lar ve gönüllü grupların barınma, güvenlik, gıda ve çocuk bakımında devreye girdiği, kamusal boşlukta yerel örgütlenmenin hayatiyet kazandığı vurgulanmıştır (Yurt, 2024, s. 46-53).

STGM'nin 2023 tarihli saha araştırması ise, depremden doğrudan etkilenen bölgelerdeki derneklerin hem fiziksel olarak zarar gördüğünü hem de personel, lojistik ve finansman gibi temel konularda ciddi sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bazı derneklerin gönüllü tabanlı olarak yeniden örgütlenmesi ve bölge halkıyla doğrudan kurduğu temas, yerel düzeyde devlet kurumlarından daha etkili bir yardım ağı oluşturduklarını göstermektedir (STGM, 2023, s. 7).

Hatay özelinde yapılan bir akademik çalışmada ise, yerel STK'ların yalnızca yardım sağlamakla kalmadığı, aynı zamanda travma sonrası psikososyal destek, çocukların korunması ve bilgi erişimi gibi alanlarda da ciddi bir rol oynadığı belirtilmiştir (Duruel, 2023, s. 7). Bu durum, afet sonrası süreçlerde sivil toplumun yalnızca tamamlayıcı değil, aynı zamanda toplumsal bütünlüğün yeniden inşasında dönüştürücü bir rol üstlendiğini göstermektedir. 6 Şubat depremleri, Türkiye'de afet yönetiminin çok aktörlü bir yapı ile ele alınması gerektiğini bir kez daha göstermiştir. Devletin merkezî müdahale kapasitesinin yetersiz kaldığı anlarda, sivil toplum kuruluşları toplumsal refleksin ve dayanışmanın taşıyıcısı olmuştur. Ancak bu aktörlerin daha etkin ve kapsayıcı olabilmesi için kurumsal olarak tanınması, yönetişim mekanizmalarına dahil edilmesi ve afet öncesi süreçte de karar alıcı aktör olarak değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, afet yönetiminin geleceği, yalnızca teknik kapasiteye değil; katılımcı, şeffaf ve güven temelli Devlet-STK iş birliğine bağlıdır.

Afet yönetimi, yalnızca teknik bir süreç olmaktan öte, toplumun sosyal dokusunu, devletle olan ilişkisini ve toplumsal dayanışma kapasitesini doğrudan etkileyen çok katmanlı bir alandır. Türkiye'de yaşanan büyük depremler, özellikle 1999 Marmara ve 2023 Kahramanmaraş depremleri, afet yönetim sisteminin yalnızca müdahale yetkinliğiyle değil; kurumsal kapasite, toplumsal katılım ve demokratik işleyişle de doğrudan ilişkili olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu süreçlerde, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), hem hızlı müdahale yetenekleri hem de yerel topluluklarla kurdukları doğrudan ilişkiler sayesinde, afet sonrası iyileştirme ve dayanışma süreçlerinde kritik roller üstlenmiştir.

Devletin kurumsal yapısının zaman zaman yetersiz kaldığı durumlarda, STK'ların sahadaki etkili varlığı, sadece pratik yardım sunmakla sınırlı kalmamış; aynı zamanda kamuoyunun seferber edilmesi, demokratik denetim mekanizmalarının devreye girmesi ve vatandaşlık bilincinin güçlenmesi gibi toplumsal açılardan da belirleyici olmuştur. Bu nedenle afet yönetiminin geleceği, yalnızca merkeziyetçi planlama ve teknik kapasiteyle değil; katılımcı, şeffaf ve güvene dayalı bir devlet-sivil toplum iş birliği anlayışıyla şekillenmelidir. Gerek afet öncesi hazırlık süreçlerinde gerekse afet sonrası iyileştirme aşamalarında STK'ların kurumsal olarak tanınması, yönetişim mekanizmalarına entegre edilmesi ve karar alma süreçlerine dahil edilmesi, afetlere karşı dirençli ve bütüncül bir toplum yapısının inşası açısından hayati önem taşımaktadır. Sonuç olarak, afet yönetimi, toplumsal dayanışmanın, demokratik işleyişin ve kurumsal iş birliğinin kesişim noktasında yer almakta; bu nedenle hem teknik hem de sosyolojik bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

SONUÇ

Toplumsal yapıların tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü etkileyen çok sayıda değişken bulunmaktadır. Ancak bazı olaylar vardır ki bu dönüşüm sürecini hızlandırmakla kalmaz, kimi zaman toplumsal yapının temelini oluşturan kurum ve ilişkiler ağını köklü biçimde yeniden şekillendirir. Depremler, bu tür olayların başında gelmekte; yalnızca fiziksel yıkımlara yol açmakla kalmayıp aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel ve politik düzeyde derin etkiler oluşturmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, depremleri yalnızca bir doğa olayı olarak değil, aynı zamanda bir toplumsal değişme unsuru olarak değerlendirmek ve bu yönüyle Türk toplumu özelinde çok katmanlı bir sosyolojik çözümleme sunmaktır.

Bu doğrultuda üç bölüm hâlinde kurgulanan tez hem teorik hem de ampirik düzlemde afetlerin, özellikle de depremlerin, toplumsal yapı üzerindeki çok boyutlu etkilerini incelemektedir. Her bölüm, bir öncekiyle kurduğu kuramsal ve analitik bağlar üzerinden ilerleyerek, afet-toplum ilişkisini bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır.

Bu doğrultuda yapılandırılan çalışmada, ilk olarak *Birinci Bölüm: Afet Kavramı ve Türleri ile Toplumsal Yapı ve Değişme* başlığı altında afet kavramı tarihsel, etimolojik ve sosyolojik yönleriyle kapsamlı biçimde ele alınmış; doğal ve insan kaynaklı afet türleri karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir. Depremler bu bağlamda yalnızca yer kabuğundaki kırılmaların sonucu değil; sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları etkileyen çok yönlü kriz anları olarak değerlendirilmiştir. Afet-toplum ilişkisine dair oluşturulan bu kavramsal zemin, depremin toplumsal değişmedeki rolünü açıklamak adına kuramsal bir altyapı sunmuştur. Aynı bölümde, toplumsal yapı ve toplumsal değişme kavramları ele alınarak fiziksel çevre, teknolojik gelişmeler, demografik yapı, ekonomik koşullar, eğitim, küreselleşme ve toplumsal hareketlilik gibi değişim dinamikleri detaylı bir biçimde değerlendirilmiştir.

Bölümde yapılan en önemli katkılardan biri, afet kavramının doğal ve insan kaynaklı olarak ayrıştırılması ve bu afet türlerinin her birinin kendi içinde değerlendirilmesidir. Bu bağlamda doğal afetler (deprem, sel, tsunami, orman yangınları gibi) ile insan kaynaklı afetler (nükleer kazalar, terör olayları, sanayi patlamaları gibi) karşılaştırmalı biçimde ele alınmış hem yapısal hem de işlevsel farkları ortaya konmuştur. Bu sınıflandırma, afetlerin yalnızca doğa olayları olmadığını, aynı zamanda insan davranışlarının, teknolojik gelişmelerin ve politik kararların da afet üretici potansiyel taşıdığını göstermektedir.

Deprem olgusu, bölümün odak noktası olarak derinlemesine analiz edilmiştir. Depremler yalnızca yer kabuğundaki kırılmaların sonucu olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir olay olarak değerlendirilmiştir. 1939 Erzincan, 1999 Marmara ve 2023 Kahramanmaraş depremleri üzerinden yürütülen analizlerde, depremlerin fiziksel yıkımın ötesine geçerek demografik hareketlilikten eğitim sistemine, kamu güvenliğinden sivil toplum örgütlenmesine kadar geniş bir yelpazede toplumsal etkiler yarattığı ortaya konmuştur. Depremin bir doğa olayı olmaktan çıkıp toplumda yapısal dönüşüme neden olan bir sosyal kriz hâline gelmesi, bu bölümün temel bulgularından biri olmuştur.

Ayrıca, tsunami, sel ve orman yangınları gibi diğer doğal afet türleri de ele alınmış; bu olayların yalnızca coğrafi risk faktörleriyle değil, aynı zamanda insanın doğayla olan ilişkisini yeniden tanımlayan olaylar olduğu belirtilmiştir. Özellikle iklim

krizi, kentleşme politikaları ve altyapı yetersizlikleri gibi faktörlerin, bu afetlerin yıkıcılığını artırdığı; dolayısıyla afetlerin yalnızca doğanın değil, toplumsal ihmallerin ve yönetsel zafiyetlerin de sonucu olduğu vurgulanmıştır.

Bu bölümün genel değerlendirmesi itibariyle, afetlerin yalnızca nesnel koşullar altında gerçekleşen olaylar değil; aynı zamanda sosyolojik olarak inşa edilen ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilen olgular olduğu anlaşılmaktadır. Afet sonrası ortaya çıkan yıkım ve yeniden yapılanma süreçleri, devletin ve toplumun müdahale kapasitesini; aynı zamanda sosyal dayanışma, kolektif hafıza ve aidiyet mekanizmalarını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla bu bölüm, çalışmanın geri kalan bölümleri için sağlam bir kuramsal temel sunarak, afet-toplum ilişkisinin çok boyutlu yapısını açığa çıkarmıştır.

Bu bölümde toplumun temel inşa unsurlarını oluşturan yapısal öğeler ile bu öğelerin zaman içerisindeki dönüşüm süreçleri kuramsal düzlemde analiz edilmiştir. "Toplumsal yapı" kavramı, yalnızca bireyler arasındaki ilişkiler ağı değil, aynı zamanda sosyal statü, rol, grup ve kurumların belirli bir düzen içerisinde örgütlenmesini ifade eden geniş bir sistem olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede, sosyal düzenin işleyişi, bireylerin toplumsal konumları, grup dinamikleri ve kurumsal işleyiş biçimleri gibi yapısal unsurlar birbirleriyle ilişkili olarak açıklanmış, böylece toplumun statik değil, dinamik bir yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır.

Bu bölümün en önemli katkılarından biri, toplumsal yapının hiçbir zaman sabit kalmadığı, bilakis çeşitli içsel ve dışsal faktörlerin etkisiyle sürekli bir dönüşüm içinde olduğu yönündeki kuramsal temellendirmedir. "Toplumsal değişme" olgusu bu bağlamda tarihsel süreklilik, kırılma ve dönüşüm kavramları çerçevesinde ele alınmış; toplumsal yapının dönüşümünde etkili olan başlıca dinamikler (fiziki çevre, teknoloji, demografik yapı, ekonomi, eğitim, küreselleşme vb.) ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Bu faktörler arasında özellikle çevresel koşulların ve afetlerin dönüştürücü gücüne özel bir önem atfedilmiştir. Bu vurgu, çalışmanın geneline yayılan afet-toplum ilişkisini teorik bir zemin üzerine oturtmak açısından büyük önem taşımaktadır.

Toplumsal değişme, yalnızca makro yapıları etkileyen bir süreç olarak değil; aynı zamanda bireylerin ve grupların sosyal konumlarında gerçekleşen dikey ve yatay hareketlilik biçiminde de değerlendirilmiştir. Bu yönüyle toplumsal değişme hem yapısal

dönüşümleri hem de bireysel düzeyde yaşanan sosyal hareketliliği kapsayan çok katmanlı bir süreç olarak kavramsallaştırılmıştır. Statü geçişleri, sınıf hareketliliği, eğitim yoluyla yukarı yönlü sosyal geçişler gibi mikro düzey değişimler; toplumun genel yapısal evrimiyle bağlantılı olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca bu bölüm, sosyolojik kuramlar bağlamında da zenginleştirilmiştir. Yapısalcı, işlevselci, çatışmacı ve etkileşimci yaklaşımlar aracılığıyla, toplumsal yapı ve değişmenin çok yönlü doğası disiplinler arası perspektifle ele alınmıştır. Bu kuramsal çeşitlilik, çalışmanın metodolojik derinliğini artırmakta ve afet gibi ani dışsal şokların toplumsal yapı üzerindeki etkilerini çok yönlü bir biçimde değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu bölümde ortaya konan kuramsal çerçeve, depremlerin toplumsal yapı üzerindeki etkilerini anlamak için sağlam bir analitik zemin hazırlamaktadır. Deprem gibi ani ve yıkıcı olaylar, toplumsal yapının görünür olmayan kırılganlıklarını açığa çıkarmakta; normlar, değerler, kurumlar ve roller üzerinde yeniden yapılanmayı zorunlu kılan bir değişim süreci başlatmaktadır. Bu nedenle afetlerin, toplumsal değişmenin hem nedeni hem de hızlandırıcısı olduğu gerçeği, bu bölümün bulgularıyla güçlü bir biçimde desteklenmiştir. Toplumsal yapı ve değişme üzerine kurulan bu teorik temeller, çalışmanın sonraki bölümlerinde yapılacak olan empirik analizler için yön gösterici bir işlev üstlenmiştir.

İkinci Bölüm: Türkiye'de Yaşanan Depremler ve Toplumsal Etkileri başlığı altında ise Türkiye’de meydana gelen büyük depremler (Erzincan, Bingöl, Marmara, Van, Elâzığ, İzmir, Kahramanmaraş) tarihsel bağlamı içinde analiz edilmiştir. Bu depremlerin ardından gelişen sosyal travmalar, kolektif hafıza oluşumu, sınıfsal kırılganlıklar, göç hareketleri ve yerinden edilme gibi olgular üzerinden, afetlerin sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyolojik etkiler de yarattığı vurgulanmıştır. Afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinin teknik yönleri kadar toplumsal etkileri de değerlendirilmiş; yoksul ve kırılgan grupların yaşadığı eşitsizlikler görünür hâle getirilmiştir.

Bu bölümde yapılan değerlendirmeler, deprem olgusunun yalnızca fiziksel bir yıkım değil, aynı zamanda sosyolojik bir şok etkisi oluşturduğunu açıkça göstermektedir. Erzincan depremi örneğinde olduğu gibi, erken Cumhuriyet dönemi toplumu ilk kez bu

denli büyük bir felaketle karşı karşıya kalmış ve afet sonrası süreç, devletin merkeziyetçi yapısını kuvvetlendirmesiyle sonuçlanmıştır. 1999 Marmara Depremi ise, Türkiye'de sivil toplumun yükselişi ve devletin kriz yönetimindeki eksikliklerinin görünür hâle gelmesiyle; aynı zamanda halk nezdinde güven ve hesap verebilirlik tartışmalarının gündeme taşınmasıyla öne çıkmıştır.

2011 Van Depremi, yerel halkın mekânsal ve kültürel yapısını doğrudan etkileyerek bölgedeki zorunlu göç dinamiklerini ve sosyal travmaları gündeme getirmiştir. Bu deprem, aynı zamanda deprem sonrası konut politikaları, barınma hakkı ve sosyal destek mekanizmaları açısından da önemli dersler içermektedir. 2023 Kahramanmaraş depremleri ise, etki alanının genişliği, çok sayıda ili aynı anda etkilemesi ve ikili büyük sarsıntıyla gerçekleşmesi bakımından bir "mega afet" olarak tanımlanabilecek ölçüde bir kriz yaratmış; bu süreçte yaşananlar, Türkiye'de afet yönetimi pratiğinin yeniden sorgulanmasına yol açmıştır.

Üçüncü bölüm, depremlerin toplumsal yansımalarını çok boyutlu bir çerçevede ele almıştır. Bu kapsamda ilk olarak depremlerin psikososyal etkileri ve kolektif bellek üzerindeki izleri analiz edilmiş; toplumsal hafızada yer eden afet deneyimlerinin bireyler ve kentler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ardından yoksulluk, toplumsal tabakalaşma ve sınıfsal kırılganlık başlıkları altında, afetlerin sosyal adaletsizlikleri nasıl görünür kıldığı tartışılmıştır. Göç hareketleri ve yerinden edilme süreçleri, hem bireysel hem de mekânsal düzeyde uzun vadeli toplumsal sonuçlar doğurmuştur. Bu bölümden elde edilen en önemli bulgulardan biri, afetlerin yalnızca can ve mal kaybı ile sınırlı kalmadığı; aynı zamanda kolektif hafıza, toplumsal dayanışma, göç hareketleri, sosyal sınıf farkları, kamusal güven duygusu ve vatandaşlık bilinci gibi sosyolojik kategoriler üzerinden de etkiler yarattığıdır. Her büyük deprem, toplumun kriz anındaki reflekslerini ortaya çıkarmakta, toplumsal eşitsizlikleri daha görünür kılmakta ve afet sonrası süreçte belirli sosyal grupların daha fazla risk altına girmesine neden olmaktadır. Özellikle yoksullar, yaşlılar, engelliler, kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan gruplar, afetin etkilerinden daha derin ve kalıcı biçimde etkilenmektedir.

Ayrıca bu bölümde ele alınan tarihsel vakalar, afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinin hem teknik hem de toplumsal katılım boyutlarını göstermesi bakımından oldukça öğreticidir. Fiziksel iyileşme süreçlerinin yanı sıra, sosyal uyumun sağlanması,

kültürel travmaların işlenmesi ve toplumsal güvenin yeniden tesisi gibi alanlarda eksiklikler bulunduğu açıkça ortaya konmuştur.

Sonuç olarak bu bölüm, afetlerin salt doğal olaylar olmadığını, aksine toplumların tüm katmanlarına sirayet eden karmaşık ve çok boyutlu krizler olduğunu göstermektedir. Türkiye örneğinde görüldüğü üzere, afetler yalnızca geçmişi değil, geleceği de şekillendiren; yönetim biçimlerinden sosyal ilişkilerin dokusuna kadar pek çok yapıyı dönüştüren tarihsel dönemeçlerdir. Bu bağlamda üçüncü bölüm, çalışmanın merkezindeki temel argümanı güçlü bir biçimde destekleyerek, depremlerin toplumsal değişim süreçleriyle olan bağını derinleştirmiştir.

Depremlerin Toplumsal Kurumlar Üzerindeki Etkileri başlığı altında, depremlerin toplumsal kurumlar üzerindeki etkileri sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Aile, eğitim, din, ekonomi ve siyaset kurumları üzerinden yürütülen analizler, afetlerin yalnızca bireylerin yaşamlarını değil, toplumsal düzeni kuran ve sürdüren yapıları da dönüştürdüğünü göstermektedir. Ailede rollerin yeniden tanımlanması, eğitimde fırsat eşitsizliklerinin derinleşmesi, dini söylemlerin kriz anlamlandırma biçimlerine etkisi, devletin afet yönetimindeki kapasitesi ve ekonomik sistemin kırılganlığı gibi çok boyutlu etkiler bu çerçevede ele alınmıştır.

Öncelikle aile kurumu, deprem sonrası fiziksel kayıplar, göç ve ekonomik çöküntü gibi çok yönlü etkenler karşısında yeniden yapılanma sürecine girmektedir. Aile üyeleri arasındaki dayanışma biçimleri değişmekte, roller yeniden tanımlanmakta ve kimi zaman geleneksel aile yapısı çözülerek geniş aile ilişkileri yeniden önem kazanmaktadır. Afet sonrası süreçte aile hem koruyucu bir sığınak hem de yeniden inşa edilecek sosyal birimler olarak işlev görmektedir. Özellikle kadınlar ve çocuklar açısından koruma, bakım ve psikolojik destek mekanizmalarının eksikliği bu kurumsal alanın zayıf yönlerini görünür kılmaktadır.

Eğitim kurumu, afetlerden doğrudan ve dolaylı olarak en çok etkilenen alanlardan biridir. Fiziksel okul binalarının yıkılması, eğitim araç-gereçlerinin zarar görmesi ve öğrencilerin yaşadığı travmalar, eğitimin sürekliliğini ciddi biçimde sekteye uğratmaktadır. Bunun yanı sıra, afet sonrası eğitimde yaşanan eşitsizlikler; sosyoekonomik düzeyi düşük öğrencilerin eğitimden kopmasına ya da fırsat eşitsizliğine

maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, afetlerin yalnızca mevcut yapıyı değil, gelecekteki toplumsal eşitsizlikleri de şekillendirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Dini kurumlar, afetlerin ardından ortaya çıkan belirsizlik ve travma karşısında toplumun manevî gücünü ve kolektif moralini yeniden tesis etmede önemli roller üstlenmektedir. Dini söylemler, afetleri anlamlandırma çabası içinde önemli bir yer tutmakta; aynı zamanda dayanışma, sabır, yardımseverlik gibi değerlerin mobilize edilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, bu kurumların söylemleri, bazen toplumsal sorumluluk duygusunun yerini kadere teslimiyet anlayışına bırakmasına neden olabilmekte ve bu durum da tartışma konusu olabilmektedir. Dolayısıyla dini kurumların hem inanç temelli destek sunan hem de toplumsal sorumluluk bilincini artıran daha dengeli roller üstlenmesi gerekmektedir.

Siyasal kurumlar, depremlerin yarattığı kriz ortamlarında karar alma, kaynak yönetimi, iletişim ve halkla ilişkiler açısından doğrudan sınanmaktadır. Devletin hızlı ve etkili müdahalesi, vatandaşların kurumsal yapılara duyduğu güveni pekiştirmekte; yetersiz müdahaleler ise sistemsel sorgulamalara yol açmaktadır. Kriz anları aynı zamanda siyasi meşruiyetin güçlenmesi ya da aşınması gibi uzun vadeli etkiler de yaratabilmektedir. Bu noktada merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımının netliği, etkinlik düzeyini doğrudan etkilemektedir.

Ekonomik kurumlar açısından afetler, üretim-tüketim ilişkilerini, iş gücü piyasasını ve genel ekonomik dengeyi sarsan çok katmanlı krizler yaratmaktadır. Altyapıların yıkılması, işletmelerin kapanması ve bireylerin geçim kaynaklarını yitirmesi gibi durumlar hem mikro hem de makro düzeyde ekonomik yapının zayıflamasına neden olmaktadır. Bu bağlamda afet sonrası uygulanan ekonomik politikalar, yalnızca yeniden inşa süreçlerini değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri giderme kapasitesini de içermek zorundadır. Özellikle dezavantajlı grupların ekonomik sistemin dışında kalmaması için sosyal adalet ilkesine dayalı iyileştirme politikaları gereklidir. Sonuç olarak, bu bölümde yapılan değerlendirmeler, afetlerin sadece geçici felaketler değil; toplumsal kurumların işlevselliğini ve meşruiyetini doğrudan etkileyen, kurumsal dönüşüm süreçlerini tetikleyen yapısal kırılma anları olduğunu göstermektedir. Toplumsal kurumlar, afetlere yalnızca tepki veren pasif yapılardan ibaret değil; aynı zamanda toplumu yeniden kuran,

yönlendiren ve dönüştüren dinamik aktörlerdir. Bu nedenle, afet sonrası toplumsal yeniden yapılanmanın kalıcılığı ve toplumsal barışın sürdürülebilirliği, kurumların bu süreçteki uyum kapasitesi ve toplumsal tabana ne ölçüde ulaşabildiğiyle doğrudan ilişkilidir.

Sonuç olarak, bu tez çalışması, depremleri yalnızca doğa olayları olarak değil; aynı zamanda toplumun yeniden yapılanmasını şekillendiren tarihsel ve sosyolojik kırılma anları olarak ele almaktadır. Depremler aracılığıyla görünür hâle gelen toplumsal eşitsizlikler, kırılganlıklar ve yeniden yapılanma süreçleri; afet-toplum ilişkisini daha iyi kavrayabilmek adına disiplinler arası bir perspektifle analiz edilmiştir. Afetler, sadece yıkımı değil; değişimi, dönüşümü ve dayanışmayı da beraberinde getiren toplumsal olgulardır. Bu nedenle, afetlerin sosyolojik analizine duyulan ihtiyaç, hem kuramsal düzeyde hem de uygulamalı afet politikaları açısından hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

(tarih yok). https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/GAZETE/ulus/ulus_1939/ulus_1939_birincikanun_/ulus_1939_birincikanun_29_.pdf adresinden alındı

(tarih yok). https://phebusmuzayede.com/42407-hurriyet-gazetesi-24-mayis-1971-muessisi-sedat-simavi-.html#mobileLive-1 adresinden alındı

(tarih yok). https://www.wanhaber.com/van-fay-hatti-nereden-geciyor adresinden alındı

(2023, 09 18). 10 29, 2024 tarihinde Vikipedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/1931_%C3%87in_seli#:~:text=1931%20%C3%87in%20seli%20veya%201931,ihlaline%20d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Fen%20bir%20dizi%20ta%C5%9Fk%C4%B1nd%C4%B1. adresinden alındı

AB. (2025, 02 06). *AB'nin 6 Şubat Depremlerine Desteği: Dayanışma ve Yeniden Yapılanma*. https://www.ab.gov.tr/abnin-6-subat-depremlerine-destegi-dayanisma-ve-yeniden-yapilanma_53917.html adresinden alındı

Abidoğlu, İ. (2023). Acının Sosyolojisi: Afetler, Toplumsal Dayanıklılık ve Teodise Problemi. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(22), 1-21.

Abidoğlu, İ. (2024). Afet Riski ce Afet Sonrası Durum Yönetiminde Dinin İşlevselliği. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *11*(2), 362-384. doi: 10.69878/deuefad.1341845

Adayış, İ. (2020). *Doğal Afet Eğitimi Kapsamında Arama Kurtarma Faaliyetlerine Sosyolojik Bir Bakış: Van İli Örneği.* Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Admin. (2020, 08 16). *Son 100 yılda Türkiye'de Meydana Gelen Büyük Depremler*. Ahder: https://www.ahder.org/son-100-yilda-turkiyede-meydana-gelen-buyuk-depremler adresinden alındı

AFAD. (tarih yok). 06 12, 2023 tarihinde afad.gov.tr: https://www.afad.gov.tr/afet-turleri adresinden alındı

AFAD. (2014). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.* Ankara: T.C.Başbakanlık.

AFAD. (2020, 01 24). *Elazığ'da Meydana Gelen 6,8 Büyüklüğündeki Deprem Hakkında*. https://www.afad.gov.tr/basin-duyurusu---2-elazigda-meydana-gelen-68-buyuklugundeki-deprem-hakkinda-24-ocak-2020-2300-itibariyle adresinden alındı

AFAD. (2020, 01 29). *BASIN DUYURUSU: 30 Elazığ ve Malatya'da İyileştirme Çalışmaları Devam Ediyor*. 05 22, 2025 tarihinde https://www.afad.gov.tr/basin-duyurusu---37-elazig-ve-malatyada-iyilestirme-calismalari-devam-ediyor adresinden alındı

AFAD. (2020). *Elazığ'daki Deprem Sonrası Müdahale ve İyileştirme Çalışmaları*. https://bartin.afad.gov.tr/elazigdaki-deprem-sonrasi-mudahale-ve-iyilestirme-

calismalari adresinden alındı

AFAD. (2020, 11 26). *İzmir Seferihisar Depremi-Duyuru 81 (26.11.2020 - 21.00)*. https://www.afad.gov.tr/izmir-seferihisar-depremi-duyuru-81-26112020---2100#:~:text=30.10.2020%20Cuma%20g%C3%BCn%C3%BC%2C%20saat,g%C3%B6re%20117%20vatanda%C5%9F%C4%B1m%C4%B1z%20hayat%C4%B1n%C4%B1%20kaybetmi%C5%9Ftir. adresinden alındı

AFAD. (2020, 11 26). *İzmir Seferihisar Depremi-Duyuru 81 (26.11.2020 - 21.00)*. 05 22, 2025 tarihinde https://izmir.afad.gov.tr/izmir-seferihisar-depremi-duyuru-81-26112020---2100 adresinden alındı

AFAD. (2023, 02 24). *06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Saha Çalışması Ön Değerlendirme Raporu*. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Arazi_Onrapor_28022023_surum1_revize.pdf adresinden alındı

AFAD. (tarih yok). *Deprem Nedir?* 06 12, 2023 tarihinde afad.gov.tr: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/39500/xfiles/deprem_nedir.pdf adresinden alındı

AFAD. (tarih yok). *İnsan Kaynaklı Afetler*. https://www.afad.gov.tr/afadem/insan-kaynakli-afetler adresinden alındı

AFAD. (tarih yok). *Van Depremi Hakkında*. 05 22, 2025 tarihinde https://www.afad.gov.tr/van-depremi-hakkinda adresinden alındı

Afet Platformu. (2020). *30 Ekim 2020 İzmir Depremi Afet Platformu Raporu*. İzmir: Afet Platformu. https://afetplatformu.org.tr/wp-content/uploads/2021/02/I%CC%87zmir-Raporu-Afet-Platformu.pdf adresinden alındı

Afyon Kocatepe Üniversitesi. (tarih yok). *Depremlerin Oluşumu ve Türleri*. deprem.aku.edu.tr: https://deprem.aku.edu.tr/depremlerin-olusumu-ve-turleri/?utm_source adresinden alındı

Akdoğan, A. (2008). *Dini Hayatı Anlama Ve Yorumlama*. İstanbul: Dem Yayınları.

Akdur, P. R. (2000, 01 27). *TÜRKİYE SORUNLARINA ÇÖZÜM KONSFERANSI 3*. 06 12, 2023 tarihinde recepakdur.com: https://www.recepakdur.com/media/1370/10-akdur-r-afetler-ve-sag-lik-hizmetleri-tu-rkiye-sorunlarina-c-o-zu-m-konferansi-3-21-yu-zyilda-tu-rki-ye-ankara-u-niversitesi-basimevi-2000.pdf adresinden alındı

Akgüngör, A. Ç. (2020). Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünme. *LAÜ Sosyalbilimler Dergisi, 1*(1), 3-22.

Aksoy, A. (2016). Geleneksel Devletten Modern Devlete: Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişim. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2*(3), 31-37.

Aktürk, İ., & Albeni, M. (2002). Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: 1999 Yılında Türkiye'de Meydana Gelen Depremler ve Etkileri. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *7*(1), 1-18.

AKUT. (tarih yok). 02 23, 2024 tarihinde afet.akut: https://afet.akut.org.tr/sel-nedir/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAoeGuBhCBARIsAGfKY7wHbYDWd-F57Exx7gPf_My48eB9MraVdAyfr1JkeaTJNEHNb99jssIaAqP3EALw_wcB adresinden alındı

Akyüz, H. (2018). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Akyüz, Ü. (2009). Siyaset ve Ahlak. *Yasama Dergisi*(11), 93-129.

Alkın, R. C. (2020). Dünyada ve Türkiye'de Afet Sosyolojisi. İ. Can içinde, *Afet Sosyolojisi* (s. 63-88). Konya: Çizgi Kitapevi.

Alpago, H. (2018). Ekonominin Toplumsal Gelişme Sürecindeki Yeri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *6*(13), 303-317.

Alpkaya, F. (2017). Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme. F. Alpkaya, & B. Duru (Dü) içinde, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim* (4. Baskı b., s. 7-14). Ankara: Phoenix Yayınları.

Altıparmak, İ. B., & Birel, E. (2024). 6 Şubat 2023 Depremi Sonrasında Sosyal Yaşamın Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi: Nurdağı Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(41), 113-134.

Altun, F. (2016). Afetlerde Psikososyal Hizmetler: Marmara ve Van Depremleri Karşılaştırmalı Analizi. *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(8-9), 183-197.

Anuk, Ö., & Çetin, C. (2025). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremine Tanıklık Edenlerin Geride Kalanlar Sendromu ve Yalnızlık Değişkenleri Bağlamında Değerlendirilmesi. *Reflektif Journal of Social Sciences*, *1*(6), 167-189.

Argin, Y. (2023). Doğal Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı: 2023 Kahramanmaraş Depremi Özelinde Twitter Örneği. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İnsanat: Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 140-165.

Arı Kovancı, Y. (2024). Afet ve Kırılgan Gruplar. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(1), 13-30.

Arı, Y. (2021, 06 30). Toplumsal Değişim ve Din. *Asya Akademik Sosyal Araştırmalar*, *5*(16), s. 131-142.

Arı, Y. (2023). Aile Kurumunun İşlevleri Nelerdir Ve Neden Önemlidir? Sosyolojik Bir Araştırma. K. Ertaş (Dü.) içinde, *İlahiyat Alanında Uluslararası Araştırmalar ve Değerlendirmeler* (s. 127-139). Serüven Yayınevi.

Arıcan, Y. F. (2023). *Türkiye'de Deprem Sonrası Dönemde Sivil Toplumun Rolü.* Fredoom House. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-10/Policy-brief-the-role-of-civil-society-in-the-post-earthquake-period-in-Turkey.pdf adresinden alındı

Arslankoç, S., Salduz Doruk, Ç., & Koçak, O. (2024). Deprem Bölgesindeki Psiko-Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, *7*(1), 108-127.

Artantaş, E., & Gürsoy, H. (2024). Depremin Yıkıcı Ve Ekonomik Etkilerini Azaltmaya Yönelik Stratejiler Ve Türkiye'nin Deprem. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 192-214.

Aslan, C. (2015). Toplumsal Hareketlilik. E. Sarıkoca içinde, *Toplumsal Tabakalaşma*. Erzurum: ATA-AÖF.

Atalay, İ. (1997). *Türkiye Coğrafyası.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Avcı, M. G. (2018). Toplumsal Kurumlar ve Eğitim. N. Avcı, & Y. Erjem (Dü) içinde, *Eğitim Sosyolojisi* (s. 175-196). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Aydın, H. (2025, 02 11). *6 Şubat Depremi ve rezerv alan dayatması*. Gazete Duvar: https://www.gazeteduvar.com.tr/6-subat-depremi-ve-rezerv-alan-dayatmasi-haber-1756010 adresinden alındı

Aydın, K. (2018). Max Weber, Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma. *Journal of Economy Culture and Society*(57), 245-267.

Aydın, M. (2015). *Değişim Sosyolojisi.* İstanbul: Açılım Kitap.

Aykutalp, A. (2016). *Felaket Kapitalizmi, Kapasite Yoksunluğu ve Kent: 2011 Van Depremi Örneği.* Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Aysan, M. (2007, Nisan 1). Temel Göstergelerle 2007 Yılı Ekonomik Beklentileri. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*(34), 6-17.

Bahar, H. İ. (2015). *Sosyoloji.* İstanbul : Hayat Yayın Grubu.

Bahar, P. D. (2015). *SOSYOLOJİ.* (E. Bozdemir, Dü.) İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

Bakanlığı, K. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı Eğitim Sisteminde Kalitenin Artırılması Özel İhtisas Komisyonu Raporu.* Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Baker, U. (2009). *Yüzeybilim Fragmanlar.* İstanbul: Birikim Yayınları.

Bala, M. B. (2021). *Deprem Yaşayan Bireylerde Dini Başa Çıkma (2011 Van Depremi Örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Balcı, Ş., Bekiroğlu, O., & Yeles Karaman, S. (2019). Sosyal Medya Bağımlılığının Bir Belirleyicisi Olarak Öz Saygı: Konya Örneğinde Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(48), 35-64.

Baş Dinar, G. (2015). İktisadi Sosyolojiden Yeni İktisat Sosyolojisine: İktisat ve Sosyoloji İlişkisinin Değişen Yüzü. *Sosyoekonomi*, *23*(26), 25-44. doi:10.17233/se.92426

Başkanlığı, A. v. (2021). *İstanbul İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP)*. İstanbul: T.C. İstanbul Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü. https://istanbul.afad.gov.tr/kurumlar/istanbul.afad/PDF-Dosyalar/irap_istanbul.pdf adresinden alındı

Başkanlığı, A. v. (2023, 11 02). *Tsunami NEdir*. 02 23, 2024 tarihinde afad: https://www.afad.gov.tr/afadem/tsunami adresinden alındı

Başkanlığı, A. v. (tarih yok). *Doğal Afetler*. 02 23, 2024 tarihinde https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler adresinden alındı

Başkanlığı, S. v. (2023). *Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*. Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı.

Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite*. İstanbul: Can Yayınları.

Bayazıt, E. (2024). Kahramanmaraş Kent Belleğinin Sarsıldığı An: 6 Şubat 2023 Depremlerinin Mekânsal Kayıpları. *ArtGRID - Journal of Architecture Engineering and Fine Arts*, *6*(1), 28-59.

Bayazıt, E., & Kısakürek, Ş. (2021). Kolektif Bellek Kentsel Bellek ve Mekânsal Bileşenlerin Kent Kimliğindeki Yeri: Kahramanmaraş Kenti Örneği. *ENAS Journal of Environmental and Natural Studies*, *3*(1), 1-21.

Bayhan, V. (2012). Travmatik Kaos Ortamında Depremi Anlamlandırmanın Sosyolojik Bağlamı. *Sosyologca*, *3*, 341-354.

Bayhan, V., & Yasantimur, A. (2024). Deprem, kıyameti yaşamak gibidir": 6 Şubat 2023 deprem mağdurlarının deneyimleri üzerine bir çalışma (Malatya örneği). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(3), 1416-1437.

Baytar, B. (2017). *1999 Gölcük Depremini Çocukluğunda Yaşamış Kişilerin Günümüzdeki Kaygı, Depresyon Ve Tssb Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BBC. (2024, 02 08). *AB'den Türkiye'ye depremler için rekor tutarda yardım*. https://www.bbc.com/turkce/articles/c0d74lmnddpo adresinden alındı

Beck, U. (2005). *Siyasallığın İcadı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Beck, U. (2019). *Risk Toplumu Başka Bir Modernliği Doğru*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. (P. D. Coşkun, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Berker, A. (2016). Zorunlu Göçün Yol Açtığı Refah Kaybının İncelenmesi: Yaşam Memnuniyeti

Yaklaşımı. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 675-706.

Berkes, N. (2023). *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bianet. (2023, 03 17). *6 Şubat depremleri | Resmi maliyet 2 trilyon TL*. https://bianet.org/haber/6-subat-depremleri-resmi-maliyet-2-trilyon-tl-275895 adresinden alındı

Biber, A. B. (2019, 08 22). 10 29, 2024 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/dunya/tarihin-bilinen-en-buyuk-orman-yanginlari-427701.html adresinden alındı

Bikçe, M. (2015). Türkiye'de Hasara ve Can Kaybına Neden Olan Deprem Listesi (1900-2014). *3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı.* İzmir: Türkiye Deprem Mühendisliği Derneği.

Bilgici, C. (2023, 09 11). 10 29, 2024 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/dunya/tarihteki-en-buyuk-sel-felaketleri-794834.html adresinden alındı

Bottomore, T. (1977). *Toplum Bilim.* (P. D. Oskay, Çev.) İstanbul: Doğan Yayınevi.

Bottomore, T. B. (1984). *Toplumbilim.* (P. D. Oskay, Çev.) İstanbul: DER YAYINLARI.

Bozkurt, V. (2011). *Değişen Dünyada Sosyoloji.* Bursa : Ekin Basım Yayın.

Bozkurt, V. (2023). Depremin Toplumsal Boyutu. *Avrasya Dosyası*, *14*(1), 89-111.

Can, İ. (2013). Türkiye'deki İslami Eğilimli Sivil Toplum Kuruluşlarının Orta Doğu'ya Bakışı: İnsani Yardım Vakfı (İHH) Örneği. *I. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi*, (s. 245-261). Konya.

Can, Y. (2004). Durkheim Ve Merton'ın Anomi Kuramları Bağlamında Cemaatten Cemiyete Türk Toplumu. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, *1*(2), 95-105.

Canbay Tatar, H. (2020). Din ve Toplum. Ü. Şentürk (Dü.) içinde, *Sosyoloji (Kavramlar-Kurumlar-Kuramlar)* (s. 449-487). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Castells, M. (2013). *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Cengiz, E., & Oyanık, M. (2020). Afet Bilinci ve Kader İlişkisi: Gümüşhane Örneği. *The Journal of International Scientific Researches*, 87-101.

Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü.* İstanbul: Say Yayınları.

Coser, L. A. (2008). *Sosyolojik dDüşüncenin Ustaları Tarihsel ve Toplumsal Bağlamlarında*

Fikirler. (H. Hülür, S. Toker, & İ. Mazman, Çev.) Ankara: Deki Basım Yayın.

Çaha, Ö. (2003). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Gendaş Yayınları.

Çakır, M. Ö. (2023, 03 17). *Asrın Felaketi*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/strateji-ve-butce-baskanliginin-raporu-depremlerin-yol-actigi-kayip-ve-hasari-ortaya-koydu/2848470 adresinden alındı

Çalışkan, A., & Kaya , G. (2021). Deprem Sonrasındaki Toplumsal Dayanışma Pratiklerinin Sosyolojik Görünümü: İzmir Depremi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12*(32), 1052-1077. doi:https://doi.org/10.21076/vizyoner.878817

Çapçıoğlu, İ. (2024). Ziya Gökalp'e Göre Kültür ve Medeniyet İlişkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*(Ölümünün 100. Yılında Ziya Gökalp ve Sosyoloji Sempozyumu Özel Sayısı), 85-96.

Çavuş, K., & Kaya, A. A. (2024). Afetler, Depremler ve Kitlesel Zorunlu Göç Akınları: Kahramanmaraş Merkezli Depremler Üzerinden Bir Değerlendirme. *Afet ve Risk Dergisi, 7*(1), 195-209.

Çelebi, F. (2020). Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısıyla Kötülük Problemi:Origenes ve İbn Sina'nın Teodise Anlayışları. *Journal of Islamic Research, 32*(1), 128-142.

Çelik, İ. H., Usta, G., Yılmaz, G., & Yakupoğlu, M. (2020). Türkiye'de Yaşanan Teknolojik Afetler (2000-2020) Üzerine Bir Değerlendirme. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(2), 49-57.

Çetin Aydın, G., & Aytaç, S. (2023). Depremin Dezavantajlı Gruplardan Biri Olan Depremzede Kadınlar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkisi: Nitel Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(3), 2195-2218.

Çetin, F. S. (2025, 07 01). *Depremzedelere verilen "Yerinde Dönüşüm" desteğinde başvuru süreci tamamlandı*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/depremzedelere-verilen-yerinde-donusum-desteginde-basvuru-sureci-tamamlandi/3618824 adresinden alındı

Çetintaş, A. (2020). Ekonomi ve Toplum. Ü. Şentürk (Dü.) içinde, *Sosyoloji (Kavramlar-Kurumlar-Kuramlar)* (s. 411-447). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Çetintaş, A. (2025). Deprem Sonrası Korku ve Kaygıların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Firat University Journal of Social Sciences, 35*(2), 435-448.

Çötok, N. A. (2017). Giddens Sosyolojisinde Toplumsal Dönüşümün Temel Kavramları ve Bağlantılar: Yapılanma, Modernite ve Küreselleşme. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3*(5), s. 189-207.

Çuhacı, A. (2007). Ulrıch Beck'in Risk Toplumu Kuramı. *Sosyoloji Dergisi, 3*(14), 129-157.

Danış, D. (2024). Şubat 2023 Depremleri Sonrası Toplumsal Eşitsizlikler ve Göç Örüntüleri. *Reflektif Journal of Social Sciences*, *2*(5), 517-534.

Danış, D. (2024). Şubat 2023 Depremleri Sonrası Toplumsal Eşitsizlikler ve Göç Örüntüleri. *Reflektif Journal of Social Sciences*, *5*(2), 517-534.

Davut, M. (2024, 02 08). *Asrın Felaketi, 6 Şubat Depremlerinin Birinci Yılı*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/6-subat-depremlerinin-birinci-yili/uluslararasi-finans-kuruluslarindan-deprem-bolgesine-2-8-milyar-dolarlik-destek/3131255 adresinden alındı

Dawson, C. (2003). *İlerleme ve Din.* (Y. Kaplan, & A. Doğan, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.

Demir, M. (2023). 06 Şubat Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrasında Sosyal Medya Kullanımının Yansımaları. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, *2*(5), 248-269.

Demirci, A. (2014). Literatür Taraması. Y. Arı, & İ. Kaya (Dü) içinde, *Coğrafya Araştırma Yöntemleri* (s. 73-107). Coğrafyacılar Derneği.

Demirtürk, R. B., Bozkuş, N., Cephe, A., Aktaş, B., Taşdemir Afşar, S., & Çıngı, H. (2011). Yoksulluk Düzeyinin Modellenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 14*(1), 29-67.

Deniz, O., Yıldız, M. Z., Parin, S., & Erdoğan, R. (2017). Deprem ve Göç; 2011 Van Depremi Örneği. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, *3*(10), s. 1426-1444.

Dikeçligil, B. (tarih yok). *Bir Analiz Modeli Denemesi: Sosyal Yapı ve Toplumsal Yapı.* 10 29, 2024 tarihinde https://www.academia.edu/26299943/Bir_Analiz_Modeli_Denemesi_Sosyal_Yap%C4%B1_ve_Toplumsal_Yap%C4%B1 adresinden alındı

Dinç, F. T. (2016). Ulus Gazetesine Göre 1939 Erzincan Depremi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*(13), s. 1-21.

Doğan , S., Aslanboğa, A., & Karabağ, Ş. (2024). 6 Şubat 2023 Depremlerinin Velilerin Gözüyle Öğrenci Eğitim Süreçlerine Etkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *16*(2), 137-152.

Doğan, İ. (2016). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar.* Ankara: Pegem Akademi.

Durdu, Z. (2018). *Sosyolojide Temel Kavramlar ve Kurucu Fikirler.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü.* (Ö. Ozankaya, Çev.) İzmir: Cem yayınevi.

Durkheim, E. (2024). *İntihar.* (Z. İlkgelen, Çev.) İstanbul: Pozitif Yayınları.

Duruel, M. (2023). Sivil Toplum Kuruluşlarının Afet Yönetimindeki Rolü: 6 Şubat Depremi Hatay Örneği. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, *9*(2), 1-17.

Duyar, Z. (2025, 04 26). *Ticaret Bakanlığı, deprem çadırı ve çantasında fahiş fiyata yönelen*

işletmeleri mercek altına aldı. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ticaret-bakanligi-deprem-cadiri-ve-cantasinda-fahis-fiyata-yonelen-isletmeleri-mercek-altina-aldi/3549056 adresinden alındı

Düzgün, S. (2021). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Eğitim. *Çaydan-lık Dergi*. https://rize.meb.gov.tr/rista/caydanlik-dergi.asp?d=oku&id=4419 adresinden alındı

Efe, R. (1999). *Gölcük ve Düzce depremleri-1999* . İstanbul: Fatih Üniversitesi.

Efe, R., & Demirci, A. (2001). Gölcük 1999 depreminde zemin ve yerşekili özelliklerinin şiddet ile hasar dağılışına etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*(36), 1-15.

Eğilmez, M. (2023, 02 23). *Depremlerin Ekonomiye Etkisi*. https://www.mahfiegilmez.com/2023/02/depremlerin-ekonomiye-etkisi.html adresinden alındı

Eğribel, E., & Özcan, U. (2011). Sosyoloji ve Toplumsal Değişme: Türkiye Çözülürken? Yeni bir Dönemin Başlangıcında Nereye? E. Eğribel, & U. Özcan içinde, *Değişim Sosyolojisi Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal* (s. 3-13). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.

Ellwood, W. (2002). *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu*. İstanbul: Metis yayınları.

Erbil, F. (2023). Türkiye'de Krizler, Afetler ve Çocuk. *Reflektif Journal of Social Sciences*, *4*(2), 357-372.

Ercan, H. (2002). Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(1), 69-79.

Erdem, A. R. (2005). *Etkili ve Verimli-Nitelikli-Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Erdem, P. (2019). 17 Ağustos Marmara Depremi'ni Anma Töreni Haberlerinde Cisimleşen Belleği Okumak. *Selçuk İletişim*, *12*(1), 142-163.

Erdem, T. (2018). *Sosyoloji notları*. İstanbul: Otorite Kitap.

Erden, M. (2007). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Erdil, D. (2023). *Toplumsal Değişim Sürecinde Şirince*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=6RUUnMEKZcPFs9059YAfuQ adresinden alındı

Ergun, D. (1995). *Sosyoloji ve Eğitim*. Ankara: İlke Yayınevi.

Ergün, N. (2020). Kimlik Gelişimi: Anlatı Kimliği ve Kuşaklararası Anlatı Kimliği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *12*(4), 455-475.

Ersoy, E. (2020). Toplumsal Yapı ve Unsurları. Ü. Şentürk içinde, *Sosyoloji (Kavramlar-Kurumlar-Kuramlar)* (s. 179-213). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Ertaş, İ. (2021, 07 14). *Kolektif Bilinç Nedir?* 07 04, 2023 tarihinde sosyologer.com: https://www.sosyologer.com/kolektif-bilinc-nedir/ adresinden alındı

Ertuğrul, M., & Kaya, L. G. (2021). Türkiye'nin Akdeniz İklim Kuşağında Çıkan Orman Yangınlarının İncelenmesi ve Alınması Gereken Önlemler. T. Kavzaoğlu içinde, *Orman Yangınları Sebepleri, Etkileri, İzlenmesi, Alınması Gereken Önlemler ve Rehabilitasyon Faaliyetleri* (s. 201-217). Ankara: Türkiye Bilimsel Akademisi.

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme.* Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Eserpek, A. (1979). *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme, Erzurum'un iki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Araştırma.* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Euronews. (2024, 02 06). *6 Şubat depremleri: İktidar konut vaadini ne kadar gerçekleştirdi, bir yılda kaç konut yapıldı?* https://tr.euronews.com/2024/02/06/6-subat-depremleri-iktidar-konut-vaadini-ne-kadar-gerceklestirdi-bir-yilda-kac-konut-yapil adresinden alındı

Fichter, J. (2004). *Sosyoloji Nedir ?* (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Fidan, N., & Erden, M. (2001). *Eğitime Giriş.* İstanbul: Alkım Yayınları.

Fırat, M. (2020). Doğal ve Toplumsal Bir Afet Olarak Deprem. İ. Can içinde, *Afet Sosyolojisi* (s. 167-187). Konya: Çizgi Kitabevi.

Fırat, M. (2022). Depremin Toplumsal Etkileri. *Tezkire Dergisi*, 47-72.

Gazete Duvar. (2023, 07 14). *Erdoğan: 6 Şubat depremlerinin maliyeti 104 milyar dolar, enkazın tamamını kaldırdık*. https://www.gazeteduvar.com.tr/erdogan-6-subat-depremlerinin-maliyeti-104-milyar-dolar-enkazin-tamamini-kaldirdik-haber-1627949 adresinden alındı

Genç, F. N. (2008). Kriz İletişimi: Marmara Depremi Örneği. *Selçuk İletişim, 5*(3), 161-175.

Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel-Kimlik - Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum.* (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Giddens, A. (2018). *Modernliğin Sonuçları.* (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 8*(1-2), 46-67.

Gökçe, H. (2024, 02 05). *Yüzyılın felaketi'nin 1. yılı: Depremin maliyeti*. 01 26, 2025 tarihinde Ekonomim: https://www.ekonomim.com/gundem/yuzyilin-felaketinin-1-yili-depremin-maliyeti-110-milyar-dolar-yapilan-harcama-30-milyar-dolar-haberi-728221 adresinden alındı

Gökçekuş, H., Barlas, C., Almuhisen, M., & Eyni, N. (2018). *Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetler,*

Sonuçları ve Afet Yönetimi. sivil savunma: https://sivilsavunma.gov.ct.tr/Portals/33/Dogal-ve-Insan-Kaynakl-Felaketler-Sonuclar-ve-Afet-Yonetimi.pdf adresinden alındı

Gökçen, A. (2020). AFET KAVRAMI ve BAŞLICA AFET TÜRLERİ. İ. Can içinde, *Afet Sosyolojisi* (s. 41-57). Konya- İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Gökçen, A. (2020). Afet Kavramı ve Başlıca Afet Türleri. İ. Can içinde, *Afet Sosyolojisi* (s. 41-62). Konya: Çizgi Yayınevi.

Gökükızıl, A. C., & Tezcan, S. (2023, 10 29). Cumhuriyet'in Yüzüncü Yılında Türkiye'de Afetler: 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri. *Kent Akademisi*, *16(Türkiye Cumhuriyetinin 100. Yılı Özel Sayısı | Special Issue for the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye)*, s. 97-114.

Görü, N. E. (tarih yok). 10 29, 2024 tarihinde https://www.bilimup.com/tarihteki-en-buyuk-tsunamiler adresinden alındı

Gül, O. K. (2011). 27 Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Sivas ve İlçelerine Etkileri. *Zeitsohrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, *3*(2), s. 135-145.

Gülüş, İ., & Yıldırım, B. (2022). Olağanüstü Dönemlerde Yerel Gazetecilik: 1992 Erzincan Depremi, Doğu Gazetesi VE Milenyum Çağına Doğru Çadırda Bir Gazetecilik Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 1032-1052.

Güner, B. (2020). Türkiye'deki Deprem Hasarlarına Dönemsel Bir Yaklaşım;3 Dönem 3 Deprem. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *25*(43), 139-152.

Güreşci, E. (2023). Kahramanmaraş Depremi Sonrası Yeni Bir Tartışma Konusu Olarak Deprem Göçü. M. Öztürk, & M. Kırca (Dü) içinde, *Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler* (s. 47-60). Gaziantep: Özgür Yayınları.

Güven, K. (2010). *Marmara Depremini Yaşayan Yetişkinlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Travma Sonrası Gelişim ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Haber, B. (2024, 05 22). *53 yıllık acı: 1971 Bingöl depreminde neler yaşandı?* cewlik.net: https://cewlik.net/53-yillik-aci-1971-bingol-depreminde-neler-yasandi/ adresinden alındı

Habertürk. (2023, 03 02). *Depremin ihracata ilk etkisi 1.5 milyar dolar*. https://www.haberturk.com/ihracat-subatta-geriledi-3570211-ekonomi adresinden alındı

Haçin, İ. (2014, 03 01). 1939 Erzincan Büyük Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, *30*(88), 37-70.

Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*(88), s. 37-69.

Halbwachs, M. (2017). *Kollektif Hafıza.* Ankara: Heretik Yayınları.

Harari, Y. N. (2019). *21. Yüzyıl İçin 21 Ders.* Ankara: Kolektif Kitap.

Herman, E. (2000). Küreselleşme Tehdidi. *Cogito*(23), s. 96-104.

İnal, K. (2019). Durkheım'ın Eğitim Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24*(2), 511-518.

İnce, C. (2022). Afetlerde Toplumsal Dayanışma-Çatışma Biçimi Ve Toplumsal Hareketler İle Siyasal Partilerin Rolü. S. Batal içinde, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar- VI* (s. 431-449). İzmir: Serüven Yayınevi.

Independent. (2019, 08 17). *Marmara depremi bugünün parasıyla ne kadar ekonomik kayba neden oldu?* https://www.indyturk.com/node/62176/ekonomi%CC%87/marmara-depremi-bug%C3%BCn%C3%BCn-paras%C4%B1yla-ne-kadar-ekonomik-kayba-neden-oldu adresinden alındı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2014). *Afet Odaklı Sosyal Hasar Görebilirlik Analizine İlişkin Veri Toplama Amaçlı Anket İşi.* İstanbul.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2018). *İstanbul İli Genelinde Afetler Karşısında Sosyal Hasar Görebilirlik Analizi İçin Anket Çalışması İşi.* İstanbul.

İstockphoto. (tarih yok). 10 29, 2024 tarihinde https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/sismik-izometrik-vekt%C3%B6r-%C3%A7izim-iki-hareketli-tabak-ve-odak-merkez-%C3%BCss%C3%BC-gm939567994-256887890 adresinden alındı

Kaçmazoğlu, H. B. (2011). İkinci Kuşak Türk Sosyologlarında Toplumsal Değişme Anlayışı:1923-1945 Dönemi. E. Eğribel, & U. Özcan içinde, *Değişim Sosyolojisi Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Değişme* (s. 139-147). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.

Kamu Araştırmaları Vakfı. (2023). *6 Şubat Depreminin Tarım ve Gıda Sektörü Üzerine Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler Hakkında Değerlendirme Raporu.*

Karabatak, S., & Alanoğlu, M. (2023). Deprem Sonrası Eğitim Hayatına Dönüş. *11. Uluslararası GAP Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, (s. 308-314). Gaziantep.

Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7*(1), 115-131.

Karataş, İ. (2020). 1971 Bingöl Depremi. *History Studies, 5*(12), 2797-2820.

Karbeyaz, A., & Yıldırım, İ. (2024, 12 15). Kahramanmaraş Merkezli Depremin Eğitim, Öğrenci ve Öğretmenler Üzerindeki Etkilerinin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24*(4), s.

1987-2012.

Karnıbüyük, M. (2019). İklim, Coğrafi Konum, Yer Şekilleri Ve Denizlerin Siyasi Coğrafya Üzerindeki Etkileri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(1), 167-185.

Karpat, K. (2004). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Kasapoğlu, A., & Ecevit, M. (2001). *Depremin Sosyolojik Araştırması*. Ankara: Sosyoloji Derneği.

Kavas, A. (2024, 09 09). *Krizde Koordinasyonun Kayıp Saatleri: Depremlerin İlk 72 Saati*. https://www.toplum.org.tr/krizde-koordinasyonun-kayip-saatleri-depremlerin-ilk-72-saati/ adresinden alındı

Kaya, E. (2021). Toplumsal Eşitsizlik ve Dijital Okuryazarlık: Lise Öğrencileri Üzerine Bir Alan Araştırması. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, *3*(2), 1-31.

Kaya, M. (2019). Zygmunt Bauman ve Akışkan Modernite Kuramına Genel Bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *12*(62), 1450-1455.

Kaya, Y. (2018). İklim Değişikliğine Karşı Kentsel Kırılganlık: İstanbul İçin Bir Değerlendirma. *International Journal of Social Inquiry*, *11*(2), 219-257.

Kaya, Y. (2020). Sosyoloji'de Temel Bir Konu Başlığı : Toplumsal Değişme. Ü. Şentürk içinde, *Sosyoloji (Kavramlar-Kuramlar- Kurumlar)* (s. 243-270). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Kaygalaka, İ. (2023). Kahramanmaraş depremlerinin demografik ve ekonomik etkilerinin coğrafi analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*(83), 101-114.

Kaymak, M., & İnal, K. (2014). Toplum ve Eğitim İlişkisinin Bilimi. Ç. Özdemir (Dü.) içinde, *Eğitim* (s. Ankara). Pegem Akademi.

Kaynağı, V. (2021, 05 03). *Türkiye'de Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Deneyimi*. https://www.verikaynagi.com/genel/turkiyede-ogrencilerin-uzaktan-egitim-deneyimi/ adresinden alındı

Kazak Berument, S., Sayıl, F. M., & Uçonok, Z. (1999). Depremden Etkilenen Çocuklarınıza Nasıl Yardımcı Olabilirsiniz Anne Baba El Kitabı. *Türk Psikoloji Bülteni*, *5*(14), 78-88.

Kazgan, G. (2000). *İktisadi Düşünce Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kesbiç, K., Tunca , E., & Gencer, E. G. (2023, 06 15). *Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Eğitime Etkileri Bilgi Notu 2*. Eğitim Reformu Girişimi: https://egitimreformugirisimi.org/yayinlar/kahramanmaras-merkezli-depremlerin-egitime-etkileri-bilgi-notu-2/ adresinden alındı

Kesim, E. (2011). Eğitim ve Toplumsal Kurumlar. A. Boyacı (Dü.) içinde, *Eğitim Sosyolojisi* (s. 37-

52). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını.

Keskin, M. (2004). Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *4*(3), 7-21.

Keskiner, Ö. (2019, 09). *Doğal Afetlerin Tanımı ve Türleri*. 06 12, 2023 tarihinde avys.omu.edu.tr: https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/omur.keskiner/139722/Do%C4%9Fal%20Afetlerin%20tan%C4%B1m%C4%B1%20ve%20t%C3%BCrleri.docx adresinden alındı

Kılıç, Y. (2014). Türkiye'de Eğitimsel Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma İlişkisine Dair Ampirik Bir Çalışma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 243-263.

Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(36), s. 381-404.

Kıraç, Ş. (2023, 04 22). *Depremler esnafı da yıktı geçti!* Cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/depremler-esnafi-da-yikti-gecti-2073956 adresinden alındı

Kıray, M. B. (1999). *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kırkpınar, L. (1999). *Türkiye'de Toplumsal Değişme*. İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları.

Kızılçelik, S. (1992). *Sosyoloji Teorileri 1*. Konya : Mimoza Yayınları.

Kızılçelik, S. (2011). Türkiye'deki Sosyal Değişme Olgusuna Batı Sosyolojisinin Değişme Teorileri Dışında Bakmak ya da Kemal Tahir ve Baykan Sezer'den Hareketle Yeni Bir Sosyal Değişme Teorisi İnşa Etmek. E. Eğribel, & Ö. Ufuk içinde, *Değişim Sosyolojisi Dünyada ve Türkiye'de Toplumsal Değişme* (s. 149-208). İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.

Kiziroğlu, A. M. (2017). Türkiye'nin Nüfus Değişimine Göre İl Bazında Kentleşmesine Bir Bakış (1965-2014). *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(16), 153-183.

Koca, B. (2024, 02 06). *Asrın Felaketi*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/asrin-felaketinin-ardindan-dunya-turkiyeye-yardim-icin-seferber-oldu/3127275? adresinden alındı

Koca, B. (2024, 02 06). *Asrın Felaketinin Ardından Dünya, Türkiye'ye Yardım İçin Seferber Oldu*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/asrin-felaketinin-ardindan-dunya-turkiyeye-yardim-icin-seferber-oldu/3127275 adresinden alındı

Koç, A. (2023). Kahramanmaraş'tan Türkiye'yi Sarsan Deprem Felaketinin Sosyal-Ekonomik Boyutu ve Çıkarmamız Gereken Dersler. M. Öztürk, & M. Kırca (Dü) içinde, *Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler* (s. 167-179). Gaziantep: Özgür Yayınları.

Kongar, E. (1993). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği* (2 b.). İstanbul: Remzi

Kitabevi.

Kongar, E. (2000). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Korkmaz, A. (2017). *Değişme ve Farklılaşma* . İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Korsch, K. (2000). *Marksist Kuram ve Sınıf Hareketi.* (M. Akyavuz, Çev.) Ankara: Doruk Yayınları.

Kösemihal, N. Ş. (1971). *Durkheım Sosyolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kurt, M. (2025, 02 06). *6 Şubat depreminin ardından: Afetler ve toplumsal eşitsizlikler*. 05 15, 2025 tarihinde Gazete Duvar: https://www.gazeteduvar.com.tr/6-subat-depreminin-ardindan-afetler-ve-toplumsal-esitsizlikler-haber-1754811 adresinden alındı

Levent, A. (2020). Afetin Ekonomik Etkileri. İ. Can (Dü.) içinde, *Afet Sosyolojisi* (s. 219-234). İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Mağden, Ç., Ademhan, Ç., Şavur, E., Yeniokatan, İ., Kılıç, M., Gözden, M., . . . Yüksel, S. (2008). *Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Rehberi.* Ankara: Türk K›z›lay›.

Makud, B. (2025, 02 28,). *Şubat Depremi: Türkiye'nin Unutulmaz Felaketi ve Dayanışmanın Gücü*. Makudder: https://makudder.org/6-subat-depremi-turkiyenin-unutulmaz-felaketi-ve-dayanismanin-gucu/ adresinden alındı

Marangoz, M., & İzci , Ç. (2023). Doğal Afetlerin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Etkilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremler Bağlamında Girişimciler Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *24*(52), 1-30.

Marangoz, M., & İzci, Ç. (2023). Doğal Afetlerin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Etkilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremler Bağlamında Girişimciler Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *24*(52), s. 1-30.

Mardin, Ş. (2021). *Din ve İdeoloji*. İstanbul : İletişim Yayınları.

Marx, K. (2011). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı.* Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (2011). *Ekonomi Politiğinin Eleştirisine Bir Katkı.* Ankara: Sol ve Onur Yayınları.

Marx, K. (2016). *Das Kapital.* ankara: Gece Kitaplığı.

Mazı, İ. (2025, 01 26). Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/gundem/depremlerde-egitim-altyapisi-zarar-goren-turkoglundaki-iki-okul-daha-egitime-hazir/3462682 adresinden alındı

MEB. (2024, 01 25). *Deprem Bölgesindeki Toplam Derslik Sayısı 6 Şubat Öncesine Göre Artacak*. https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-toplam-derslik-sayisi-6-subat-oncesine-gore-artacak/haber/32430/tr adresinden alındı

Merkezi, B. Ü. (tarih yok). 05 12, 2025 tarihinde

http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/Depremler/tLarge2.htm adresinden alındı

Miller, M., & Castles, S. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri.* (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2025). *Bakan Tekin, 6 Şubat Depremlerinin İkinci Yılı Dolayısıyla Mesaj Yayınladı*. https://www.meb.gov.tr/bakan-tekin-6-subat-depremlerinin-ikinci-yil-donumu-dolayisiyla-anma-mesaji-yayimladi/haber/36245/tr adresinden alındı

MO İstanbul. (2024, 02 06). *6 Şubat Depremlerinin Birinci Yılında Afetlere Neden Olan Rant Odaklı Kentleşme Ve Dönüşüm Politikaları Sürdürülmektedir*. Mimarist: https://www.mimarist.org/6-subat-depremlerinin-birinci-yilinda-afetlere-neden-olan-rant-odakli-kentlesme-ve-donusum-politikalari-surdurulmektedir/ adresinden alındı

Mol, P. D. (1993). Orman Yangınları. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, *43*(3-4), 69-78.

Montesquieu. (2017). *Kanunların Ruhu Üzerine.* (B. Günen, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Mutluer, F. G. (2000). *Toplumsal Sapma Fonksiyonalist ve Sembolik Etkileşimci Yaklaşım*. Ankara: Zirve Yayınları.

Nacar, Ş., & Karademir, N. (2024). 6 Şubat Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Kentsel Hafıza: Kahramanmaraş Kenti Örneği. O. Doğan, Y. Poyraz , B. Telli, & Ş. Bilinir (Dü) içinde, *Kırılma Sosyal Bilimler* (s. 42-55). Kahramanmaraş: ATM Yayıncılık.

OdaTv. (2025, 02 06). *Erdoğan'dan 6 Şubat mesajı: Bakanlıkları ve AKP belediyelerini övdü*. https://www.odatv.com/gundem/erdogandan-6-subat-mesaji-depremin-ilk-anindan-itibaren-tum-imkanlaimizi-seferber-ettik-120084974? adresinden alındı

Ok Şehitoğlu, B. (2023). Türkiye'de Afetlerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Misyon ve Vizyon İfadelerine Yönelik Sosyolojik Bir Analiz. *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(2), 337-349.

Oksay, Ü. (1990). *Sosyolojik Düşünce Tarihi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları.

Oktay, E. (2024, 08 25). *Deprem ve Ekonomi Felaketlerin Ülkeleri Nasıl Etkiliyor?* https://www.tintmimarlik.com/deprem-ve-ekonomi-felaketlerin-ulkeleri-nasil-etkiliyor/ adresinden alındı

Okumuş, E. (2008). Toplumsal Değişme ve Din. *İslâm Araştırmaları Dergisi*(20), s. 123-147.

Olcay, C. (2020). Küreselleşme Çağında Kentsel Afetler. *Dirençlilik Dergisi*, *4*(2), 187-204.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2000). *Economic Effects of the 1999 Turkish Earthquakes: An Interim Report.* Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. doi:https://doi.org/10.1787/233456804045

Orhan, F. (2019). Depremlerin Şehir ve Mesken Mimarisine Olan Etkilerine Coğrafi Bir Bakış: 1939 Erzincan Depremi Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 339-364.

Orhan, İ., Ünal, E., & Ağralı, C. (2023). Afetlerde Kadına Yönelik Şiddet ve Hemşirelik Yaklaşımları. N. Ulutaşdemir, & M. Kabakuş Aykut (Dü) içinde, *Afetlerde Kadın ve Çocuk Sağlığı* (s. 29-50). Ankara. doi:https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10425848

Orhan, M. (2006). *2001 Şubat Krizinin Türk Toplumu Üzerindeki Etkileri.* İStanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı. https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/42093.pdf adresinden alındı

Önal, S. (2024). Toplanma Alanları Olarak Yeşil Alanlar Ve Parklar: Araştırmalara Dayalı Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *64*(2), 1627-1643.

Önen, R. Ş., & Kızılgeçit, M. (2024). Depremin Lise Öğrencilerinin Dinsel İnanç-Tutum Davranış Örüntüleri Üzerindeki Etkileri: 2023 Diyarbakır Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*(9), 63-98.

Özcan, M., & Keskin, B. (2020). Dijitalizasyon Bağlamında Sosyal Dönüşüm. *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, *16*(29), 2214-2229.

Özdemir, Ç. (2019). *Türkiye'de İç Göç Olgusu: 13 Mart 1992 Erzincan Depremi Özelinde İç Göçlerin İncelenmesi.* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=T6MXt4xI8NHfKjL8szd9XQ&no=fvPmE27NF8jmo7IoavC0XQ adresinden alındı

Özdikmen, T. (2019). *Afet ve Acil Durum Yönetimi Saha Uygulamalı Afet Yönetimi ve Acil Durum Metodolojileri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Özkalp, E. (2008). *Sosyolojiye Giriş.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Özkan, N. (2024). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi Sonrası Eğitimde Dayanıklılık: Tehditler ve Zorluklar. *Education&YouthResearch - EYOR*, *4*(2), 88-110.

Özkan, N. (2024). Resilience in Education after the Kahramanmaraş Earthquake February 6, 2023: Threats and Challenges / 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi Sonrası Eğitimde Dayanaklılığın İncelenmesi. *Education & Youth Research*, *4*(2), 88-110.

Özmen, B. (2000). *İzmit Körfezi Depremi'nin Hasar Durumu (Rakamsal Verilerle).* İstanbul: Türkiye Deprem Vakfı.

Özmen, B., Nurlu, M., & Güler, H. (1997). *Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi.* Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Öztürk, G. (2017, 07 21). 10 29, 2024 tarihinde https://bilimpro.com/2017/07/21/tarihin-en-buyuk-tsunami-felaketleri/ adresinden alındı

Özuğurlu, A. (2015). Afetler ve Kentleşmenin Neoliberal Dönüşümü / Disasters and Neoliberal Transformation of Urbanization. *Mülkiye Dergisi*, *36*(1), 149-158.

Pala, O. (2023, 03 28). *Afet Sonrası Görmemiz Gereken Potansiyel: Köyler*. https://www.arkitera.com/gorus/afet-sonrasi-gormemiz-gereken-potansiyel-koyler/ adresinden alındı

Pampal, S. (2000). *Depremler*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Pampal, S., & Özmen, B. (2007). *Türkiyenin Deprem Gerçeği Bölgeleri Haritaları Ve Deprem Yönetmeliklerinin Tarihsel Gelişimi.* Ankara: Ümit Ofset.

Peker, A. E., & Şanlı, İ. (2022). Deprem ve Göç İlişkisi:24 Ocak 2020 Elazığ Depremi Örneği. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, *6*(1), 125-154.

Perşembe, E. (1991, 06). Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri Üzerine. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *5*(5), s. 171-180.

Pınar, E., Taymaz, E., & Yılmaz, K. (2025). Kahramanmaraş Depremlerinin Mikro Veriye Dayalı Ekonomik Etki Analizi. *Ekonomi-tek*, *14*(1), 1-34.

Proctor, L. J., Fauchier, A., Oliver, P. H., Ramos, M. C., Rios, M. A., & Margolin, G. (2007). Family context and young children's responses to earthquake. *Journal Of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, *48*(9), 941-949.

Ritzer, G. (2000). *Toplumun McDonald'laştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme.* (Ş. S. Kaya, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Rıtzer, G., & Stepnısky, J. (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları.* (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Yayınları.

Sabah. (2011, 10 26). *Başbakan'dan Deprem Açıklaması*. Sabah: https://www.sabah.com.tr/gundem/2011/10/26/basbakandan-deprem-aciklamasi adresinden alındı

Sabırsız, E., & Şöhret, M. (2024). 6 Şubat Depremlerinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Makroekonomik,Sosyal ce Çevresel Etkileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi /Journal of Academic Approaches*, *15*(1-Deprem Özel Sayısı-), 571-597. doi:10.54688/ayd.1390984

Sabuncuoğlu, O., & Çevikaslan, A. (2003). Marmara Depreminden Etkilenen İki Ayrı Bölgede Ergenlerde Depresyon, Kaygı ve Davranış. *Klinik Psikiyatri*, *3*, s. 189-197.

Sağıroğlu, A. Z., Ünsal, R., & Özenci, F. (2023). *Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri:Durum Değerlendirme Raporu.* Ankara: : Ankara Yıldırım Beyazıt

Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. https://aybu.edu.tr/GetFile?id=6d4e3721-d4df-4357-8d3f-0d9e558d479d.pdf adresinden alındı

Sakarya, D., & Güneş, C. (2013, 06 1). Van Depremi Sonrasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu Belirtilerinin Psikolojik Dayanıklılık İle İlişkisi. *Kriz Dergisi*, *21*(1), 25-32.

Sarman, A. (2012). *Elâzığ İli Karakoçan İlçesinde Yaşanan Yıkıcı Deprem Sonrasında, Depremi Yaşayan İlköğretim Çağı Çocuklarda Kaygı Düzeyi, Depresyon Belirtileri ve Etkileyen Faktörler*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Saylam Çoşkun, A., & Narin, M. (2025). Afet Yönetimi ve Ekonomik Etkileri. *Bölgesel Kalkınma Dergisi*, *03*(01), 49-66. doi:https://doi.org/10.61138/bolgeselkalkinmadergisi.1650636

Selçuk, N. (2024). Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Dayanışma Ağları ve Gerilim Hatlarının Sosyolojik Analizi: 6 Şubat Depremleri Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(53), s. 21-35.

Selçuk, N. (2024). Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Dayanışma Ağları ve Gerilim Hatlarının Sosyolojik Analizi: 6 Şubat Depremleri Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21-35.

Seymen, İ., & Aydın, A. (1972). Bimgöl Depremi ve Fayı Bunun Kuzey Anadolu Fay Zonu İle İlişkisi. *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, *79*(79), s. 1-12.

Sezal, İ. (1981). *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Ankara: Birlik Yayınları.

Sezen, Y. (1988). *Sosyoloji Açısından Din*. İstanbul: Marmara Üniversite İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Sezer, A. (2012). *Bir Aktivist Olarak Aydın ve Toplumsal Hareketlerdeki Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Sezik, M., & Akıncı, B. (2024). Deprem Dirençli Kentler İçin Belediyelerde Yeniden Yapılanma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, *15*(1), 192-214.

Solmaz, M. (2023). *Koronavirus Salgını ve Toplumsal Değişme Doğa, Minopticon, Thanatos*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Soncu, A. G., & Demir, S. (2024, 11 30). İletişim Bağlamında Habitus ve Kültürel Sermaye. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *13*(37), s. 403-418.

Soydemir, S. (2011). Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *3*(2), 169-178.

STGM. (2023). *Deprem Bölgesindeki Dernekler 6 Şubat Depremlerinden Nasıl Etkilendi?* Sivil Toplum Geliştirme Merkezi: https://www.stgm.org.tr/yayinlar/deprem-bolgesindeki-dernekler-6-subat-depremlerinden-nasil-etkilendi adresinden alındı

STGM. (2023). *Deprem Bölgesindeki Dernekler Şubat Depremlerinden Nasıl Etkilendi?* https://www.stgm.org.tr/yayinlar/deprem-bolgesindeki-dernekler-6-subat-depremlerinden-nasil-etkilendi adresinden alındı

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*.

Subaşı, N. (2014). *Din Sosyolojisi.* İstanbul : Dem Yayınları.

Sunar, L. (2018). *Değişim Sosyolojisi: Kavramlar-Kuramlar ve Yaklaşımlar.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Südaş, İ. (2004). 17 Ağustos 1999 Marmara depreminin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkileri: Gölcük (Kocaeli) örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, *13*(1-2), 73-91.

Südaş, İ. (2004). 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkileri: Gölcük(kocaeli) Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*(13), 73-91.

Sümer, O. (2006). Sosyal Değişme ve Suç. Malatya.

Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi.* (E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınlaro.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi.* (O. Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şahin Demir, S. A. (2023). *Acil durumlarda eğitim: 6 Şubat depremleri riskler ve öneriler*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi. https://www.ebs.org.tr/storage/publication/jXAeWzZRmuyBO6MoeXVVGQCmRSdbs9mUR4voUlai.pdf adresinden alındı

Şanlıoğlu, Ö. (2016). Sosyal Refah Devletinin Krizi Ve Sürdürülebilirliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *6*(2), 159- 180.

Şaylan, M. (2023). Ufuk Tarama Toplantısı. *Sağlıkta Dijitalleşmenin Değere Katkısı ve Afet Yönetimi Boyutu Sempozyum ve Ufuk Tarama Toplantısı* (s. 29-35). İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Yayınları.

Şeker, A. (2020). İş bölümünün, Sosyal Politika ve Toplumsal Dayanışma Açısından Sosyolojik Çözümlemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(1), 20-27.

Şeker, B. D. (2023). Doğal Afetlerin Göç Üzrindeki Etkileri: Depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi*, *10*(2), 173-187.

Şen, R., & Koç Akgül, S. (2023). WhatsApp Dayanışma Grupları ve İletişim Uygulamaları: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri. *Afet ve Risk Dergisi*, *6*(4), 1410-1428.

Şen, S. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomiye Etkisi. *Diplomasi Ve Strateji Dergisi*(1), 1-55.

Şen, S. (2023). Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomiye Etkisi. *Diplomasi Ve Strateji Dergisi*(1), 1-55.

Şengül, M., & Turan, M. (2012). Erciş Depremi Örneğinde Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alanlarında Yönetim Uygulamaları ve Sorunları/ Administration and Problems of Post Disaster Temporary Settlements in Example of Erciş Earthquake. *Mülkiye Dergisi*, *36*(1-274), 113-148.

Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, *4*(14), 7-31.

Şentürk, Ü. (2019). *Aile Sosyolojisi'ne Bir Katkı.* Bursa: Dora Yayıncılık.

Şentürk, Ü. (2020). Bir Çatışma Kaynağı Olarak Afetlerin Değişmeye Etkisi. İ. Can içinde, *Afet Sosyolojisi* (s. 111-131). Konya: Çizgi Kitabevi.

Şimşek, B. A. (2025, 02 05). *Depremzede Çocuklar Eğitimde Fırsat Eşitsizliği İle Karşı Karşıya*. https://9koy.org/depremzede-cocuklar-egitimde-firsat-esitsizligi-ile-karsi-karsiya.html adresinden alındı

Şutanrıkulu, G. (2018). Toplumsal Bir Kurum Olarak Din. *Route Educational and Social Science Journal*, *5*(5), 148-157.

Taşdelen Karçkay, A., Alkan, D., & Toprak, B. (2023). Doğal Afet Bağlamında Aile Sistemi: Aile İlişkileri, Risk ve Koruyucu Faktörler, Aile Psikolojik Danışmanlığı. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, *6*(2), 75-96.

Taşdelen Karçkay, A., Alkan, D., & Toprak, B. (2023). Doğal Afet Bağlamında Aile Sistemi: Aile İlişkileri, Risk ve Koruyucu Faktörler, Aile Psikolojik Danışmanlığı. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, *6*(2), 75-96.

Tatar, T. (2020). Toplum ve Siyaset. Ü. Şentürk (Dü.) içinde, *Sosyoloji (Kavramlar-Kurumlar-Kuramlar)* (s. 375-410). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Taymaz, T. (1999). Deprem. (V. Çorlu, Dü.) *Cogito*(20), 72-87.

TDK. (tarih yok). 06 05, 2023 tarihinde sozluk.gov.tr: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Tekin Babuç, Z., & Gökçe, A. (2024). 6 Şubat Deprem Afetinin Aile ve Sosyal İlişkilere Etkisi Üzerine Nitel Bir Analiz. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(3), 789-813.

Tekin, F. (2011). Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(25), 91-100.

Telli Yamamoto, G., & Altun, D. (2023). Türkiye'de Deprem Sonrası Çevrimiçi Öğrenmenin Vazgeçilmezliği. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, *6*(12), 125-136.

Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Feryal Matbaası.

Tezcan, M. (2017). *Eğitim Sosyolojisi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

TMMOB Bilgisayar Mühendisleri Odası. (2023). *BMO 6 Şebat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Raporu.*

Tolan, B. (1991). *Toplum Bilimlerine Giriş.* Ankara: Adım Yayıncılık.

Topses, M. (2012). Niyazi Berkes'in Türk Modernleşmesine Bakışında Namık Kemal'e Yönelik Eleştirisi. *İstanbul Journal of Sociological Studies*(46), 65-73.

Trt Haber. (2023, 02 06). *"Seviye 4" verilebilecek en üst düzey alarm*. https://www.trthaber.com/haber/gundem/seviye-4-verilebilecek-en-ust-duzey-alarm-743841.html adresinden alındı

Trt Haber. (2024, 02 06). *Milli Savunma Bakanlığı 6 Şubat Depremleri İçin Belgesel Hazırladı*. https://www.trthaber.com/haber/gundem/milli-savunma-bakanligi-6-subat-depremleri-icin-belgesel-hazirladi-834862.html adresinden alındı

Tuncay, T. (2004). *Afetlerde Sosyal Hizmet: 1999 Yılı Marmara ve BoluDüzce Depremleri Sonrasında Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları.* Ankara: Özbay Ofset Matbaacılık.

Turhan, C. E. (2022). *Okul yöneticileri için el kitapları: Deprem.* İstanbul: Çuvaldız.

Turner, B. S. (1997). *Eşitlik.* (B. S. Şener, Çev.) Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Tün, M., Pekkan, E., Mutlu, S., & Helvacı, C. (2017). Afet ve Acil Durum Bildirimlerinde Kitle-Kaynak Yönetim Uygulaması Eskişehir Örneği. *16. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı.* Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2024). *6 Şubat 2023 Depremlerinin Birinci Yılı Değerlendirilmesi*. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/6_subat_2023_depremi_degerlendirmesi_1.pdf adresinden alındı

Türkdoğan, N., & Taş, H. Y. (2022). Dördüncü Sanayi Devriminin Emek Piyasalarına Etkileri: Fırsatlar ve Zorluklar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(2), 13-27.

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2023). *TMMOB Kahramanmaraş Depremleri Raporu*. 03 30, 2024 tarihinde https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/tmmob_deprem_raporu_son_4agustos-part-2-2.pdf adresinden alındı

Türkiye, D. E. (2021). *2021 Dünya Enerji Görünümü Raporu Özeti.* World Energy Councıl.

Türkkahraman, M. (2009). Teorik Ve Fonksiyonal Açıdan Toplumsal Kurumlar Ve Kurumlararası İlişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 22-46.

Türkoğlu, M. C. (2024, 12 13). Doğal Afetlerde Sunulan Sağlık Hizmetlerinin Sağlık İletişimi Perspektifinden Değerlendirilmesi. *TOGÜ Erbaa Sağlık ve Yönetim Dergisi*, *1*(1), s. 53-69.

Türkonfed. (2023). *2023 Kahramanmaraş Depremi Afet Durum Raporu.* İstanbul: Türkonfed.

TÜSEV. (2023). *Kahramanmaraş Depremleri ve Sivil Toplum Gözlem Notları II.*

Ulukan, G. (2021, 04 06). 01 26, 2025 tarihinde webrazzi: https://webrazzi.com/2021/04/06/turkiye-de-e-ticaret-hacmi-2020-de-yuzde-66-artti-ve-226-2-milyar-tl-ye-yukseldi adresinden alındı

Ulus Gazetesi. (tarih yok). https://www.gastearsivi.com/gazete/ulus/1939-12-28/1 adresinden alındı

UNICEF. (2015). VAN - ERCİŞ Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi. 05 19, 2025 tarihinde https://www.unicef.org/turkiye/media/5471/file/VAN%20ERC%C4%B0%C5%9E%20Depremleri%20Sonras%C4%B1%20Y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BClen%20Psikososyal%20Destek%20Programlar%C4%B1n%C4%B1n%20De%C4%9Ferlendirilmesi%202015.pdf adresinden alındı

Usta, G. (2023). Dünya'da Meydana Gelen Afetlerin İstatistiksel Olarak Analizi (1900-2022). *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(1), 172-186.

Utkucu, M., Yalçınkaya, E., & Alptekin, Ö. (tarih yok). *Depremde Erken Uyarı Sistemleri.* 01 21, 2025 tarihinde Tubitak: https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf;jsessionid=rXYJMLZsPLxgPQNcVyOBokhC?dergiKodu=4&cilt=32&sayi=384&sayfa=70&yaziid=11804 adresinden alındı

Uyar, R., & Özdemir, D. (2025). Deprem Şiddet Tahmini İçin Derin Öğrenme Yöntemlerinin Karşılaştırılması ve Model Önerisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *25*(3), 522-534.

Uzun, B. (2023). Kolektif Bellek ve Medya ile İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, *12*, 1518-1532.

Üçer, C., Zoba, B., & Çiftçi, A. (2023). Diyanet İşleri Başkanlığının Doğal Afetler Hakkındaki Yaklaşımı. *ULUM*, *6*(2), 191-253.

Ünal, E. C. (2023, 08 04). *Deprem bölgesindeki esnaf ve sanatkarların Halk Bankasına kredi geri ödemelerinde 6 ay erteleme*. 05 22, 2025 tarihinde Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/deprem-bolgesindeki-esnaf-ve-sanatkarlarin-halk-bankasina-kredi-geri-odemelerinde-6-ay-erteleme/2961115 adresinden alındı

Ünveri, M. (2025). Deprem Zamanlarında Kaza ve Kadere İman. *Akdeniz İlahiyat Dergisi*(1), 1-16.

Van'da 7.2 Büyüklüğünde Deprem. (2011, 10 24). Milliyet: https://www.milliyet.com.tr/gundem/vanda-7-2-buyuklugunde-deprem-1454183 adresinden alındı

Varol, N., & Gültekin, T. (2016). Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler. *Anthropology*(32), 43-51.

Vikipedi. (2024, 06 14). *Teodise*. https://tr.wikipedia.org/wiki/Teodise adresinden alındı

Vikipedi. (2025, 03 24). *Kötülük Problemi*. https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6t%C3%BCl%C3%BCk_problemi adresinden alındı

Weber, M. (2023). *Ekonomi ve Toplum* (Cilt 1). İstanbul: Runik Kitap.

Wikipedia. (2024, 5 1). *HAARP*. 01 21, 2025 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/HAARP adresinden alındı

Yağlı Soykan, N. (2024). Doğal Afet Sonrası Travma, Yas ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *13*(26), 511-552.

Yakıt Ak, E., & Uyurdağ, N. (2023). Afetin Toplumsal Cinsiyet Boyutu: Türkiye'nin Diyarbakır Şehrinde Depremi Yaşayan Kadınlarla İlgili Bir Örnek Olay İncelemesi. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 142-160.

Yalçın, E. (2019). Toplumsal Tabakalaşma Sistemlerinin Genel İncelenmesi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *8*(20), 158-179.

Yalçıner, A., & Ersoy, Ş. (2005). Depreşim Dalgası(Tsunami) Tanım ve Korunma Yöntemleri. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, *4*(438), 18-24.

Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*(22), 121-138.

Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim Ve Toplumsal Tabakalaşma: Pıerre Bourdıeu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*(22), 121-138.

Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nun Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*(22), 121- 138.

Yaşar Korkanç, S., & Korkanç, M. (2006). Sel ve Taşkınların İnsan Hayatı Üzerindeki Etkileri. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, *8*(9), 42-50.

Yavuz, V. (2010). Küreselleşmenin Tetikçisi: Medya. *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, *15*(22), 1460-1480.

Yeniaras, O. (2000). *Türkiye Kızılay Tarihine Giriş.* İstanbul: Kızılay Bayrampaşa Şubesi.

Yenilmez, D. T. (2023). Deprem ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik*

Düşünce(7), 39-52.

Yiğit, Ö. A. (2024). Yoksulluk ve Afetlerin İnsan Güvenliği ve Refahı Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, *10*(22), 76-88.

Yıldırım, Ö. (2019, 11 21). *Bir Toplumsal Kurum Olarak Siyaset*. https://www.felsefe.gen.tr/bir-toplumsal-kurum-olarak-siyaset/ adresinden alındı

Yılmaz, F. G. (2021). Doğal Afetler, Toplumsal Değişme ve Dirençlilik İlişkisi: Toplumsalın Yeniden İnşası Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, *2*(2), s. 119-132.

Yurt, Y. F. (2024). *Yerelde STK'lar Arası Dayanışma: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Örneği.* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Zabun, B. (2017). Toplumsal Gelişme ve Değişme. İ. Sezal içinde, *Sosyoloji* (s. 535-568). İstanbul: Beta Yayınları.

Zaghloul, O. (tarih yok). *17 Ağustos Depremi'nin üzerinden 23 yıl geçti.* Anadolu Ajansı. 05 13, 2025 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/29418 adresinden alındı

Zencirkıran, M. (2015). *Sosyoloji.* Bursa: Dora Yayıncılık.

Zengingönül, O. (2004). *Küreselleşme Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde.* Ankara: Adres Yayınları.

Zuboff, S. (2021). *Gözetleme Kapitalizmi Çağı.* İstanbul: Okuyan Us.